DORIS LESSING

TAINELE NOASTRE NU-S DE VÎNZARE

Coperta: DUMITRESCU POMPILIU

African Stories
by
DORIS LESSING
Michael Joseph
London
1964

DORIS LESSING

TAINELE NOASTRE NU-S DE VÎNZARE

În românește de ȘERBAN ANDRONESCU

EDITURA TINERETULUI

BĂTRÎNUL ŞEF MŞLANGA

Frumoşi au fost anii de hoinăreală prin hăţişurile de pe moşia tatălui ei care, ca toate pămînturile stăpînite de albi, rămînea în mare parte o pîrloagă întreruptă doar ici şi colo de mici petice cultivate. Între acestea nimic altceva decît copaci, bălării rare şi înalte, mărăcini şi cactuşi, şi făgaşuri săpate de ploi, şi iar bălării, pămînt pietros spălat de ape şi mărăcini. Pe un stei mai răsărit — împins la suprafaţă din glia fierbinte a Africii, acum neînchipuit de multe veacuri, pe faţa căruia soarele şi vîntul ce călătoriseră mii de mile, străbătînd spaţii şi hăţişuri, brăzdaseră şanţuri şi scobiseră găuri — stătea o fetiţă care nu vedea nimic din ce o înconjura, ci visa un palid pîrîiaş mărginit de sălcii şi un castel licărind slab în depărtare. Fetiţa cînta:

Plutind spre zare, năprasnicul val,
Oglinda apei o sfarmă.

Făcîndu-şi drum prin jgheaburile dintre şirurile tulpinilor verzi de porumb, ale căror frunze se bolteau ca o catedrală scăldată în soare deasupra capului ei, fetiţa simţea sub picioare pămîntul roşu, gloduros. Dintr-un boschet de buruieni vrăjite, cu flori ca nişte stele roşii, avea să răsară o făptură neagră şi încovoiată, croncănind prevestiri; vrăjitoarea din miazănoapte, odraslă a pădurilor reci ale nordului, avea să apară în faţa ei, printre culturile de porumb, iar culturile de porumb aveau să se ofilească şi să piară, lăsînd-o singură, între rădăcinile noduroase ale unui stejar, pe cînd zăpada se va

așterne groasă și moale, și albă, iar focul tăietorului de lemne avea să-și arunce printre trunchiurile de copaci lumina roșie în chip de bun-venit.

S-ar putea crede că o copilă albă, cînd deschide curioasă ochii la viață într-un ținut ars de soare, sterp și cumplit, socoate că așa trebuie să fie natura, că arborii msasa și mărăcinii i se par lucruri familiare, că sîngele îi va curge prin vine vesel și clocotitor, potrivit cu schimbarea anotimpurilor.

Copila aceasta nu vedea însă copacii msasa ori mărăcinii cum erau în realitate. Cărțile ei cuprindeau basme de pe alte tărîmuri, rîurile de care știa curgeau încet și pașnic, cunoștea forma frunzelor unui frasin ori ale unui stejar, numele micilor creaturi care trăiau în apele engleze; iar cuvîntul „veld"[1] însemna ciudățenie, deși nu văzuse nimic altceva care să-i rămînă întipărit în minte.

Din cauza asta, mulți ani de-a rîndul veldul era cel care i se părea ireal; soarele era un soare străin, iar vîntul îi vorbea un limbaj ciudat.

Oamenii negri de la fermă îi erau tot așa de străini ca arborii și stîncile. Alcătuiau o masă neagră, amorfă, care forfotea, se subția sau se îngroșa ca cetele de mormoloci; n-aveau chip, trăiau numai ca să slugărească, să zică, „da, Baas"[2], să-și ia banii și să se ducă. Se schimbau de la un sezon la altul, mutîndu-se de la o fermă la alta, după nevoile lor bizare pe care nimeni nu ținea să le înțeleagă, venind poate de la sute de mile dinspre nord sau răsărit, plecînd după cîteva luni... unde? Poate chiar pînă la fabuloasele mine de aur de la Johannesburg, unde plata era mult mai bună decît cei cîțiva șilingi pe lună și doi pumni de mălai de două ori pe zi, cît cîștigau în partea asta a Africii.

Copila fusese învățată să-i socotească un fel de proprietate a ei: servitorii din casă trebuiau să vină alergînd de la o sută de yarzi, ca să ridice o carte dacă ea o scăpa pe jos. Era numită „Nkosikaas" (Căpetenia) chiar de copiii negri de vîrsta ei.

---

[1] Numele stepelor din Africa de sud, presărate cu hățișuri și mărăcini.

[2] Domnule, în Africa de sud.

Mai tîrziu, cînd ferma se dovedi prea mică pentru a cuprinde curiozitatea ei, își luase o pușcă sub braț și mergea în fiecare zi cîteva mile, trecînd din vlei[1] în vlei, din kopje[2] în kopje, întovărășită de doi cîini: cîinii și pușca alcătuiau pavăza ei împotriva fricii. Datorită lor nu simțea niciodată teama.

Dacă vreun băștinaș se arăta în zare, la o jumătate de milă de drumeagul kaffirilor[3], cîinii îl sileau să se cocoațe în vreun copac de parc-ar fi fost pasăre. Dacă negrul rostea vreo mustrare, însemna că e obraznic. Dacă erai bine dispus, poate catadicseai să rîzi. Dacă nu, treceai mai departe și abia îți aruncai ochii la băștinașul furios din copac.

În rarele ocazii cînd mai mulți copii albi se strîngeau la un loc, ei se amuzau chemînd vreun băștinaș care trecea prin apropiere, pentru ca să-și bată joc de el: puteau să asmută cîinii asupra lui și să-l privească apoi cum fuge; puteau să tragă de un copilaș negru cum ar fi tras de o păpușă, dacă nu le dădea cumva prin minte să arunce cu pietre ca într-un cîine, fără să încerce sentimentul vinovăției.

Ceva mai tîrziu, anumite întrebări se înfățișară singure minții ei de copil; și fiindcă răspunsurile nu erau ușor de acceptat, le înăbușea printr-o și mai mare aroganță în purtări.

Era cu neputință să se gîndească la negrii care trebăluiau prin casă ca la niște prieteni, căci dacă vorbea vreunuia, mama ei venea în fugă, neliniștită: „Hai, pleacă; nu trebuie să vorbești cu băștinașii".

Această senzație de primejdie, de ceva neplăcut, care i se strecura în suflet pe nesimțite, o făcea să rîdă tare, cu ușurință și cruzime, dacă vreun servitor făcea o greșeală cînd vorbea englezește, ori dacă nu înțelegea vreo poruncă.

---

[1] Vlei — vale.
[2] Kopje — colină.
[3] Kaffiri — cafri.

Aveam vreo paisprezece ani cînd, într-o seară, mă plimbam pe marginea porumbiștei; pămîntul fusese arat de curînd, așa că valea, plină toată de bulgări proaspeți mari și roșii, părea o mare roșie, agitată; era ceasul acela tăcut și misterios, cînd păsările își trimit chemări triste de la un copac la altul și cînd toate culorile pămîntului, și cerul, și frunzele, dobîndesc o nuanță mai intensă și mai aurie. Țineam pușca sub braț și cîinii mă urmau îndeaproape.

În fața mea, poate la vreo două sute de yarzi, se ivi un grup de trei băștinași, de după un mușuroi mare de furnici. Fluierai cîinii, chemîndu-i lîngă mine, luai pușca în mînă și mersei înainte, așteptînd să-i văd dîndu-se la o parte de pe potecă, în semn de respect; dar ei veneau drept spre mine, și cîinii îmi căutară privirile, ca să le fac semn să sară. Mă cuprinse mînia. Era o adevărată obrăznicie din partea unui băștinaș să nu se dea la o parte de pe potecă atunci cînd te vedea.

În fruntea lor mergea un bătrîn, sprijinindu-și povara trupului într-un toiag; avea părul cărunt, aproape alb și de pe umeri îi atîrna ca o pelerină o pătură de un roșu-închis. În spatele lui veneau doi tineri, purtînd baloturi cu vase de lut, sulițe și securi.

Nu era un grup obișnuit. Nu erau băștinași care căutau de lucru. Aveau un aer demn, care arăta că se duc liniștiți spre o țintă precisă. Demnitatea asta a lor mă făcu să amuțesc. Înaintai domol către ei, vorbind încet cîinilor care mîrîiau, pînă ajunsei la vreo zece pași de dînșii. Atunci bătrînul se opri, strîngîndu-și pe el pătura.

— 'Mneața, Nkosikaas — îmi spuse, folosind salutul ce se obișnuia la orice ceas al zilei.

— Bună dimineața — îi răspunsei. Unde vă duceți?

Vocea îmi suna cam aspru.

Bătrînul vorbi celorlalți în limba lui și unul din tineri înaintă politicos și mă lămuri într-o englezească îngrijită.

— Șeful meu se duce să-și vadă frații, dincolo de rîu.

„Un șef", mă gîndii, înțelegînd acum mîndria care-făcea pe bătrîn să stea în fața mea ca un egal — mai mult decît ca un egal, fiindcă el se dovedea a fi politicos, iar eu nu.

Bătrînul vorbi din nou, purtîndu-şi demnitatea ca pe o haină moştenită şi stînd în acelaşi loc, la zece paşi de mine, vegheat de ceilalţi doi; nu mă privea (ar fi fost nepoliticos din partea lui), dar îşi aţintise ochii undeva, peste capul meu, spre arbori.

— Eşti micuţa Nkosikaas de la ferma lui baas Jordan?

— Da, eu sînt — îi răspunsei.

— Poate că tatăl dumitale nu-şi mai aduce aminte — vorbi interpretul în locul bătrînului — am avut împreună o treabă cu nişte capre. Îmi amintesc că te-am văzut cînd erai atîtica...

Tînărul îşi coborî palma pînă în dreptul genunchiului şi zîmbi. Zîmbirăm cu toţii.

— Care-i numele vostru? întrebai.

— E şeful Mşlanga — îmi răspunse tînărul.

— Am să-i spun tatii că v-am întîlnit — adăugai.

Bătrînul grăi:

— Salutul meu tatălui dumitale, micuţă Nkosikaas.

— Bună dimineaţa — îi răspunsei politicoasă, găsind că e greu să fii politicos dacă nu eşti obişnuit.

— Bună dimineaţa, micuţă Nkosikaas — mai zise bătrînul şi se dădu la o parte, lăsîndu-mă să trec.

Trecui pe lîngă ei; puşca mă stingherea şi ciinii mîriiau şi ţîfneau supăraţi pentru că nu avuseseră parte de jocul lor favorit, adică să-i gonească pe băştinaşi ca pe animale.

Nu mult după aceea, într-o carte a unui explorator de pe vremuri, am dat de expresia „Ţara şefului Mşlanga". Scria cam aşa: „Ţinta noastră era ţara şefului Mşlanga, la nord de rîu; doream să-i cerem voie să prospectăm aur pe teritoriul lui".

Cuvintele „să-i cerem voie" fură atît de extraordinare pentru mine, copilă albă, învăţată să vadă în băştinaşi doar obiecte de uz, încît ele dădură din nou viaţă întrebărilor care nu puteau fi înăbuşite şi care dospeau încet în mintea mea.

Cu alt prilej, unul din acei prospectori bătrîni, care tot mai colindă încă prin Africa după roci scăpate din vedere, ducînd cu ei ciocane, şi corturi şi site prin care ciuruie pietre măcinate ca să găsească aur, a venit la ferma noastră şi vorbind despre timpurile trecute a fo-

losit din nou cuvintele acelea. „Asta a fost țara bătrînului șef — a spus el. Se întindea de la munții de acolo pînă la rîu, o țară de sute de mile pătrate". „Țara bătrînului șef", așa a numit el ținutul; n-a folosit numele nostru, ci acest nume nou, în care nu era implicată noțiunea uzurpării de proprietate.

Am citit și alte cărți despre vremea cînd regiunea asta a Africii a fost deschisă imigranților — fapt care s-a întîmplat doar cu cincizeci de ani în urmă; am aflat astfel că bătrînul șef Mșlanga fusese un bărbat ilustru, cunoscut tuturor exploratorilor și prospectorilor. Dar pe atunci era tînăr; sau poate că în cărți se vorbea despre tatăl lui, sau despre unchiul lui, nu știu.

În cursul acelui an îl întîlnii de mai multe ori prin locul pe unde treceau băștinașii cînd străbăteau pămîntul fermei. Aflai că drumeagul acela lăturalnic, care tăia marele cîmp cu pămînt roșu, unde cîntau păsările, era drumul recunoscut al pribegilor. Poate că anume îmi făceam de lucru pe acolo, numai ca să-l întîlnesc. Cînd mă saluta și cînd schimbam cu el cîteva cuvinte politicoase, mi se părea că primesc răspuns la întrebările care mă frămîntau.

După un timp, alte gînduri mă îndemnară să iau pușca; o foloseam ca să vînez, nu ca să-mi sporesc încrederea în mine însămi. Ciinii învățaseră și ei să se poarte mai frumos. Cînd vedeam un băștinaș apropiindu-se, ne salutam și ne răspundeam la salut; și cu încetul, priveliștea din visurile mele dispărea; începeam să calc pe pămînt african, să văd limpede forma copacilor și a colinelor, iar poporul de negri îmi apărea acum ca nefăcînd parte din viața mea; era ca și cum aș fi stat deoparte și aș fi privit un dans domol și intim al priveliștilor și al oamenilor, un dans foarte vechi, ai cărui pași nu puteam să-i învăț și eu.

Mă gîndeam totuși: „Pămîntul ăsta e și moștenirea mea, am fost doar crescută aici, e țara mea ca și a oamenilor negri; e destul loc pentru noi toți și n-avem de ce să ne îmbrîncim unii pe alții de pe drumuri și poteci".

Mi se părea că ar fi destul dacă s-ar manifesta doar respectul pe care-l simțisem cînd am stat de vorbă cu bătrînul șef Mșlanga, pentru ca albii și negrii să stea cu

bunăvoință unul în fața celuilalt și să aibă fiecare îngăduință față de deosebirile dintre ei; mi se părea că totul ar fi foarte ușor.

Apoi, într-o zi, se întîmplă ceva nou. Totdeauna am avut în casă trei băștinași ca slujitori: un bucătar, un servitor și un grădinar. Se schimbau mereu, așa cum se schimbau toți băștinașii de la fermă; ședeau cîteva luni, apoi plecau să-și caute altă slujbă, ori se întorceau acasă, în kraalul[1] lor. Cînd se vorbea despre ei, se spunea că sînt băștinași „buni" sau „răi", calificativ care era un răspuns la întrebarea: „Cum s-au purtat ca servitori? Au fost leneși, vrednici, ascultători ori obraznici?" Dacă eram bine dispuși, răspundeam: „Ce să te aștepți de la niște negri sălbatici și necioplîți?" Dacă eram supărați, răspundeam: „Niște tuciurii blestemați; ce bine ar fi fără ei!"

Într-o zi, un polițist alb, în tură prin ținutul nostru, ne spuse rîzînd:

— Știți că aveți la bucătărie un om de seamă?

— Ce spui! exclamă mama aspru. Ce vrei să zici?

— Fiul unei căpetenii. Polițistul părea că se amuză: Va conduce tribul cînd îi va muri bătrînul.

— Ar fi fost mai bine să nu am de-a face cu fiul unei căpetenii — spuse mama.

Cînd polițistul plecă, ne uitarăm cu alți ochi la bucătar: muncea bine, dar cînd se sfîrșea săptămîna cam depășea măsura la băutură — atîta știam despre el.

Era un tînăr înalt, cu pielea foarte închisă, ca tuciul lustruit; în părul des și negru, pieptănat cu cărare într-o parte, după moda albilor, purta înfipt un pieptene de metal, cumpărat de la magazin; foarte politicos, foarte distant, foarte grăbit să execute ordinele. Acum, că ni se atrăsese atenția asupra lui, ziceam: „Bineînțeles, se vede. Sîngele vorbește întotdeauna".

Mama începu să se poarte mai aspru cu el, acum că-i aflase originea și perspectivele. Cîteodată, cînd se supăra, îi spunea:

— Încă nu ești șef, s-o știi!

---

[1] Numele olandez al satelor din Africa de sud, înconjurate cu garduri înalte.

Iar el răspundea foarte liniștit, cu ochii în pămînt:

— Da, Nkosikaas!

Într-o seară a cerut voie să lipsească o zi întreagă, nu ca de obicei, o jumătate de zi; voia să se ducă acasă în duminica următoare.

— Cum poți să te duci acasă într-o singură zi?

— Dacă merg cu bicicleta, sînt acolo într-o jumătate de ceas — explică el.

Îmi notai direcția în care apucă și în ziua următoare plecai că saut kraalul. Înțelesesem că era moștenitorul șefului Mșlanga. Nici un alt kraal nu se afla atît de aproape de ferma noastră.

Regiunea din partea aceea, dincolo de hotarele fermei, era nouă pentru mine. Umblai pe poteci necunoscute, trecui peste kopje care pînă atunci alcătuiau pentru mine orizontul și pe care le văzusem pierdute în ceața depărtărilor. Era pămîntul statului și nu fusese niciodată cultivat de albi. La început nu putui înțelege de ce, doar trecînd hotarul, totul în jurul meu părea atît de proaspăt. În valea înverzită și largă strălucea un pîrîiaș, păsări vioaie de apă treceau în zbor iute peste trestii. Simțeam cu picioarele iarba deasă și moale, iar copacii se înălțau drepți și frumoși.

Eram obișnuită cu priveliștea de la fermă, unde pe sute de acri pămîntul era grav erodat, deoarece copacii fuseseră tăiați pentru cuptoarele minelor, iar în locul lor crescuseră alții, firavi și răsuciți; vitele păscuseră iarba pînă la rădăcină și copitele lor brăzdaseră în glie nenumărate cărări încrucișate, care, din cauza ploilor, se adînceau în fiecare anotimp și se transformau în rîpi.

Dar partea asta a țării rămăsese neatinsă; prospectorii care trecuseră pe acolo plecaseră mai departe, deoarece ciocanele lor nu scoseseră decît scîntei, zgîriind suprafața rocilor; iar băștinașii pribegi lăsaseră poate doar cîte o pată de tăciune pe scoarța vreunui copac lîngă care făcuseră seara focul.

Domnea tăcere adîncă; o zi fierbinte, cu porumbei gungurind înăbușit, cu umbrele amiezei așternîndu-se grele și compacte peste locuri unde soarele presăra cîteva pete galbene, luminoase și, în toată valea aceea largă,

care semăna cu un parc înverzit, nici un suflet omenesc, numai eu singură.

Ascultam bătaia iute şi neregulată a unei ciocănitoare, cînd simţii un fior de gheaţă că mă cuprinde din spate, că se întinde spre umeri ca un spasm rece, ca un tremur, că mă furnică la rădăcina părului; furnicătura îmi aluneca prin vine şi-mi făcea pielea ca de găină, mi-era frig, deşi eram udă de transpiraţie. Febra, mă gîndii; apoi, neliniştită, mă întorsei ca să mă uit înapoi; îmi dădui seama deodată că mi-era frică. Era de neînchipuit, chiar umilitor. Era o formă nouă de frică. Atîţia ani cît mă plimbasem singură prin ţara asta nu simţisem nici o clipă neliniştea; la început, fiindcă mă simţeam apărată de puşcă şi de cîini, apoi fiindcă învăţasem să mă port oarecum prietenos cu băştinaşii pe care-i puteam întîlni.

Citisem despre simţămîntul ăsta: cum nemărginirea şi tăcerea Africii, sub soarele străbun, iau proporţii vaste şi prind formă în mintea omului, încît pînă şi cîntul păsărilor pare ameninţător, iar spiritul morţii parcă iese din arbori şi din stînci. Te mişti cu teamă, ca şi cum paşii tăi ar tulbura o făptură bătrînă şi rea, întunecată, şi mare, şi mînioasă, care ar putea să sară deodată şi să te înhaţe din spate. Te uiţi la desişul de copaci încolăciţi între ei şi te întrebi ce soi de animale ar putea pîndi acolo; te uiţi la rîul care curge încet, căzînd din prag în prag prin vlei, lăţindu-se în lacuri, unde antilopa vine noaptea să se adape, iar crocodilii se înalţă şi o apucă de botul ei catifelat, trăgînd-o în văgăunile de sub apă. Frica punea stăpînire pe mine. Îmi dădui seama că mă învîrteam pe loc, din pricina acelei ameninţări fără chip care putea să mă-nhaţe pe la spate şi să mă ia. Mă uitam la şirurile de kopje care, văzute din alt unghi, păreau că se schimbă la fiecare pas, aşa încît chiar un peisaj familiar, ca de pildă muntele înalt, care străjuise lumea mea încă de pe cînd deschisesem ochii la viaţă, îmi dezvăluia ceva necunoscut, o vale însorită la poalele lui. Nu ştiam unde mă găseam. Mă pierdusem. Mă cuprinse panica, privind cu inima cît puricele cînd la un copac, cînd la altul, uitîndu-mă cu coada ochiului către soare care părea că lunecă pe cer, de unde răspîndea lumina

galbenă și tristă a apusului. Trebuie că trecuseră ore! Uitîndu-mă la ceas, văzui că starea asta de teroare fără sens dăinuia poate de zece minute.

Și culmea, totul era fără sens. Pînă acasă n-aveam de străbătut nici zece mile. N-aveam decît să fac cale-ntoarsă de-a lungul văii ca să ajung la gardul fermei; mai încolo, la poalele kopjelor, strălucea acoperișul casei unor vecini, unde aș fi putut ajunge în cel mult două ore de mers pe jos. Era soiul acela de spaimă care încrețește noaptea pielea cîinelui și îl face să urle la luna plină. N-avea nimic de-a face cu ceea ce gîndeam ori simțeam; mă tulbura mai degrabă faptul că puteam să cad victimă fricii, decît senzația fizică de frică; o pornii atunci drept înainte, liniștindu-mă, cu gîndurile împărțite, căutînd să-mi potolesc nervii încordați și aruncîndu-mi ochii într-o parte și în alta, amuzată și dezgustată totodată. Hotărîi să mă gîndesc la satul ăsta pe care-l căutam și la cele ce voi face cînd voi intra în el... dacă-l voi găsi, ceea ce era îndoielnic, fiindcă mersesem fără socoteală, și el trebuia să fie undeva, în mijlocul celor cîteva sute de mii de acri de tufărișuri care mă înconjurau. Cu gîndul la sat, îmi dădui seama că o nouă senzație se adăuga fricii: singurătatea. Mă cuprinse atîta groază de singurătate, încît abia mai puteam merge. Și dacă n-aș fi apucat să trec de creasta unui dîmb și să văd, sub mine, un sat, m-aș fi întors din drum, spre casă. Într-o poiană, printre copaci, se zărea un grup de colibe acoperite cu stuf. Pe alocuri erau ogoare frumos rînduite de porumb, de dovleci și de mei și vitele păsteau sub niște copaci, mai la distanță. Orătănii rîcîiau printre colibe, cîini dormeau pe iarbă și cîteva capre se cățărau pe o kopje, dincolo de pîrîul care ocolea satul ca un braț îndoit.

Cînd mă apropiai, văzui că pereții colibelor erau împodobiți cu ornamente din lut galben, și roșu, și ocru; snopii de stuf de pe acoperiș erau legați cu funii împletite din paie.

Ceea ce vedeam nu semăna cîtuși de puțin cu ferma noastră, așezată într-un loc murdar și urît, un adăpost trecător pentru niște emigranți care nu prinseseră rădăcini în pămîntul ăsta.

Acum nu știam ce să fac mai întîi. Chemai un băiețel negru, care ședea pe o buturugă, gol-pușcă, doar cu o salbă de mărgele albastre în jurul gîtului, zdrăngănind din niște coarde întinse pe o tigvă de dovleac uscată, și-i spusei:

— Anunță-l pe șef că sînt aici.

Copilul își băgă degetul în gură și se holbă la mine rușinat.

Cîteva minute mersei de-a lungul acestui sat, care părea pustiu, pînă cînd, în sfîrșit, copilul o luă la goană; nu după mult apărură cîteva femei. Erau îmbrăcate cu pînzeturi viu colorate; la urechi și pe brațe le străluceau podoabe de aramă. Se uitară și ele, tăcute, la mine, apoi se adunară laolaltă să sporovăiască între ele.

Vorbii din nou:

— Pot să-l văd pe șeful Mșlanga?

Băgai de seamă că prinseseră numele celui despre care vorbeam, dar că nu înțelegeau ce voiam. Nici eu nu mă înțelegeam pe mine însămi.

Pînă la urmă, trecui printre ele și pătrunsei pînă dincolo de colibe, unde văzui un loc gol sub un arbore mare și umbros, unde vreo doisprezece bătrîni ședeau jos, pe pămînt, cu picioarele încrucișate sub ei și vorbeau. Șeful Mșlanga, rezemat cu spatele de copac, ținea în mînă o tigvă din care băuse. Cînd mă văzu, pe față nu i se mișcă nici un mușchi și înțelesei că nu-i făcea plăcere să mă vadă; poate că-l stînjenea propria mea stînjeneală, fiindcă nu știam să mă port cum se cuvine în împrejurări ca acestea. Să mă întîlnească la ferma noastră era altceva; dar aici n-ar fi trebuit să vin. De ce am făcut-o? Nu puteam să le vorbesc de la egal la egal, căci nu se mai auzise de așa ceva. Și mai rău era că eu, o fată albă, străbătusem veldul singură, de parc-aș fi fost bărbat; apoi, în partea asta a regiunii, numai persoanele oficiale aveau dreptul să călătorească.

Stăteam așa, zîmbind prostește, în vreme ce femeile, cu îmbrăcămintea lor viu colorată, cu fețele aprinse de curiozitate, se strînseseră ciopor în spatele meu și flecăreau, iar în fața mea bătrînii, cu chipurile uscate, îmi ocoleau privirile. Era un sat de bătrîni, de femei și de copii. Nici chiar cei doi tineri, care ședeau îngenun-

cheaţi lîngă şef, nu erau cei pe care-i văzusem mai înainte cu el: tinerii munceau toţi la fermele şi în minele albilor, iar şeful era slujit de nişte rude aflate vremelnic fără lucru.

— Nkosikaas cea mică şi albă e departe de casă — observă bătrînul pînă la urmă.

— Da — am admis eu — departe. Voiam să zic: „Am venit să-ţi fac o vizită prietenească, şefule Mşlanga". Dar nu puteam să rostesc o vorbă. Acum poate că doream din tot sufletul să-i pot cunoaşte pe bărbaţii şi pe femeile din sat, să fiu primită de ei prieteneşte. Dar de venit, venisem din curiozitate: ţinusem să văd satul pe care-l va conduce într-o zi bucătarul nostru, tînărul acela rezervat şi ascultător care se îmbăta duminica.

— Copila lui Nkoss Jordan e binevenită — mai rosti şeful Mşlanga.

— Mulţumesc — răspunsei eu, dar mai mult nu putui vorbi.

Se făcu tăcere; muştele începură să-mi dea tîrcoale şi să-mi bîzîie în jurul capului; vîntul legăna uşor copacul gros şi înverzit care îşi întindea crengile deasupra grupului de bătrîni.

— La revedere — le spusei în cele din urmă — acum trebuie să mă întorc acasă.

— La revedere, micuţă Nkosikaas — spuse şeful Mşlanga.

Plecai din satul acestor oameni nepăsători, trecui pîriiaşul pe lîngă caprele cu ochii de chihlimbar ce se zgîiau la mine, pe lîngă copacii drepţi şi înalţi, intrai în valea largă şi bogată prin care şerpuia rîul, unde porumbeii gungureau poveşti despre bogăţie şi unde ciocănitoarea bătea molcom.

Frica îmi pierise; singurătatea mă făcea acum să judec lucrurile cu stoicism; în peisajul înconjurător simţeam de data asta o duşmănie ciudată, o neîmblînzire de gheaţă, cruntă, lugubră, care mă însoţea, tare ca un zid, insesizabilă ca fumul; părea că-mi spune: „Treci pe-aici ca o unealtă a distrugerii". Mă întorsei încet acasă, cu inima goală; învăţasem că nu poţi aduce o ţară la ascultare ca pe un ciine, nici nu poţi şterge trecutul cu un zîmbet, într-o avalanşă de simţăminte uşoare.

Pe șeful Mșlanga nu l-am mai văzut decît o dată.

Într-o noapte, țarina mare și roșie a tatii fusese călcată de niște animale cu copite mici și tari; s-a descoperit că vinovate erau caprele din kraalul șefului Mșlanga. Se mai întîmplase o dată așa, cu ani în urmă.

Tata confiscă toate caprele. Apoi îi trimise un mesaj bătrînului șef că dacă voia caprele înapoi trebuia să plătească paguba.

Șeful veni la noi într-o seară; pe la apusul soarelui. Arăta foarte bătrîn acum, încovoiat; se ținea țeapăn sub pătura lui regală și se sprijinea într-un toiag mare. Tata stătea întins în șezlongul din fața treptelor casei; bătrînul se așeză pe vine în fața lui, străjuit de cei doi tineri.

Discuția fu lungă și dificilă, fiindcă tînărul interpret vorbea slab englezește, și fiindcă tata nu cunoștea dialectul, ci numai o kaffiră stîlcită.

Din punctul de vedere al tatălui meu, paguba făcută culturilor era de cel puțin două sute de lire. Știa că niciodată nu va căpăta banii de la bătrîn. Înțelegea să rețină caprele. Cît despre bătrînul șef, el nu făcea decît să repete mînios:

— Douăzeci de capre! Oamenii mei nu pot să piardă douăzeci de capre! Nu sîntem bogați ca Nkoss Jordan, ca să pierdem douăzeci de capre deodată.

Tata nu-și închipuia că e bogat, ci că e destul de sărac. Îi răspundea grăbit și mînios că paguba înseamnă mult pentru el și că avea dreptul să rețină caprele.

Pînă la urmă, se încălziră într-atît, încît fu chemat ca interpret bucătarul, fiul șefului. Acum tata vorbea curgător în englezește și bucătarul traducea iute, așa că bătrînul înțelegea cît de supărat era tata. Tînărul vorbea calm, în chip mecanic, cu ochii în pămînt, arătîndu-și simțămintele doar printr-o poziție dușmănoasă, nefirească a umerilor.

Amurgise bine, cerul era un ocean de culori, păsările își cîntau ultimul lor tril, iar vitele, mugind pașnic, treceau pe lîngă noi spre staul, pentru înnoptat. Era ceasul cînd Africa e superbă; iar aici avea loc o scenă patetică, urîtă, care nu aducea nimănui nici un bine.

În cele din urmă, tata încheie discuția, declarînd:

— Nu mai avem ce să vorbim. Iau caprele.

Bătrînul îi ripostă imediat în limba lui:

— Asta înseamnă că oamenii mei vor suferi de foame cînd va veni anotimpul secetos.

— Atunci du-te la poliție — îi spuse tata și-l privi triumfător.

Bineînțeles, nu mai era nimic de discutat.

Bătrînul tăcea, cu capul aplecat, plimbîndu-și fără rost mîinile peste genunchii veștejiți. Apoi se ridică, ajutat de tineri, și-l privi pe tata în față. Îi mai spuse ceva, foarte aspru, se întoarse și plecă spre satul lui.

— Ce-a spus? îl întrebă tata pe tînărul interpret, care zîmbea stînjenit și căta într-o parte. — Ce-a spus? insistă tata.

Bucătarul stătea în picioare, tăcut și încruntat. Pînă la urmă traduse:

— Tata a spus așa: Toată țara asta, țara despre care zici că e a dumitale, e țara mea și aparține poporului nostru.

După ce vorbi, se duse după taică-său în hățiș și nu-l mai văzurăm niciodată.

Locul lui îl luă alt bucătar, un pribeag din Nyasaland, care n-avea perspective de mărire.

După o vreme, polițaiul trecu iar pe la noi și i se povesti întîmplarea. El făcu următoarea observație:

— Oamenii aceia n-au dreptul să-și aibă kraalul acolo. Satul trebuia mutat de mult. Nu pricep de ce nu s-a făcut nimic în privința aceasta. Am să vorbesc cu comisarul pentru indigeni săptămîna viitoare. Oricum duminică tot mă duc să joc tenis.

După un timp auzirăm că șeful Mșlanga și poporul lui fuseseră mutați cu două sute de mile mai la răsărit, într-o rezervație pentru băștinași, și că în curînd pămîntul satului va fi împărțit coloniștilor albi.

Mă dusei din nou să văd satul, la vreun an după cele petrecute. Nu mai era nimic acolo. Peste movile de noroi roșu, aflate acum pe locul unde fuseseră colibele, putrezeau maldăre lungi de stuf, străbătute de galeriile roșii ale furnicilor albe. Lujerii dovlecilor se întindeau pretutindeni, prin tufișuri, se urcau pe crengile de jos ale copacilor, așa că fructele rotunde, mari și aurii, ți se în

curcau printre picioare ori îți atîrnau deasupra capului; era o sărbătoare a dovlecilor. Tufișurile se înmulțiseră, iarba proaspătă, de un verde viu, crescuse pretutindeni.

Colonistul care va avea norocul să i se atribuie valea aceea mănoasă și fierbinte va descoperi (dacă va cultiva tocmai locul acela) că în mijlocul cîmpului porumbul va crește înalt de cincisprezece picioare, că știuleții vor fi atît de grei, încît vor atîrna de tulpini — și se va minuna văzînd peste ce izvor nebănuit de bogăție a dat.

TAINELE NOASTRE NU-S DE VÎNZARE

Familia Farquar n-a avut copii ani de-a rîndul, pînă s-a născut micuțul Teddy; părinții fură mișcați de bucuria cu care servitorii veneau să sărbătorească nașterea copilului, aducînd la conac în dar găini, și ouă, și flori și arătîndu-și prin exclamații încîntarea la vederea căpșorului auriu și pufos și a ochilor albaștri. O felicitară pe doamna Farquar de parcă făptuise o foarte mare ispravă; de fapt, și ea credea același lucru — și zîmbea cald și recunoscător băștinașilor încîntați, care zăboveau prin preajmă-i.

Mai tîrziu, cînd lui Teddy i s-a tăiat moțul, Gideon, bucătarul, culese de pe jos șuvițele blonde și moi de păr și le luă cu respect în mînă. Apoi zîmbi copilului și-i spuse: „Căpșor auriu". Și cu acest nume rămase copilul pentru băștinași.

Gideon și Teddy au fost buni prieteni de la început. Gideon își termina treaba, îl lua pe Teddy pe umăr, se ducea cu el la umbra unui copac mare și se juca acolo cu el făcîndu-i jucării mici și ciudate din crengi, și din frunze și din iarbă, sau modelîndu-i animale din pămînt umed. Cînd Teddy a învățat să meargă, de cele mai multe ori Gideon era cel care se ghemuia la pămînt în fața lui și-l încuraja, prinzîndu-l cînd cădea, ridicîndu-l în aer și rîzînd cu el, pînă li se tăia la amîndoi respirația. Doamna Farquar ținea la bătrînul bucătar fiindcă acesta-i iubea atît copilul.

Dar al doilea copil nu mai veni și, într-o zi, Gideon spuse:

— Ah, doamnă, Dumnezeu cel de sus l-a trimis pe Căpşor auriu; e cel mai preţios lucru pe care-l avem noi în casă.

Din pricina acestui „noi", doamna Farquar simţi un val de simpatie pentru bucătar şi la sfîrşitul lunii îi mări leafa. Se afla în slujba ei de mai mulţi ani; era unul din puţinii băştinaşi care-şi ţinea nevasta şi copiii la fermă şi nu pleca niciodată în kraalul său, aflat la cîteva sute de mile depărtare. Cîteodată un mic piccanin[1], născut cam în acelaşi timp cu Teddy, venea tiptil pînă la marginea tufişurilor şi se uita cu veneraţie la băieţelul alb, cu minunatul lui păr bălai şi ochi albaştri, nordici. Cei doi copii se priveau unul pe altul curioşi şi odată Teddy a întins mîna şi a atins obrajii şi părul copilului negru.

Gideon, care îi păzea, îşi clătină capul cu mirare:

— Ah, doamnă, amîndoi sînt copii, dar cînd vor creşte mari, unul va fi baas, celălalt servitor.

Doamna Farquar zîmbi şi-i răspunse cu tristeţe:

— Da, Gideon, tot aşa gîndesc şi eu — şi oftă.

Cînd a împlinit şase ani, lui Teddy i s-a cumpărat un scuter şi aşa a descoperit el beţia vitezei. Toată ziua gonea în jurul conacului, intra şi ieşea dintre straturile de flori, băga în sperieţi puii molîi de găină şi cîinii supăraţi şi, după ce descria o curbă mare, se oprea în uşa bucătăriei. Acolo striga:

— Gideon, ia priveşte-mă!

Gideon rîdea şi zicea:

— Grozav, Căpşor auriu!

Fiul cel mai mic al lui Gideon, care era acum cioban, veni anume la conac ca să vadă scuterul. Se temea să se apropie prea mult, dar Teddy îi ieşi în faţă şi-i strigă:

— Piccanin, păzea! şi porni în goană în jurul copilului negru pînă cînd acesta, îngrozit, o rupse la fugă spre tufişuri.

— De ce-l sperii? întrebă Gideon, mustrîndu-l.

Teddy îi răspunse sfidător:

— Nu-i decît un pui de negru — şi izbucni în rîs.

Dar cînd Gideon plecă fără să-i vorbească, Teddy se întristă. Intră repede în casă, căută o portocală şi i-o

[1] Fiu de negru.

aduse lui Gideon, zicîndu-i: „E pentru tine". Nu se hotăra să-i spună că-i pare rău, dar nici nu risca să piardă dragostea lui Gideon. Bucătarul luă în silă portocala și oftă:

— În curînd ai să te duci la școală, Căpșor auriu — spuse el mirat și apoi ai să fii mare. Își clătină capul cu blîndețe și adăugă: Așa vor curge viețile noastre.

Părea că pune o barieră între el și Teddy, nu din pricina vreunei dușmănii, ci în felul în care accepți ceva de neînlăturat. Pruncul șezuse în brațele lui și-i zîmbise; copilașul sărise pe umerii lui și se jucase cu el ceasuri de-a rîndul. Acum Gideon nu-și mai îngăduia să atingă cu pielea lui pielea copilului alb. Din fire, era bun, dar în vocea sa dăinuia un ton grav, care îl făcea pe Teddy să se bosumfle, să se posomorască, și, într-un fel, să se simtă matur; era politicos cu Gideon și se purta cumsecade cu el; dacă intra în bucătărie ca să ceară ceva, o făcea în felul în care un alb vorbește unui servitor, așteptînd să fie ascultat.

Dar în ziua cînd Teddy intră orbecăind în bucătărie, cu pumnii la ochi, urlînd de durere, Gideon scăpă din mînă oala plină cu supă fierbinte, sări la copil și-i descoperi fața.

— Șarpele! exclamă el.

Teddy se plimbase cu scuterul și se oprise proptindu-și piciorul într-un coș plin cu verdețuri. Un șarpe de copac, care se ținea atîrnat în coadă de acoperiș, îl scuipase în ochi. Cînd auzi plînsetele, doamna Farquar veni în goană.

— Are să orbească! izbucni ea, strîngîndu-l pe Teddy la piept. Gideon, are să orbească!

Nu după mult, ochii se umflară cît pumnul; poate n-aveau să-și mai păstreze vederea nici o jumătate de ceas. Fața mică și albă a lui Teddy se umpluse de pete mari, roșii, care începeau să supureze. Gideon spuse:

— Așteaptă o clipă, doamnă, am să aduc un leac. Și dădu fuga în desiș.

Doamna Farquar ajută copilul să intre în casă și-i spălă ochii cu hipermanganat. Abia luase în seamă ce-i spusese Gideon; dar cînd văzu că medicamentele ei n-au nici o urmare, cînd își aduse aminte că văzuse băștinași orbiți de scuipatul de șarpe, începu să se uite dacă nu

se întoarce bucătarul, repetîndu-şi cele ce auzise despre eficacitatea ierburilor cunoscute de băştinaşi. Se aşează la fereastră, ţinîndu-şi în braţe copilul care scîncea îngrozit, uitîndu-se cu deznădejde spre tufişuri. De-abia trecuseră cîteva minute, cînd îl văzu pe Gideon venind în fugă; ţinea în mînă o buruiană.

— Nu te teme, doamnă, buruiana asta o să vindece ochii lui Căpşor auriu.

Rupse apoi frunzele plantei, păstrînd doar rădăcina mică, albă şi cărnoasă. Fără măcar s-o spele, o bagă în gură, o mestecă bine, dar nu scuipă nimic şi-l smulse pe Teddy din braţele doamnei Farquar. Îl prinse între genunchi şi-şi apăsă buricele degetelor pe ochii umflaţi, ceea ce-l făcu pe copil să urle şi pe doamna Farquar să strige, cu glasul plin de reproş:

— Gideon! Gideon!

Dar Gideon nu ţinu seama de nimic. Îngenuncheat deasupra copilului care se zvîrcolea, îi depărtă pleoapele umflate pînă apărură globii oculari, apoi scuipă cu putere de cîteva ori întîi într-un ochi, apoi în celălalt. La urmă îl depuse pe Teddy încet în braţele mamei lui şi spuse:

— Ochii lui au să se tămăduiască.

Dar doamna Farquar plîngea de spaimă şi abia dacă-i mulţumi; nu-i venea să creadă că Teddy îşi va recăpăta vederea. După vreo două ceasuri, ochii copilului se dezumflară; erau încă inflamaţi şi sensibili la atingere, dar Teddy putea să vadă. Domnul şi doamna Farquar s-au dus la Gideon în bucătărie şi i-au mulţumit de nenumărate ori. Se simţeau stingheriţi fiindcă nu se pricepeau cum să-şi arate recunoştinţa. Îi dădură lui Gideon daruri pentru nevastă şi copii, îi măriră mult leafa, dar toate astea nu puteau plăti ochii acum teferi ai lui Teddy. Doamna Farquar spuse:

— Gideon, Dumnezeu te-a ales să fii unealta bunătăţii sale.

Şi Gideon răspunse:

— Da, doamnă, Dumnezeu e foarte bun.

Cînd un eveniment ca acesta se întîmplă la o fermă, nu trece mult şi toată lumea află de întîmplare. Domnul

și doamna Farquar povestiră vecinilor, și povestea a fost comentată de la un capăt la altul al districtului.

Desișul e plin de taine. Nimeni nu poate trăi în Africa, ori măcar în veld, fără să afle foarte curînd că există o veche știință a frunzei, și a solului, și a sezoanelor; de asemenea, și poate mai importantă decît toate celelalte, o știință a cuprinsurilor întunecate ale minții omenești, moștenită de omul negru din tată în fiu. În toate colțurile districtului oamenii povestesc întîmplări și-și amintesc unii altora lucruri care se petrecuseră în trecut.

— Am văzut cu ochii mei, ascultă ce-ți spun. Îl mușcase o viperă. Brațul kaffirului se umflase pînă la cot și se făcuse ca o bășică mare, neagră. După o jumătate de minut, omul își pierduse cunoștința. Murea. Deodată, un kaffir veni din desiș cu mîinile pline de iarbă verde. A meșterit ceva acolo și în ziua următoare omul a venit la lucru. Pe pielea lui nu vedeai altceva decît două înțepături mici.

Cam așa povestea fiecare. Și totdeauna cu oarecare notă de exasperare, fiindcă toți știau că în tufișurile africane se găsesc leacuri puternice, care stau ascunse în scoarța copacilor, în rădăcini și în frunze obișnuite, dar era cu neputință să scoți de la băștinași vreo lămurire în privința lor.

În cele din urmă, povestea a ajuns și la oraș. Poate la o serată sau la o reuniune asemănătoare, un medic, care se întîmpla să fie acolo, a auzit-o.

— Prostii! spuse el. Lucrurile astea sînt exagerări. Mereu auzim astfel de povești și totdeauna aflăm pînă la urmă că nu sînt decît scorneli.

Oricum o fi fost, într-o dimineață un automobil ciudat se opri în fața fermei și din el coborî un medic de la laboratorul orașului; aducea cu el cutii pline de eprubete și chimicale.

Domnul și doamna Farquar se simțiră încîntați, tulburați, măguliți. Îl rugară pe medic să rămînă la masă și-i povestiră întîmplarea de-a fir-a-păr, deși o povesteau pentru a suta oară. Micuțul Teddy era și el acolo; ochii lui albaștri străluceau de sănătate și dovedeau astfel că ceea ce se spunea era adevărat. Omul de știință le ex-

plică cît ar folosi omenirea dacă leacul ăsta nou ar putea fi pus în vînzare; și soții Farquar se simțiră și mai încîntați: oameni cumsecade și simpli, le-ar fi plăcut să știe că lumea va cîștiga ceva bun de pe urma lor. Dar cînd omul de știință începu să vorbească despre banii care ar rezulta din afacere, părinții lui Teddy se arătară stinghericiți. Credința lor în miracol (așa vedeau ei întîmplarea) era atît de puternică, de adîncă și de pioasă, încît nu se puteau gîndi la bani. Omul de știință, citind pe fețele lor ca într-o carte, se întoarse la prima idee, adică la progresul omenirii. Era poate și nițel cam sceptic, căci nu ar fi fost pentru prima dată cînd ar fi reușit să demonstreze ca fiind falsă o poveste fabuloasă despre tainele desișurilor.

În cele din urmă, după ce isprăviră de mîncat, soții Farquar îl chemară pe Gideon în salon și-i explicară că acest baas, aici de față, era un vraci mare din Orașul cel Mare, că venise tocmai de acolo ca să-l vadă pe Gideon. Cînd auzi așa ceva, bucătarul păru înspăimîntat; nu înțelegea nimic; dar doamna Farquar îl lămuri la iuțeală că marele baas venise din pricina minunii pe care o săvîrșise el cu ochii lui Teddy.

Gideon își plimbă privirile de la doamna Farquar la domnul Farquar, apoi la copil, care-și dădea aere fiindcă oamenii mari vorbeau despre el. Rosti morocănos:

— Marele baas vrea să știe ce leac am folosit?

Vorbea fără convingere, ca și cum nu-i venea să creadă că vechii lui prieteni ar fi putut să-l trădeze pînă într-atît. Domnul Farquar începu să explice cum s-ar putea scoate un leac folositor din acea rădăcină, cum ar putea fi pus în vînzare și cum mii de oameni, negri și albi de pe tot întinsul Africii, ar putea fi salvați cu doctoria asta, dacă șarpele le-ar umple ochii cu venin. Gideon asculta privind în pămînt; fruntea i se încrețise de nemulțumire. Cînd domnul Farquar termină de vorbit, nu dădu nici un răspuns. Omul de știință, care în tot timpul acesta șezuse tolănit într-un fotoliu, sorbindu-și tihnit cafeaua și zîmbind sceptic, intră în vorbă și luă totul de la început, arătînd în alte cuvinte cum se fabrică doctoriile și cum progresează știința. Apoi se oferi să-i facă lui Gideon un dar.

După ce-și termină discursul, în cameră se făcu iarăși tăcere; apoi Gideon spuse cu indiferență că nu-și mai aduce aminte ce rădăcină fusese aceea. Chipul îi era dușmănos și posomorît, chiar cînd se uita la soții Farquar, pe care de obicei îi socotea vechi prieteni. Pe toți îi cuprinse supărarea. Începură să se convingă că bătrînul nu are dreptate. Dar în aceeași clipă își dădură seama că, de fapt, Gideon nu voia să vorbească. Leacul magic va rămîne acolo unde era, necunoscut și nefolosit de nimeni, decît de cîțiva africani risipiți, băștinași care, poate, dădeau la sapă pentru municipalitate, îmbrăcați în cămăși rupte și în pantaloni peticiți, dar care se născuseră ca să vindece, fiind tămăduitori din tată-n fiu, nepoți sau fii de vraci bătrîni, ale căror măști urîte, și bucăți de oase, și ciudate scule magice nu erau decît însemnele exterioare ale unei adevărate științe și înțelepciuni.

Poate că soții Farquar vor fi păsit pe lîngă buruiana de leac de zeci de ori pe zi, cînd vor fi trecut din casă în grădină sau de la staulul vitelor spre cîmpul de porumb, dar de cunoscut n-o vor cunoaște niciodată.

Încercau într-una să-l convingă pe Gideon și să-i argumenteze cu tenacitatea exasperării, dar bătrînul le tot repeta că nu-și amintește, că o astfel de rădăcină nu există, ori că nu crește în anotimpul acela, că nu rădăcina, ci scuipatul din gura lui vindecase ochii lui Teddy. Dădea toate explicațiile astea una după alta și nu-i păsa că se contrazicea. Se înăsprise și se încăpățînase. Soții Farquar abia îl mai recunoșteau pe vechiul, pe blîndul și iubitorul lor slujitor cînd se uitau la băștinașul acela ignorant, prefăcut și încăpățînat, care ședea în fața lor cu ochii plecați, mototolindu-și în mîini șorțul, repetînd iarăși și iarăși unul sau altul din cuvintele fără noimă ce-i treceau prin cap.

Dar deodată Gideon păru că se dă bătut. Își ridică fruntea, se uită lung și supărat la albii ce păreau niște ciini care-l hăituiesc din toate părțile și le spuse:

— Am să vă arăt rădăcina.

Plecară din fermă în șir indian și apucară pe o potecă a kaffirilor. Era o după-amiază toridă de decem-

brie[1], cu cerul acoperit de nori fierbinți de ploaie. Totul era fierbinte: soarele părea o tipsie de bronz care li se învîrtea deasupra capului; peste cîmpie plutea aerul încins; sub picioare pămîntul era ars de uscăciune; vîntul arzător și puternic le sufla praf și nisip în față. Era o zi teribilă, în care n-ar fi trebuit să facă nimic decît să stea pe verandă, cu băuturi reci la îndemînă, așa cum, în mod normal, ar fi făcut la ora aceea.

Cîte unul din ei, care își amintea că în ziua cu șarpele fusese nevoie de zece minute pînă să se găsească rădăcina, întreba din cînd în cînd:

— Mai avem mult, Gideon?

Și Gideon răspundea peste umăr, politicos, dar supărat:

— Caut rădăcina, baas.

Și într-adevăr, deseori se apleca și își vîra mîna printre ierburi, cu un gest care era aproape insultător prin superficialitatea lui. Două ceasuri i-a plimbat prin desiș, de-a lungul unor poteci necunoscute, în căldura aceea istovitoare. Sudoarea curgea de pe ei în picuri reci și îi apucase durerea de cap. Tăceau cu toții: soții Farquar pentru că erau supărați, omul de știință fiindcă dovedea astfel că tot el avea dreptate, că nu există o astfel de plantă. Păstra o tăcere plină de tact.

În sfîrșit, cînd ajunseră la vreo șase mile de casă, Gideon își zise că e destul sau, poate, că mînia lui se evaporase în clipa aceea. Fără măcar să încerce să dea impresia că n-o face într-o doară, smulse un smoc de flori albastre din soiul celor care creșteau pretutindeni, în tot lungul potecii pe care veniseră.

Îl întinse omului de știință fără să se uite la el și plecă de unul singur spre casă, lăsîndu-i pe ceilalți să se țină după el, dacă așa le-o fi voia.

Cînd ajunseră acasă, omul de știință se duse în bucătărie la Gideon, ca să-i mulțumească; era foarte politicos, deși ochii îi licăreau a rîs. Dar Gideon nu era acolo. Aruncînd florile la întîmplare în spatele automobilului, eminentul musafir plecă înapoi spre laboratorul lui.

[1] În emisfera sudică în decembrie este vară.

Gideon se înapoie în bucătărie la timp ca să pregătească cina, dar era morocănos. Îi vorbea doamnei Farquar ca un servitor nesupus. Abia după cîteva zile ajunseră să se împace.

Soții Farquar întrebară și pe ceilalți lucrători despre rădăcină. Cîteodată primeau răspunsuri în doi peri. Alteori, băștinașii ziceau:

— Nu știu. N-am auzit.

Văcarul, care le slujea de mult timp și căpătase puțină încredere în ei, le spuse:

— Întrebați pe omul vostru de la bucătărie. El e acum ca un doctor pentru voi. Este fiul unui faimos vraci, care a locuit odinioară prin părțile astea; nu se află boală pe care el să n-o vindece. Apoi adăugă politicos: Bineînțeles, nu e atît de priceput ca un doctor alb, știu asta, dar pentru noi e bun.

După un timp, cînd între soții Farquar și Gideon n-a mai rămas nici o urmă de supărare, începură să schimbe glume:

— Gideon, cînd o să ne arăți rădăcina aia pentru șarpe?

El rîdea, clătina din cap și răspundea cam stingherit:

— Dar v-am arătat-o, doamnă, ați uitat?

După mulți ani, Teddy, acum școlar mare, intra cîteodată în bucătărie și spunea:

— Gideon, pungaș bătrîn, îți mai aduci aminte cînd ne-ai păcălit și ne-ai făcut să umblăm degeaba nu știu cîte mile prin veld? Tata a trebuit atunci să mă care în spate!

Și Gideon rîdea politicos. După ce rîdea bine, se îndrepta din șale, își ștergea ochii lui bătrîni și se uita mihnit la Teddy care rînjea la el răutăcios de dincolo de plita din bucătărie.

— A, Căpșor auriu, cît ai mai crescut! În curînd o să fii mare și o să ai ferma ta...

MUȘUROIUL DE FURNICI

Dincolo de cîmpie se profilau munții, albaștri și încețoșați, pe un cer de un albastru-violet. Dacă te apropiai, munții deveneau castanii, și cenușii, și verzi, și se rînduiau greoi unii lîngă alții, dar cerul rămînea tot albastru. Dacă intrai în munți, prin trecătoare, în urmă cîmpia se netezea și se micșora, iar piscurile se ridicau ascuțite și întunecate din creste mai joase și din blocuri de granit, iar cerul, deasupra capului, era albastru-violet și limpede și de pretutindeni radia, licărind în unde, căldura.

„Să străbatem lanțul muntos, să trecem prin trecătoare și să ajungem repede în cîmpia din partea cealaltă; acolo va fi mai răcoare și mersul mai lesnicios", așa își închipuiau călătorii. Și-au închipuit așa veac după veac — și din pricina asta mergeau repede, cu gînd să scape de munții între care se înăbușeau și să ajungă în cîmpia răcoroasă unde vîntul se plimba în voie. Dar dincolo nu era cîmpie. Trecătoarea se deschidea într-o depresiune cuprinsă din toate părțile de kopje: munții se adună aici ca degetele unei mîini pe a cărei palmă, largă de o milă, cresc tufișuri dese, iar căldura se strînge la un loc, zăbovește, radiază din bolovani, țîșnește din copaci, curge dintr-un cer care nu mai este albastru, ci sumbru, și jos, și gălbui din cauza fumului care se înalță acum și s-a înălțat așa multă vreme din gaura aceea, închisă între munți. Deși jumătate de an aerul e acolo fierbinte, stătut și uscat, iar cealaltă jumătate e zăpușitor, saturat de aburi și umezit de ploaie, în gaura aceea întîlnești totdeauna oameni, fiindcă în cuprinsul ei se găsește aur; pretutindeni în desișuri dai de gropi nu prea

adînci, de șanțuri lăsate de prospectori, ba chiar și de puțuri. Se spune că boșimanii căutaseră aur acolo cu sute de ani în urmă. Poate că așa era. Se mai spune că harapi veniseră dinspre coastă în convoaie, cu sclavi și războinici, ca să caute aur pentru a îmbogăți curtea reginei din Saba. Nimeni n-a dovedit contrariul.

Dar e sigur că la începutul secolului exista acolo o mare companie minieră care a săpat o jumătate de duzină de puțuri nemaipomenit de adînci și au găsit aur în cantități care variau de la cîteva uncii pînă la o tonă. Terenul era însă capricios, rocile erau întretăiate și sterile, așa încît compania și-a încărcat utilajul cel greu în camioane și au plecat să caute aur în altă parte, într-un loc unde terenul să fie mai accesibil.

Cîțiva ani în văgăuna dintre munți domnise liniștea; fumul nu se mai ridica și nu mai întuneca cerul decît atunci cînd un prospector întîmplător mai făcea focul și coloana stingheră, mișcătoare și albăstruie de fum se înălța ca din țigara unui gigant, spre cerul albastru, fierbinte.

Apoi, deodată, valea s-a umplut de agitație, și de gălăgie, și de activitate, și de sute de oameni. Domnul Macintosh cumpărase dreptul să caute acolo aur. I s-a spus că e nebun, că nici un om, oricît de bogat, nu-și putea îngădui să-și încerce norocul în locul acela.

Cei ce-i spuneau așa nu țineau seama însă de caracterul domnului Macintosh, care în Australia făcuse odată avere și o pierduse, apoi făcuse alta în Noua Zeelandă, pe care încă o mai avea. Își propunea să și-o mărească aici. Bineînțeles, nu avea de gînd să foreze puțuri scumpe, în adîncul cărora nu știa dacă va găsi ori nu aur, ci să cerceteze nisipul, rocile de la suprafață și cutele dintre roci. Calea cea bună îi apărea limpede domnului Macintosh și a urmat-o, deși era împotriva oricărei reguli de practică minieră.

A tocmit sute de lucrători africani și i-a pus să sape în mijlocul acestei înalte depresiuni înconjurate de munți, așa că în curînd s-a ivit acolo o gaură, apoi un puț mare, apoi o văgăună ca un munte, cu vîrful în jos. Domnul Macintosh scotea bucăți mari de pămînt, ca un monstru înfometat de aur, fără să-și bată inutil capul cu probleme

ca săparea rațională a galeriilor sau cheltuirea banilor pentru armarea tunelelor. Pămîntul scos era grămădit mai întîi cu gălețile pe pantele gropii; gălețile erau atîrnate de funii făcute din fibre împletite, care se scoteau din scoarța copacilor, căci de ce ar fi cheltuit domnul Macintosh bani cu cabluri de oțel, cînd fibra se găsea la îndemîna oricui, în fiecare copac? Dacă fibra era fragilă și se rupea și gălețile cădeau în groapă, nimeni nu păgubea, căci copacii mai aveau încă multă fibră în scoarța lor. Mai tîrziu, cînd groapa s-a adîncit, s-au adus vagonete care circulau pe șine — și nu rareori se întîmpla ca și ele să alunece și să se ducă în viteză pînă la fundul văgăunii; cum domnul Macintosh punea în tot ceea ce făcea o notă de sinceră și nobilă bună dispoziție, însemna că el era mai înclinat să rîdă de un astfel de accident decît să se supere. Dacă se întîmpla ca țeasta cuiva să se afle în drumul găleții care cădea ori a vagonetului, atunci se găseau o mulțime de alte capete negre ori mîini de angajat. Și dacă malurile abrupte și nesprijinite ale gropii se prăbușeau, ori dacă un tunel îngust ca gaura de furnici — care se abătea lateral din puțul principal, ca o tentaculă, spre noi straturi — înghițea, năruindu-se, o jumătate de duzină de oameni — ei bine, nimeni nu poate să facă jumări fără să spargă ouăle. Aceasta era vorba preferată a domnului Macintosh.

Băștinașii care lucrau la mină o numeau „Puțul morții", iar pe domnul Macintosh îl numeau „Burtă de aur". Cu toate astea, veneau cu sutele să lucreze pentru el, întărind astfel argumentele celor ce ziceau:

— Băștinașul nu înțelege dacă te porți bine; el înțelege numai de bici... Ia uitați-vă la Macintosh: nu duce niciodată lipsă de mînă de lucru.

Mina domnului Mancintosh, aflată sus în munți, era departe de postul de poliție și stăpînul avea grijă ca la fața locului să se găsească oricînd bere kaffiră, preparată la mină, și dacă polițiștii veneau să caute cine știe ce infractor, acesta era sigur că domnul Macintosh va înfrunta poliția, dînd asigurări că băștinașul cutare, cu numărul de înregistrare Y 2345678, nu lucrase niciodată la el. Desigur, polițiștii puteau să-i controleze și registrele.

Registrele și bonurile domnului Macintosh puteau părea în ochii unui om neinițiat ca întocmite pentru circumstanță și deci fără valoare, dar cei ce munceau pentru el nu foloseau astfel de cuvinte pentru metodele lui; domnul Macintosh își ținea registrele singur. Nu angajase nici un contabil, nici un funcționar. De fapt, angajase un singur alb, pe inginer. În rest, avea șase supraveghetori ori șefi, cărora le plătea salarii bune și-i trata ca pe niște oameni de seamă.

Inginer era domnul Clarke. Casa lui și a domnului Macintosh se găseau pe o latură a puțului, iar satul băștinașilor de partea cealaltă. Domnul Clarke cîștiga cincizeci de lire pe lună, ceea ce era mai mult decît ar fi putut cîștiga oriunde în altă parte. Era un om tăcut și muncitor cînd nu era beat, dar lucrul ăsta nu i se întîmpla des. De vreo trei-patru ori pe an nu putea veni la lucru cîte o săptămînă întreagă. Atunci, domnul Macintosh muncea în locul lui și, cînd inginerul se înzdrăvenea, îl întîmpina cu vorbe vesele: „Ei, băiatule, ți-ai luat o povară de pe inimă?".

Domnul Macintosh nu punea gura pe băutură. Calitatea asta era de fapt o afacere, căci, asemenea tuturor scoțienilor, el mergea pe extreme. În casa lui nu se găsea picătură de alcool. Era și religios, dar ca un om care cultivă o amintire, și asta din cauza părinților lui, care fuseseră foarte religioși. Trăia într-o baracă alcătuită din două compartimente, unde avea o masă de lemn, trei scaune, tot de lemn, un pat și un garderob. Bucătarul gătea de trei ori pe săptămînă rasol de vită cu morcovi și cartofi, de alte trei ori friptură de vacă, iar duminica un pui.

Domnul Macintosh era unul din cei mai bogați oameni din țară; era mai mult decît milionar. Oamenii ziceau despre el: „Cerule, poate să facă tot ce vrea, să se ducă unde vrea! Dar de ce mai are atîția bani dacă trăiește în fundul fundului, alături de cîțiva negri, într-o groapă de pămînt?"

Domnului Macintosh i se părea însă foarte natural să trăiască așa — și cînd se ducea în vacanță la Capetown, unde locuia la cel mai scump hotel, se întorcea totdeauna mai devreme decît era așteptat.

Nu-i plăcea vacanțele. Îi plăcea să muncească.

Purta niște pantaloni vechi, soioși, de culoare kaki, legați la brîu cu o curea veche, roșie; în jurul gîtului avea o basma tot roșie, răsfrîntă peste un maiou de bumbac alb. Era scurt, îndesat și vînjos; capul mare, pătrat, i se sprijinea pe gîtul puternic. De pe brațele grele, bronzate și de pe gît ieșeau pe la marginea maioului fire negre și dese de păr. Avea ochi mici, cenușii, sfredelitori, gura subțire, suptă la mijloc. Își purta pălăria veche de fetru pe ceafă, ținea în mînă un băț tăiat din desiș și se plimba pe marginea gropii lovind cu bățul în tufișuri și în iarbă și cîteodată în băștinașii leneși; poruncea strigînd supraveghetorilor și urmărea atent furnicarul de muncitori din fundul puțului, apoi intra în micul lui birou și își punea la punct registrele. Așa își petrecea ziua. Seara îl chema cîteodată pe domnul Clarke să joace cărți.

Atunci domnul Clarke îi spunea nevesti-si: „Annie, mă cheamă". Ea dădea din cap și cerea bucătarului să-i aducă cina mai devreme.

Doamna Clarke era singura femeie albă care locuia la mină. Nu-i păsa, fiind singuratică din fire. Era pe deplin mulțumită că găsise acest adăpost cu cincizeci de lire pe lună și cu un șef căruia nu-i păsa de bețiile soțului ei. Era o femeie de vîrstă mijlocie, cu un corp subțiratic și plat, cu fața slabă, lipsită de culoare, cu ochii albaștri, liniștiți. Viața și căldura aceea distrugătoare, an după an, nu-i făceau rău, dar o sleiau cu încetul, o făceau mai amorțită, mai tăcută. Vorbea foarte puțin, însă atunci cînd se enerva spunea ce avea de spus.

De pildă, cînd au sosit la mină, au primit o casă cu două camere. Atunci s-a dus la domnul Macintosh și î-a explicat:

— Ești singur, și ai patru camere. Noi sîntem doi, avem și un copil, și n-avem decît două camere. E absurd!

Domnul Macintosh i-a aruncat o privire grea, iute, și gura i s-a strîns, dar apoi a început să rîdă.

— Da, așa este — i-a răspuns rîzînd și a făcut schimbul pe dată; pufnea de rîs ori de cîte ori își amintea cum îl pusese la punct tăcuta Annie Clarke.

Tot așa, cam o dată pe lună, Annie Clarke venea la el acasă și-i spunea:

— Cară-te din drumul meu, am venit să-ți fac ordine!

Și cînd isprăvea dereticatul, îi spunea:

— Ești un porc, nimic altceva. Se referea atît la obiceiul lui de a-și arunca rufele prin toate părțile și de a le purta nespălate săptămîni de-a rîndul, cît și la altceva, la care nimeni nu îndrăznea să facă aluzie, nici măcar indirect, cum făcea ea. Iar el îi răspundea rîzînd pe sub mustață, din plăcerea de a o sîcîi:

— Ești femeie măritată, doamnă Clarke.

Iar ea:

— Nimic nu te oprește să te însori și dumneata, după cîte văd.

Și pleca foarte înțepată, cu fața aprinsă de indignare. Cu toate astea, se plăceau mult unul pe altul.

Domnul Clarke îl socotea de asemenea om plăcut și-l admira, după cum la fel credea și domnul Macintosh despre domnul Clarke. Și fiindcă soții Clarke trăiau împreună în pace, în casa cu patru camere, împărțind patul și masa fără să se certe vreodată, se putea presupune că și ei se plăceau. Totuși, rareori vorbeau unul cu celălalt. Ce-ar fi avut să-și spună acolo?

În mijlocul acestei tăceri, printre aceste adevăruri limpezi, a trebuit să crească micul Tommy și să se adapteze.

Tommy Clarke avea trei luni cînd venise la mină. Zi și noapte, urechile lui ascultau gălăgia, zi și noapte, ani de-a rîndul, așa încît gălăgia nu i se mai părea gălăgie, ci numai alt soi de tăcere. Șteampurile minei bufneau mereu: aur, aur, aur, aur, aur, mereu și mereu, și niciodată nu-și schimbau zgomotul, niciodată nu amuțeau. Tommy nu le mai auzea. Dar a venit și ziua cînd mașina s-a stricat, pe atunci Tommy avea trei ani, și tăcerea a fost atît de teribilă și atît de izbitoare, încît micuțul s-a dus scîncind la mama lui.

— S-a oprit, s-a oprit! și plînse tremurînd, într-un colț, pînă cînd zgomotul surd a început din nou. Fusese ca și cum s-ar fi oprit inima lumii. Dar cînd inima aceea a început iar să bată, Tommy a auzit-o și a înțeles dife-

renţa dintre zgomot şi tăcere — şi urechea lui a dobîndit o sensibilitate nouă, ca o conştiinţă. Auzea strigătele şi cîntecele furnicarului de muncitori băştinaşi, oameni gălăgioşi şi agitaţi din cauza pericolului permanent în mijlocul căruia trebuiau să trăiască. Auzea cazmalele răsunînd cînd loveau în piatră şi zgomotul lor înăbuşit, stins, cînd izbeau în pămînt. Auzea cum se ciocneau vagoanele, mugetul pămîntului care se prăbuşea, huruitul vagoneţilor pe şine. Noaptea, bufniţele ţipau, greierii ţîrîiau. Iar cînd era furtună, i se părea că cerul însuşi cernea gălăgie din înaltul lui peste munţi, căci tunetul se rostogolea şi se zvîrcolea, iar fulgerul trăsnea din pisc în pisc de jur împrejur. Niciodată nu era tăcere, niciodată, decît în clipa teribilă cînd inima aceea mare şi-a oprit bătăile. Totuşi, mai tîrziu ar fi dorit să se oprească încă o dată, măcar pentru un ceas, ca să mai asculte din nou o tăcere adevărată. Asta s-a întîmplat cînd mai crescuse, şi cînd tăcerea părinţilor lui începuse să-l tulbure. Aşa erau ei, totdeauna blînzi, vorbind puţin, numai: „Aşa e în firea lucrurilor"; sau: „Pui atîtea întrebări"; sau: „Ai să înţelegi cînd ai să fii mare".

Era o tăcere falsă, mult mai rea decît fusese tăcerea adevărată.

Ar fi vrut să se joace lîngă mama lui în bucătărie, deşi mama lui nu spunea decît „da" şi „nu", ori, cu o voce stinsă, şovăitoare, de parcă vocea ei însăşi o obosea: „Vorbeşti atît de mult, Tommy!"

Şi tatăl lui îl plimba pe umeri în jurul maşinilor mari şi negre şi nu puteau vorbi din cauza zgomotului pe care-l făceau maşinile. Şi domnul Macintosh îi spunea: „Ei, băieţaş", şi-i dădea din bomboanele pe care le ţinea totdeauna în buzunar anume pentru Tommy. Şi într-o seară i-a văzut pe domnul Macintosh şi pe tatăl lui jucînd cărţi şi nu rosteau nimic decît cuvintele cerute de regulile jocului.

Aşa că Tommy şi-a făcut drum spre zgomotul prietenos al aşezării de dincolo de groapa cea mare şi a început să se joace toată ziua cu băieţii negri, prinzîndu-se în dansurile lor, alergînd prin desiş după iepuri, ori modelînd păsări şi animale din argilă udă. Aici nu era linişte, numai gălăgie şi strigăte, iar seara se întorcea la părinţii

lui cumpăniți și tăcuți și, după ce mînca, se culca în pat ascultînd zgomotul șteampurilor: buf, buf, buf, buf, buf, buf. În sat, dincolo de groapă, se bea și se dansa, tobele băteau repede și sunetul lor se auzea mai iute printre bufniturile rare ale șteampurilor și dănțuitorii din jurul focurilor scoteau un strigăt, un țipăt ascuțit, ca urletul vîntului puternic care trecea șuierînd prin cheile munților. Era altă lume, căreia el îi aparținea tot atît de mult ca și acesteia, în care oamenii spuneau: „Gata cu mîncarea"; sau: „E vremea de culcare"; și încă puține alte lucruri.

Cînd a împlinit cinci ani s-a îmbolnăvit de malarie și s-a simțit foarte rău. S-a făcut bine, dar în anotimpul ploios al anului următor s-a îmbolnăvit din nou. De fiecare dată domnul Macintosh s-a dus cu marele lui automobil american pînă la cel mai apropiat spital, la o distanță de treizeci de mile prin tufișuri, ca să caute un doctor. Doctorul i-a dat chinină și i-a spus să se ferească de țînțari. Era ușor să ia chinină, dar doamnei Clarke, femeia aceea obosită și înceată, îi era lehamite să tot spună: Nu face asta; sau: Intră în casă la ora șase; sau: Nu te duce pe lîngă bălți. Așa s-a făcut că Tommy se îmbolnăvi iar de malarie, cînd împlini șapte ani. De data asta doamna Clarke rămase îngrijorată, fiindcă doctorul vorbise aspru și diagnosticase febră neagră.

Domnul Macintosh îl duse pe doctor înapoi la spital, apoi se întoarse acasă; fără să zăbovească, veni să-l vadă pe Tommy, fiindcă îl iubea mult.

Doamna Clarke zise:

— La ce altceva te poți aștepta de la gropile astea din jur, care se umplu de apă în timpul sezonului ploios!

— Draga mea, nu pot să astup toate gropile și șanțurile; oamenii au săpat pe aici încă din timpul reginei din Saba.

— Ce-mi pasă mie de regina din Saba! Oferă-ne o locuință ferită de țînțari!

— Îi dau soțului dumitale cincizeci de lire pe lună — spuse domnul Macintosh, simțind că dreptatea era de partea lui.

— Cincizeci de lire și locuință așa cum trebuie — îi răspunse Annie Clarke.

Domnul Macintosh îi aruncă privirea lui iute și străpungătoare, apoi rîse zgomotos. O săptămînă mai tîrziu casa familiei Clarke fu înconjurată, între marginea acoperișului și a verandei, de o plasă fină de sîrmă, așa încît părea o cutie nouă de conserve. Doamna Clarke se duse din nou acasă la domnul Macintosh, îi făcu curățenie generală și la plecare îi spuse:

— Nu ești decît un porc, dar ești nespus de bogat. De ce nu-ți cumperi măcar o vestă nouă? Ai să te îmbolnăvești de malarie, așa cum umbli haimana în fiecare noapte.

Apoi se întoarse la Tommy, care aștepta în verandă, într-un șezlong, la adăpostul plasei de sîrmă cu sclipiri cenușii. După febră, era slab și alb la față. Se făcuse un băiat deșirat, osos, cu ochii mari și negri; gura-i era umflată, ca urmare a bolii. Pe cap avea o claie de păr castaniu, ca zahărul ars. Uitîndu-se la copilul acela palid, dar plin de viață și de lumină, mama simțea că voința ei obosită se înzdrăvenește și lua hotărîrea să-i fixeze un nou regim de viață. Niciodată nu-l va mai lăsa afară, seara, după ora șase, cînd ies țînțarii. Și niciodată nu-l va mai lăsa afară pînă nu răsare soarele.

— Poți să te scoli — îi spuse, și băiatul se sculă mulțumit, aruncînd pătura într-o parte.

— Mă duc în sat — zise el deodată.

Ea șovăi, apoi îi răspunse:

— Să nu te mai joci niciodată pe acolo!

— De ce nu? o întrebă, oprindu-se neliniștit pe trepte, dincolo de colivia de sîrmă.

Ah, ce silă îi era mamei de aceste întrebări, de ce da și de ce nu! Cît o oboseau!

— Fiindcă așa am spus.

— Totdeauna m-am jucat acolo — insistă el.

— Acum ești mare și în curînd ai să te duci la școală.

Tommy se trînti pe trepte și rămase așa, privind dincolo de marele puț, spre forfota din satul luminat de soare. Știa, firește, că o să vină și clipa asta. Știa că și asta făcea parte din tăcere. Și totuși nu era sigur. Întrebă:

— De ce, de ce, de ce, de ce, de ce? cîntînd întrebarea ca pe un refren tînguitor și persistent.

— Fiindcă așa am spus! Apoi, desperată și obosită: Iei boala de la băștinași.

La vorbele astea băiatul își întoarse ochii mari și negri către maică-sa, și femeia se înroși. Căci ochii lui erau plini de batjocură, de dispreț. Credea și ea numai pe jumătate ori, mai degrabă, se căznea să creadă, fiindcă, în tot timpul sezonului ploios, desișul mustea de apă și mișuna de țînțari și nu puteai face nimic și trebuia să dai vina pe cineva. Îi spuse:

— Nu mai discuta, n-ai să te joci cu ei. Ești prea mare acum ca să te mai joci cu kaffirii ăștia murdari. Cînd erai mic, era altceva, acum ești băiat mare.

Tommy ședea pe trepte în bătaia razelor fierbinți ale soarelui de după-amiază, care veneau compacte și galbene prin ceața de praf și de fum de peste munți, și nu zicea nimic. Nu va mai încerca să se apropie de colibele negrilor, acum, cînd maturitatea lui atîrna de faptul că se juca sau nu cu copiii negri. În felul ăsta fusese învățat să gîndească. Și totuși nu credea nimic din toate astea, absolut nimic.

Cîteva zile mai tîrziu se juca de unul singur, cu mingea, în spatele casei, cînd cîțiva copii negri îl strigară din desiș, dar el le întoarse spatele de parcă nu i-ar fi auzit. Ei îl strigară iar, apoi plecară. Și Tommy plînse amar, căci rămăsese singur.

Se duse la marginea puțului, se așeză pe burtă și privi înăuntru. Dogoarea soarelui îi pătrundea în trup de-l dureau și oasele; își dădu părul peste ochi ca să și-i apere. Sub el, puțul era atît de adînc, încît oamenii care lucrau în fundul lui se vedeau ca furnicile. Vagonetele trase pe malurile aproape verticale păreau cît cutiile de chibrituri. Sistemul de scări și trepte săpate în pămînt, pe care muncitorii se suiau și coborau, părea atît de firav, văzut peste imensitatea puțului, încît parcă l-ar fi putut nărui cu o piatră. Și de fapt se prăvăleau mereu pietre. Tommy se tîrî mai departe, lipindu-se de pămînt, cu membrele depărtate și pîntecele contractat. Privi în văgăună. Oamenii erau ca muștele și ca furnicile. La

fel și domnul Macintosh, căci și el se ducea deseori jos, ca să nu spună cineva că e laș. Și tatăl lui, și Tommy el însuși nu păreau mai mari decît niște insecte mărunte.

Era ca un furnicar uriaș, viu și colorat ca un mușuroi proaspăt. Straturile de pămînt de la gura puțului erau roșiatice, mai jos cenușii, nisipoase, și mai jos galbene deschis. Grămezi de pămînt galben, greu și inert, adus de jos, zăceau pretutindeni în jurul puțului. Întinse mîna și luă un pumn. Era un pămînt insensibil, fără viață, și i se lipea de degete, căci era încă umed de ploaie. Își strînse pumnul, îl desfăcu și acum bucata de pămînt galben luase forma palmei lui, păstrînd urma degetelor. O urmă ca o... ce? Ca o bucată de rădăcină? Ca o bucată de stîncă roasă de apă? O frecă bine în palmă și bucata de pămînt rămase netedă, ca o piatră de rîu. Se ridică și adună pămînt mai mult. Îl modelă în forma unui puț, îi puse trepte din bucăți de lemn și cuburi mici din pămînt umed în chip de vagonete. Soarele uscă repede forma, o făcu să crape și să se desfacă în bucăți. Tommy dădu cu piciorul în ele și se întoarse supărat acasă. Soarele apunea. I se părea că vîrsta de aur a libertății trecuse și că intrase într-o țară nouă, a restricțiilor și a programelor.

Mama îl vedea cum suferă, dar se gîndea: „În curînd o să meargă la școală, o să-și găsească prieteni".

Dar băiatul n-avea încă șapte ani, era prea mic ca să ia drumul pînă la oraș, la internat. I-a cumpărat cărți și l-a învățat ea să citească. Dar munca îi lua doar două sau trei ore pe zi, și în restul timpului el hoinărea ori se uita dincolo de puț, la colibele negrilor, de unde venea zgomot de joacă. Adoptase o atitudine stoică, sau cel puțin se prefăcea că o adoptase, dar în adîncul lui suferea cumplit, fiindcă aflase lucruri noi, mult mai importante decît orice învățase din cărțile de școală. Aflase ce-i singurătatea și, cînd ședea la marginea puțului, alcătuia din pămînt galben figurine mici, pe care le numea Betty, și Freddy, și Dirk. Prieteni de joacă. Dirk era numele băiatului pe care-l iubea mai mult decît pe oricare alt copil negru de dincolo de puț.

Într-o zi, mamă-sa îl chemă la ușa din dos. Acolo îl aștepta Dirk, care ținea în mîini un pui de antilopă de mărimea unei pisicuțe. Tommy zvîcni și era cît pe ce să se minuneze împreună cu Dirk, uitîndu-se la micul animal, dar își aminti de noua lui poziție. Se opri bățos și întrebă:

— Cît?

Dirk, căutînd într-o parte, îi răspunse:

— Un șiling, baas.

Tommy se uită la mama lui și apoi rosti mîndru, de sus:

— Afurisitule, e prea mult!

Annie Clarke se înroși. Se simțea rușinată și tulburată. Făcu un pas înainte și grăi repede:

— Lasă, Tommy, e bine așa, îți dau eu șilingul. Scoase moneda din buzunarul șorțului, i-o dădu lui Tommy și acesta i-o întinse lui Dirk. Apoi Tommy luă cu blîndețe animalul în mîini și în ochi i se citea duioșie pentru făptura aceea stingheră și înspăimîntată, dar se întoarse cu spatele, ca Dirk să nu-i vadă emoția. S-ar fi simțit nemaipomenit de rușinat dacă Dirk, un băiat atît de zdravăn și neînfricat, ar fi băgat de seamă că e milos.

Dirk stătea deoparte, așteptînd; nu dorea să vadă sfîrșitul puiului. Apoi spuse:

— Abia s-a născut, poate să moară.

Doamna Clarke îl depărtă cu vorba:

— Lasă, îl îngrijește Tommy.

Dirk plecă încet, cu mîna în buzunar, rostogolind șilingul între degete, dar privind înapoi și uitîndu-se cum Tommy și mama lui făceau într-o ladă cuib pentru pui. Doamna Clarke făcu un biberon vîrînd niște cîrpe în gura unei sticle în care fusese suc de roșii și umplu sticla cu lapte, apă și zahăr. Tommy îngenunche lîngă pui, și încercă să-i picure lapte în gură.

Puiul tremura căutînd să-și înalțe capul dintre piciorușele ghemuite și moi; era prea slab ca să se miște, ochii-i mari și negri priveau deznădăjduiți. Cu timpul, tremurul se schimbă într-un spasm de slăbiciune, capul îi căzu și se lovi cu zgomot sec de peretele lăzii; apoi încet, tremurînd din cauza efortului făcut, își încordă

gîtul şi-şi ridică iar capul. Tommy încercă să-i vîre dopul de cîrpă în botul moale, dar laptele îi curse peste blăniţă, pe piept şi băiatului îi veni să ţipe.

— Dar o să moară, mamă, o să moară! strigă el cu necaz.

— Nu trebuie să-l sileşti — îl sfătui Annie Clarke şi se duse la treburile ei gospodăreşti. Tommy îngenunche acolo cu sticla, căutînd să învioreze puiul care tremura, şi suferea el însuşi ori de cîte ori gîtul subţire se frîngea de slăbiciune şi încerca iarăşi şi iarăşi să-l înveţe cu laptele. Dar puiul nu voia să bea.

— De ce? strigă Tommy necăjit de neputinţa lui. De ce nu vrea să bea? De ce? De ce?

— Dar abia s-a născut — îi spuse doamna Clarke.

Cordonul ombilical atîrna încă de buricul micuţei făpturi, ca un beţişor negru, răsucit.

În noaptea aceea Tommy luă puiul cu el în cameră, îl înveli pe întuneric şi în taină într-un cearşaf şi-l culcă în pat. Îl simţea cum tremură spasmodic lîngă pieptul lui şi-i venea să urle în întuneric, fiindcă îşi dădea seama că are să moară.

Dimineaţa, cînd se sculă, puiul nu mai putea să ridice capul; şedea ca o greutate moale şi nemişcată pe pieptul lui Tommy, ca o greutate rece. Cearşaful în care-l învelise era mînjit de o materie galbenă, ca jumările de ou. Tommy spălă frumos puiul, îl înfăşură din nou în alt cearşaf şi-l aşeză pe verandă, să-l încălzească soarele.

Doamna Clarke îi deschise cu blîndeţe botişorul şi-i turnă lapte pe gît pînă cînd puiul se înecă. Tommy stătu lîngă el în genunchi toată dimineaţa, suferind cum nu mai suferise niciodată pînă atunci. Lacrimile îi curgeau şiroaie pe faţă şi ar fi vrut să moară şi el; şi doamna Clarke se gîndea să-l prindă pe Dirk şi să-i tragă o bătaie bună, deşi n-avea de ce, dar voia să facă ceva ca să se uşureze.

— Pe lîngă toate cele — îi spuse ea soţului — nimic nu e mai neomenos decît să iei un pui plăpînd, ca ăsta, de la mama lui.

Tîrziu, spre seară, puiul muri, şi doamna Clarke, care nu văzuse chinul fiului său, aruncă micul corp înţepenit

la bucătărie și-i spuse bucătarului să-l îngroape undeva. Tommy ședea pe vernadă, încordat și mîniat, și-l urmări pe bucătar cum îngropa puiul la rădăcina unei tufe, cum se întoarse apoi fluierînd.

Intrînd în camera în care se aflau tatăl și mama lui, îi întrebă:

— De ce e Dirk gălbui și nu negru ca ceilalți kaffiri?

Tăcere. Domnul Clarke și Annie Clarke se uitau unul la altul. Apoi domnul Clarke rosti:

— Oamenii au diferite culori.

Tommy se uită pătrunzător la mama lui și femeia spuse:

— E o corcitură.

— Ce e o corcitură?

— Ai să înțelegi cînd ai să fii mare.

Tommy își plimbă privirile de la tată, care își umplea pipa, ținîndu-și ochii aplecați asupra lucrului său, la mamă, ai cărei obraji păstrau încă îmbujorarea aceea mîndră, luminoasă.

— Înțeleg acum — rosti el sfidător.

— Atunci de ce mai întrebi? să răsti doamna Clarke mînioasă. Parc-ar fi vrut să spună: „De ce înfrîngi legea tăcerii?"

Tommy plecă de acasă și se opri la marginea puțului. Rămase acolo, întrebîndu-se de ce arătase că înțelege, cînd de fapt nu înțelegea. Totuși, într-un sens înțelegea. Își amintea, deși pînă atunci nu dăduse atenție acestui lucru, că printre copiii din sat, doi erau gălbui. Dirk era unul, sora lui Dirk celălalt. Fetița era firavă și se apropia șovăind de jocurile copiilor mai mari. Mama lui Dirk era neagră, sau mai degrabă de un brun-închis, ca ceilalți negri. Și Dirk nu era chiar gălbui, ci arămiu-deschis. Culoarea pămîntului, chiar dacă aceasta era ceva mai închisă. Degetele lui Tommy frămîntau argila umedă. Se uită la figurile mici pe care le făcuse, la Betty și la Freddy. Le strică nepăsător. Apoi îl ridică pe Dirk și-l trînti la pămînt. Dar se vede că-l trîntise cu prea multă grijă, fiindcă Dirk nu se sfărîmă; atunci așeză figurina lîngă tulpina unei buruieni. Luă o mînă de argilă, o frămîntă și o rotunji într-un anumit fel cu degetele, pînă cînd argila căpătă forma unui pui de antilopă.

Dar nu a unui pui bolnav care murea fiindcă fusese luat de lîngă mama lui. Nicidecum. Era un pui zdravăn, care ținea un picior ridicat și capul în poziție de ascultare, cu urechile ciulite.

Îngenuncheat pe malul marelui puț, Tommy era absorbit de antilopa care lua formă în mîinile sale. Nu era mulțumit, antilopa era prea mică. Nerăbdător, sfărîmă ceea ce făcuse și luînd o bucată de pămînt tare, galben, o udă cu apa de ploaie adunată într-o traversă ruginită de cale ferată, pînă o făcu moale, bună de modelat. Apoi începu din nou treaba. Făcea un pui de antilopă mai mare, cît jumătate din mărimea lui naturală.

În vreme ce mîinile-i lucrau, își chinuia mintea cu întrebările: De ce? De ce? De ce? Apoi, la sfîrșit: Dacă Dirk e jumătate negru, sau mai bine zis, jumătate alb și jumătate brun-închis, cine e tatăl lui?

Mult timp dibui pe marginea răspunsului, dar nu-l găsi. Din timp în timp se uita peste gaura puțului spre locul unde se învîrtea domnul Macintosh, agitîndu-și bastonul mare, și se gîndea: Sînt numai doi albi la mina asta.

Antilopa era acum gata; își umezi degetele în apa de ploaie și netezi suprafața figurinei, făcînd-o să fie lunecoasă ca o blană. Argila se usca însă repede și se întărea; îngenuncheat lîngă statuetă, se gîndea că aceasta va crăpa și se va sfărîma la soare; îl năpădi nemulțumirea și furia, își lăsă capul în jos și îi veni să plîngă. Și tocmai cînd îl podidiră primele lacrimi, auzi un fluierat ușor din spate; se întoarse și-l văzu pe Dirk, îngenuncheat în dosul unei tufe, uitîndu-se la el printre frunzele date cu mîna la o parte.

— Cum îi merge puiului? întrebă Dirk.

— A murit — îi răspunse Tommy; și lovi cu piciorul antilopa de argilă, care se făcu bucățele.

Dirk îi spuse:

— Nu face asta, e frumos — și sări de la locul lui, încercînd să pună bucățile la loc.

— Nu-i nimic, tot o să crape la soare — îi spuse Tommy și începu să plîngă, deși-i era rușine să plîngă în fața lui Dirk.

— A murit puiul — suspină el — a murit!

— Pot să-ți aduc altul — îi spuse Dirk, privindu-l uimit. Am omorît-o pe maică-sa cu o piatră. E ușor.

Dirk avea șapte ani, ca și Tommy. Era înalt și voinic, tot ca Tommy. Avea ochi negri și mari, dar buzele nu-i erau rotunde și moi, ci lungi și subțiri, încleștate la mijloc. Părul negru, moale și lung, îi cădea în plete în jurul feței, și pielea-i era de culoarea cuprului, gălbuie și netedă. Tommy se opri din plîns și se uită la Dirk; îi spuse:

— E neomenos să ucizi cu piatra mama unui pui.

Buzele lui Dirk se desfăcură într-un hohot de rîs, descoperindu-i dinții albi și mari. Tommy îl privi cum rîde, apoi își spuse: „Acum știu cine e tatăl lui".

Își îndreptă privirile spre casa scăldată în soare, așezată la două sute de yarzi, printre tufe mărunte de hibiscus și poinsettia. Se uită și la casa domnului Macintosh, care era la cîteva sute de yarzi mai încolo. Se uită apoi la Dirk. Îl cuprindea mînia și nu înțelegea de ce, dar înțelegea că-i va sfida pe toți și că va trebui să ia o hotărîre. Abia după mult timp rosti:

— Ne pot vedea de aici.

Hotărîrea era luată.

Cînd se ridică în picioare, Dirk zări figurina de argilă de lîngă tulpina buruienii și o luă în mînă.

— Eu sînt! spuse deodată.

Oricît era de stîngace, ea semăna bine cu Dirk, și Dirk zîmbea de plăcere.

— Mi-o dai mie? Și Tommy aprobă din cap, mîndru și plăcut impresionat.

Intrară în desișul dintre cele două case, trecură de ele și se opriră la vreo jumătate de milă. Ajunseseră în partea pustie a depresiunii, unde nu venea nimeni; agitația și gălăgia erau în partea cealaltă. În fața lor se înălța un pisc ascuțit, la poalele căruia se afla un mușuroi înalt pe care crescuseră ferigi și arbuști.

Cei doi băieți intrară la adăpostul ferigilor și se așezară jos. Nimeni nu-i putea vedea acolo. Dirk puse cu grijă figurina de argilă, care-l închipuia pe el însuși într-o gaură dintre rădăcinile unui copac. Apoi spuse:

— Fă din nou antilopa.

Tommy scoase briceagul, îngenunche lîngă trunchiul unui copac căzut și încercă să sculpteze antilopa din lemnul copacului. Lemnul era moale și putred; îl tăia ușor și, pînă la venirea serii, forma brută a antilopei se ivi din trunchi. Dirk spuse:

— Acum am făcut ceva împreună.

În ziua următoare cei doi băieți veniră fiecare pe alt drum la mușuroiul de furnici și se jucară acolo împreună. Așa făcură apoi în fiecare zi.

Într-o seară, doamna Clarke îi spuse lui Tommy tocmai cînd se ducea la culcare:

— Mi se pare că ți-am spus să nu te mai joci cu kaffirii?!

Tommy rămase tăcut. Apoi își înălță capul, privindu-l piezîș pe taică-său:

— De ce să nu mă joc cu băiatul domnului Macintosh?

O clipă doamnei Clarke i se tăie respirația și închise ochii. Și-i deschise cerînd ajutor bărbatului. Dar domnul Clarke își umplea pipa. Tommy așteptă un timp, apoi spuse bună seara și plecă în camera lui.

Acolo se dezbrăcă încet, se urcă în patul îngust de fier și se întinse domol, ascultînd bufnetul regulat al șteampurilor: buf, buf, aur, aur, buf, buf. În satul negrilor se dansa și tamtamul se auzea bine, ca bătăile iuți ale inimii puiului de antilopă în noaptea cînd dormise la pieptul lui. Urlau ca vîntul cînd trece prin cheile munților; vedea pe fereastră flăcările înalte, luminoase, ale focurilor și siluetele negre ale celor ce dănțuiau se desenau sălbatice și agitate pe fundalul luminos.

Doamna Clarke dădu buzna în odaie. Plîngea. „Tommy!" strigă ea și se așeză pe marginea patului, în întuneric.

— Da — răspunse el îngrijorat.

— Să nu mai spui asta niciodată, niciodată!

Tommy tăcea. Maică-sa îl strîngea cu putere de mînă.

— Tatăl tău și-ar putea pierde slujba — îi mai spuse ea repezit. Nicăieri n-o să mai cîștigăm atîția bani. Niciodată! Trebuie să înțelegi, Tommy.

— Bine, înțeleg — răspunse Tommy rece, părîndu-i rău de maică-sa, dar simțind în același timp că o urăște.

— Să nu mai spui niciodată așa ceva, Tommy, să nu mai spui! Apoi îl sărută într-un fel care însemna și iubire, și rugă, și ieși închizînd ușa. Soțului îi spuse că venise vremea ca Tommy să meargă la școală și în ziua următoare a scris, cerînd lămuriri în privința formalităților ce trebuiau îndeplinite.

Și iată cum Tommy trebui apoi să facă de patru ori pe an o călătorie lungă cu automobilul și apoi cu trenul, ca să se ducă la școală — și tot de patru ori pe an ca să se întoarcă de la școală, în vacanță. Domnul Macintosh îl ducea de fiecare dată cu mașina pînă la gară și-i dădea zece șilingi, bani de buzunar; apoi venea cu părinții lui să-l ia de la gară și totdeauna îl întreba:

— Ei, băiețaș, cum e la școală?

Și Tommy îi răspundea:

— Strașnic, domnule Macintosh.

Și domnul Macintosh mai spunea:

— O să scoatem student din tine!

Cînd vorbea așa, sîngele năvălea în obrajii doamnei Clarke și femeia se înroșea de mîndrie; apoi se uita repede la domnul Clarke, care zîmbea stînjenit. Domnul Macintosh punea mîna pe umărul lui Tommy și spunea:

— Ăsta-i băiatul meu, ăsta-i băiatul meu!

Dar Tommy își înțepenea umărul, se încorda. După aceea, doamna Clarke rostea nervoasă:

— Te iubește, Tommy, îți vrea binele.

Odată îi spuse:

— E firesc, el doar n-are copii.

Tommy o fixă cu privirea, ea se înroși iar și vorbi:

— Sînt lucruri pe care tu nu le înțelegi încă, Tommy, și are să-ți pară rău dacă dai cu piciorul norocului.

Tommy se întoarse într-o parte, nemulțumit. Nu-i intra în cap de ce trăia așa de parc-ar fi fost fiul unui om bogat, cu bani de buzunar, cu pachetele de biscuiți și bomboane pe care i le trimitea domnul Macintosh la școală în cursul semestrelor, cu automobilul acela mare și luxos care îl aducea la gară. I se părea că era dus de nas. I se părea că lua parte la o conspirație despre care nu vorbea nimeni.

Tăcerea!

La adăpostul tăcerii simțămintele lui adevărate se conturau cu greu și se iveau încîlcite, nesupuse.

La școală nimic nu era încîlcit, acolo era parcă altă lume. Acolo Tommy își făcea lecțiile și se juca, alături de prieteni, și nu se gîndea la Dirk. Sau, mai curînd, gîndurile lui se potriveau cu lumea aceea. O corcitură, un ignorant, un băiat care trăia în rezervația kaffirilor! Îi era rușine că trebuia să se joace cu Dirk în timpul vacanțelor, dar nu vorbea nimănui despre asta. Tot așa gîndea pînă și în trenul care-l aducea acasă, dar pe măsură ce se apropia, gîndurile i se schimbau, i se posomorau. Cînd ajungea acasă, în prima seară vorbea despre școală, arăta că era primul în clasă, povestea cum s-a jucat cu un băiat sau cu altul, ori cum a fost invitat într-o casă frumoasă din oraș. Dar chiar din prima dimineață rămînea pe verandă și se uita spre mină și la locuințele negrilor de dincolo de ea, și mama îl observa, zîmbind neliniștită și rugătoare. Apoi cobora treptele, dar nu se îndrepta spre mină, ci se ducea în desiș, la mușuroiul de furnici. Acolo îl aștepta Dirk. Și așa se petreceau lucrurile în fiecare vacanță.

La început, nici unul din băieți nu vorbi despre ceea ce-i despărțea. Dar în ajunul zilei cînd Tommy trebuia să plece la școală, după ce urmase cursurile un an, Dirk îi spuse:

— Tu înveți carte, dar eu n-am nimic de învățat.

Și Tommy îi răspunse:

— Am să aduc cărțile cu mine și am să te învăț.

Vorbea repede, ca și cum i-ar fi fost rușine, și ochii lui Dirk îl dojeneau, supărați. Apoi Dirk rîse sarcastic:

— Așa spui tu, albule!

Nu erau vorbe plăcute, dar nu era plăcut nici ceea ce spunea Tommy, care parcă-i făcea un hatîr prietenului său.

Băieții ședeau pe mușuroi, la adăpostul frunzelor de ferigă frumos dantelate și se uitau la piscurile stîncoase care se profilau pe cerul galben-fumuriu. Pe Tommy îl cuprinsese cel mai neplăcut soi de supărare și-i era rușine. Pe fața lui Dirk plutea un aer de provocare, dar și de rușine. Ședeau acolo oarecum depărtați unul de

altul, fiecare uitîndu-se la celălalt cu repulsie, înțelegînd însă că repulsia le era impusă de lumea dinafara lor.

— Am spus că o să te învăț, așa e? îl întrebă Tommy de sus, aruncînd cu piatra într-un tufiș și făcînd frunzele să zboare în toate părțile.

— Bastard alb! îi răspunse Dirk înfundat, lăsînd să-i scape un hohot urît de rîs și arătîndu-și dinții albi.

— Ce-ai spus? îl întrebă Tommy, sărind în picioare și făcîndu-se alb la față.

— Ai auzit prea bine — rînji Dirk mai departe. Se sculase și el. Atunci Tommy se aruncă asupra lui, se clătinară și căzură rostogolindu-se între tufe, smucindu-se și icnind. Se despărțiră și începură să se bată cu adevărat, lovindu-se cu pumnii. Tommy era mai bine hrănit, mai zdravăn. Dirk era mai rezistent. Erau deopotrivă de puternici și, cînd au obosit și s-au săturat, s-au oprit. Se așezară din nou pe mușuroi, unul lîngă celălalt, gîfîind și ștergîndu-și sîngele de pe față. Apoi se întinseră pe spate, pe povîrnișul mușuroiului, și rămaseră cu ochii la cer. Orice urmă de repulsie dispăruse, se simțeau bine, se potoliseră. Cînd soarele apuse, plecară împreună prin desiș și cînd ajunseră la locul unde puteau fi văzuți, se opriră și își spuseră ca totdeauna:

— Pe mîine!

Cînd domnul Macintosh îi dădu ca de obicei cei zece șilingi, Tommy îi băgă în buzunar gîndind să-și cumpere o minge de fotbal, dar nu și-o cumpără. Nu se atinse de bani pînă cînd veni din nou în vacanță. Atunci se duse la librărie, cumpără un abecedar, caiete, creioane și o carte de aritmetică. Le ascunse în fundul geamantanului și le scoase de acolo înainte ca maică-sa să le vadă.

În dimineața următoare se duse cu ele la mușuroi, dar pînă a nu ajunge acolo văzu o colibă mică lîngă movilă; frunzele de ferigă o acopereau ca un văl. Tufele fuseseră tăiate pe vîrful mușuroiului și lăsate pe laturi, așa încît coliba părea că se înalță din vîrfurile tufișurilor. Construcția era alcătuită din trunchiuri necojite, înfipte în pămînt, iar acoperișul din stuf; partea de sus a fațadei nu fusese închisă. Înăuntru erau o masă și o

bancă din scînduri prinse pe țăruși. Pe bancă ședea Dirk, așteptînd cu nerăbdare. Tommy intră, se așeză lîngă prietenul său și puse cărțile și creioanele pe masă.

— Grozavă colibă — rosti el, dar Dirk se și uita la cărți.

Așa a început să-l învețe pe Dirk să citească. În tot cursul vacanței au stat împreună în colibă și Dirk devora cărțile. Le găsea mai grele decît socotea Tommy, fiindcă aveau sumedenie de cuvinte pentru lucruri pe care Dirk nu le cunoștea, ca de pildă perdea ori covor, și, ca să-l învețe pe Dirk să citească un cuvînt cum era covor, trebuia să-i povestească mai întîi totul despre covoare și despre mobila unei case. Deseori, Tommy se simțea obosit și plictisit și spunea:

— Hai să ne jucăm.

Dar Dirk îi răspundea îndîrjit:

— Nu, vreau să citesc.

Tommy se supăra fiindcă, la urma urmelor, muncise destul la școală și acum voia să se joace. Din pricina asta începeau iar să se bată. Dirk îl poreclea pe Tommy „bastard alb și leneș", iar Tommy îl făcea pe Dirk „corcitură murdară". Se bătură ca și rîndul trecut, dar tot fără să ajungă la vreun rezultat, căci erau la fel de puternici, și după bătaie se simțiră iară bine și rămaseră prieteni și schimbară glume în privința luptei. Se înțeleseră să învețe numai dimineața, ca să aibă după-amiezele libere pentru joacă.

În seara aceea, cînd Tommy ajunse acasă, mama îi văzu zgîrieturile de pe față și nasul umflat și-l întrebă, plină de speranță:

— Te-ai bătut cu Dirk?

Dar Tommy negă și-i spuse că se lovise cu nasul de un copac.

Părinții lui știau, bineînțeles, de coliba din desiș, însă n-au pomenit de ea în fața domnului Macintosh. Și nimeni n-a pomenit ceva. Căci existența lui Dirk era un lucru despre care nu trebuia să se vorbească și nici muncitorii, nici chiar supraveghetorii nu îndrăzneau să amintească măcar numele lui Dirk. Cînd domnul Macintosh l-a întrebat pe Tommy ce-a pățit la nas, Tommy a răspuns că a alunecat și a căzut.

Şi aşa trecu timpul şi ajunseră băieţi de opt ani, apoi de nouă. Dirk ştia să citească şi să scrie şi să facă toate socotelile pe care le făcea şi Tommy. Se simţea însă îngrădit, fiindcă nu cunoştea celălalt mod de viaţă şi, nu de mult, îi spuse cu ciudă lui Tommy că nu e drept aşa şi s-au mai bătut o dată şi apoi Tommy începu să-l înveţe altfel. Îi povesti cum se merge la cinematograf în oraş, cu toate amănuntele, că scaunele erau aşezate aşa, că biletele costau atît, că luminile veneau astfel, că imaginile pe ecran se succedeau în chipul acesta. Îi descrise cum se mînca la şcoală, ce alimente primeau la gustarea de dimineaţă, şi ce alimente la prînz. Îi povesti cum a venit un om avînd diapozitive cu imagini din China şi ce le-a vorbit despre ţara aceea. Luară un atlas şi se uitară la harta Chinei şi Tommy îi explică lui Dirk fiecare cuvînt din cele auzite de la conferenţiar. Altă dată vorbiră despre Italia, ori despre altă ţară, şi se certară susţinînd că vorbitorul trebuia să spună cutare sau cutare lucru, căci Dirk dispreţuia adînc felul albilor de a privi lucrurile, cu atîta trufie, cum zicea el. Nu după mult, Tommy ajunse să vadă lucrurile cu ochii lui Dirk. Vedea acum limpede viaţa de la oraş, în culori luminoase, dar cam deformate, aşa cum o vedea şi Dirk.

La şcoală Tommy începu să gîndească fără să vrea: „Să nu uit asta, ca să-i povestesc lui Dirk". Nu mai putea să facă ceva sau să spună ceva, fără să caute să înţeleagă bine întîmplarea, ca şi cum ochiul negru şi sarcastic al lui Dirk intrase în el, în Tommy, şi nu se mai închidea. Şi un simţămînt de împotrivire se trezi în Tommy din cauza efortului de a apropia cele două lumi una de alta. Cîteodată îşi dădea seama că-i înjura pe negri ori pe kaffiri, aşa cum făceau şi ceilalţi băieţi, chiar cu şi mai multă violenţă, dar îndată după aceea se gîndea: „Să nu uit asta şi să i-o povestesc lui Dirk". Din cauza acestui efort de gîndire şi fiindcă vedea totul limpede în orice clipă, era un elev strălucit şi lecţiile i se păreau uşoare. Era cu două cursuri înaintea celorlalţi băieţi de vîrsta sa.

Avea acum zece ani şi într-o zi, cînd s-a dus la colibă din desiş, a văzut că Dirk nu-l mai aştepta. Era în

prima zi de vacanță. Cît ținuse școala, își notase lucruri pe care voia să le spună lui Dirk și acum Dirk pierise. Între frunzele ferigii ședea un porumbel gungurind leneș în soarele cald al dimineții, un gungurit somnoros, singuratic. Cînd Tommy se apropie, dînd la o parte tufele, porumbelul zbură. Șteampurile minei bufneau greoi aur, aur, și Tommy văzu că în colibă nu se mai aflau nici măcar cărțile; cutia care le adăpostea de obicei era deschisă.

Într-o fugă se duse la maică-sa:

— Unde-i Dirk? o întrebă.

— De unde să știu? îi răspunse ea prudentă. Și, într-adevăr, nu știa.

— Știi, știi! strigă supărat băiatul. Apoi alergă la mină, îl găsi pe domnul Macintosh acolo, pe un vagonet întors cu gura în jos, uitîndu-se la sutele de muncitori din vale, care se mișcau ca furnicile pe fundul galben al gropii.

— Ce-i, băiețaș? îl întîmpină prietenos, dîndu-se mai într-o parte, ca să-i facă loc pe vagonet.

— Unde-i Dirk? îl întrebă Tommy acuzator, oprindu-se în fața lui.

Domnul Macintosh își împinse pălăria lui veche și moale mai pe ceafă, se scărpină în părul de pe frunte și se uită la Tommy.

— Dirk muncește — îi spuse într-un tîrziu.

— Unde?

Domnul Macintosh arătă spre fundul puțului. Apoi continuă:

— Stai jos, băiete, vreau să vorbesc cu tine.

— N-am poftă — îi răspunse Tommy, apoi se întoarse și plecă direct prin veld spre colibă. Se așeză pe bancă și începu să plîngă, și la prînz nu se duse acasă. Toată ziua stătu în colibă și cînd isprăvi de plîns, rămase pe bancă, sprijinit cu spatele de stîlpii colibei, privind în desiș. Porumbeii gungureau mereu, guru-guru, guru-guru, o ciocănitoare bătea într-un arbore și șteampurile minei bufneau. Domnea totuși o liniște mormîntală și auzea cum carii rodeau în parii băncii pe care ședea. Vedea acum că deși părea mort, un morman de pămînt tare, țuguiat și ars de soare, mușuroiul, era de

fapt plin de viață, căci pe jos, în colibă, apărea mereu pămînt proaspăt, umed. Pe stîlpii pereților apărea de asemenea un strat fin de pămînt roșiatic. În curînd, coliba va trebui să fie clădită din nou, fiindcă furnicile și carii o vor fi mîncat din temelii. Dar la ce mai era bună coliba fără Dirk?

Rămase acolo toată ziua și nu se întoarse acasă decît noaptea. Cînd mama îl întrebă: „Ce s-a întîmplat cu tine, de ce urlai așa?" el îi răspunse supărat că nu știe, plătind cu aceeași monedă lipsa ei de sinceritate.

A doua zi plecă la colibă înainte de a lua gustarea de dimineață și nu se întoarse decît după căderea întunericului și nu mîncă nici la cină, deși nu pusese nimic în gură toată ziua.

În ziua următoare făcu la fel, dar acum se simțea istovit și singur. Își scoase briceagul din buzunar și începu să cioplească un lemn și lemnul se transformă într-un băiat încovoiat sub povara unei sarcini grele, un băiat cu mîinile strînse la piept, ca să țină mai bine legătura. Seara luă figurina acasă și mîncă la cină cu ea pe masă, în fața lui.

— Ce-i asta? îl întrebă Annie Clarke, și Tommy îi răspunse:

— Dirk.

Luă figurina cu el în cameră, își găsi un loc la lumina blîndă a lămpii și o ciopli mai departe cu briceagul. O avea în mînă, în dimineața următoare, cînd se întîlni cu domnul Macintosh la marginea minei.

— Ce-i asta, băiețaș? îl întrebă domnul Macintosh, și Tommy îi răspunse:

— Dirk.

Gura domnului Macintosh se subție, apoi se deschise într-un zîmbet:

— Dă-mi-o mie.

— Nu, e pentru Dirk.

Domnul Macintosh își scoase punga și-i spuse:

— Ți-o plătesc.

— Nu vreau bani — îi răspunse Tommy supărat și domnul Macintosh, adînc tulburat, își puse punga înapoi în buzunar.

Apoi Tommy îi spuse șovăind:

— Bine, o vînd.

Domnul Macintosh, simțind că i se confirmă valoarea, răsuflă ușurat, își scoase din nou punga și luă din ea o bancnotă de o liră sterlină; credea că e mărinimos.

— Cinci lire — îl înștiință Tommy, prompt.

Domnul Macintosh întîi se încruntă, apoi rîse. Își dădu rîzînd capul pe spate, zguduit de hohote.

— Bravo, băiețaș, ai să fii un om de afaceri grozav! Cinci lire pentru o bucățică de lemn!

— Atunci făceți-v-o singur, dacă e numai o bucățică de lemn.

Domnul Macintosh numără cinci lire și i le dădu lui Tommy.

— Ce-ai să faci cu banii? îl întrebă, privindu-l cum vîră cu grijă banii în buzunarul cămășii.

— Am să-i dau lui Dirk — îi răspunse Tommy triumfător, și fața bătrînă și brăzdată de cute a domnului Macintosh se făcu vînătă. Așteptă pînă cînd Tommy se depărtă, apoi se așeză pe vagonet, lovindu-și ușor pantofii cu ciomagul. Rezolvă problema zicîndu-și în gînd: „E băiat bun, are inimă bună".

În noaptea aceea doamna Clarke veni la el tocmai cînd își lua cina, friptură de vacă și varză, și-i spuse:

— Domnule Macintosh, aș vrea să vorbim o clipă.

El îi făcu semn cu capul spre un scaun, dar ea nu se așeză.

— Tommy e întors pe dos — îi explică delicat — s-a obișnuit cu Dirk și acum n-are cu cine să se joace.

Domnul Macintosh privi o vreme în jos, apoi îi răspunse:

— Nu-i greu de găsit rezolvarea, Annie, nu te necăji.

Vorbea din inimă, ca și cum îi era ușor să-i îndeplinească cererea, să dea unui muncitor o altă treabă de făcut.

Obrajii femeii se îmbujorară fără să vrea; se uită repede la el, de-a dreptul indignată. El n-o luă în seamă și-i spuse:

— Am să hotărăsc mîine dimineață, Annie.

Îi mulțumi și se întoarse acasă, părîndu-i rău că nu-i spusese cuvintele care totdeauna pînă atunci îi ușu-

raseră conștiința: „Nu ești decît un porc, domnule Macintosh".

Cît despre Tommy, el ședea în colibă plîngînd din tot sufletul. Cînd izvorul lacrimilor seca, îl cuprindea o furtună de mînie și durere, pe care nu o va uita cît va trăi. Și de ce? Nu știa, și ăsta era cel mai rău lucru. Criza nu se datora numai domnului Macintosh, care îl iubea și care totuși își trăda într-un mod atît de urît carnea lui proprie și sîngele lui propriu, nici tăcerii părinților lui. Simțea că la mijloc era altceva, mai adînc, ceva care-l rodea în substanța vieții, aidoma furnicilor care rodeau sîrguitoare miezul parilor pe care ședea, ca să obțină material nou pentru nevoile vieții lor atît de diferite. Îi treceau tot timpul prin minte cuvinte rostite sau nerostite, mai mult sugerate, și pentru un băiat de zece ani asta era prea greu de suportat. Un copil poate să zică despre tovarășul lui de joacă, într-o bună zi, că-l urăște pentru cutare ori cutare lucru, și în ziua următoare să zică: e prietenul meu. Așa e prietenia, schimbătoare, și simțămintele de ură sau de iubire ale copiilor sînt călăuzite de felul de viață pe care îl duc părinții. Oamenii de vîrstă mijlocie zic: „Ăsta-i prietenul, celălalt e dușmanul meu", închizînd într-un cuvînt toate schimbările de sentimente, ca să nu-și creeze probleme. Între aceste două vîrste, poate pe la douăzeci de ani, este o perioadă cînd tinerii încearcă totul și acceptă multe adevăruri crude și aspre despre viață, dar nu știu cît e de greu să le accepte pînă la sfîrșit și pentru tot restul vieții lor. E ușor să fii încrezător la douăzeci de ani.

Dar nu e ușor la zece, cînd ești un băiat singur-singurel, care își pune întrebări despre unele noțiuni, cum ar fi prietenia. Ce era prietenia? Dirk era prietenul lui, își dădea bine seama de asta; dar ținea oare la Dirk? Îl iubea? Cîteodată de loc. Își aducea aminte cum îi spusese Dirk: „Am să-ți aduc alt pui de antilopă. I-am omorît mama cu o piatră". Își amintea ce simțămînt de revoltă îl străbătuse atunci la auzul acestui act de cruzime. Dirk era crud. Dar... și aici Tommy izbucni fără să vrea în rîs, și pentru prima dată înțelese felul lui Dirk de a rîde, era caraghios să zici că Dirk era crud

cînd însăşi existenţa lui era crudă. Şi domnul Macintosh rîde exact în acelaşi fel, şi pielea lui era albă, sau, mai bine zis, albă, dar bronzată de soare. De ce avea şi domnul Macintosh dreptul să rîdă în felul acela, brusc şi urît? Poate cîndva, în trecutul bogatului domn Macintosh a existat acelaşi act de cruzime, care s-a perpetuat în viaţa domnului Macintosh pînă s-a transformat în cruzimea lui Dirk, băiatul de culoare, corcitura. Dacă era aşa, însemna că lucrurile sînt mult mai complicate decît diferenţa de culoare a pielii, şi mult mai greu de înţeles.

Se mai gîndea Tommy că Dirk părea să aştepte totdeauna ceva, ca şi cum el, Tommy, ar fi fost dator să-l ajute, ca şi cum aşa ar fi fost drept şi foarte limpede pentru Dirk; iar el, Tommy, se lupta de fapt cu domnul Macintosh pentru Dirk, şi nu putea face altfel. De ce? Fiindcă Dirk era prietenul lui? Şi totuşi erau zile cînd îl ura pe Dirk, cînd Dirk îl ura fără doar şi poate pe Tommy, şi cînd se băteau s-ar fi omorît uşor unul pe altul, şi cu bucurie.

Şi atunci? Atunci? Ce era prietenia, şi de ce erau legaţi atît de puternic, şi ce-i lega? Cu încetul, băieţelul care şedea pe muşuroiul de furnici a ajuns la o înţelegere proprie numai oamenilor de vîrstă mijlocie, la resemnarea aceea în domeniul cunoaşterii care se cheamă ironie. Un astfel de om înţelege de pildă că e puternic legat de o persoană pe care nu o vede cu ochi buni, în sensul în care se foloseşte de obicei expresia, de o persoană care nu-l încîntă cînd vorbeşte, ori cînd îşi arată gîndurile politicos sau în oricare altă împrejurare; rămîn totuşi prieteni şi vor rămîne totdeauna prieteni, şi ceea ce se va întîmpla unuia îl va mîhni adînc pe celălalt, chiar dacă se vor afla pe continente diferite, chiar dacă nu se vor mai vedea vreodată. Ori poate că se vor întîlni după douăzeci de ani, dar atunci nu vor simţi nevoia să rostească vreun cuvînt, totul va fi limpede între ei. Asta este una din formele prieteniei.

Şi atunci? E tare greu pentru un băieţaş să accepte o astfel de situaţie. Dar Tommy o acceptă şi înţelese că el şi Dirk sînt mai apropiaţi decît fraţii şi că totdeauna vor fi aşa. În ziua aceea de luptă chinuitoare, cînd a stat

acolo ascultînd șteampurile minei bufnind: aur, aur, aur, și cînd a auzit carii rozînd banca pe care stătea el, ca să-și facă rost de mîncare, a crescut cu cîțiva ani.

În dimineața următoare Dirk se înfățișă la colibă și Tommy, privindu-l, înțelese că și prietenul său crescuse cu cîțiva ani în lunile cînd muncise în adîncul pușului. Avea zece ani, dar muncise alături de bărbați și nu mai era copil.

Tommy scoase bancnota de cinci lire și o întinse lui Dirk, dar acesta n-o primi.

— De unde o ai? îl întrebă.

— Am luat-o de la el — îl lămuri Tommy și pe dată Dirk luă bancnota, ca și cum ar fi fost dreptul lui.

În Tommy se trezi indignarea; i se părea că Dirk nu-l prețuia după merit și-l întrebă:

— De ce nu lucrezi azi?

— Mi-a spus că nu-i nevoie să lucrez pe timpul cît ai tu vacanță.

— Te-am scăpat! rosti Tommy, fudulindu-se.

Ochii lui Dirk se îngustară de mînie.

— E tatăl meu! și pentru prima dată spunea vorba asta.

— Dar te-a pus la muncă — îl luă Tommy în derîdere. Și spuse mai departe: De ce muncești? Eu n-aș face-o. Aș spune că nu vreau.

—Așa, ai spune că nu vrei? și Dirk îl privi cu mînie și sarcasm.

— Nu există lege care să te silească.

— Nu există lege, albule, nu există lege! dar Tommy și sărise la el și se luară iar la bătaie, rostogolindu-se unul peste altul; de data asta se despărțiră istoviți și rămaseră la pămînt gîfîind.

După un timp, Dirk vorbi primul:

— De ce ne-am bătut ca proștii?

— Nu știu — îi răspunse Tommy și izbucni în rîs. Dirk rîse și el.

Deseori aveau să se mai bată în viitor, dar niciodată atît de amarnic.

În vacanța următoare se bătură din nou.

Dirk era în colibă și-l aștepta.

— Te-a lăsat să pleci? îl întrebă Tommy cum veni, punînd pe masă cărți noi pentru Dirk.

— Am venit, și-atîta tot! îi răspunse Dirk. Nu l-am întrebat dacă să vin sau nu.

Ședeau unul lîngă celălalt pe bancă și deodată se rupse un picior și căzură amîndoi la pămînt, rîzînd.

— Trebuie s-o reparăm — spuse Tommy. Să clădim din nou coliba.

— Nu — răspunse Dirk — să nu pierdem timpul cu coliba. Nu pot să învăț decît cînd ești tu aici. Am să fac coliba cînd ai să pleci la școală.

Tommy se ridică încet de la pămînt. Simțea din nou că purtarea lui era socotită ca ceva obișnuit.

— N-ai să muncești la mină cît timp voi fi eu la școală?

— Nu, n-am să mai muncesc în mină. I-am spus că nu mai vreau.

— Trebuie să te duci la muncă — îi spuse Tommy de sus.

— Am fost la muncă — răspunse Dirk amenințător. Tu te-ai dus la școală, albule, dar eu am muncit, și cînd tu ai vacanță, eu nu trebuie să mă mai duc, ca să-ți fiu ție pe plac.

Se bătură pînă obosiră și după cinci minute se așezară pe mușuroi, la taifas.

— Ce-ai făcut cu cele cinci lire? îl întrebă Tommy.

— Le-am dat mamei.

— Și ea ce-a făcut cu ele?

— Și-a cumpărat o rochie, și de mîncare pentru noi toți, și mie pantalonii ăștia, și restul l-a pus deoparte, la păstrare.

Pauză. Apoi Tommy, foarte rușinat, îl întrebă:

— El nu-i dă nici un ban?

— Nu mai vine pe la noi. De peste un an.

— O, îmi închipuiam că mai vine! spuse Tommy, fluierînd.

— Nu.

Apoi aspru, cu voce scăzută:

— În curînd or să apară alte corcituri mici în satul minei.

Dirk ședea ghemuit, cu ochii lui negri, sălbatici, ațintiți asupra lui Tommy, gata să sară la el. Dar Tommy ședea cu capul aplecat, privind în țărînă.

— Nu e bine — rosti el — nu e bine.

— Aha! Ți-ai dat seama de asta, albule? îl întrebă Dirk bine dispus, așa că n-a mai fost nevoie să se încaiere. Luară apoi cărțile, și Tommy îl învață pe Dirk alte socoteli noi.

Dar niciodată nu vorbeau despre ceea ce va face Dirk în viitor, cum îi va folosi toată învățătura asta. Nu îndrăzneau.

Asta se petrecea pe cînd aveau vreo unsprezece ani.

Erau de doisprezece ani cînd Tommy, întorcîndu-se de la școală, fu întîmpinat de prietenul lui cu cuvintele:

— Ai auzit noutățile?

— Ce noutăți?

Ședeau ca de obicei pe bancă. Coliba fusese reclădită, din stuf tare, cu pereți buni, tencuiți de data asta cu noroi, ca să le vină mai greu furnicilor să-i roadă.

— Se vorbește că or să te trimită departe.

— Cine vorbește?

— Ei, toată lumea — spuse Dirk, mișcîndu-și șovăitor picioarele pe sub masă. Nu se simțea sigur pe el, fiindcă Tommy se întorsese abia de cîteva minute de la școală și Dirk era totdeauna prevăzător pînă cînd afla dacă prietenul său se schimbase ori nu între timp. Vorbele astea, „toată lumea", erau provocătoare.

Tommy dădu însă din cap și întrebă înțelegător:

— Și unde vor să mă trimită?

— Pe mare.

— Cum de se știe asta? Tommy abia șopti vorbele: „se știe".

— Bucătarul vostru a auzit-o pe mama ta vorbind... — apoi, rîzînd, forțînd nota: Curată obrăznicie, niște kaffiri murdari să vorbească despre albi!

Tommy zîmbi îndatoritor și-l întrebă:

— Cum pe mare? Ce înseamnă asta?

— De unde să știm noi, niște kaffiri murdari?!

— Mai taci din gură! se răsti supărat Tommy. Se uitară unul la altul, strîngînd pumnii. Dar nu făcură decît

să ofteze, apoi priviră în lături. La doisprezece ani nu era ușor să te bați, erau prea serioși.

Seara, Tommy le spuse părinților:

— Se vorbește că mă trimiteți pe mare. E adevărat?

Mamă-sa îl întrebă iute:

— Cine vorbește?

— Dar e adevărat?

Apoi, în derîdere:

— Curată obrăznicie din partea kaffirilor ăstora murdari să vorbească despre noi!

— Te rog, nu vorbi așa, Tommy, nu e frumos!

— Mamă, spune-mi, te rog, cum o să mă duc eu pe mare?

— Fii cuminte, Tommy, nu s-a hotărît nimic, dar domnul Macintosh...

— Aha, domnul Macintosh!

Doamna Clarke se uită la domnul Clarke, care se apropie, se așeză pe scaun și își puse coatele pe masă. Conferință de familie. Se așeză și Tommy.

— Bagă de seamă, fiule, domnul Macintosh are o slăbiciune pentru tine. Trebuie să-i fii recunoscător. Poate să facă mult pentru tine.

— Dar de ce să mă duc pe mare?

— Nu trebuie să te duci. A sugerat numai. Odinioară a fost și el în marina comercială.

— Atunci să mă duc și eu, fiindcă a fost și el?

— S-a oferit să te trimită la școală, în Anglia, și să-ți dea bani pînă ai să intri în marina militară.

— Dar nu vreau să fiu marinar. N-am văzut niciodată marea.

— Dar ești bun la matematică, de ce să nu te faci ofițer de marină?

— Nu vreau! răspunse Tommy mînios și uitîndu-se la el printre lacrimi. Nu vreau! Nu vreau! Voi vreți să scăpați de mine, asta e... Vreți să mă goniți de aici, de la...

Părinții se uitară unul la celălalt și oftară:

— Bine, dacă nu vrei, nu vrei. Să știi însă că nu oricine are un noroc ca ăsta.

— De ce nu-l trimite pe Dirk? întrebă Tommy agresiv.

— Tommy! strigă Annie Clarke desperată.

— De ce nu-l trimite? E mai bun decît mine la matematică.

— Du-te la culcare! îi porunci supărat domnul Clarke. Du-te la culcare!

Tommy ieşi din cameră trîntind uşa. Să se vadă că se făcuse mare! Tatăl său nu-i vorbise niciodată aşa pînă atunci. Se aşeză revoltat şi îndîrjit pe marginea patului, ascultînd bufnitul şteampurilor. În sat se dănţuia, luminile roşii ale focurilor băteau în geamul ferestrei.

Se întreba dacă Dirk era şi el acolo, ţopăind cu ceilalţi în jurul flăcărilor.

În ziua următoare îl întrebă:

— Dănţuieşti şi tu cu ceilalţi?

Îşi dădu seama pe loc că făcuse o gafă. Cînd Dirk se înfuria, ochii i se întunecau şi i se îngustau. Cînd se simţea jignit, i se strîngea gura în aşa fel, încît i se încreţea pielea sub nas. Aşa arăta acum.

— Ia aminte, albule. Pe noi, corciturile, albii nu ne iubesc. Nici negrii nu ne iubesc. Nimeni nu ne iubeşte. Aşa că nu joc cu ei.

— Hai să facem lecţiile — spuse Tommy repede. Puseră mîna pe cărţi şi uitară despre ce vorbiseră.

Într-o zi, domnul Macintosh veni acasă la familia Clarke şi ceru să-l vadă pe Tommy. Părinţii îl chemară şi rămaseră în casă privind după cei doi cum se plimbau pe marginea puţului. Şedeau la fereastră şi se uitau, dar nu vorbeau unul cu altul.

Domnul Macintosh începu degajat:

— Aşa, băieţaş, nu vrei să te faci marinar.

— Nu, domnule Macintosh.

— Eu am fost pe mare cînd aveam cincisprezece ani. E greu, dar ţie nu ţi-e frică de greutăţi. Ai să fii ofiţer.

Tommy nu răspunse nimic.

— Nu-ţi place?

— Nu.

Domnul Macintosh se opri şi se uită în fundul puţului. Pămîntul la fund era galben, ca atunci cînd Tommy avea şapte ani, dar acum puţul era mult mai adînc. Domnul Macintosh nu ştia cît era de adînc, fiindcă nu-l măsurase. Departe, sub el, în valea aceea făcută de mîna

omului, lucrătorii se mișcau și se amestecau ca niște grăunțe negre, împrăștiate pe o foaie de hîrtie.

— Tatăl tău a lucrat în mină și a devenit inginer învățînd noaptea. Știai?

— Da.

— I-a venit foarte greu. Avea treizeci de ani cînd și-a luat diploma și cîștiga douăzeci și cinci de lire pe lună pînă ce a venit la mine.

— Da.

— Îmi închipui că nu vrei să faci și tu așa, nu?

— Dacă va trebui, am să fac — mormăi Tommy sfidător.

Fața domnului Macintosh se umflă și se învineți. Vinele de la nas și de pe frunte i se înnegriră. Domnul Macintosh se întreba de ce băiatul ăsta îl trata ca pe un ticălos, cînd el voia să-i facă un bine cum nu se mai pomenise. Și, totuși, în ciuda privirii indiferente și posomorîte a băiatului, care apărea atît de urîtă pe fața-i tînără, nu se putea împiedica să nu-l iubească. Era un băiat drăguț, înalt, puternic, cu părul castaniu moale și lucitor, cu ochii negri, limpezi. Va fi un bărbat mult mai bun decît taică-su, care era înăsprit de trudă și purta urmele îndelungatei lupte din tinerețe. Îi spuse:

— Bine, nu vrei să te faci marinar. Poate ți-ar plăcea să mergi la facultate și să ajungi savant.

— Nu știu — răspunse Tommy fără să vrea, deși inima începuse deodată să-i zvîcnească. Plăcere... — se muia. Apoi brusc: Domnule Macintosh, de ce vreți să mă trimiteți la facultate?

Și domnul Macintosh căzu în cursă:

— N-am copii — îi răspunse dulceag. Mă uit la tine ca la propriul meu copil.

Se opri. Tommy se uita în depărtare, spre satul negrilor, și intenția lui era limpede.

— Bine, atunci — rosti aspru domnul Macintosh. Dacă ești prost...

Tommy stătea cu ochii aplecați și-și dădea foarte bine seama că era prost. Totuși nu putea să se poarte altfel.

— Nu te grăbi să-mi răspunzi — îi mai spuse domnul

Macintosh după o pauză. Nu da cu piciorul norocului, băieţaş. Eşti încă un copil. Mai ai timp.

Şi zicînd aşa, înlătură conflictul care plutea în aer; nu mai era decît o chestiune de aşteptare. Tommy nu se mişca, aşa că domnul Macintosh vorbi mai departe, repezindu-şi cuvintele:

— Da, aşa e bine, să te gîndeşti.

Scoase în grabă o bancnotă de o liră din buzunar şi o vîrî în mîna băiatului.

— Ştiţi ce am să fac cu ea? întrebă Tommy, începînd deodată să rîdă într-un fel neplăcut.

— Fă ce vrei, fă aşa cum vrei tu, sînt banii tăi — îi răspunse domnul Macintosh, întorcîndu-se într-o parte, ca să nu fie nevoit să înţeleagă.

Tommy îi duse banii lui Dirk, care-i primi ca şi cum ar fi fost dreptul lui, un sentiment la care Tommy era acum complice. Se aşezară unul lîngă altul în colibă.

— Am să fiu cineva — vorbi Tommy necăjit. Vor să facă din mine cineva.

— Ei n-ar vrea să ajung şi eu ceva — spuse Dirk sardonic. Dar ştiu ce am să fiu.

— Ce? îl întrebă Tommy curios.

— Inginer.

— Cum de ştii ce-ai să fii?

— Ştiu, fiindcă vreau — răspunse Dirk îndîrjit.

După un timp, Tommy spuse:

— Dacă te duci la oraş, acolo e o şcoală pentru copiii de culoare.

— N-am s-o mai văd pe mama.

— De ce?

— Există unele legi, albule. Oricine trăieşte cu băştinaşii şi în felul băştinaşilor este şi el un băştinaş. Iată de ce eu sînt băştinaş, şi nu am dreptul să merg la şcoală cu mulatrii.

— Dacă te duci la oraş, n-ai să locuieşti cu băştinaşii, aşa că ai să fii socotit mulatru.

— Dar atunci n-am s-o mai pot vedea pe mama, fiindcă chiar dacă ea va veni la oraş, tot va fi socotită băştinaşă.

Era ceva triumfător în încheierea asta, care îl făcea pe Tommy să se gîndească: „Vrea să ajungă acolo unde

dorește pe altă cale ... și apoi: prin mine ..." Dar acceptase de mult situația și acum își privea brațul întins pe tăblia negeluită a mesei. Pielea-i era arsă de soare, la exterior bronzată puternic și uscată, și părul strălucea pe ea ca niște fire fine de aramă. Brațul lui nu era mai negru decît al lui Dirk, nici mai deschis. Îl întinse cu palma în sus. Spre interior, pielea era moale, de un alb-întunecat, cu vine care se ramificau la încheietură, albastre și puternice. Se uită rînjind la Dirk, care-și întoarse repede mîna pe partea cealaltă, provocator. Tommy îi spune cu tristețe:

— Nu poți să te duci la școală tocmai fiindcă pielea brațului tău, spre interior e brună. Asta-i tot.

Gura subțire și suptă a lui Dirk se deschise într-un rînjet ca al tatălui său și spuse:

— Așa e, albule, așa e.

— Nu e vina mea — îi răspunse Tommy agresiv, strîngîndu-și pumnii și bătînd cu ei în masă.

— N-am spus că e vina ta — rosti Dirk repede.

Apoi Tommy îi spuse încurcat, dar tot agresiv:

— N-am văzut-o niciodată pe mama ta.

La care Dirk rîse, ca și cum ar fi zis: „N-ai vrut niciodată s-o vezi".

Tommy vorbi iar după o pauză:

— Hai s-o văd acum.

Dar Dirk îi răspunse stînjenit, aproape cu tristețe:

— Poate că nu trebuie ...

— Ba da — insistă Tommy — vreau acum.

Se sculă în picioare și Dirk făcu la fel.

— N-o să știe ce să zică — îl preveni Dirk. Nu vorbește englezește.

De fapt, nu voia să-l ducă pe Tommy în sat. Nici Tommy nu voia cu adevărat să meargă. Totuși porniră.

În tăcere o apucară pe potecă, trecură printre copaci, în tăcere ocoliră buza gropii, în tăcere pătrunseră printre arborii din partea cealaltă și urmară poteca ce ducea spre sat. Acesta era mare, se întindea pe mai mulți acri și colibele se aflau în stare diferită, în construcție sau în năruire, unele noi, cu stuf strălucitor, altele dărăpănate, cu stuf tocit sau rupt, altele tocmai în curs de a fi înăl-

ţate, şi crengile descojite, folosite la şarpante, străluceau ca laptele în soare.

Dirk apucă spre o colibă mare, pătrată. Tommy băgă de seamă că oamenii întorc capul după ei, că rîd şi şoptesc, văzîndu-i împreună. Faţa lui Dirk reflecta mîndrie şi încordare, şi Tommy simţea aceeaşi expresie pe propria lui faţă. Lîngă colibă pătrată şedea o fetiţă de vreo zece ani. Era de culoarea bronzului, ca Dirk. Altă fetiţă, într-adevăr neagră, poate de şase ani, se ghemuise după un trunchi de arbore, şi-i privea ţinîndu-şi degetul în gură. Un prunc, nesigur pe picioarele lui, ieşea clătinîndu-se pe uşă şi căzu, scîncind, lovindu-se de genunchii lui Dirk. Pielea lui era aproape albă. Apoi ieşi din colibă şi mama lui Dirk, venind după prunc; zîmbi cînd îl văzu pe Dirk, dar se sperie şi se ruşină cînd dădu cu ochii de Tommy. Făcu o mică reverenţă şi luă pruncul de jos, ca să ţină ceva în mîinile-i stinghere, sfiicioase.

— E baas Tommy — îi spuse Dirk.

Vorbea foarte stînjenit.

Ea se înclină iar şi rămase pe loc, zîmbind. Era o femeie trupeşă, rotundă şi durdulie, dar cu picioarele şubrede, iar braţele, încolăcite în jurul pruncului, erau subţiri şi noduroase. Pe faţa-i rotundă se citea curiozitatea şi ruşinea şi ochii-i alergau repede de la Dirk la Tommy şi înapoi; zîmbea tot timpul, muşcîndu-şi buzele cu dinţii-i puternici.

Cînd Tommy îi spuse bună dimineaţa, rîse şi-i răspunse bună dimineaţa.

Apoi Dirk anunţă:

— Şi acum, destul! Hai să mergem!

Vorbea foarte supărat.

Tommy spuse:

— La revedere.

Şi mama lui Dirk spuse:

— La revedere.

Făcu mica ei reverenţă, îşi schimbă copilul de pe un braţ pe celălalt, îşi muşcă neliniştită buzele, zîmbind frumos.

Tommy şi Dirk se depărtară de coliba pătrată, lipită cu pămînt, urmăriţi de privirile copiilor coloraţi în chip diferit.

— Ei, acum ai văzut-o pe mama — vorbi Dirk supărat.

— Îmi pare rău — îi răspunse Tommy stînjenit, simțind că răspunderea pentru toată întîmplarea aceea cădea asupra lui. Dar Dirk începu deodată să rîdă și spuse:

— Ei, bine, bine, albule, nu e greșeala ta!

Se bucura de încurcătura lui Tommy.

Mai tîrziu, prefăcîndu-se indiferent, dar gîndindu-se la pruncii pe care-i văzuse, Tommy îl întrebă:

— Domnul Macintosh vine acum iar la mamă-ta?

Și Dirk îi răspunse scurt, cu un singur cuvînt:

— Da.

În colibă Dirk învăța din cartea de geografie sí Tommy lenevea și se gîndea cu amărăciune că voiau să-l facă marinar. Apoi mîinile, care nu făceau nimic, protestară și băiatul luă briceagul și începu să cioplească în colțul mesei. Cînd în tăietură începu să se vadă miezul alb al lemnului, luă un băț de pe jos și începu să-l cioplească și pe el și cînd bățul se subție atîta încît se rupse, Tommy se duse afară, în pădure, găsi pe jos o bucată veche de lemn și o aduse în colibă. O ciopli cu briceagul, fără să știe ce face, cînd, într-un tîrziu, o ondulație ieșită de sub briceag îi aminti de sora lui Dirk, așa cum o văzuse ghemuită în ușa colibei. Acum își mînuia briceagul cu scop. Se luptă mai multe zile cu bucata de lemn, în vreme ce Dirk învăța. Apoi aduse o cutie de cremă de ghete din casă și impregnă lemnul alb, smîntînos, cu crema aceea de culoarea castanelor; îndată apăru chipul bronzat al unei fetițe care-și ținea picioarele slăbuțe adunate sub ea și se uita cu ochi mari, curioși.

Tommy o puse în fața lui Dirk, care o întoarse pe o parte și pe alta, rînjind:

— E ca ea — rosti el în cele din urmă.

— Dacă-ți place, poți s-o iei.

Dinții lui Dirk sclipiră, o clipă șovăi, apoi bägă mîna în buzunar, scoțînd o legătură de cîrpe murdare. Le desfăcu și Tommy văzu figurina de argilă pe care o făcuse după chipul lui Dirk cu mulți ani în urmă. Se turtise, părea mai degrabă o bucată de pămînt, totuși semăna

încă foarte bine cu Dirk. Tommy o recunoscu greu, căci o uitase cu totul, și o luă în mînă.

— Tot o mai păstrezi? îl întrebă sfios, și Dirk îi zîmbi.

Se uitară unul la celălalt zîmbind. O clipă se simțiră prieteni apropiați, și totuși între ei plutea o suferință pe care nici unul nu o înțelegea, cruzimea și sfidarea care îi făcea să se bată. Își coborîră ochii, întristați.

— Am s-o fac pe mama ta — îl înștiință Tommy, ridicîndu-se și alergînd în pădure, mai mult ca să scape de apropierea aceea supărătoare. Căută pînă dădu de un măcieș bătrîn, al cărui lemn e atît de tare, că tocește tăișul toporului. Luă o secure și pînă la apusul soarelui se munci să doboare copacul. Avea alături o piatră, o umezea și ascuțea pe ea securea, dar abia a doua zi doborî copacul. Ascuți din nou securea tocită și tăie din trunchi o bucată de vreo jumătate de metru, o curăță de coaja tare și o aduse la colibă. Dirk potrivise o policioară pe peretele din spate al colibei și pusese pe ea figurina turtită care-l înfățișa pe el alături de cea nouă, bronzată, a surorii lui. Mai era loc pentru o nouă statuetă. Tommy spuse timid:

— Am s-o fac cît de repede am să pot; vreau să fie gata înainte de începerea școlii.

Apoi, coborîndu-și privirile, examină bucata de lemn. Nu era un lemn alburiu și sticlos, ca migdalul, lemn moale. Era brun, și dens, și noduros; la mijloc, în miez, după cîte știa, avea o vînă tare și neagră. Învîrti lemnul în mîini și se gîndi că se va trudi mai mult decît cu orice făcuse pînă atunci. Pentru prima dată studia piesa de lemn înainte de a se apuca de lucru, gîndindu-se la forma dorită, încercînd să vadă cum va ieși chipul din masa densă a materialului pe care-l pregătea.

Apoi băgă briceagul în lemn și briceagul se rupse. Îi ceru briceagul lui Dirk. Era o bucată lungă de metal, culeasă dintr-un morman de mașinării scoase din uz și ascuțită pe piatră pînă devenise ca briciul. Ca mîner, înfășurase strîns o cîrpă la un capăt.

Folosind scula asta nouă și tăioasă, Tommy se luptă cu lemnul cîteva zile. Cînd i se sfîrși vacanța, dăduse lemnului forma dorită, dar de chip nu se apucase încă.

Mama lui Dirk era înfățișată întreagă, cu carnea ei moale și grasă, cu umerii goi și plini ieșind dintr-o pînză legată strîns într-o parte. Picioarele-i subțiri erau desculțe și în brațele-i firave, noduroase și muncite, ținea un copil, o ființă mică și neajutorată, înfășurată în pînză, care privea cu ochi mari, curioși. Dar chipul mamei nu era încă modelat.

— Am s-o termin în vacanța cealaltă — spuse Tommy și Dirk o așeză cu grijă lîngă celelalte figurine de pe etajeră. Întors cu spatele, întrebă prevăzător:

— Și dacă n-ai să fii aici în vacanța cealaltă?

— Voi fi — îi răspunse Tommy după o pauză. Voi fi.

Era o făgăduială. Își zîmbiră, cu zîmbetul acela abia schițat, cald și nedorit și plecară, Dirk în satul lui, Tommy acasă la el, unde îl aștepta bagajul pregătit de plecare.

În seara aceea, domnul Macintosh veni iar la familia Clarke și vorbi cu părinții în camera din față. Tommy, care se culcase, se trezi cu domnul Macintosh lîngă el. Bătrînul ședea pe marginea patului și spuse:

— Vreau să vorbesc cu tine, băiețaș.

Tommy ridică fitilul lămpii cu petrol și văzu la lumina albă că domnul Macintosh îl privea neliniștit. Stătea așa, cu trupul lui bătrîn și zdravăn, cu burta mătăhăloasă, cu mîinile pe genunchi, iar în ochii-i cenușii, de scoțian, se citea așteptarea.

— Aș vrea să te gîndești la cele ce ți-am spus — îi vorbi domnul Macintosh cu un accent brusc de bună dispoziție. Mama ta spune că în doi ani ai să-ți iei absolvența, că ai învățat bine. Așa că ai să poți intra în facultate.

Tommy se sprijinea într-un cot; în tăcerea care-i înconjura se auzeau bătăile tobelor din sat.

— Dar, domnule Macintosh, nu sînt eu singurul băiat bun la învățătură.

Domnul Macintosh fremătă, apoi îi spuse vesel:

— Așa e, dar acum vorbesc cu tine.

Tommy tăcea; ca de obicei, acești doi adversari erau mult mai tari decît ar fi fost normal să fie, și asta numai

datorită îndeminării lor de a da vorbelor un alt înțeles. Apoi, cu inima bătîndu-i puternic, spuse:

— De ce nu-l trimiteți pe Dirk la facultate? Sînteți atît de bogat și Dirk știe tot atîta carte cîtă știu și eu. E mai bun ca mine la matematică. E cu mult înaintea mea la învățătură și poate să facă socoteli pe care eu nu le pot face.

Domnul Macintosh își încrucișă nervos picioarele, apoi și le desfăcu și grăi:

— De ce să-l trimit pe Dirk la facultate?

Acum Tommy trebuia să spună verde la ce făcea aluzie, dar domnul Macintosh era sigur că Tommy n-o va face. Ca să fie mai sigur, își coborî vocea și spuse:

— Gîndește-te la mama ta, băiețaș. Se chinuiește cu tine și cred că nu vrei s-o faci să sufere, nu-i așa?

Tommy se uită spre ușă; o dîră groasă de lumină venea de sub ea: în camera cealaltă maică-sa și taică-su îl așteptau în tăcere pe domnul Macintosh, să le dea știri despre viitorul minunat și sigur al lui Tommy.

— Știți bine de ce-ar trebui să meargă Dirk la facultate — rosti băiatul desperat, mișcîndu-se necăjit sub cearșaf, dar domnul Macintosh socoti că e mai bine să nu audă. Se ridică de pe pat și spuse repede:

— Gîndește-te, băiețaș. Nu e nici o grabă acum, dar în vacanța următoare vreau să știu.

Și ieși din cameră. Cînd deschise ușa, un tablou penibil, în plină lumină, se înfățișă ochilor lui Tommy: tatăl și mama lui se uitau zîmbind stînjeniți la domnul Macintosh. Ușa se închise, Tommy stinse lampa și totul se cufundă în întuneric.

În ziua următoare plecă la școală. Doamna Clarke, dereticînd prin casa domnului Macintosh ca de obicei, îi spuse nefericită:

— Cred că vei găsi fiecare lucrușor la locul lui — și se strecură afară, ca și cum i-ar fi fost rușine.

Cît despre domnul Macintosh, era într-o dispoziție care-i făcea și pe ceilalți să-i vorbească grijuliu, ca doamna Clarke. Bucătarul, care-i gătea de doisprezece ani, îl anunță că-l părăsește în luna aceea. De două ori pumnul vajnic și păros al stăpînului îl doborîse la pămînt, și, la urma urmelor, nu era sclav ca să rămînă mai

departe la cheremul unui om atît de năbădăios. Cînd un vagonet încărcat cu pietre alunecă și sfărîmă capetele a doi muncitori, domnul Macintosh ieși înaintea polițiștilor care veniseră pentru anchetă și le spuse supărat să-și vadă de treburile lor. Pentru prima oară în istoria neglijențelor scandaloase de la mină, după multe asemenea accidente, domnului Macintosh îi fu dat să audă vorbele indignate ale unui ofițer de poliție:

— Vorbiți ca și cum ați fi mai presus de lege, domnule Macintosh. Dacă se mai întîmplă vreodată, veți suporta consecințele . . .

Dar cel mai rău a fost cînd i-a dat ordin lui Dirk să se întoarcă la muncă, în mină, și Dirk a refuzat.

— Nu puteți să mă siliți! îi spuse Dirk.

— Cine e stăpînul minei? urlă domnul Macintosh.

— Nu există lege care să silească pe copii să muncească — îi răspunse băiatul de treisprezece ani, care crescuse tot atît de înalt cît tatăl său. Tinerețea cinstită și suplă împotriva forței brutale a vîrstnicului.

Cuvîntul lege ațință în așa măsură mînia domnului Macintosh, încît i se făcu negru în fața ochilor și sîngele îi năvăli vijelios în întunericul acela fierbinte care-i stăruia în cap. De fapt, tocmai mînia îl făcuse om cumpătat, fiindcă foarte de tînăr învățase să se teamă de propriul lui temperament. Și, mai presus de orice, era un om abil. Așteptă pînă i se limpeziră ochii și apoi întrebă cu socoteală:

— De ce-ți place să hoinărești prin sat? De ce nu vii la muncă, să cîștigi bani?

— Știu să scriu și să citesc, mă pricep la matematică mai bine decît Tommy, decît baas Tommy — adăugă el, într-un fel care ațință din nou mînia domnului Macintosh, așa încît bătrînul fu nevoit să facă încă un efort ca să se stăpînească.

Dar Tommy era slăbiciunea lui și domnul Macintosh scăpă niște cuvinte care-l făcură mai apoi să se întrebe dacă nu cumva înnebunise subit. Căci spuse:

— Foarte bine, cînd ai să împlinești șaisprezece ani, ai să vii să-mi ții registrele și să-mi scrii corespondența.

Dirk răspunse: „E-n regulă", ca și cum așa s-ar fi cuvenit, și plecă, lăsîndu-l pe domnul Macintosh cu sine însuși, neputincios și plin de furie. Căci cine altul decît el singur ar fi putut să-i țină registrele? Un alt om la registre i-ar fi devenit stăpîn. Era cu neputință, n-avea de gînd să-l lase vreodată pe Dirk sau pe oricare altul să le vadă. Totuși făgăduise. Dar va găsi alt mijloc ca să-l folosească pe Dirk, ori — și ideea îi veni involuntar — ca să scape de el.

Din starea aceea de proastă dispoziție, domnul Macintosh căzu în alta, de îngîndurare mohorîtă, care era cu totul străină de firea lui. Să fii abil este o calitate cu totul deosebită de procesul de gîndire. Abilitatea, mai ales abilitatea de a face bani, e un fel de instinct. Dacă domnul Macintosh a știut totdeauna ceea ce vrea să facă și cum să facă, asta nu înseamnă că știa de ce dorise atîția bani, ori de ce-și alesese tocmai acele mijloace ca să și-i procure. Domnul Macintosh se simțea ca pisica băgată cu nasul în propria ei murdărie și multe nopți la rînd rămase în casa lui mică și plină de zăpușeală, care vibra neîncetat în zgomotul șteampurilor, și se gîndi cu tristețe la sine și la viața sa. Își aminti, de pildă, că avea șaizeci de ani și că de bună seamă nu-i mai rămîneau decît zece-cincisprezece ani de trăit. Nu era un gînd care să bucure pe un om care nu prea obișnuiește să gîndească, mai ales cînd acesta n-a socotit niciodată cîți ani are. Era puternic, sănătos, zdravăn. Totuși împlinise șaizeci de ani și care va fi realizarea vieții lui? O groapă imensă în pămînt și o avere de un milion de lire sterline. Cum să-și petreacă acești zece-cincisprezece ani? Tot așa ca pînă acum, căci nu i-ar fi plăcut să plece de acolo — și lucrul acesta îi dădea o senzație de limitare și de inutilitate, fiindcă nu-i intrase pînă atunci în cap că nu era chiar atît de liber pe cît se simțea.

Bine, atunci — și gîndul ăsta îl făcu să se chinuie și mai mult — de ce nu se căsătorise? Căci se considera om de casă și totdeauna își dorise o femeie cumsecade, ca să se însoare cu ea. Acum avea șaizeci de ani. Adevărul este că domnul Macintosh nu putea înțelege de ce nu se căsătorise și de ce nu avusese copii; în cursul acestor

tăcute și chinuitoare frămîntări îi apărea în minte imaginea mamei lui Dirk, dar numai ca s-o respingă în grabă. Senzualul domn Macintosh avea gustul femeilor cu pielea neagră, și acum era desigur prea tîrziu ca să admită permanența acestui aspect al firii sale, cînd de fapt își închipuise că era vorba doar de un fel de capriciu, de o improvizație, aidoma cu a celui ce se deprinde să fumeze un soi inferior de tutun cînd nu-și mai poate oferi tutun de calitate.

Se gîndea la Tommy, despre care avea obiceiul să spună: „Am o slăbiciune pentru băiețașul ăsta".

Acum nu mai avea pentru el doar o slăbiciune, ci o dragoste adîncă, răscolitoare. Cum Tommy, fiul salariatului său, îl privea cu dispreț, el, domnul Macintosh, se simțea năpădit de mînie și de rușine, ca și cum ar fi fost vinovat de ceva. De ce? Era ridicol.

Întreaga situație era ridicolă, așa că domnul Macintosh își reluă felul obișnuit de gîndire. „Tommy nu e decît un copil — își spuse — are să-și dea seama după vreun an. Cît despre Dirk, am să-i găsesc vreo slujbă cînd va sosi vremea."

La sfîrșitul trimestrului, cînd Tommy veni acasă, domnul Macintosh ceru ca de obicei să-i vadă notele, care totdeauna îl umpleau de mîndrie. Acum însă, în loc să fie în fruntea clasei, cu laude din partea profesorilor și cu note bune la toate materiile, Tommy era aproape la coadă și avea calificative ca: neîngrijit, leneș, prost crescut. Singura materie la care luase o notă mai acătării era desenul, de care însă domnul Macintosh nu ținea socoteală.

Cînd părinții îl întrebară de ce nu mai învață, Tommy răspunse neliniștit: „nu știu", și într-adevăr nu știa. După ce scăpă de întrebări, alergă la mușuroi. Acolo se afla Dirk; aștepta cărțile pe care Tommy totdeauna i le aducea. Îndată ce intră pe ușă, Tommy se duse la polița unde se afla sculptura mamei lui Dirk, o dădu jos, și se uită la partea nelucrată unde trebuia să fie fața.

— Știu cum să-i fac chipul — îi spuse lui Dirk și scoase cîteva cuțite și dălți pe care le cumpărase din oraș.

Își petrecu așa trei săptămini din vacanță. Cînd dădu ochii cu domnul Macintosh, arăta posomorît și jenat.

— Trebuie să înveți ceva mai bine — îl povățui bătrînul înainte ca Tommy să plece înapoi la școală, dar nu primi alt răspuns decît un zîmbet silit.

Afară de faptul că ajunsese în coada clasei, desi pînă nu de mult fusese primul, în cursul acelui an Tommy se mai remarcase de două ori. Ținuse, la cercul de discuții, o cuvîntare înflăcărată privitoare la caracterul inuman al Barierii de culoare[1], care plăcuse într-adevăr profesorilor, fiindcă e binecunoscut faptul că tinerii trec printr-o perioadă de revoltă înainte de a intra în conformism. De fapt, cu cît era mai grozavă revolta verbală, cu atît conformismul era mai asigurat. Tommy își procurase în taină, de la librăriile din oraș, cărți pe care copiii de vîrsta lui nu le citeau de obicei, cărți despre istoria Africii, de antropologie comparată și apoi de istorie contemporană. Ceru ziare de la Biblioteca de stat, ceru legile țării; mai ales cele care priveau raporturile dintre negri, albi și mulatri. Pe acestea le-a cumpărat și le-a adus lui Dirk.

Mai era însă ceva, erau orele de desen care în școala aceea se țineau de două ori pe săptămînă și în cursul cărora se desenau busturile lui Iulius Cezar sau Nelson, mănunchiuri de frunze și ferigi, vreun vas mare, masa așezată piezîș, astfel ca elevii să învețe practic ceea ce li se spunea despre legile perspectivei. În școala aceea nu se făcea modelaj ori altceva care să se apropie de sculptură; desenul era însă cam din același domeniu și bariera misterioasă care îi interzicea să se distingă la geometrie ori la engleză dispărea cînd punea mîna pe creion.

La sfîrșitul trimestrului, foaia lui de observații conținea calificative foarte proaste, dar se admitea în cuprinsul ei că arăta „interes pentru evenimentele la ordinea zilei" și că avea „talent la desen".

---

[1] Bariera de culoare, în Republica sud-africană, era legea prin care oamenilor de culoare le era interzis să ia parte la activități alături de albi.

Cuvîntul acesta „desen", care apăru succesiv la sfîrșitul a două trimestre, îi tulbură pe părinții lui și atrase atenția domnului Macintosh. Acesta chiar îi spuse Annei Clarke:

— E frumos să pictezi, dar băiatul n-o să-și cîștige traiul cu asta.

Și doamna Clarke îi reproșă lui Tommy:

— E foarte frumos ce faci tu, Tommy, dar n-ai să poți trăi din pictură.

— N-am spus că vreau să trăiesc din pictură — strigă Tommy amărît. De ce trebuie neapărat să fiu cineva, mereu vreți să ajung cineva.

În vacanța aceea Dirk citi legile elaborate de parlament și rapoartele comisiilor și subcomisiilor, pe care i le adusese Tommy; în acest timp Tommy încercă ceva nou. Era acolo o placă de lemn alb, moale, pe care Dirk o șterpelise din mină, gîndind că-i va fi poate de folos prietenului său. Tommy o așeză lîngă peretele colibei, îngenunche în fața ei și încercă s-o sculpteze ca pe o friză ori basorelief — nu cunoștea cuvîntul potrivit pentru ceea ce dorea să facă. Ciopli în ea puțul mare al minei, înconjurat de mormane de pămînt și de stînci, dominat de piscurile munților înalți; pe marginea puțului dăltui un om voinic cu un ciomag în mînă și dincolo de margine un șir de negri poticnindu-se în drumul lor spre adîncul puțului. Din puț ieșeau flăcări și fum. Tommy stoarse frunze și obținu un lichid verde, amestecă argilă cu apă și coloră munții și marginea puțului; înnegri pe negri cu cărbune; flăcările care țîșneau din puț le coloră în roșu, cu vopseaua folosită la mașinile minei.

— Dacă o lași aici, or s-o mănînce furnicile — îi spuse Dirk, uitîndu-se cu plăcere răutăcioasă la reliefurile neîndemînatice, dar impresionante. La care Tommy dădu din umeri. Căci pe cît era de absorbit de lucrul pe care-l avea în mînă, pe cît era de grijuliu să nu i-l strice cineva ori să fie tulburat în timpul lucrului, pe atît era de nepăsător față de ceea ce se întîmpla cu opera lui după ce-o termina.

Dirk vopsise policioara figurinelor cu o substanță care gonea furnicile și acum tot Dirk așeză placa pătrată

de lemn pe o tablă cositorită, vopsită cu aceeași substanță, și o atîrnă în așa fel, încît să nu se atingă de peretele colibei pe care s-ar fi putut sui furnicile.

Și astfel Tommy se întoarse la școală, cu aceeași lipsă de interes față de învățătură, dar cu hotărîrea fermă de-a face mai multe copii după Iuliu Cezar și după vasele de flori; Dirk rămase cu cărțile lui și cu legile parlamentului.

Cînd se vor întîlni data următoare vor fi împlinit paisprezece ani și amîndoi știau că vor avea de făcut față crizelor și problemelor vîrstei. Totuși, la despărțire nu și-au spus nimic altceva decît obișnuitul „pe curînd"; nici nu s-au înțeles să-și scrie unul altuia, deși de data asta Tommy primise un comision, să-i trimită lui Dirk anumite cărți și legi ale parlamentului în vederea unui scop pe care îl aproba întru totul.

Dirk își ridicase o colibă numai pentru el, unde locuia singur, tot în sat, dar izolat; își iubea mama, dar trăia despărțit de ea. La coliba lui veneau noaptea cîțiva muncitori cărora corcitura — acest pui de cuc în cuibul lor — nu le trezea dezgust și pe care-i interesa ceea ce le spunea el despre legi și regulamente. De fapt, Dirk le împărtășea ceea ce învățase singur în mîndra lui izolare.

— Învățătura — spunea el — învățătura, aici e cheia — și Tommy îl aproba, deși abandonase ideea de a mai învăța el însuși, sau cel puțin așa lăsa să se înțeleagă din purtarea pe care o avea. În tot cursul acelui trimestru poșta a adus pachete pentru „Dirk, la întreprinderea d-lui Macintosh" și domnul Macintosh i le dădea lui Dirk fără să-i pună vreo întrebare.

În fiecare noapte în coliba afumată și întunecoasă, cîte cinci-șase muncitori ședeau aplecați peste caietele trimise de Tommy, ținînd în mîini capete de creion și învățînd să scrie, să socotească și să înțeleagă legile.

Într-o noapte, domnul Macintosh ieși tîrziu din cealaltă colibă și văzu lumina roșie a unui foc licărind ușor pe pămîntul bolovănos din fața colibei lui Dirk. Pretutindeni era întuneric. Se strecură cu grijă pînă ajunse în umbra ușii și se uită înăuntru. Dirk ședea ghemuit la

pămînt, înconjurat de șase oameni, și se uita într-un ziar.

Domnul Macintosh se întoarse acasă la lumina stelelor, dus pe gînduri. Dacă Dirk ar fi știut la ce se gîndea domnul Macintosh, s-ar fi mîniat tare, căci revolta lui înflăcărată, cuvintele lui de nemulțumire, toate erau îndreptate împotriva domnului Macintosh și a tiraniei lui. De data asta, pentru prima dată domnul Macintosh se gîndea la Dirk cu o mîndrie aspră, amuzată. Poate fiindcă, la urma urmei, era scoțian și pentru că în fiecare ins care ține la națiia asta zace un respect instinctiv pentru învățătură și pentru oamenii hotărîți „să ajungă". „O așchie din bătrînul trunchi" — își zise în sine domnul Macintosh, și își aduse aminte că și el, cînd era tînăr, se trudise ca să-și însușească o fărîmă de învățătură. Și dacă așchia n-avea culoare prea frumoasă, ei bine, va face totuși ceva pentru așchia asta. Ceva, are să hotărască el ce, cînd va veni timpul. Cît despre ceilalți care erau cu Dirk... nu era nimic mai ușor decît să dea afară pe un muncitor și să angajeze altul. Și domnul Macintosh se îndreptă spre pat, își puse, cum îi era obiceiul, bluza și pantalonii pijamalei și, ca să facă economie, se culcă fără să se spele.

A doua zi dimineață dădu ordin unuia dintre supraveghetori să-l cheme pe Dirk. Inima lui se muia la gîndul scenei plină de generozitate care urma să aibă loc în scurtă vreme. Voia să propună ca Dirk să-i învețe pe toți supraveghetorii să scrie și să citească — bineînțeles plătindu-i munca — așa încît supraveghetorii să-i fie mai de folos, să ponteze muncitorii pe statele de plată, de pildă.

Supraveghetorul veni cu răspunsul că baas Dirk își petrece ziua studiind în coliba lui baas Tommy. Omul vorbea așa ca și cum ar fi dat de înțeles că baas Dirk nu putea fi deranjat cînd era atît de ocupat și că totul se petrecea din cauza lui Tommy.

Văzînd de aproape efectul vorbelor lui pe fața mare și aspră a domnului Macintosh, care se umflase de furie, supraveghetorul se dădu un pas înapoi. Nu făcea parte dintre admiratorii lui Dirk.

După ce gîfîi din greu cîteva clipe, domnul Macintosh izbuti să-şi stăpînească abil mînia. Dădu drumul omului şi plecă.

În dimineaţa aceea îşi lăsă puţul în părăsire şi intră în tufişuri, îndreptîndu-se către piscul cel înalt şi albăstrui. Auzise vag că Tommy avea de partea aceea un fel de colibă, dar îşi închipuia că era o jucărie. Era şi tare mînios din pricina acelui calculat „baas Dirk". Urmă un timp o potecă bine bătută, care înainta printre copaci, şi ajunse într-un luminiş. De cealaltă parte a luminişului era un muşuroi de furnici şi pe muşuroi o colibă solidă, cu o perdea din frunze de ferigă la peretele deschis din faţă. În uşă şedea Dirk. Purta o cămaşă albă, curată, şi pantaloni lungi, moi. Avea părul uns şi pieptănat şi-şi ţinea capul aplecat peste cărţi. Mîna care întorcea paginile cărţii avea un inel de aramă pe degetul cel mic. Avea întocmai înfăţişarea unui viitor funcţionar, înfăţişare pe care domnul Macintosh o dispreţuia mai mult decît pe oricare alta.

Domnul Macintosh rămase un timp la marginea luminişului aşteptînd parcă să se întîmple ceva, ca să se poată năpusti, purtat şi apărat de o mînie dispreţuitoare, asupra lui Dirk şi să-l nimicească pentru totdeauna. Dar nu se întîmplă nimic. Dirk continua să întoarcă liniştit paginile cărţii, aşa că domnul Macintosh plecă acasă şi mîncă rasol de vacă cu morcovi.

După aceea intră în camera de dormit, se duse la un anumit sertar şi scoase de acolo un obiect învelit în pînză; îl dezveli şi se uită la chipul lui Dirk, cel modelat de Tommy şi pe care-l cumpărase cu cinci lire. Şi domnul Macintosh suci şi răsuci în mînă imaginea stîngace a lui Dirk, cu atîta curiozitate de parcă băiatul n-ar fi trăit pe aceeaşi bucăţică de pămînt cu el, de parcă n-ar fi putut să-l examineze cu atenţie la orice oră din zi ar fi vrut.

Dacă ne-am duce cu mintea la ziua judecăţii de apoi, cînd mormintele îşi vor elibera nepărtinitoare morţii, negri, albi, roşii sau galbeni, şi cînd morţii se vor strînge veseli la un loc, una din plăcerile acestei întruniri va fi poate că oamenii care au trăit toată viaţa lor pe aceleaşi meleaguri sau pe aceeaşi stradă se vor uita

unii la alții mirați și întrebători: „Va să zică așa arătai" — ar fi murmurul ce s-ar auzi în tot cerul lui Dumnezeu. Căci zidul de sticlă dintre culoare și culoare nu este numai o barieră împotriva apropierii dintre oameni, el este un zid gros și strîmb prin care oamenii albi și cei negri se văd unii pe alții, dar se văd... în ce fel? Domnul Macintosh privea chipul lui Dirk ca și cum ar fi așteptat vreo revelație finală, însă gîndul pe care nu și-l putea goni din minte era că statueta îl înfățișa pe el însuși, cînd avea doisprezece ani. Așa că, după cîteva clipe, o înveli din nou în pînză și o vîrî într-un colț al sertarului, ca să n-o mai vadă și ca să nu-i mai vină gîndul acela nedorit și chinuitor.

Tîrziu după-masă ieși afară și se duse la coliba de pe mușuroi. Era goală. Își croi drum prin iarba înaltă pînă la genunchi și prin tufe, apoi se cățără pe peretele tare și alunecos al mușuroiului pînă intră în colibă.

Mai întîi se uită la cărțile din ladă. Cu cît se uita, cu atît i se ștergea din minte capul pomădat al lui Dirk-funcționarul, care-i apărea mereu de cînd aruncase cealaltă imagine în fundul unui sertar. Și iată că în el se trezi respectul pentru Dirk. Cărți de matematică superioară, cu formule mai complicate decît rezolvase el vreodată. Geografie, istorie. „Dezvoltarea comerțului cu sclavi în secolul al XVIII-lea." „Dezvoltarea instituțiilor parlamentare în Marea Britanie." Titlul ăsta îl făcu pe domnul Macintosh să zîmbească; parcă era un corsar liber care cerceta un anunț al gărzii de coastă. Domnul Macintosh scotea o carte după alta și zîmbea. Apoi, lîngă cărți, văzu un teanc de broșuri subțiri, albastre, și le examină. „Legea angajării în muncă a băștinașilor." „Legea angajării în muncă a tinerilor băștinași." „Legea pentru circulația băștinașilor." Și domnul Macintosh dădu cu tifla în foile scrise și rîse — și dacă acest rîs ar fi ajuns la urechile lui Dirk, băiatul s-ar fi simțit mai rău decît dac-ar fi fost biciuit.

Căci, în vreme ce dădea lămuriri prietenilor săi amărîți, noaptea, în colibă, cu privire la aceste legi și la altele, i se părea că fiecare cuvînt rostit e ca o piatră aruncată în domnul Macintosh, tatăl său. Și totuși domnul Macintosh rîdea, căci disprețuia legile în aceeași

măsură în care le dispreţuia Dirk, deşi în alt mod. Cînd domnului Macintosh, în vreunul din rarele lui drumuri la oraş, i se întîmpla să treacă pe lîngă clădirea parlamentului, se uita la edificiu îngăduitor şi plin de înţelegere.

„Ei şi, de ce nu? părea el să zică. E o afacere ca oricare alta."

Tot aşa, în faţa actelor de revoltă desperată ale lui Dirk, îi venea să zîmbească şi aşeză la loc în ladă cărţile şi broşurile. Apoi se uită la celelalte obiecte din colibă şi de-abia atunci observă policioara cu statuete. Se uită şi-şi simţi obrajii arzînd de mînie. O văzu pe mama lui Dirk privindu-l, senzuală şi ruşinată, peste capul copilului; văzu fetiţa, fetiţa lui, stînd ghemuită cu picioarele ei firave adunate sub ea şi privindu-l, văzu la marginea policioarei chipul de lut, mic şi şters, care mai păstra încă înfăţişarea viguroasă a lui Dirk. Respirînd greu şi abia stăpînindu-şi mînia, domnul Macintosh se dădu înapoi ca să vadă mai bine figurinele, şi călcîiul lui atinse o scîndură înclinată. Se întoarse către ea şi văzu peisajul cu mina, pe care-l sculptase şi colorase Tommy. Văzu puţul cel mare — chipurile mici şi negre poticnindu-se şi tîrîndu-se către flăcări, se văzu pe sine însuşi, cu ciomagul în mînă, stînd pe marginea gropii, cu picioarele desfăcute, cu pălăria dată pe ceafă.

Mînia şi tulburarea îl năpădiră în aşa hal, încît domnul Macintosh ieşi din colibă şi nu se opri decît în luminiş, unde începu să se plimbe încoace şi încolo, prin iarbă, uitîndu-se la colibă, în vreme ce se frămînta şi mîriia de supărare. După un timp, se apropie iar de colibă şi se uită înăuntru. Da, era mama lui Dirk, care-l privea ruşinată de pe policioară, ca şi cum i-ar fi spus: „Da, eu sînt, îţi aminteşti?" Iar pe duşumea era scîndura pătrată, colorată, care spunea ce gîndea Tommy despre el şi despre viaţa lui. Atunci domnul Macintosh scoase o cutie de chibrituri din buzunar. Aprinse un chibrit. Înţelese că n-avea nici un rost să stea în colibă cu un chibrit aprins în mînă. Lăsă chibritul să cadă şi-l înăbuşi cu piciorul. Apoi îşi puse pipa în gură, şi-o umplu şi o aprinse, uitîndu-se în acelaşi timp la policioară şi la scîndura pătrată. Al doilea chibrit căzu pe jos şi rămase acolo arzînd încet, cu o flacără mică, albă

Îl apăsă și pe acela cu călcîiul. Mînia însă îl copleșea în așa măsură, încît aprinse al treilea chibrit, îl vîrî între paiele acoperișului, ieși din colibă, trecu prin luminiș și se pierdu în tufișuri. Fără să se uite înapoi, se îndreptă spre casă, unde îl așteptau rasolul și morcovii. Se simțea indignat, furios și necăjit. Se simțea jignit și voia să explice cuiva cît de monstruoasă nedreptate îi făcea Tommy cînd îl privea așa. Dar n-avea cui să explice și, cu încetul, se liniști singur; cîteva zile rămase trist și posomorît, apoi timpul îl aduse la normal. Cînd își aducea aminte de ceea ce făcuse, își dădea seama că nu-i plăcea. Nu regreta că dăduse foc colibei, nu i se părea un lucru demn de luat în seamă. Era supărat pe sine însuși fiindcă se lăsase stăpînit de mînie, fiindcă acționase sub imperiul ei. Își dădea seama că astfel de fapte au și urmări.

Timpul trecea și el se gîndea mai ales cum soarta crudă îi refuza dreptul să aibă un fiu care să-i continue munca — fiindcă, bineînțeles, se gîndea la munca lui ca la ceva ce trebuie continuat. Se gîndea trist la Tommy care îl renega. Și astfel, gîndindu-se la Tommy, dragostea pentru băiat îl cuprinse din nou; îl va aștepta; și se gîndea la cuvintele dojenitoare pe care i le va spune.

Întors de la școală, Tommy se duse în luminiș și găsi pe mușuroi un morman de cenușă împrăștiat de vînturi. Îl găsi și pe Dirk care ședea pe un trunchi de copac, în desiș, și-l aștepta.

— Ce s-a întîmplat? întrebă Tommy. Și apoi, brusc: Ți-ai salvat cărțile?

— Nu, le-a ars el.

— De unde știi?

— Știu.

— Ai pierdut toate cărțile — spuse Tommy foarte supărat, simțindu-se vinovat de parcă le-ar fi ars el însuși.

— Sculpturile tale și statuile au ars și ele.

La vorbele astea Tommy dădu din umeri, fiindcă nu-i păsa de figurine după ce le sculpta.

— Să clădim din nou coliba — sugeră el.

— Mi-au ars cărțile... — grăi Dirk cu vocea sugrumată și Tommy, privindu-l, îl văzu cum își încleștează pumnii. Instinctiv, se dădu într-o parte. Cînd am să fiu mare, am să curăț locul de voi, de voi toți, să nu rămînă un singur alb în Africa, unul singur!

Pe chipul lui Tommy apăru un zîmbet de spaimă. Ura pe care o citea în ochii lui Dirk era așa de puternică, încît simțea nevoia să se dea înapoi. Se opri lîngă Dirk, pe trunchi, și-i spuse:

— Am să încerc să-ți trimit alte cărți.

— Și el o să mi le ardă din nou.

— Dar ți-ai băgat în cap tot conținutul lor — îl consolă Tommy.

Dirk nu spunea nimic, dar ședea țeapăn, cu pumnii încleștați; și așa au rămas toată dimineața aceea fierbinte, pe trunchi, unul lîngă altul, în desișul tăcut, în timp ce porumbeii gungureau și șteampurile bufneau. Cînd se despărțiră, spre prînz, ca să se întoarcă fiecare în lumea lui, atît de deosebită de a celuilalt, se simțeau foarte triști; își dădeau seama că nu mai erau copii, că terminaseră cu joaca și că-i aștepta ceva nou.

Părinții lui Tommy aveau pe masă raportul de școlaritate al fiului lor. Se uitau mustrători la Tommy. Băiatul era în coada clasei și rămăsese repetent. Dacă va învăța tot așa, n-avea să mai promoveze poate nici un an...

— Erai un băiat atît de silitor! murmură mama lui. Ce s-a întîmplat cu tine?

Așezîndu-se la masă, Tommy dădu din umeri supărat și morocănos, ca și cum ar fi spus: „Mai lăsați-mă în pace!" Căci nu se simțea nici prost, nici leneș, așa cum arăta raportul.

În camera lui se găseau blocuri de desen și creioane, ciocane și dălți. În sinea lui nu-și spusese niciodată că schimbă un țel cu altul, fiindcă de fapt nu avea nici un țel. Cum ar fi putut el să accepte o situație viitoare, cînd niciodată nu-și propusese vreuna? Acum, cînd avea cincisprezece ani, stătea în fața părinților care-l dojeneau, se gîndea că domnul Macintosh va citi în curînd raportul și nu simțea altceva decît o cruntă încăpățînare, o vigoare care se năștea în el și-l susținea.

După-amiază se duse înapoi în luminiș, luînd cu el dălțile. Pe același trunchi de copac moale și putred pe care șezuse dimineața, se așeză și acum, așteptîndu-l pe Dirk. Dar Dirk nu veni. Punîndu-se în locul prietenului său, înțelese că Dirk nu putea să-și mai împartă vremea cu un alb, căci un alb, chiar dacă-i era cel mai vechi prieten, nu-i era de fapt decît dușman. Așteptă totuși, stînd pe trunchiul acela de copac toată după-amiaza. La picioare, în iarbă, era cutia cu ciocane și dălți; mîngîia cu palma lemnul moale și cald pe care ședea și degetele lui făceau astfel cunoștință cu forma și calitatea lemnului.

Dirk nu veni nici în ziua următoare.

Tommy dădu ocol trunchiului de arbore căzut la pămînt și-l cercetă. Era foarte gros și rădăcinile lui se răsuceau în aer pînă la înălțimea umărului. Începu să-i cioplească rădăcina. Voia să-l facă iar pe Dirk.

În seara aceea domnul Macintosh veni în vizită la familia Clarke și citi raportul. Apoi se întoarse acasă, întrebîndu-se de ce i se împotrivea Tommy cu atîta îndîrjire. A doua zi veni iar la Clarke, dorind să-l vadă pe Tommy, dar băiatul nu era acolo.

Traversă atunci desișul, ce duce la mușuroi, și-l găsi pe Tommy îngenuncheat în iarbă, lucrînd la rădăcina copacului. Tommy îi dădu bună dimineața și-și văzu mai departe de lucru, iar domnul Macintosh se așeză pe trunchi, privind.

— Ce faci acolo?

— Îl fac pe Dirk — răspunse Tommy, și domnul Macintosh, stacojiu la față, aproape că sări de pe trunchi. Dar Tommy nu se uită la el și domnul Macintosh rămase pe loc, tăcut. Îl izbi atunci forța concentrării cu care Tommy cioplea în rădăcina aceea putrezită și luă altă hotărîre.

— Nu ți-ar plăcea să te faci sculptor?

Tommy se opri din dăltuit și se uită la domnul Macintosh, de parcă acesta îi întindea o nouă cursă. Dădu din umeri și, prefăcîndu-se supărat, își văzu mai departe de treabă.

— Dacă ai într-adevăr talent, poți să cîștigi bani cu astfel de lucruri. Am un văr în Scoția care se ocupă cu așa ceva. Face amintiri pentru turiști.

Vorbea mieros și vesel.

Tommy nu reținu amintirile, cum nu reținuse nici celelalte încercări de a-i stîrbi independența. Îl întrebă însă:

— De ce ați ars cărțile lui Dirk?

Domnul Macintosh rise ușurat:

— De ce să-i ard cărțile?

I se părea într-adevăr ridicol, căci pe lucrul lui Tommy se mîniase, nu pe al lui Dirk.

— Știu că dumneavoastră le-ați ars. Știu bine. Și Dirk știe.

Domnul Macintosh își aprinse pipa bine dispus. Acum lucrurile i se păreau mai simple. Tommy nu știa de ce dăduse foc colibei, și ăsta era lucrul principal. Trase cîteva fumuri și spuse:

— De ce-ți închipui că nu vreau să-l las pe Dirk să învețe? E bine să știe ceva carte.

Tommy se uită la el neîncrezător.

— I-am cerut lui Dirk să folosească învățătura lui și să-i învețe pe ceilalți. Dar el nu vrea. Sînt eu vinovat de asta?

Acum pe fața lui Tommy se citea o neîncredere totală. Apoi se făcu roșu, și domnul Macintosh nu înțelese de ce. Ce se întîmpla cu băiatul ăsta de arăta așa rău? Dar Tommy își zicea că nu e pe drumul cel bun... Apoi se gîndi cum ar fi reacționat Dirk la o astfel de ofertă, ce-ar fi însemnat ea pentru mînia, revolta și mîndria prietenului său — și îl înțelese pe loc. Cu obrajii încă purpurii, izbucni în rîs. Era un rîs amar, ironic și domnul Macintosh se simți încurcat, căci rîsul pe care-l auzea nu era cîtuși de puțin un rîs de copil.

Încet, de pe fața lui Tommy se șterse roșeața, băiatul luă dalta în mînă și se apucă iar de lucru. După un timp, vorbi:

— De ce nu-l trimiteți pe Dirk la facultate în locul meu? Este mai inteligent decît mine. Eu nu sînt inteligent, citiți raportul.

— Ei, băieţaş... — începu dojenitor domnul Macintosh, voind să zică: „Ai fost leneş la şcoală ca să-mi forţezi mîna în privinţa lui Dirk?" Dar se mîră singur de gîndurile astea şi alunecă spre o minciună convenţională, pe care Tommy n-o cunoştea: Ştii cum stau lucrurile, sau ar trebui să ştii. Dar vorbeşti ca şi cum n-ai înţelege.

Tommy şedea în genunchi, cu spatele la domnul Macintosh, cioplind rădăcina. Şi tot restul timpului domnul Macintosh fumă. A doua zi veni iar, se aşeză pe trunchi şi aşteptă. Tommy se uită la el ca şi cum prezenţa lui era un dar nedorit, însă nu scoase o vorbă.

Cu încetul, rădăcina aceea mare şi rămuroasă de la capătul trunchiului luă forma lui Dirk. Domnul Macintosh aştepta stingherit şi duşmănos. Nu-i plăcea ceea ce vedea, dar nu se putea împiedica să nu se uite. După un răstimp, spuse:

— Dacă se iscă un foc în veld, lucrarea ta o să ardă. Şi în orice caz or s-o mănînce furnicile.

Tommy dădu din umeri. Pe el îl interesa munca în sine, nu ceea ce se întîmpla cu lucrarea odată terminată. Atitudinea lui era atît de deosebită de firea strîngătoare a domnului Macintosh, încît acestuia i se părea că lui Tommy îi lipseşte o doagă. Îl întrebă:

— De ce nu lucrezi la ceva care să dureze? Ori măcar să înveţi ca Dirk, tot ar fi mai bine.

Tommy îi răspunse:

— Aşa-mi place.

— Dar uite că furnicile umblă de pe acum pe trunchi. Pînă cînd ai să te întorci de la şcoală, data viitoare, n-are să mai rămînă nimic.

— Ori poate c-o să-i dea cineva foc — sugeră Tommy, şi-l privi triumfător în faţă. Domnul Macintosh se înroşi, căci vorbele i se păreau prea aproape de adevăr.

Zilele treceau şi bătrînul se uita la noua lucrare cu ură, teamă şi neplăcere. Sculptura era aproape gata. Chiar dacă nu-i mai adăuga nimic, putea fi socotită terminată.

Trupul vînjos şi prelung al lui Dirk ieşea din lemn răsucindu-se, ca o fiinţă care se luptă să scape din

strînsoare. Capul aplecat pe spate, în agonia genezei, ochii îngustați și gura — gura domnului Macintosh — strînsă cu încăpățînare, ca a celui ce urmărește un țel. Umerii erau liberi, dar mîinile captive; nu se puteau smulge din lemnul cel dens, rămîneau prizoniere. Corpul era liber și el pînă la genunchi, dar mai jos picioarele nu erau modelate, forma naturală a lemnului ținînd loc de genunchi.

Domnului Macintosh nu-i plăcea. Nu știa ce fel de artă are înaintea ochilor, dar știa că nu-i place, că-l tulbură pînă în adîncuri, așa încît, cînd se uita la sculptură, îi venea să ia un topor și s-o taie bucățele. Sau s-o ardă...

În ceea ce-l privea pe Tommy, pentru el încurcătura bătrînului care-l priveghea toată ziua era un adevărat triumf. Încet și pentru prima dată înțelegea că lucrarea lui nu era o joacă, ci altceva, o armă! Se uita la chipul respingător al domnului Macintosh și un simțămînt nou, de respect pentru el însuși și pentru ceea ce făcea, se trezea în el.

Noaptea, domnul Macintosh ședea în odaia lui la lumina luminării și se gîndea, sau mai degrabă simțea hotărîrea pe care trebuia s-o adopte.

Nu putea nega puterea talentului lui Tommy. Problema era să găsească o modalitate pentru a schimba talentul în bani. Nu se pricepea în treburi de acest fel. Tommy însuși avea să-i arate calea, căci către sfîrșitul vacanței îi spuse:

— Cînd ești bogat, poți face orice. Îl puteți trimite pe Dirk la facultate, fără să vă pese de cheltuială.

Cu vocea lui cumpătată, convingătoare, cu care vorbea totdeauna, Macintosh îi spuse:

— Știi însă foarte bine că mulatrii nu se pot duce nicăieri.

— Puteți să-l trimiteți la Capetown — spuse Tommy. La universitatea de acolo sînt și mulatri. Sau la Johannesburg.

Și insistă, deși domnul Macintosh tăcea:

— Sînteți atît de bogat, încît puteți face orice doriți.

Dar domnul Macintosh, ca cei mai mulți oameni bogați, nu vedea în bani lucruri care se pot cumpăra ori

realiza, el se gîndea mai degrabă cum să-i investească în clădiri sau în pămînt.

— Ar costa mii — spuse el. Mii, pentru un mulatru.

Privirea disprețuitoare a lui Tommy îl făcu să tacă și adăugă grăbit:

— Am să mă gîndesc la asta.

Dar nu se gîndea la Dirk, ci la Tommy. Stînd singur în odaia lui, își spunea că cine vrea să afle trebuie să plătească.

În dimineața următoare își făcu pregătirile de plecare la oraș. Se bărbieri, apoi își puse peste maioul de bumbac o haină vărgată, care îi ascundea pe jumătate pantalonii kaki, murdari. Asta însemna că mergea pînă la capătul concesiunilor făcute de obicei vieții de la oraș, pe care o disprețuia. Se sui apoi în automobilul lui mare, american, și plecă.

În oraș luă calea cea mai simplă pentru a afla.

Se duse la Ministerul Instrucțiunii și spuse că vrea să-l vadă pe ministru.

— Sînt Macintosh — anunță el, sigur pe sine. Secretara cea drăguță, care se uita pieziș la hainele lui, se duse imediat în cabinetul ministrului și anunță:

— E un domn Macintosh care vrea să vă vorbească.

Îl descrise ca fiind un bătrîn gras, murdar, cu burta mare. Nu după mult, ușile se deschiseră și domnul Macintosh se afla în fața diriguitorului cunoștințelor.

După cinci minute ieși, după ce obținuse ceea ce dorise, numele unui anumit expert. Străbătu bulevardele înverzite ale orașului și se îndreptă spre casa către care fusese îndrumat. Era o casă mare și bine îngrijită, lucru care-i întări credința că arta, bine folosită, poate să aducă bani. Își parcă mașina lîngă trotuar și intră.

Pe verandă, la o masă încărcată de cărți, ședea un om cu ochelari, de vîrstă mijlocie. Domnul Tomlinson era un adevărat savant, cu ore de lucru pe care le respecta. Își ridică privirile și văzu un om gras, murdar, cu părul negru de pe piept ieșindu-i peste albul murdar al maioului. Îl întrebă aspru:

— Ce dorești?

— Ai răbdare — îi răspunse domnul Macintosh de sus, și-i arătă o scrisoare de la ministrul Instrucțiunii.

Domnul Tomlinson o luă, o citi și se liniști. Textul era astfel conceput, încît arăta că întrevederea lui cu domnul Macintosh era o favoare pe care o făcea direct ministrului.

— N-o să-ți pară rău de timpul pe care-l pierzi — îi spuse domnul Macintosh. La auzul acestor vorbe, domnul Tomlinson se simți neplăcut impresionat; se îmbujoră și spuse:

— Mi-e teamă că n-o să am vreme.

— La dracu, omule, e vorba de o problemă în legătură cu specialitatea dumitale! Așa mi-a spus Wentworth.

— Eu — grăi domnul Tomlinson, vorbind răspicat — sînt specialist în monumente antice.

Domnul Macintosh se uită la el, apoi rîse:

— Wentworth zicea că ai să mă ajuți, dar n-are importanță. Am să mă duc în altă parte.

Și plecă.

Domnul Tomlinson așteptă pînă cînd vagabondul acela părăsi veranda, intrînd într-un automobil magnific, și se gîndi: L-a furat. Apoi, încurcat și mirat, se îndreptă spre telefon. După cîteva clipe, zîmbea. Pînă la urmă rîse. Domnul Macintosh era domnul Macintosh, un specimen original din vremurile de altădată. Cuvintele „de altădată" îl îmblînziră pe domnul Tomlinson. De aceea chemă la telefon hotelul la care domnul Macintosh, ca om bogat ce era, trăsese de bună seamă, îi arătă că făcuse o eroare și că va fi liber a doua zi ca să-l însoțească.

În dimineața următoare, domnul Macintosh, de loc surprins că, după toate cele, expertul se afla la dispoziția sa, îl luă pe domnul Tomlinson, care nu-și ascundea un zîmbet îngăduitor, și plecară împreună spre mină.

Puternicul automobil gonea cu mare viteză; domnul Tomlinson se ținea țeapăn, deși era aruncat dintr-o parte în alta, și asculta istorisirile domnului Macintosh despre Australia și Noua Zeelandă, dar se gîndea la însoțitorul său mai degrabă ca la un monument antic.

În sfîrșit, ieșiră din cîmpie și intrară printre colinele înverzite, apoi printre munții înalți care se grămădeau în blocuri de granit. Căldura intra ca niște valuri com-

pacte în mașină și domnul Tomlinson se gîndea: „Ce bine va fi cînd vom trece munții și vom ajunge în cîmpie!" Dar în loc de cîmpie, intrară într-o depresiune înaltă, înconjurată de munți, și în pămînt apăru deodată o groapă uriașă, de o parte a căreia se aflau două case acoperite cu tablă, iar de partea cealaltă cîțiva acri de colibe kaffire. Șteampurile minei bufneau regulat, ca bătăile inimii, și domnul Tomlinson se întreba cum putea cineva, alb sau negru, să trăiască într-un astfel de loc.

Mîncă rasol, morcovi și cartofi prăjiți în ulei lîngă unul din cei mai bogați oameni din sudul Africii. Se gîndea cît de bine și în ce mod inteligent ar fi folosit el banii dacă i-ar fi avut. Asta e de fapt singura consolare a omului cultivat, dar cu venituri modeste.

După-masă domnul Macintosh îi spuse:

— Și acum să mergem.

Domnul Tomlinson își dădu asentimentul și, zîmbind în sinea sa, îl urmă pe domnul Macintosh pe cărarea kaffirilor, care străbătea desișul. Nu știa ce avea de văzut. Domnul Macintosh îl întrebase:

— Ai putea să-mi spui dacă un băiat are talent după ce te uiți la o bucată de lemn sculptată de el?

Domnul Tomlinson îi răspunsese că va face tot ce va putea.

Ajunseră la trunchiul de copac căzut. Un băiat mărișor, cu părul castaniu căzut în dezordine pe frunte, ședea îngenuncheat în iarbă, lucrînd în lemn cu o daltă mare.

— E un prieten al meu — îi spuse domnul Macintosh lui Tommy, care se ridicase în picioare, stînjenit, întrebîndu-se ce avea să i se întîmple.

— Te supără dacă domnul Tomlinson vede ce faci?

Tommy dădu din umeri, simțind că lucrurile iau o întorsătură pe care n-o înțelege. Se uita mirat și respectuos la domnul Tomlinson; i se părea că e vreun profesor, nicidecum un om de artă, căci și-i închipuia altfel pe oamenii de artă.

— Ei? se adresă domnul Macintosh domnului Tomlinson, după o pauză de o jumătate de minut.

Domnul Tomlinson rîse într-un fel care însemna:

„Nu fi așa de grăbit".

Se învîrti în jurul rădăcinii sculptate, privind chipul lui Dirk cînd dintr-un unghi, cînd dintr-altul.

Apoi îl întrebă pe Tommy:

— De ce faci lucrurile astea?

Încurcat, Tommy dădu din umeri, ca și cum ar fi spus:

„Ce întrebare prostească!"

Dar domnul Macintosh anunță în grabă:

— Are note bune la desen.

Domnul Tomlinson zîmbi iar și trecu în partea cealaltă a trunchiului. De acolo putea să vadă fața lui Dirk, capul acestuia dat pe spate, cu ochii pe jumătate închiși, dar încordați, mușchii gîtului sculptați din vinele naturale ale lemnului.

— E cineva pe care-l cunoști? îl întrebă pe Tommy cu un ton ușor, intim, folosit de un om de artă cînd vorbește cu alt om de artă.

— Da — îi răspunse Tommy; îl supăra întrebarea.

Domnul Tomlinson se uită la chipul lui Dirk, apoi la domnul Macintosh.

— Seamănă cu dumneata — observă în treacăt, dar se înroși cînd văzu furia care-l cuprindea pe domnul Macintosh. Se depărtă, ca să-i dea acestuia putința să-și ascundă stingherealа. Apoi se întoarse și-l întrebă pe Tommy:

— Așa deci, vrei să fi sculptor?

— Nu știu — răspunse băiatul sfidător.

Domnul Tomlinson dădu din umeri cam neliniștit și-i făcu un semn domnului Macintosh prin care arăta că se lămurise. Îi spuse la revedere lui Tommy și plecă acasă cu Macintosh.

Acolo i se oferi ceai și biscuiți și domnul Macintosh îl întrebă:

— Ei, ce crezi?

Dar domnul Tomlinson se simțea jignit de felul cum era iscodit și spuse:

— Hm, depinde...

— De ce?

— Pare un băiat talentat — admise domnul Tomlinson.

— Asta e tot ceea ce voiam să știu — mai spuse domnul Macintosh și sugeră interlocutorului său că acum era gata să-l ducă înapoi în oraș.

Dar domnul Tomlinson nu terminase ce avea de spus și continuă:

— E foarte interesantă sculptura aceea. Cred că a văzut fotografii prin reviste. Are o concepție cu totul modernă.

— Modernă? Ce vrei să zici?

Domnul Tomlinson dădu iarăși din umeri, renunțînd la discuție, și-l întrebă practic:

— Și acum ce vrei să faci?

— Dacă zici că are talent, îl trimit la universitate, să studieze artele plastice.

După o pauză lungă, domnul Tomlinson murmură:

— Ce băiat norocos...

Voia să-i împărtășească celuilalt din deziluziile sale, dar domnul Macintosh îl înștiință:

— Totdeauna am avut slăbiciune pentru el.

Îl duse pe Tomlinson înapoi la oraș și, cînd ajunseră pe verandă, îi înfățișă un cec de cincizeci de lire pe care expertul îl respinse cu indignare.

— Atunci dă-l asistenței sociale — îi recomandă neliniștit domnul Macintosh și se sui în mașină, lăsîndu-l pe celălalt să-și aline susceptibilitatea cum va crede de cuviință.

Pe la miezul nopții se afla înapoi la mină; casa familiei Clarke era cufundată în întuneric, așa că trebui să-și amîne pînă a doua zi dorința de a se arăta generos.

Dimineața se duse la Annie Clarke și-i spuse că are să-l trimită pe Tommy la universitate, ca să poată ajunge sculptor, și doamna Clarke plînse de recunoștință și spuse că domnul Macintosh e mult mai bun decît merită Tommy, că băiatul are să-și bage poate mințile în cap și are să se apuce de învățat.

Din punctul de vedere al domnului Macintosh, lucrurile erau aranjate.

Plecă printre copaci ca să-l găsească pe Tommy și să-i anunțe viitorul pe care i-l pregătea.

Cînd se apropie, văzu două siluete, pe Dirk și pe Tommy, stînd pe trunchi și vorbind. Se opri sub co-

paci. Își vedea așteptările întoarse pe dos și mînia nu-l lăsa să meargă mai departe. Se întoarse acasă necăjit și îngîndurat. Știa exact ce s-ar întîmpla dacă ar vorbi cu Tommy — și acum trebuia să-și facă un plan, să ia o hotărîre.

Și în vreme ce domnul Macintosh se frămînta necăjit la el acasă, Tommy și Dirk îl așteptau; și lor lucrurile le apăreau acum tot atît de limpezi ca și lui.

Dirk venise la Tommy în clipa cînd plecau cei doi bărbați, cu o zi în urmă. Tommy ședea pe rădăcina rămuroasă și se uita la chipul cioplit al lui Dirk, încercînd să înțeleagă ce voiseră de la el. Cuvîntul „sculptor" îi umbla prin gură, îl gusta, căutînd să găsească o apropiere între ciudățenia cuvîntului și forma viguroasă care se lupta să iasă din lemn. Nu-i plăcea. Nu dorea... dar ce dorea? Simțea un îndemn, începutul neclar al unui lucru care avea să fie pentru el ca o a doua naștere, că va trebui să se zbată ca să se nască; obligațiile îl îmboldeau ca o țepușă care avea într-o zi să se transforme în bici și biciul va cădea mereu pe spatele lui, așa încît va trebui mereu să meargă înainte.

Sensul încătușării și al îndatoririlor îi fu confirmat cînd veni Dirk.

— Ce-au vrut?

— Vor să fiu sculptor; tot timpul vor să fiu ceva — îi spuse Tommy posomorît, aruncînd cu pietre în copaci. Arunca pietrele la înălțimea ierbii. Una lovi chipul sculptat al lui Dirk; atunci încetă joaca.

Dirk se uita la el însuși.

— De ce mă faci așa? îl întrebă. Trăsăturile înguste ale feței i se încordaseră și nu lăsau altceva să se vadă decît împotrivirea lui obișnuită, sardonică; parc-ar fi spus: „Și tu, ca și ceilalți!"

— Ce vrei să spui? îl sfidă Tommy pe loc.

Dirk dădu ocol sculpturii într-un sens, apoi în celălalt.

— Ești ca toți ceilalți — îi spuse.

— De ce? Ce nu-ți place la statuie?

Tommy într-adevăr era necăjit. În sinea lui se întreba: „Ce să mă fac cu el?" Cu încetul înțelese că neliniștea lui Dirk se datora credinței pe care prietenul

său o avea în dreptul la libertate și pe care acesta o simțea totdeauna violent; atunci îi vorbi pe alt ton:

— Spune-mi, ce ți se pare nepotrivit?

— De ce trebuia să ies din lemn? De ce n-am nici mîini, nici picioare?

— Ai, dar nu se văd . . .

Se uită la Dirk, cum stătea în fața lui și, deodată, cu un gest de îngrijorare spuse:

— Ei, nu face nimic, e numai o statuie.

Se așeză pe trunchi, Dirk lîngă el. După un timp întrebă:

— Cum ai vrea să fii?

— Dacă te-ai face pe tine însuți, ai vrea să fii pe jumătate în lemn?

Tommy se căzni să înțeleagă, însă nu reuși.

— Dar nu sînt eu, ești tu.

Vorbea cu greutate și se gîndea:

„E un lucru important, trebuie să mă gîndesc mai tîrziu la asta". Își dădea seama cu greu că, iată, se ivea prima datorie pe care o avea de plătit.

Dirk vorbi brusc:

— Nu e nevoie să mă faci în lemn. Poți să obții același efect dacă-mi pui mîinile în cătușe.

Tommy își ridică fruntea, rîzînd scurt, mirat.

— Ce e de rîs? îl întrebă Dirk agresiv. N-o lua așa de ușor; m-ai înfățișat pe jumătate în lemn, ca și cum aș fi mai degrabă copac decît ființă omenească.

Tommy rise iar, de data asta cu tristețe.

— Ei, am să te fac din nou — cedă el în cele din urmă. Nu te necăji, s-a terminat. Am să te fac altfel.

Tăcere. Apoi Dirk vorbi din nou:

— Ce-a spus omul ăla de tine?

— De unde vrei să știu?

— Se pricepea la sculpturi?

— Cred că da.

— Poate ai să ajungi celebru — spuse în cele din urmă Dirk. În cartea pe care mi-ai dat-o scria despre pictori. Poate ai să fii ca ei.

— Ei, taci din gură! îi spuse Tommy, aspru. Ești tot așa de rău ca el.

— Ce mai e cu el?

— De ce trebuie să fiu cineva? Întîi trebuia să fiu marinar, apoi învățat, acum sculptor.

— Cît despre mine, nu am nevoie de voința lor ca să nu fiu nimic — spuse Dirk sarcastic.

— Știu — recunoscu Tommy supărat. Apoi continuă cu căldură: N-am să mă duc la universitate pînă cînd nu te vor trimite și pe tine.

— Știu — spuse Dirk repede. Știu că n-ai să te duci.

Își zîmbiră unul altuia, cu zîmbetul acela abia schițat, timid, deschis, care-i chinuia atîta, fiind chezașul bătăliilor pe care le aveau de dat în viitor. Apoi Tommy puse întrebarea:

— De ce n-ai venit la mine în tot timpul ăsta?

— Sînt sătul de tine — îi răspunse Dirk. Îmi vine uneori să nu mă mai uit în viața mea la vreo față albă. Simt că vă urăsc pe toți, pe fiecare în parte.

— Știu — zise Tommy întunecat. Apoi izbucniră în rîs și sentimentul de neplăcere dispăru.

Începură să vorbească pentru prima dată despre ceea ce vor face în viață.

— Și cînd ai să termini practica de inginer, ce-ai să te faci? Oamenii de culoare nu pot fi ingineri.

— Situația nu va fi totdeauna așa — răspunse Dirk.

— Va fi foarte greu — spuse Tommy privindu-l întrebător, dar se liniști cînd Dirk îl întrebă sarcastic:

— Greu? Va fi greu? Acum nu e greu, albule?

Spre sfîrșitul zilei domnul Macintosh se apropie de ei, venind dinspre casă.

Omul acela bogat, corpolent, cu spirit pătrunzător, cu ochii mici, inteligenți și cenușii, cu buzele înguste, care trădau egoismul, se opri în fața lor și se adresă agresiv lui Tommy:

— Vrei să te duci la universitate și să te faci sculptor?

— Dacă vine și Dirk — îi răspunse pe loc Tommy.

— Tu ce vrei să înveți? îl întrebă Macintosh pe Dirk direct.

— Vreau să fiu inginer — îi răspunse pe loc Dirk.

— Vă plătesc taxele la universitate și cînd isprăviți voi cursurile, isprăvesc și eu cu voi. Nu vreau să vă mai văd și să nu mai veniți la mină după ce plecați.

Dirk și Tommy acceptară amîndoi și înțelegerea lor mută avu darul să-i mărească necazul domnului Macintosh, așa că bătrînul mormăi cu răutate:

— Vă închipuiți că veți merge împreună la universitate? Vă înșelați. Veți locui separat și n-o să puteți hoinări, așa cum ați vrea voi.

Băieții se uitară unul la altul și apoi, ca și cum ar fi încheiat între ei un pact, acceptară, dînd din cap.

— În nici un caz tu, Tommy, nu poți intra la facultate dacă nu înveți bine la școală. Dacă repeți anul și înveți ca să-ți iei bacalaureatul, ai să intri; dar acum nu te poți prezenta așa cum ești, coada clasei.

Tommy spuse:

— Voi învăța. Apoi adăugă repede: Dirk are nevoie de cărți mai multe ca să învețe.

Mînia începea să-l cuprindă pe domnul Macintosh, dar Tommy îl lămuri:

— Așa e drept. Le-ați ars și acum nu mai are nici una.

— Bine — admise cu greu domnul Macintosh. Bine, așa să fie.

Se uită la cei doi băieți, cum ședeau unul lîngă altul, pe trunchiul de copac. Tommy se aplecase înainte, își coborîse ochii, avea privirea tulbure, dar hotărîtă. Dirk ședea drept, privindu-și tatăl în față, cu ochii plini de ură.

— Bine — spuse iar domnul Macintosh, silindu-se să facă o glumă care li se păru tuturor nepotrivită — bine, am să vă trimit pe amîndoi la universitate, dar să nu fiți prea recunoscători și să-mi mulțumiți.

Auzindu-i vorbele, amîndoi se întoarseră spre el atît de mirați, încît bătrînul se înroși.

— Hai, hai — le spuse — hai, hai... Apoi se întoarse și părăsi poiana, strigîndu-le din mers ca să lase impresia că-i domină: Adu-ți aminte, băiețaș, nu te trimit la universitate dacă nu înveți bine anul ăsta...

Îi părăsi și se îndreptă spre casă; se simțea îmbătrînit și supărat, parc-ar fi suferit o înfrîngere de care nu-și dădea prea bine seama.

Cît despre băieți, rămaseră tăcuți după plecarea lui. Victoria le aparținea în întregime, dar acum trebuiau s-o ia din nou de la cap în lunga și aspra bătălie pentru a înțelege ce au cîștigat și cum vor folosi ceea ce au cîștigat.

E întuneric în colibă, și foarte frig. Numai în jurul deschizăturii prelungi care este ușa și peste care atîrnă o pînză de sac, așa cum cere buna-cuviință, dăinuie o lumină galbenă, difuză, iar prin găurile din pînză pătrund degete de căldură galbenă, îmboldind și îndemnînd picioarele lui Jabavu.

„Îhî" — mormăie el. Își trage picioarele și smucește cearșaful, căutînd să-l întindă ca să se acopere. Sub Jabavu e așternută o rogojină de trestie și cînd băiatul îi simte răcoarea se dă într-o parte, bombănind prin somn. Își întinde iar picioarele, și degetele căldurii iar îl împung, și-l cuprinde mînia că e obidit. Se agață de somn parcă s-ar teme să nu-i fure vreun hoț somnul; se înfășoară în somn ca într-un cearșaf care mereu alunecă; n-a dorit niciodată și nicicînd nu va dori ceva, așa cum dorește acum să doarmă. Se apleacă spre somn cu atîta lăcomie, de parcă s-ar apleca spre o băutură fierbinte într-o noapte friguroasă. O soarbe, o înghite hulpav și se afundă mulțumit în uitare, pînă cînd vorbele încep să picure prin somn cum pică pietrele într-o apă adîncă. „Îhî" — mormăie iar Jabavu. Stă întins, nemișcat, ca un iepure mort. Dar cuvintele îl picură mereu în urechi și, cu toate că și-a jurat să nu se miște, să nu se scoale, să se țină strîns de somnul ăsta pe care cineva încearcă să i-l răpească, se trezește, dar e posomorît și furios.

Fratele lui, Pavu, de partea cealaltă a vetrei stinse din mijlocul podelei de pămînt, se scoală și el. E tot posomorît. E întunecat la față și clipește încet; se ridică în

picioare, trăgînd cearșaful după el. O ascultă respectuos pe mama lor, care îi dojenește:

— Copii, tata vă așteaptă de mult; ar fi putut săpa un cîmp întreg pînă acum.

Cu vorbele astea le aduce aminte de îndatoriri, le vîră din nou în cap ceea ce uitaseră, că mai adineauri fuseseră deșteptați de tatăl lor, care-și pusese tăcut mîna mai întîi pe umărul unui băiat, apoi pe al celuilalt.

Simțindu-se vinovat, Pavu își împăturește cearșaful și-l așază pe prispa de pămînt ridicată pe o latură a colibei; apoi rămîne în picioare, așteptîndu-l pe Jabavu.

Dar Jabavu șade într-un cot lîngă cenușa focului de azi-noapte, și vorbește cu maică-sa care îi tot dojenește:

— Mamă, scoți pe gură atîtea vorbe cîte fire de praf aduce vîntul.

Pavu se cutremură. El n-ar vorbi decît respectuos cu părinții lui. Totuși nu se cutremură prea mult, căci așa e Jabavu. Gură-Mare. Și dacă părinții spun cu tristețe că în vremea lor nici un copil n-ar fi vorbit cu părinții lui așa cum vorbește Gură-Mare, apoi e tot atît de adevărat că acum mulți copii vorbesc așa; atunci cum să te cutremuri de ceva care se întîmplă în fiecare zi?

Întrerupînd un șuvoi de vorbe repezite ale maică-si, Jabavu spune:

— Ei, mamă, *shut up*[1]!

Cuvintele *shut up* sînt în englezește. Acum Pavu se cutremură într-adevăr, din adîncul sufletului, dar cu partea aceea a firii lui care plătește tribut vechilor forme de purtare. Îi spune repede lui Jabavu:

— Hai, destul, ne așteaptă tata!

E atît de rușinat, încît dă la o parte cîrpa de la ușă și iese afară, clipind în lumina soarelui. Soarele e de un galben-palid și luminos; se încălzește iute Pavu; își mișcă la soare, ca într-o apă caldă, mădularele înțepenite, apoi se apropie de taică-su:

— Bună dimineața, tată.

Și bătrînul îi răspunde:

— Bună dimineața, fiule!

Bătrînul poartă o pătură castanie, vărgată cu roșu,

[1] Shut up — tacă-ți fleanca.

adusă pe după umăr și prinsă acolo cu un ac mare de siguranță. Are o sapă pentru muncă și sulița străbunilor săi, cu care va doborî vreun iepure ori vreo antilopă, dacă s-ar arăta vreuna. Băiatul n-are pătură. Poartă o vestă ruptă și găurită. Are și el o sapă.

Din interiorul colibei vin voci. Mama încă mai bodogănește. Se aud pîrîituri și trosnet de vreascuri rupte — asta înseamnă că mama adună în genunchi cenușa nefolositoare și că face alt foc. Parcă o vede cum stă ghemuită, aprinzînd focul pentru o nouă zi de muncă. Și parcă îl vede și pe Jabavu, tolănit pe rogojină, întorcîndu-și posomorît ochii de la ea, fiindcă-l ceartă.

Se privesc unul pe altul, le e rușine, apoi se uită încolo, peste colibele pipernicite ale satului; văd dispărînd printre copaci o ceată de băștinași, prieteni și rude care locuiesc în colibe. Oamenii aceștia au și plecat la muncă, la cîmp. E aproape șase dimineața. Tata și Pavu, ferindu-se să se uite unul la altul, de rușine, apucă pe urma celorlalți. Jabavu o să vină singur... dac-o veni. Odinioară, bărbații din coliba lui erau primii pe cîmp, odinioară cîmpul lor era săpat primul, semănat primul, cules primul. Acum sînt ultimii, și asta din cauza lui Jabavu, care muncește ori nu muncește, după cum are chef.

În colibă, mama îngenunchează în fața focului și așteaptă să țîșnească o flacără mică, la adăpostul palmei. Căldura flăcăruii o mîngiie, îi potolește amărăciunea.

— Hai, Gură-Mare, ridică-te — îi spune, mustrîndu-l blînd. Ai de gînd să zaci aici toată ziua, în vreme ce tată-tu și frate-tu muncesc?

Își ridică ochii spre el, gata să zîmbească iertătoare acestui fiu rău. Dar Jabavu sare din cearșaf de parcă l-ar fi mușcat un șarpe și strigă:

— Mă cheamă Jabavu, nu Gură-Mare. Îmi iei pînă și numele pe care mi l-ai dat!

Și rămîne țeapăn, privind acuzator, tremurînd de mînie. Mama coboară privirile, ca și cum ar fi vinovată.

E ceva ciudat la mijloc, căci Jabavu n-are cîtuși de puțin dreptate, de vreme ce ea a fost totdeauna o mamă adevărată, o nevastă bună. Totuși, în clipa asta, între ei doi, mamă și fiu, s-a creat o situație de parcă ea ar fi făcut vreo greșeală, iar el o învinuiește pe drept. Dar nu

trece mult și băiatul uită mînia, trupul lui se destinde, se reazemă leneș de perete și așteaptă. Maică-sa se întoarce către prispa arcuită ca un corn de lună din spatele ei ca să ia o oală. Jabavu așteaptă încordat. Acum îl frămîntă alt gînd: De ce o fi avînd nevoie; pe ce oală va pune ea mîna? Cînd vede pe care, scoate un suspin de ușurare. Mama aude suspinul și se minunează. Nu luase oala de gătit cu fiertura de dimineață, ci bidonul de benzină în care încălzește apa de spălat.

Tata, și Pavu, și toți oamenii din sat se spală cînd se întorc de la cîmp ca să mănînce de dimineață; se mai spală și în rîu, lîngă locul unde muncesc. Dar toată ființa lui Jabavu, fiecare atom din creierul și din trupul lui cer cu stăruință să fie serviți altfel, să aibă apă caldă acum, în mod special, ca să se spele cu ea. Și totuși alteori lui Jabavu nu-i păsa de curățenie.

Mama pune bidonul pe pietre, în bătaia flăcărilor roșii și jucăușe; aproape îndată apa începe să sfîrîie și să scoată aburi albăstrui. Îl aude pe Jabavu suspinînd din nou. Femeia își ține capul aplecat și se minunează. Se gîndește că în Jabavu, în fiul ei, ar trăi parcă un animal înfometat, care se uită cu ochii băiatului și vorbește prin gura lui. Îl iubește pe Jabavu. Îl socoate viteaz, iubitor, deștept, puternic și respectuos. Crede că are toate aceste calități, că animalul sălbatic care s-a cuibărit în Jabavu nu e fiul ei. Totuși, bărbatu-său, ceilalți copii, ba chiar tot satul îi spun lui Jabavu Gură-Mare, ori Jabavu-lacomul, lăudărosul, fiul neascultător, care fără îndoială va fugi într-o zi în orașul albilor și va ajunge una din puș-lamalele care alcătuiesc acolo un tineret criminal. Da, așa se vorbește, și ea știe asta. Cîteodată și ea își spune același lucru. Acum cincisprezece ani a fost foamete. A fost un an secetos, cînd unii oameni au murit și mulți au suferit de foame.

În anul dinaintea celui secetos își vînduseră grăunțele, ca de obicei, la depozitul din sat, păstrînd pentru ei cît le trebuia. Obținuseră prețul obișnuit al acelui an. Albul de la magazie, un grec, păstra grăunțele în magazie, așa cum făcea totdeauna, ca să le vîndă tot băștinașilor cînd aceștia ajungeau la ananghie, lucru care se întîmpla des. Nu știau să se descurce în viață, erau me-

reu gata să vîndă mai mult decît trebuia, de dragul șilingilor strălucitori cu care își puteau cumpăra basmale, brățări sau pînzeturi. Anul acela, în piețele mari din America și Europa prețurile se schimbaseră. Grecul vînduse tot porumbul pe care-l avea la un mare depozit din oraș, ba și-a trimis oamenii prin satele vecine, îndemnîndu-i pe băștinași să vîndă tot ce aveau. Le oferea mai mult decît de obicei, dar de fapt cumpăra cu jumătate din prețul pe care-l primea la oraș. Totul ar fi mers bine dacă n-ar fi urmat anul acela de secetă. Porumbul se ofilea pe cîmp, știuleții nu creșteau, rămîneau mici cît pumnul. Panica a cuprins satele. Oamenii veneau în valuri la magazia grecului și la alte magazii sătești din regiune. Grecul spunea da, da, are porumb, totdeauna va avea porumb, dar bineînțeles la alt preț, la cel fixat de guvern. Și, firește, oamenii n-aveau bani ca să cumpere porumbul la un preț nou, atît de ridicat.

Așadar, în anul acela, foametea bîntuia prin sate. În anul acela sora mai mare a lui Jabavu, care avea trei ani, a încercat să sugă la pieptul mamei sale, dar mama a respins-o cu asprime ca pe un copil neastîmpărat. Femeia îl alăpta încă pe Jabavu, care a fost totdeauna flămînd și pretențios, și mai avea și alt copil, născut abia de o lună. Iarna fusese rece și prăfoasă. Bărbații se duceau să vîneze iepuri și antilope, femeile căutau toată ziua prin desiș verdețuri și rădăcini, și abia găseau cu ce să facă o fiertură. Praful acoperea satele, atîrna ca niște nori întunecoși în aer, intra, suflat de vînt, în colibe și în nările oamenilor. Fetița muri, fiindcă înghițise prea mult praf, ziceau oamenii. Sînul mamei secase și cînd Jabavu se agăța zbătîndu-se de poalele ei, ea îl izgonea. Era bolnavă de durere, fiindcă-i murise fetița și fiindcă-i era frică să nu-și piardă și pruncul. Căci acum antilopele și iepurii se răriseră mult, fuseseră vînați fără cruțare — și doar din frunze și din rădăcini nu se putea trăi. Dar Jabavu n-a renunțat cu ușurință la pieptul mamei. Noaptea, cînd ea dormea pe rogojină, cu pruncul alături, Jabavu se apropia, împingînd și zbătîndu-se, ca să sugă; ea se deștepta tresărind și zicea:

— Eeeeh, voinic mai e copilul ăsta al meu...

Jabavu n-avea decît un an, dar ea trebuia să se lupte din toate puterile ca să-l țină la distanță. Bărbatul se scula pe întuneric, îl lua în brațe pe Jabavu care țipa și dădea din picioare, îl depărta de ea și de pruncul cel plăpînd. Între timp, muri și pruncul, dar de atunci Jabavu rămase posomorît și se bătea ca un pui de leopard pentru orice bucățică de mîncare. Era un schelet mic — atîrna pielea neagră de pe el, avea ochi uriași, frenetici; amușina prin praf după boabe căzute ori după resturi de verdețuri stricate.

La lucrurile astea se gîndea mama, stînd ghemuită și privind aburii care se încolăceau deasupra apei. Pentru ea, Jabavu însemna trei copii, și îl iubea cu toată pasiunea pustiitoare a acelui an grozav. Se gîndea: atunci, cînd era atît de firav, i-a ieșit lui Jabavu numele de Gură-Mare — da, oamenii îi ziceau așa chiar de pe atunci. Da, din vina foametei îndelungate a ajuns Jabavu ceea ce este.

Dar deși îl dezvinovățea în chipul acesta, nu se putea împiedica să nu-și aducă aminte cum se purta cînd era prunc. Femeile rîdeau cînd îl vedeau cum suge.

— Ăsta s-a născut flămînd — ziceau ele — o să ajungă om mare!

Ce mai prunc dolofan era, cît sugea de sălbatic, cum mai țipa după mîncare!... Și iar îi găsea, iubitoare, scuze: Dacă Jabavu n-ar fi fost așa cum era, dacă nu i-ar fi întreținut vigoarea încă de pe cînd se născuse, ar fi murit și el ca ceilalți. La gîndul ăsta își ridica ochii, plini de iubire și de mîndrie, dar și-i cobora iarăși, iute. Știa că un băiat mare ca Jabavu, care avea aproape șaptesprezece ani, se simte jignit cînd maică-sa îl privește ca și cum i-ar aduce aminte că e tot copil.

Numai Jabavu știe ce e cu el, dar știe foarte confuz. Stă încă rezemat de peretele de pămînt. Nu se uită la maică-sa, ci la apa care se încălzește, spre folosul lui. Pe dinăuntru îl bîntuie o furtună alcătuită din mînie, din durere, din iubire și din jigniri; simte atît de mult, și totul deodată, de parcă un diavol al furtunii ar fi pătruns în el. Știe foarte bine că nu se poartă așa cum ar trebui, și totuși nu vede cum s-ar putea purta altfel,

știe că printre oamenii de seama lui e ca un taur negru într-o turmă de capre, și totuși el a fost crescut de ei; nu vrea altceva decît să se ducă în orașul albilor, deși nu știe nimic despre acest oraș decît ce a auzit de la călători. Deodată îi trece prin minte un gînd:

„Dacă mă duc în orașul albilor, mama o să moară de mîhnire".

Acum se uită la maică-sa. N-o vede nici tînără, nici bătrînă, nici frumoasă, nici urîtă. Este mama lui, care a intrat în stăpînirea bărbatului ei așa cum se cuvine, după ce s-a plătit pentru ea un număr îndestulător de vite. A născut cinci copii, dintre care trei trăiesc. Știe bine să gătească și e respectuoasă față de soțul ei. Este o mamă așa cum trebuie să fie o mamă, după vechile concepții. Jabavu nu disprețuiește aceste concepții; pentru el ele nu există. N-ai de ce să disprețuiești ceva de care te-ai eliberat. Nevasta lui Jabavu nu va fi ca maică-sa; nu știe cum, dar știe că nu va fi ca ea.

De fapt, după noile concepții, mama lui, care n-are nici treizeci și cinci de ani, este încă tînără și ar fi destul de drăguță dacă și-ar pune o rochie ca a femeilor de la oraș. Ea însă poartă un fel de pieptar albastru de bumbac, strîns deasupra sînilor, așa ca să-i lase umerii goi, și o fustă albastră de bumbac adusă astfel încît arșița să nu-i pîrlească picioarele. Nu se simte nici bătrînă, nici tînără, nici modernă, nici demodată. Știe și ea că nevasta lui Jabavu nu-i va semăna; cînd se gîndește la femeia asta necunoscută, se simte cuprinsă de respect, dar și de teamă. Își spune:

„Dacă fiul ăsta al meu își găsește o femeie asemenea lui, atunci n-o să mai fie ca un taur sălbatic printre boi".

Gîndul ăsta o îmbărbătează: dă drumul fustei să-i cadă firesc, se depărtează de dogoarea focului și ridică bidonul în care apa s-a încălzit.

— Acum poți să te speli, fiule — îi spune.

Jabavu înșfacă iute bidonul de parcă acesta ar încerca să fugă și îl duce afară. Acolo se oprește și îl așază încet la pămînt. Posomorît, ca și cum i-ar fi rușine de ceea ce face, se înapoiază în colibă, ia cearșaful de unde-l aruncase, îl împăturește și-l pune pe prispa de pămînt. Apoi înfășoară rogojina de papură și o reazemă

de perete, face la fel cu rogojina fratelui său și o așază în același loc. Se uită la maică-sa, care îl observă în tăcere, îi vede ochii blînzi și miloși... nu poate să suporte. Îl cuprinde furia; iese afară.

Ea își spune:

„Uite, așa e fiul meu. Ce repede și frumos împăturește cearșaful, cum reazemă de bine rogojina de perete! Ce ușor ridică bidonul plin de apă! Ce puternic e, și ce bun! Da, se gîndește la mine, s-a întors să deretice prin colibă, îi e rușine că e nepăsător".

Își vorbește singură și își spune iarăși și iarăși ce bun e Jabavu, deși știe că nu e bun și, mai ales, nu cu el însuși; că dacă îl apucă un acces de bunătate, ca adineauri, Jabavu se poartă de parc-ar face o faptă rea, nu una bună. Știe că dacă îi mulțumește, el va striga la ea. Se uită prin ușa colibei și își vede fiul vînjos și puternic, cu pielea de bronz, strălucind de sănătate în soarele proaspăt al dimineții. Pe fața-i încruntată se citește însă mînie și ostilitate. Mama se întoarce să nu mai vadă.

Jabavu duce bidonul cu apă la umbra unui copac mare, își scoate șorțul și începe să se spele. Apa caldă și mîngîietoare curge peste el; îi place să se frece cu săpun tare. E primul om din sat care folosește săpunul albilor. Își spune:

„Eu, Jabavu, mă spăl cu apă bună, caldă, și cu săpun, așa cum se cuvine. Nici chiar tata nu se spală cînd se trezește..."

Trec niște femei, dar el se face că nu le vede. Știe la ce se gîndesc, și își spune:

„Niște femei proaste din sat, habar n-au de nimic. Dar eu știu că Jabavu e ca un om alb care se spală cînd se scoală din somn".

Femeile trec încet, cu fețele întunecate. Se uită spre coliba în care mama stă în genunchi și gătește; clatină din cap și vorbește cu milă despre această biată femeie, prietena și sora lor, care a crescut un astfel de fiu. Dar în vocile lor se deosebește și altă notă de emoție; Jabavu o înțelege, deși nu poate s-o audă. Invidie? Admirație? Nici una, nici alta. Nu e pentru prima dată că un copil ca Jabavu a fost crescut cu ajutorul sătenilor. Și femeile știu bine că purtarea lui Jabavu poate fi înțe-

leasă numai dacă se gîndesc la lumea oamenilor albi. Omul alb a adus cu el și bune, și rele, lucruri de admirat și lucruri de temut, și e greu să-ți dai seama care-i așa și care-i altminteri. Dar cînd un aeroplan zboară sus, pe deasupra lor, ca un bondar strălucitor prin aer, și cînd automobilele uriașe trec pe șosea spre nord, ele se gîndesc în același timp la Jabavu și la tinerii ca el.

Jabavu a terminat cu spălatul. Rămîne sub copacul cel mare fără să facă nimic, cu spatele spre colibele satului. Pe pielea lui se joacă și tremură lumina galbenă a soarelui. Simte schimbarea temperaturii și începe să cînte de plăcere. Apoi nemulțumit oprește cîntecul: n-are cu ce să se acopere, decît șorțul pe care-l poartă de obicei băieții din kraaluri. Mai are o pereche veche de pantaloni scurți, care-i erau mici încă de acum cîțiva ani. Îi purta fiul grecului de la magazie, cînd băiatul avea zece ani.

Jabavu ia pantalonii de pe creanga copacului și încearcă să și-i tragă pe el. Nu-i încap. Deodată plesnesc la spate. Se răsucește cu grijă, să vadă cît de mare e ruptura. I se vede fundul prin ea. Se încruntă, ia un ac mare ca cel pentru sacii de grăunțe, trece prin urechea lui o fibră subțire, scoasă de sub scoarța unui copac, și începe să însăileze o plasă de fibre chiar peste fund. Coase fără să-și scoată pantalonii; stă răsucit, mînuind acul cu o mînă și strîngînd marginile rupturii cu cealaltă. În cele din urmă termină. Acum pantalonii îl acoperă în chip decent. Sînt vechi, îl strîng așa cum scoarța copacului strînge lemnul alb de sub ea, dar sînt totuși pantaloni, nu șorț.

Acum vîră cu grijă acul sub scoarța copacului, așază șorțul între două crengi, apoi scoate un pieptene de sub niște frunze. Îngenunchează în fața unui ciob mic de oglindă pe care-l găsise în gunoi, în dosul magaziei grecului, și începe să se pieptene. Are părul des și se piaptănă pînă obosește, dar cărarea i se vede acum bine. Își înfige pieptenul de oțel cu insolență în păr, la ceafă, și se uită fericit în oglindă. Acum părul lui e pieptănat în felul oamenilor albi.

Ridică bidonul și aruncă apa în tufe; picăturile descriu o curbă frumoasă, lucitoare, și el se uită la ele cum

cad ca o ploaie luminoasă; o găină bătrînă, care se adăpostise acolo de căldură, fuge cotcodăcind. El izbucnește în hohote cînd vede găina bătrînă bătînd din aripi. Apoi aruncă și bidonul între tufe. E nou și strălucește printre frunzele verzi. Privind bidonul, simte un impuls, același impuls care îl zguduie totdeauna la fel, înmuindu-l și nedumerindu-l. Se gîndește la maică-sa, care a plătit bidonul cu un șiling la prăvălia grecului, n-o să știe unde este. Tainic, ca și cum ar săvîrși ceva rău, ia bidonul, îl duce pînă la ușa colibei și vîrîndu-și cu grijă mîna prin deschizătură, îl pune înăuntru. Mama, care mestecă mălaiul în apa fierbinte, nu se întoarce. Băiatul însă știe că ea bagă de seamă ce face el. Așteaptă s-o vadă întorcîndu-se; dacă se întoarce și-i mulțumește, atunci o să zbiere la ea; simte mînia ca un nod în gît. Cum maică-sa nu se întoarce, îl cuprinde mai tare mînia, i se face negru înaintea ochilor. Nu poate să îndure ca cineva, nici chiar mama lui, să înțeleagă de ce se furișează ca un hoț cînd face o faptă bună. Se întoarce semețindu-se la umbra copacului și murmură: „Eu sînt Jabavu, eu sînt Jabavu", ca și cum ăsta ar fi răspunsul pentru toate privirile triste, cuvintele mustrătoare și tăcerile semnificative.

Se ghemuiește sub copac, dar o face cu grijă, ca nu cumva pantalonii să i se rupă de tot. Se uită spre sat. Este un kraal de băștinași, așa cum se întîlnește pretutindeni în Africa, niște colibe rotunde de pămînt așezate la întîmplare, cu acoperișuri conice de iarbă. Cîteva sînt pătrate, după chipul caselor în colțuri ale albilor. Dincolo de kraal se înalță un brîu de copaci și, dincolo de aceștia, cîmpurile. Jabavu își spune: „Ăsta e satul meu", dar îndată gîndurile-i iau alt drum, se îndreaptă spre orașul oamenilor albi. Jabavu știe totul despre acest oraș, deși n-a fost niciodată acolo. Cînd se întoarce cineva de la oraș, ori cînd trece cineva prin sat, Jabavu aleargă să asculte povestiri despre o viață minunată, despre aventuri, despre emoții. În mintea lui orașul apare foarte limpede. Știe că locuințele oamenilor albi sînt numai din cărămizi, nu din pămînt. A văzut o astfel de casă. Grecul cu prăvălie are o casă de cărămidă, două camere strașnice, cu scaune în ele, cu mese și cu

paturi ridicate de la pămînt, sprijinite pe picioare. Jabavu știe că orașul oamenilor albi are astfel de case, multe, multe case, poate tot așa de multe cîte ar încăpea în spațiul cuprins între locul unde șade el acum și șoseaua care merge spre nord și care se află la o jumătate de milă. Mintea i se umple de uimire și emoție cînd își închipuie lucrurile astea, și se uită spre satul lui cu nemulțumire, cu neliniște. Satul e pentru oamenii bătrîni, lor li se potrivește. Și Jabavu nu-și poate aminti să fi simțit altădată altfel decît acum; parcă s-ar fi născut cu impresia că satul reprezintă trecutul lui, nu viitorul. Tot astfel, parcă s-a născut cu dorul de clipa cînd va merge la oraș. Foamea de acest oraș îl chinuie. Ce este foamea asta? Jabavu nu știe. Dar o simte puternică și o voce îi sună în ureche: Vreau, vreau! Parcă și degetele i se frămîntă spasmodic: Vrem! Parcă fiecare fibră din corpul lui cîntă și strigă: Vreau, vreau, vreau.

Dorește totul și nimic. Nu-și spune în sine: vreau un automobil, un aeroplan, o casă. Jabavu e inteligent și știe că un negru nu poate avea astfel de lucruri. Dar vrea să fie în apropierea lor, să le vadă, să le atingă, să lucreze la ele, poate. Cînd se gîndește la orașul oamenilor albi, vede ceva frumos, viu colorat și ciudat. Pentru el orașul oamenilor albi e un curcubeu ori o dimineață minunată și caldă, ori o noapte senină, cînd se dănțuiește. Viața asta emoționantă îl așteaptă și el, Jabavu, este născut pentru ea. Își imaginează un loc cu lumină, căldură și rîsete, și oamenii zic: „Ura, iată-l pe prietenul nostru Jabavu!. Vino lîngă noi, Jabavu".

Astfel de vorbe dorește el să audă. Nu vrea să mai asculte glasurile morocănoase ale bătrînilor zicîndu-i: „Gură-Mare, uite la Gură-Mare; ia ascultă ce le mai toarnă Gură-Mare!"

Dorința lui este atît de teribilă, că-l doare tot corpul. Începe să viseze cu ochii deschiși. Iată cum arată visul lui, care i se furișează, timid, prin minte: Se vede pe sine însuși mergînd spre oraș, intrînd în oraș. Un polițist negru îl salută: „Ei, Jabavu, iată-te, în sfîrșit! Și eu sînt din satul tău, îți amintești de mine?"

— Prietene — îi răspunde Jabavu — am auzit de tine de la fraţii noştri, mi s-a spus că acum eşti fiul guvernului.

— Da, Jabavu, acum slujesc guvernul. Uite, am o uniformă grozavă, şi un loc unde să pun capul, şi prieteni. Sînt respectat şi de albi, şi de negri. Pot să-ţi dau o mînă de ajutor.

Acest fiu al guvernului îl ia pe Jabavu de mînă şi-l duce în odaia lui, îi dă să mănînce, poate chiar pîine, pîine albă, din care mănîncă albii, şi ceai cu lapte. Jabavu a auzit despre alimentele astea de la oamenii care se întorc în sat. Apoi fiul guvernului îl duce pe Jabavu la omul alb pe care îl slujeşte.

— Ăsta-i Jabavu — rosteşte el — prietenul meu din satul în care m-am născut.

— Aha, ăsta-i Jabavu — zice albul. Am auzit despre tine, fiule. Dar nimeni nu mi-a spus ce zdravăn eşti, ce deştept. Trebuie să îmbraci uniforma asta şi să devii un fiu al guvernului.

Jabavu a văzut astfel de poliţişti fiindcă o dată pe an poliţiştii vin prin sate să strîngă impozitele. Oameni mari, oameni de seamă, oameni negri în uniformă... Jabavu se vede pe el însuşi în uniformă şi ochii-i strălucesc de dorinţă. Se vede plimbîndu-se prin oraşul oamenilor albi. Da, baas, nu, baas. Faţă de poporul lui e foarte îngăduitor. Negrii spun: „Da, ăsta e Jabavu al nostru, e din sat cu noi, îţi aminteşti? E fratele nostru bun, ne ajută".

Visul lui Jabavu zboară atît de sus, încît se sfărîmă şi băiatul clipeşte, trezindu-se. Căci a auzit despre oraş lucruri care îi spun că visul acesta e o prostie. Nu poţi să ajungi aşa de uşor poliţist şi fiu al guvernului. Trebuie să fii într-adevăr deştept — şi Jabavu se scoală şi se duce pînă în faţa unui bolovan mare şi lat; mai întîi se uită în jur, să vadă dacă nu-l pîndeşte cineva. Răstoarnă bolovanul şi ia de sub el un sul de hîrtii, apoi pune repede piatra la loc şi se aşază pe ea. Hîrtia rămăsese de la pachetele pe care le cumpărase în prăvălia grecului. Unele hîrtii erau tipărite, altele aveau poze mici, colorate, puse unele lîngă altele, ca să alcătuiască

o povestire. Hîrtiile cu poze colorate, astea îi plac lui mai mult.

Ele l-au învățat pe Jabavu să citească. Le împrăștie pe pămînt și se apleacă asupra lor; buzele încep să formeze cuvinte. Cea dintîi poză înfățișează un alb călare pe un cal negru și mare; albul are o pușcă lungă care scuipă flăcări roșii. Bang! zic literele de deasupra. Bang, zice și Jabavu încet. B-a-n-g. Ăsta a fost primul cuvînt pe care l-a învățat. Poza a doua înfățișează o frumoasă fată albă, cu rochia căzîndu-i de pe umeri, cu gura deschisă. „Ajutor", zic literele. „Ajutor", zice și Jabavu, ajutor, ajutor. Trece la următoarea. Aici albul cel mare a prins-o pe fată de după mijloc și o ridică pe cal. Cîțiva albi răi, cu pălării mari, negre, își îndreaptă pușcile spre fată și spre albul cel bun. „Ține-mă bine, iubitule", zic literele. Jabavu repetă cuvintele. Încet-încet ajunge pînă în josul paginii. Știe povestea pe dinafară. Îi place. Dar povestea de pe foaia următoare nu e atît de ușoară. În ea se povestește despre niște oameni galbeni, cu fețele mici, crispate. Sînt răi. Un alb mare, altul de data asta, e bun și ține în mînă un bici. Biciul ăsta îl încurcă pe Jabavu, fiindcă îi cunoaște menirea; l-a simțit pe pielea lui cînd a fost biciuit de grec pentru o obrăznicie. Cuvintele spun: „Grrr! gălbejiților, vă învăț eu minte!" Albul îi lovește cu biciul pe micuții oameni galbeni și Jabavu e încurcat, neliniștit. Căci în prima poveste, el e albul de pe cal care o scapă pe frumoasa albă din mîinile oamenilor răi. Dar aici nu poate să fie el albul, din cauza biciului... Ceasuri după ceasuri a încercat Jabavu să înțeleagă povestea asta și mai ales cuvintele care ziceau: „Voi, șerpi galbeni". Șfichiul biciului se încolăcea peste toată poza și multă vreme Jabavu a crezut că vorba șarpe însemna bici. Apoi a înțeles că șerpii erau oamenii galbeni... Pînă la urmă, așa cum a făcut de atîtea ori pînă atunci, întorcea pagina, trecînd de la povestea asta grea la alta.

Jabavu știe să citească nu numai poveștile desenate, dar și unele cuvinte tipărite. În mormanul de gunoaie din dosul prăvăliei grecului a găsit odată un alfabet pentru copii, sau mai bine zis o jumătate de alfabet. A trecut mult timp pînă să înțeleagă că era numai jumă-

tate. Avea obiceiul să stea ore întregi și să potrivească literele alfabetului la cuvinte ca „bang", iar apoi la cuvintele engleze pe care le învățase cînd se istorisea cu tristețe și admirație despre omul alb. Negru, alb, colorat, băștinaș, kaffir, mălai, miros rău, murdar, prost, muncă. Astea erau unele din cuvintele pe care știa să le rostească înainte de a le putea citi. Abia după mult timp și-a întregit alfabetul. După foarte mult timp. A stat sub copacul ăsta mai mult de un an, gîndindu-se și chibzuind, în vreme ce oamenii din sat rîdeau și-l făceau leneș. Apoi a încercat să citească texte tipărite, fără ilustrații. Îi venea atît de greu, de parcă nu învățase nimic. Lunile treceau. Încet, foarte încet, pagina cu litere negre începea să capete înțeles.

Cît timp va trăi, Jabavu n-are să uite ziua cînd a descifrat o propoziție întreagă. Propoziția suna astfel: „Africanul trebuie să mănînce fasole și zarzavaturi, carne și nuci, ca să-și păstreze sănătatea". Cînd a priceput propoziția asta grea și lungă, s-a tăvălit pe jos de bucurie, rîzînd și spunîndu-și: „Oamenii albi scriu că trebuie să mîncăm lucrurile astea tot timpul. Așa am să fac cînd am să mă duc în orașul oamenilor albi!"

Dar erau și cuvinte pe care nu le înțelegea, oricît se străduia de mult. „Orice persoană care contravine dispozițiilor legii este pasibilă de o amendă de 25 lire sau de trei luni închisoare". Multe ceasuri s-a căznit Jabavu cu fraza asta, și totuși ea n-a căpătat pentru el nici un înțeles. Odată s-a dus în satul vecin, la cinci mile depărtare, ca să întrebe pe un înțelept care știa englezește. Dar nici acesta n-o înțelegea. În schimb, l-a învățat pe Jabavu o mulțime de cuvinte englezești. Acum Jabavu vorbește englezește binișor. Își însemnase cu un cărbune toate cuvintele grele din ziar, ca să întrebe ce înțeles au ele, cînd va găsi pe cineva care să știe. Poate cînd se va întoarce vreunul plecat la oraș. Dar nu se întorcea nimeni. Ar fi trebuit să vină un tînăr, fiul unchiului său, dar acela în loc să se întoarcă în sat, s-a dus la Johannesburg. Timp de un an nu s-a auzit nimic despre el. Șapte tineri din sat lucrau în oraș, și doi la Johannesburg, în mine. Nu se știa cînd aveau

să se întoarcă, săptămîna viitoare, sau anul viitor. Foamea din el îl frămîntă; își zice:

„Cînd o să mă duc? Cînd? Cînd? Cînd? Am șaisprezece ani, sînt bărbat. Știu să vorbesc englezește, știu să citesc ziarele. Înțeleg pozele ... — dar la gîndul ăsta își amintește că nu înțelege chiar toate pozele. Întoarce cu răbdare paginile înapoi și se oprește la povestea cu oamenii galbeni și pirpirii. Ce făcuseră de erau bătuți cu biciul? De ce erau unii oameni galbeni, alții albi, alții negri, alții castanii, ca el? De ce li se zice șerpi sau gălbejiți? De ce, de ce, de ce?" Dar Jabavu nu-și poate formula întrebările la care dorește răspuns și neputința îi mărește foamea care dospește în el.

„Trebuie să mă duc în orașul oamenilor albi. Acolo am să aflu, acolo am să învăț".

Se gîndește cu îndoială: „Dacă m-aș duce de capul meu?" Dar e un gînd înspăimîntător, n-are curaj să facă asta. Se așază dezamăgit și melancolic lîngă trunchiul copacului, desenează cu degetele figuri în praf și-și spune: „Poate că vine cineva de la oraș și mă ia cu el, cînd se înapoiază. Ori poate că-l conving pe Pavu să meargă cu mine". Dar inima i se strînge de durere la gîndul că fără îndoială mama și tatăl lui vor muri de supărare dacă amîndoi fiii lor vor pleca deodată. Fiica lor îi părăsise acum trei ani ca să se angajeze dădacă la o fermă, la douăzeci de mile depărtare, așa că n-o puteau vedea decît de două-trei ori pe an, și atunci numai pentru o zi.

Dar foamea din el crește atît de mult, că părerea de rău pentru părinți dispare. Își spune: „Am să vorbesc cu Pavu. Am să-l fac să vină cu mine".

Cînd oamenii se întorc de la cîmp, împreună cu tatăl și cu fratele lui, Jabavu șade tot sub copac, gînditor. Cînd îi vede, deodată se ridică și intră în colibă. Acum îi e foame de mîncare, sau mai degrabă vrea să fie primul la masă și să fie servit primul. Mama pune fiertură albă în fiecare ulcică. Ulcelele sînt de argilă, le-a făcut ea singură și le-a împodobit cu ornamente negre, aplicate pe fond roșu. Sînt frumoase, dar Jabavu ar vrea farfurii de cositor, așa cum a văzut în prăvălia grecului. Lingurile sînt de cositor și-i face plăcere să le atingă.

După ce pune fiertura vîscoasă în ulcele, o netezește la suprafață cu dosul lingurii, ca să arate frumos, să lucească. A mai pregătit și un sos din rădăcini și frunze culese din desiș, și toarnă cîte puțin sos peste fiecare calup alb. Așază ulcelele jos, pe o rogojină. Jabavu se repede și începe să mănînce. Ea îl privește și ar vrea să-l întrebe: „De ce nu aștepți, așa cum s-ar cădea, pînă cînd mănîncă tata?" Dar nu-i spune nimic. Cînd tata și fratele intră, așezîndu-și sapele și lancea lîngă perete, tata se uită la Jabavu, care mănîncă într-o tăcere supărătoare, cu ochii aplecați, și spune:

— La plăcinte înainte, la război înapoi.

Jabavu nu răspunde. Aproape că a terminat de mîncat. Se gîndește că ar mai fi loc în burtă pentru încă o ulcică plină. Îl macină pofta de mîncare și poate mînca pînă i se îngreuiază burta. Înfulecă în grabă ultimii dumicați și împinge ulcica spre maică-sa. Ea nu i-o umple numaidecît, și pe Jabavu îl cuprinde furia, dar înainte ca vorbele să-i iasă clocot din gură, tata, care băgase de seamă totul, începe să vorbească. Jabavu lasă mîinile în jos și ascultă.

Bătrînul e obosit și vorbește domol. A mai spus aceleași lucruri de foarte multe ori. Familia îl ascultă și totuși nu-l ascultă. Vorbele pe care le rostește sînt lucruri care există, aidoma cuvintelor de pe o foaie de hîrtie, care pot fi citite sau nu, pot fi ascultate sau nu.

— Ce se întîmplă cu ai noștri? întreabă el trist. Ce se întîmplă cu copiii noștri? Odinioară, în kraalele noastre era liniște, domnea ordinea. Fiecare știa ce treburi avea de făcut și cum să și le facă. Soarele răsărea și apunea, luna se schimba la față, venea anotimpul secetos, apoi ploile, omul se năștea, trăia, murea. Știam pe atunci cu toții ce era bun și ce era rău.

Nevastă-sa, mama lui Jabavu, își spune:

„Îl frămîntă atît de mult dorul după vremurile de altădată, pe care le înțelegea, încît a uitat cum se jefuiau triburile între ele, a uitat că în partea asta a țării trăiam cu spaima triburilor din sud. Ne-am pierdut jumătate din viață prin kopje, ca iepurii, și noi femeile eram mînate ca vitele, pentru a fi nevestele bărbaților din alte triburi".

Dar ea nu-și rostește cu glas tare gîndurile. Spune numai:

— Da, da, bărbate, adevărat grăiești.

Mai scoate fiertură din ceaun și o pune în ulcica bărbatului, deși acesta abia s-a atins de mîncare. Jabavu vede, mușchii lui se întind și ochii, fixați asupra mamei, sînt înfometați și dușmănoși.

Bătrînul continuă:

— Și acum, printre ai noștri, parcă bîntuie o furtună. Tinerii se duc la oraș, la mine și la ferme, învață lucruri urîte și cînd se întorc acasă se poartă ca niște străini, n-au respect față de moșii lor. La oraș, fetele ajung prostituate, se îmbracă la fel ca femeile albe, iau de bărbat orice om, fără să se gîndească la legile rudeniei. Albii ne folosesc ca servitori și vremurile astea de sclavie n-au sfîrșit.

Pavu a terminat de mîncat fiertura. Se uită la mamă-sa. Ea îi mai pune în ulcică și adaugă sos de verdețuri. Acum, după ce i-a servit pe cei ce au muncit, îl servește și pe cel care a trîndăvit. Îi dă lui Jabavu cît a mai rămas, de altfel destul de puțin, și-i toarnă și ultimele picături din sosul de verdeață. Nu se uită la el. Îi cunoaște durerea, durerea lui de copil, care-l chinuie, fiindcă a fost servit ultimul. Și Jabavu nu mai mănîncă, fiindcă a fost servit ultimul. Stomacul lui nu mai dorește mîncare. Se așază posomorît și ascultă ce spune taică-su. Vorbele bătrînului sînt adevărate, dar sînt multe lucruri despre care nu spune nimic, despre care nu va spune nimic niciodată, fiindcă este bătrîn și aparține trecutului. Jabavu se uită la frate-su, îl vede absorbit, încruntat și înțelege că gîndurile lui Pavu sînt ca ale lui.

— Ce se va întîmpla cu noi? Cînd mă uit în viitor, mi se pare că mă uit într-o noapte fără sfîrșit. Cînd ascult ce se spune despre orașele oamenilor albi, inima mi se-mpîclește ca o vale peste care s-a întins un nor de ploaie. Cînd aud cum albul ne strică copiii, mi se pare că-mi umplu capul cu apă mocirloasă; nu mă pot gîndi la astfel de lucruri, sînt prea grele.

Jabavu se uită la frate-su și-i face ușor un semn cu capul. Pavu își cere voie politicos de la părinți; poli-

teţea lui e pentru amîndoi, fiindcă Jabavu pleacă fără să spună nimic.

Bătrînul se întinde pe rogojină, la soare, ca să se odihnească o jumătate de ceas, înainte de a se întoarce la cîmp. Mama strînge ulcelele şi ceaunul ca să le spele. Copiii se duc sub copacul cel mare.

— A fost greu fără tine, frate — sînt vorbele dojenitoare pe care le aude Jabavu. Se aştepta să audă astfel de vorbe, dar se încruntă şi spuse:

— Am stat şi m-am gîndit.

Ar vrea ca frate-său să-l întrebe cu nerăbdare la ce lucruri importante şi minunate s-a gîndit, dar Pavu urmează:

— Noi avem de terminat o jumătate de cîmp şi ar fi drept să munceşti cu noi în după-amiaza asta.

Jabavu simte furia cum creşte în el, dar caută să se stăpînească. Înţelege că nu e cuminte să-şi închipuie că frate-său îşi dă seama de importanţa pozelor de pe hîrtie şi a cuvintelor tipărite. Îi spune:

— M-am gîndit la oraşul oamenilor albi.

Se uită cu importanţă la fratele său, dar Pavu nu-i răspunde decît atît:

— Da, ştim că în curînd va sosi timpul să ne părăseşti.

Jabavu e indignat că gîndul lui tainic e discutat de alţii cu atîta uşurinţă.

— Nimeni n-a zis că trebuie să plec. Mama şi tata vorbesc tot timpul, pînă cînd o să-i apuce durerea de fălci, că băieţii cuminţi rămîn în sat.

Pavu spune rîzînd liniştit:

— Da, aşa spun ei, ca toţi bătrînii, dar ştiu că va veni vremea să plecăm amîndoi.

Mai întîi Jabavu se încruntă, apoi explodează:

— Ai să vii cu mine!

Dar Pavu îşi pleacă fruntea şi spune tărăgănat:

— Cum să vin cu tine? Eşti mai mare, e drept să pleci. Dar tata nu poate să muncească singur la cîmp. Poate am să vin mai tîrziu...

— Mai sînt şi alţi părinţi care n-au copii. Tata vorbeşte despre obiceiuri, dar dacă obicei se cheamă ceea

ce se întîmplă mereu, atunci obiceiul de acum este ca tinerii să plece de la sate și să meargă la oraș.

Pavu stă la îndoială. Chipul i se încrețește de tristețe. Și el vrea să plece la oraș. Dar îi e frică. Știe că Jabavu va pleca în curînd și dacă ar merge cu fratele lui mai mare, care e puternic și înțelept, frica i-ar dispărea.

Jabavu îi citește gîndurile pe față și deodată devine neliniștit, de parc-ar simți un hoț umblînd pe afară. Se întreabă dacă fratele ăsta visează și-și face planuri despre orașul oamenilor albi așa cum își face el, și la gîndul ăsta întinde mîna, făcînd o mișcare ca și cum ar vrea să păstreze ceva numai pentru el. Simte că dorința lui este atît de puternică, încît n-ar fi mulțumit decît dacă ar dobîndi întregul oraș al albilor; pentru fratele lui nu mai rămîne nimic, nici măcar o părticică. Dar își lasă brațul să cadă și grăiește șiret:

— Vom merge împreună. Ne vom ajuta unul pe altul. Să nu ne ducem singuri într-un loc unde, după cum spun drumeții, străinul poate fi jefuit, ba chiar omorît.

Se uită la Pavu care îi soarbe cuvintele din gură.

— E bine ca frații să fie împreună. Omul care pleacă singur e ca vînătorul care vînează singur în regiuni primejdioase. Cînd vom fi plecați, tata n-o să aibă nevoie să cultive atîtea grîne, fiindcă n-o să mai aibă și burțile noastre de hrănit. Și cînd sora noastră se va mărita, el va dobîndi vitele ei și banii ei de lobola[1]...

Vorbește mereu, încercînd să-și păstreze tonul blînd și convingător, deși îl macină un dor aprig după lucrurile acelea minunate de la oraș. Încearcă să vorbească așa cum vorbește un om cu judecată despre chestiuni serioase, dar își frămîntă mîinile și nu-și poate înfrînge neastîmpărul picioarelor.

Vorbește mereu și Pavu ascultă, dar tatăl iese din colibă și se uită pieziș la ei. Se ridică amîndoi și îl însoțesc la cîmp. Jabavu se duce fiindcă vrea să-l cîștige pe Pavu, nu pentru altă pricină, și-i tot vorbește cu glas scăzut în timp ce trec printre copaci.

[1] Zestre. La africani zestrea soției o ia socrul, nu bărbatul.

Au în desiș două petice de pămînt, cultivate cu porumb, și printre porumb, cu dovleci. Tulpinele porumbului sînt răzlețe și dovlecii rari. Nu de mult a venit de la oraș un om alb într-un automobil și s-a mîniat cînd a văzut culturile. Le-a spus că lucrează ca oamenii neștiutori, că în alte părți ale țării negrii urmează sfaturile albilor și, ca urmare, ogorul lor e roditor, iar culturile bogate. Le-a spus că pămîntul lor e sărac fiindcă hrănesc prea multe vite pe el — dar la vorbele astea urechile lor au rămas surde. Se știa prea bine în sat că dacă omul alb le spune să-și împuțineze vitele spre folosul pămîntului, el face asta fiindcă vrea să pună mîna pe vite. Vitele înseamnau avere, vitele însemnau putere; numai un străin putea să-și închipuie că o vacă bună face cît zece slabe. Din cauza acestei neînțelegeri în privința vitelor, oamenii de la sate primesc cu bănuială orice vorbă a fiilor guvernului, fie albi, fie negri. Neîncrederea asta era ca o povară apăsătoare, ca un nor pogorît peste viața lor. Era hrănită de toți drumeții care veneau de la oraș. Umblau zvonuri despre noi conducători, despre concepții noi, despre noi tulburări. Tinerii ca Jabavu ori chiar ca Pavu ascultau ca și cum n-ar fi fost nimic de mirare, dar bătrînii erau înspăimîntați.

Cînd cei trei ajung la cîmpul pe care vor să-l prășească, bătrînul spune o glumă despre sfatul dat de omul de la oraș. Pavu rîde politicos, Jabavu nu zice nimic. O parte din nemulțumirea lui e că tatăl ține să-și cultive pămîntul după moda veche. Jabavu însă văzuse metodele noi în satul aflat la cinci mile depărtare. Știe că albul are dreptate în ceea ce spune.

Muncește lîngă Pavu și mormăie:

— Tata e un prost. Pămîntul ăsta ar rodi de două ori mai mult dac-am face ceea ce spun fiii guvernului.

Pavu îi răspunde blînd:

— Taci, poate să ne audă. Lasă-l să facă ce știe. Boul bătrîn se duce la rîu pe cărarea pe care a învățat-o de cînd era vițel.

— Ei, *shut up!* bombăne Jabavu și începe să muncească mai repede, ca să rămînă singur. De ce să ia un copil ca frate-su la oraș? se întreabă el supărat. To-

tuși trebuie, fiindcă singur îi este teamă. Încearcă să facă astfel încît să-i atragă atenția lui Pavu și să muncească împreună. Dar Pavu se face că nu observă și muncește liniștit lîngă tatăl său.

Jabavu sapă de parc-ar fi intrat un diavol în el. Cînd apune soarele a muncit cu o treime mai mult decît ceilalți. Tata rostește aprobator:

— Cînd muncești, fătul meu, muncești de parc-ai fi hrănit numai cu carne.

Pavu tace. E supărat pe Jabavu, dar în același timp așteaptă cu dor amestecat cu un fel de teamă clipa cînd va auzi iar vorbele acelea dulci și primejdioase. După cină, frații ies în întunericul de afară și hoinăresc printre focuri. Jabavu vorbește și iar vorbește. Și așa se scurg zilele, trece o săptămînă, apoi o lună. Cîteodată Jabavu își pierde răbdarea și Pavu se îmbufnează. Apoi Jabavu revine și vorbește blînd și încet. Cîteodată Pavu zice „da", apoi zice iar „nu, cum să-l lăsăm pe tata?" Și iar vorbește Jabavu Gură-Mare, și ochii-i sclipesc fără odihnă, iar corpul îi e încordat. În timpul ăsta, frații au stat împreună cît n-au stat ani întregi pînă atunci. Sînt văzuți noaptea, sub copaci, plimbîndu-se printre colibe, stînd în ușa colibei. Mulți oameni zic:

— Jabavu îl încîntă pe frate-su, ca să meargă cu el.

Totuși Jabavu nu știe că ceea ce face el e limpede pentru ceilalți, fiindcă niciodată nu se gîndește la ceilalți, are ochi numai pentru sine și pentru Pavu.

Și vine ziua cînd Pavu acceptă, dar numai dacă vor spune mai întîi părinților; dorește ca amărăciunea despărțirii să fie îmblînzită măcar de un simulacru de ascultare. Jabavu nu vrea să audă de așa ceva. De ce? Nu știe, dar i se pare că zborul ăsta într-o viață nouă îi va aduce bucurie numai dacă-l va fura. Pe lîngă toate, îi e teamă ca nu cumva mîhnirea tatălui să nu abată hotărîrea lui Pavu. Argumentează. Pavu argumentează și el. Se ceartă. O săptămînă întreagă dăinuie între ei tăcerea; doar vorbele furtunoase o întrerup. Și tot satul vorbește:

— Uite, Pavu, fiul cel bun, se împotrivește la cele ce-i spune Jabavu Gură-Mare.

Singurul om care nu știe nimic e tatăl, și asta poate pentru că nu vrea să știe un lucru atît de îngrozitor.

În ziua a șaptea, Jabavu vine seara la Pavu și-i arată o bocceluță gata făcută. Își pusese în ea pieptenele, teancul de hîrtii cu poze și cuvinte, o bucată de săpun.

— Voi pleca la noapte — îi spuse lui Pavu, și Pavu îi răspunse:

— Nu cred.

Totuși, pe jumătate îl crede. Jabavu e om neînfricat și dacă pleacă la drum de unul singur, alt prilej n-are să se mai ivească pentru Pavu. Pavu se așază în ușa colibei; pe față i se citește tortura șovăielii. Jabavu vine lîngă el și-i spune:

— Acum, frate, trebuie să te hotărăști, fiindcă nu mai pot să aștept.

În clipa asta se apropie mama și spune:

— Așa, copii, vă duceți la oraș?

Vorbește cu tristețe; la auzul vocii ei, cel mai tînăr dintre frați ar vrea să o asigure că gîndul ăsta nu i-a trecut niciodată prin minte. Dar Jabavu țipă supărat:

— Da, da, plecăm! Nu mai putem să trăim în satul ăsta unde au rămas numai copiii, și femeile, și bătrînii.

Mama se uită către focul altei colibe, lîngă care șade tata cu cîțiva prieteni. Se profilează ca niște umbre întunecate pe fondul roșu al focului și flăcările aruncă scîntei în întuneric. E o noapte întunecoasă, bună pentru fugă. Mama spune:

— Tata va muri, fără doar și poate. Dar își zice în gînd: „Nu va muri, cum n-a murit nici unul din tații ai căror fii au plecat la oraș".

Jabavu strigă:

— Atunci să rămînem închiși în satul ăsta pînă vom muri cu toții din cauza prostiei unui bătrîn care nu vede în viața albilor decît ceea ce e rău.

Ea îi răspunde încet:

— Nu pot să vă împiedic să plecați, feții mei. Dar dacă plecați, plecați acum, nu mai îndur să vă văd certîndu-vă și stînd supărați în fiecare zi.

Apoi, fiindcă o gîtuie mîhnirea, ridică repede o oală și pleacă, făcîndu-se că aduce apă de gătit. Dar nu trece de prima pată de întuneric dens de sub co-

pacul cel mare. Rămîne acolo, uitîndu-se la luminile stinse și pîlpîitoare care vin de la focuri, la colibele ascuțite și negre, la sclipirea îndepărtată a stelelor. Se gîndește la fata ei. Cînd a părăsit-o fata, a plîns pînă a crezut că moare. Acum se bucură că a părăsit-o. Muncește pentru o femeie albă și bună, care îi dă îmbrăcăminte; trage nădejde să se mărite cu bucătarul, care cîștigă bine. Viața acestei fete este cu mult mai presus de viața mamei, și mama știe că dac-ar fi fost mai tînără, ar fi mers și ea la oraș. Ar dori să plîngă de amărăciune și singurătate. Totuși nu plînge. O doare gîtul din pricina lacrimilor înăbușite acolo.

Se uită la cei doi fii, care vorbesc repede și în șoaptă, ținîndu-și capetele apropiate. Jabavu zice:

— Hai să mergem. Dacă nu plecăm acum, mamă o să-i spună tatii și el o să ne oprească.

Pavu se scoală încet. Rostește:

— Ah, Jabavu, n-am inimă să fac una ca asta!

Jabavu înțelege că a sosit clipa hotărîrii finale.

— Gîndește-te, mama știe că plecăm și nu s-a supărat. Putem să trimitem bani din oraș ca să le mai ușurăm bătrînețele...

Pavu intră în colibă, își ia din paie muzicuța de gură, de pe prispa de pămînt toporișca. E gata. Stau în colibă și se uită speriați unul la altul; Jabavu e îmbrăcat cu pantalonii lui rupți, are pieptul gol; Pavu e încinse c-un șorț și vesta-i e găurită. Se gîndesc că vor fi caraghioși cînd vor ajunge în oraș. Toate poveștile cu huliganii care jefuiesc și omoară, cu recrutarea oamenilor pentru mine, cu femeile de la oraș care nu seamănă cu nici una din femeile întîlnite de ei vreodată le trec acum prin capetele înfierbîntate și-i țin pe loc. Apoi Jabavu vorbește cu vioiciune:

— Hai, frate, nu așa se merge la drum.

Și părăsesc coliba.

Nu se uită la copacul sub care stă mama lor. Merg dînd din mîini ca oamenii mari. Apoi aud pași repezi; e mama care aleargă după ei.

— Așteptați, fiii mei!

Simt cum bătrîna le caută palmele și simt cum le

pune în mînă ceva tare și rece. A dat fiecăruia cîte un șiling.

— Ca să aveți pe drum. Mai stați...

Acum au în mîini cîte o legăturică și își dau seama că le-a făcut demîncare și că a așteptat clipa asta ca să le-o dea.

Pavu își întoarce fața de rușine și de tristețe. Apoi o sărută pe maică-sa și o ia la fugă. La început Jabavu se simte recunoscător, apoi îl cuprinde necazul pentru că maică-sa l-a înțeles atît de bine, și asta nu-i place. E țintuit de bucata de pămînt pe care stă. Știe că dacă va rosti o singură vorbă, va izbucni în plîns, ca un copil. Mama îi vorbește încet, din întuneric:

— Nu-l lăsa pe fratele tău în nevoie. Tu ai minte, ești neînfricat și știi să treci prin primejdii, dar el nu știe.

Jabavu strigă:

— Fratele meu e fratele meu, dar e și el bărbat...

Ochii ei lucesc blînd spre el din întuneric și apoi aude iar cuvinte rugătoare:

— Tatăl tău va muri dacă nu are vești de la voi. Să nu faceți ca ceilalți copii, trimiteți vorbă prin agentul pentru băștinași, să știm ce mai e cu voi.

Dar Jabavu îi strigă:

— Agentul pentru băștinași e de folos numai babunilor și proștilor. Eu știu să scriu și am să-ți trimit două, nu trei scrisori pe săptămînă.

Cînd aude cum se laudă, mama suspină și Jabavu, deși n-are intenția să facă așa ceva, îi apucă mîna, i-o strînge, apoi i-o dă la o parte, ca și cum nu el, ci ea a dorit să-i strîngă mîna, și pleacă fluierînd prin întunericul de sub copaci.

Mama așteaptă pînă își vede fiii împreună, apoi mai rămîne puțin și se întoarce spre lumina focurilor, plîngînd întîi încet, apoi, pe măsură ce mîhnirea o cuprinde, din ce în ce mai tare. Plînge fiindcă fiii ei au părăsit kraalul pentru stricăciunea de la oraș. Totul s-a întîmplat din pricina bărbatului ei, și va suferi cu el din greu și îndelung. „Îi vedeam din spate cum mergeau cu bocceluțele lor", așa îi va spune, și în vocea ei va fi mustrare amară și chin mult. Căci ea e nevastă

în aceeași măsură în care e mamă, și o femeie simte într-un fel ca mamă, în alt fel ca nevastă, și amîndouă simțirile sînt adevărate și sincere.

Cît despre Jabavu și Pavu, ei merg tăcuți și înfricoșați prin întunericul care domnește în desiș, pînă ajung la marginea satului unde văd o colibă părăsită. Nu le place să călătorească noaptea; planul lor fusese să plece în zori, așa că acum se furișează în colibă și rămîn treji, pînă se ivește lumina zilei, la început cenușie, apoi galbenă.

Au înaintea lor, pînă la oraș, un drum de cincizeci de mile; vor să ajungă acolo noaptea, dar frigul le scurtează pașii. Merg ghemuiți, strîngînd din dinți, ca să nu tremure. În jurul lor iarba e înaltă și galbenă, presărată cu o mulțime de diamante strălucitoare care cu încetul se împuținează, apoi dispar, căci soarele e acum fierbinte; li se încălzesc trupurile. Se îndreaptă din mijloc, pielea de pe spate li se destinde. Băieții se mișcă acum mai ușor, dar în tăcere.

Pavu își întoarce într-o parte și în alta chipu-i mic și îngrijorat, uitîndu-se la priveliștile noi, căutînd să prindă sunete noi. Își face curaj căci e înfricoșat. Gîndurile i se întorc în sat, după sprijin. Acum tata se duce singur la cîmp, încet, fiindcă durerea e grea, acum mama așază pe foc ceaunul cu apă pentru fiertură...

Jabavu merge încrezător. Gîndurile lui sînt numai la marele oraș. Jabavu! aude el. Iată-l pe Jabavu cum vine la oraș!

Un zgomot le umple urechile și sînt nevoiți să sară într-o parte ca să se ferească de un camion mare. Sar atît de repede, încît cad în mîini și în genunchi, în iarba grasă. Își ridică ochii și rămîn cu gurile căscate văzînd pe șoferul alb aplecîndu-se în afară și rînjind la ei ca să-i sperie și să se amuze. Nu știu că omul rîde acum fiindcă îi vede ce caraghioși sînt, ghemuiți în iarbă și privind ca niște găgăuțe. Pe urmă se ridică și așteaptă pînă cînd camionul dispare într-un nor de praf alburiu. Platforma camionului e plin de oameni negri; unii strigă, alții se clatină și rîd. Jabavu zice:

— Ehei, dar ăsta a fost un camion din ălea mari.

Gîtlejul și pieptu-i sînt pline de dorință. Vrea să atingă camionul, să vadă cît de minunat este construit, poate chiar să-l conducă... Stă acolo, cu chipul încordat și înfometat... cînd aude alt zgomot, un sunet strident ca strigătul cocoșului — și frații sar iar în lături. De data asta cad în picioare, și praful îi învăluie din toate părțile.

Se uită unul la altul, apoi își coboară privirile, ca să nu se vadă că nu înțeleg nimic. Se întreabă: Camioanele astea vor anume să ne înspăimînte pe noi? Dar de ce? Nu pricep. Auziseră ei o poveste despre felul cum un alb urîcios îl prostea pe un negru și rîdea de el, dar ceea ce li s-a întîmplat lor este cu totul altceva. Se gîndesc: „Mergeam pe drum, nu făceam nici un rău, și ne-a speriat, de ce ne-a speriat?".

Acum merg încet, uitîndu-se înapoi peste umăr ca să nu fie luați prin surprindere. Cînd văd vreun camion sau automobil se dau la o parte, în iarbă, și așteaptă acolo pînă ce trece mașina. Sînt puține automobile, dar multe camioane și toate pline cu oameni negri. Jabavu se gîndește:

„În curînd, poate mîine, cînd îmi iau slujbă, am să fiu dus cu un camion..."

Lucrul ăsta minunat, care trebuie să i se întîmple, îl emoționează atît, încît grăbește pasul, dar e nevoit iar să sară într-o parte ca să nu dea un camion peste el.

Merg poate de o oră cînd ajung din urmă un bărbat care călătorește cu nevasta și copiii. Omul merge înainte ținînd în mînă o lance și o secure, femeia în urmă, ducînd în spate oalele de mîncare și un prunc; un copil micuț se ține de cămașa ei. Jabavu își dă seama că oamenii ăștia nu sînt de la oraș, că se duc de la un sat la altul, așa că nu-i este frică de ei. Îi salută, salutul îi e înapoiat și merg mai departe împreună, vorbind.

Cînd Jabavu îi spune că face o călătorie lungă pînă la oraș, omul îi zice:

— N-ai mai fost acolo pînă acum?

Jabavu nu poate să-și mărturisească ignoranța.

— Da, de mai multe ori.

— Atunci n-am nevoie să-ți mai atrag atenția asupra stricăciunii de acolo.

Jabavu tace. Îi pare rău acum că n-a spus adevărul. Dar e prea tîrziu, o potecă se desparte de drum și fa-

milia apucă pe acolo. În vreme ce-și iau rămas bun, un camion trece la un deget de ei și-i umple de praf. Bărbatul se uită după camion și clatină din cap.

— Astea sînt camioanele care ne cară frații la mine — zice el, ștergîndu-și praful de pe față și scuturîndu-l de pe pătura cu care era acoperit.

— E bine că știi ce primejdii te pasc pe drum, altfel ai fi fost pînă acum într-unul din camioanele astea, ai fi umplut cu praf gurile oamenilor cinstiți și ai fi rîs cînd ei sar speriați la zgomotul claxonului.

Își așază mai bine pătura pe umeri și se întoarce, urmat de nevastă și de copii.

Jabavu și Pavu pleacă încet mai departe, duși pe gînduri. De cîte ori n-au auzit ei despre felul cum se recrutează oamenii pentru mine! Totuși, poveștile astea, trecute din gură-n gură, se transformă în ceva care seamănă cu imaginile urîte din somn, cînd ți-e greu și nu te simți la largul tău. Nu poți să te gîndești la ele acum, cînd strălucește soarele. Și totuși tovarășul ăsta de drum le-a vorbit cu groază despre camioane. Jabavu se simte ispitit. Se gîndește.

„Ăsta e un om de la țară, ca tata, și vede numai fața rea a lucrurilor. Poate că eu și fratele meu vom călători pînă la oraș într-unul din camioanele astea".

Dar teama se ridică în el ca un val și picioarele i se mișcă domol, cu nehotărîre, și cînd alt camion trece pe lîngă ei, el se trage la marginea drumului și se uită după vehicul cu ochii mari, ca și cum ar vrea să-l oprească. Cînd camionul încetinește, inima începe să-i bată atît de tare, încît nu știe dacă-i bate de frică, de nerăbdare ori de dorință. Pavu îl trage de mînă și-i spune:

— Hai, iute!

Dar el îi răspunde:

— Te sperii de orice, ca un copil care miroase încă a lapte.

Albul care conduce camionul scoate capul și se uită înapoi. Se uită lung la Jabavu și la fratele lui, apoi își trage capul înăuntru. Din cabina camionului coboară un negru, care vine spre ei. Poartă haine ca albii și pășește lenevos. Jabavu, văzîndu-l cît e de îmbrăcat, își aduce aminte de pantalonii lui rupți și

își lipește coatele de șolduri, ca să ascundă ruptura. Dar bărbatul cel împopoțonat înaintează rînjind și zice:

— Hei, băieți, vreți să suiți?

Jabavu face un pas înainte, dar simte că Pavu îl apucă de cot. Nu ia în seamă strînsoarea, dar parcă e un avertisment și își înfige amîndouă picioarele adînc în praf, ca un bou care se împotrivește jugului.

— Cît? întreabă el, și bărbatul cel împopoțonat îi răspunde:

— Ei, tu ești băiat deștept! Fără bani. Suie-te, pînă la oraș. Îți pui și numele pe o hîrtie, ca oamenii albi, și călătorești în camionul ăsta mare, și pe urmă găsești o slujbă grozavă.

Rîde și își dă aere, și dinții lui albi strălucesc. E într-adevăr un bărbat grozav și foamea din Jabavu e ca o gheară care îl înșfacă de inimă, în vreme ce se gîndește că și el va fi ca bărbatul ăsta.

— Da — zice el grăbit — pot să-mi pun numele, știu să scriu și să citesc, citesc și pozele.

— Așa — zice bărbatul cel grozav, rîzînd mai tare ca oricînd. Atunci ești un băiat deștept, tare deștept. Slujba ta va fi grozavă, vei scrie într-un birou, lîngă oamenii albi și cumsecade, pe bani mulți, pe zece lire, poate pe cincisprezece lire pe lună!

Mintea lui Jabavu se întunecă, de parcă gîndurile îi înoată în apă. În ochi îi lucește o lumină galbenă. Își dă seama că a mai făcut un pas înainte și bărbatul cel grozav scoate o foaie de hîrtie acoperită toată cu litere. Jabavu ia hîrtia și încearcă să descifreze cuvintele. Pe unele le cunoaște, pe altele nu le-a văzut niciodată. Se uită îndelung la hîrtie.

Bărbatul cel grozav zice:

— Tu ești băiat deștept, cum vrei să înțelegi totul deodată? Camionul așteaptă. Pune degetul aici și suie-te repede în camion.

Jabavu spune în silă:

— Pot să-mi scriu numele ca oamenii albi, n-am nevoie să pun degetul. Fratele meu o să pună degetul, eu o să scriu numele meu, Jabavu.

Îngenunchează, pune hîrtia pe o piatră și ia capătul de creion pe care i-l întinde bărbatul cel grozav și se

gîndește unde să pună prima literă a numelui său. Dar îl aude pe bărbatul cel grozav spunînd:

— Fratele tău nu e destul de voinic pentru munca asta.

Jabavu se întoarce, vede că Pavu tremură de frică, dar că e și grozav de supărat. Că se uită cu groază la Jabavu. Jabavu își oprește mîna și se gîndește: „De ce nu e fratele meu destul de voinic? Mulți dintre noi vin la oraș cînd sînt copii, și muncesc".

Își aduce aminte ce i-a povestit cineva că cei ce recrutează oameni pentru mine aleg numai oameni puternici, cu umeri zdraveni. Ehei, Jabavu are putere multă, e ca un taur tînăr, îl umple mîndria. Da, va merge la mină, de ce să nu meargă? Dar cum să-și lase fratele? Își ridică ochii spre bărbatul cel grozav, care dă semne de neliniște; se uită la oamenii negri de pe platforma camionului. Vede pe unul din ei clătinînd capul spre el, ca și cum l-ar preveni. Dar ceilalți rîd. Lui Jabavu i se pare că rîd cu cruzime și deodată se înalță pe picioare, dă hîrtia bărbatului grozav și spune:

— Fratele meu și cu mine mergem împreună. Așadar, vrei să mă tragi pe sfoară! De ce nu mi-ai spus că voi, cei din camion, vă duceți la mină?

Acum bărbatul cel grozav e foarte supărat. Dinții albi i s-au ascuns în gura închisă. Ochii-i fulgeră.

— Tuciuriu prost ce ești! zice el. Mă faci să-mi pierd timpul, să pierd timpul șefilor mei. Am să trimit polițaiul după tine!

Face un pas înainte și ridică pumnul. Jabavu și fratele lui se întorc de parcă cele patru picioare ale lor ar fi prinse într-un singur trup și o zbughesc printre copaci.

În timp ce aleargă, aud hohotele de rîs ale celor din camion și-l văd pe bărbatul cel grozav întorcîndu-se la mașină. E foarte supărat. Cei doi frați văd că oamenii rîd de el, nu de ei, se ghemuiesc în desiș, se ascund bine, gîndindu-se la sensul acestei întîmplări. Cînd camionul se pierde într-un nor de praf, Jabavu zice:

— Ne-a făcut tuciurii, deși pielea lui e ca a noastră. Nu prea înțeleg cum vine treaba asta.

Pentru prima oară vorbește și Pavu:

— A spus că nu sînt destul de puternic ca să muncesc!

Jabavu se uită mirat la el. Vede că fratele său e jignit.

— Am cincisprezece ani, așa mi-a spus agentul pentru băștinași, și de cinci ani lucrez pentru tata. Și totuși omul ăsta spune că nu sînt destul de puternic.

Jabavu vede că în sufletul fratelui său frica se luptă cu mînia; nu e sigur care din două va învinge. Îi spune:

— Ai înțeles, frate, că ăsta recrutează muncitori pentru minele din Johannesburg?

Pavu tace. Da, a înțeles, dar mîndria lui vorbește prea tare ca să mai poată auzi și altă voce. Jabavu se hotărăște să nu-i mai spună nimic. Gîndurile i se perindă prea repede prin minte. La început se gîndește:

„Grozav bărbat mai era, cu hainele lui albe, frumoase! Apoi: Sînt nebun de mă gîndesc la lucrul în mină? Orașul către care mergem este plin de primejdii, totuși e mic pe lîngă Johannesburg, cel puțin așa ne-au spus călătorii, și acum fratele meu, cu inima lui cît un purice, se simte atît de jignit, încît e gata să meargă nu numai în orașul ăsta mic, dar chiar și la Johannesburg!"

Frații zăbovesc în desiș, deși drumul e pustiu. Soarele s-a ridicat deasupra capului și stomacul începe să le vorbească despre foame. Desfac legăturile pregătite pentru ei de mama lor și găsesc înăuntru turte mici de mălai, coapte în spuză. Mănîncă turtele, dar stomacurile nu sînt mulțumite decît pe jumătate. Sînt încă departe de mîncarea adevărată și de oraș, dar mai întîrzie printre tufișuri, unde se simt în siguranță. Soarele s-a înălțat atît de sus, încît, cînd ies din tufișuri, îi bate pe umărul drept. Merg încet, și de fiecare dată cînd trece un camion, își întorc fețele și pășesc prin iarba de la marginea drumului. Își întorc capetele cu atîta strășnicie, încît se miră cînd își dau seama că alt camion a oprit totuși lîngă ei și se uită îngrijorați la un alt bărbat grozav care rînjește spre ei.

— Căutați slujbă bună? îi întreabă zîmbind politicos.

— Nu vrem să mergem la mină — răspunde Jabavu.

— Cine vorbește de mină? rîde omul. Slujbă la birou, cu șapte lire pe lună, poate zece, cine știe.

Rîsul lui nu e un rîs care trezește încrederea; Jabavu își smulge privirile de la frumoasele ghete negre pe care le poartă acest domnișor și e gata să spună nu, cînd, deodată, Pavu întreabă:

— E slujbă și pentru mine?

Omul șovăie. Trece un timp în care ar fi putut spune de mai multe ori „da". Jabavu vede cum crește mîndria pe fața lui Pavu.

Apoi omul răspunde:

— Da, da, e slujbă și pentru tine. Cu timpul ai să crești și ai să fii tot atît de voinic ca fratele tău.

Se uită la umerii lui Jabavu, la picioarele lui zdravene. Scoate o bucată de hîrtie și o întinde celui mic, nu lui Jabavu. Lui Pavu i-e rușine, fiindcă niciodată n-a ținut în mînă un creion și hîrtia i se pare ușoară, îi vine greu să umble cu ea. O strînge tare între degete, ca și cum i-ar fi frică să nu-i zboare din mînă. Jabavu îl privește mînios. El trebuia să fie cel întrebat, nu fratele lui; el e mai mare, el e conducătorul, el știe să scrie.

— Ce scrie pe hîrtiile astea? întreabă el.

— Slujba e scrisă pe hîrtia asta — zice omul, ca și cum lucrul n-ar avea nici o importanță.

— Înainte de a ne pune numele pe hîrtia asta, să vedem despre ce slujbă e vorba — zice Jabavu, și ochii omului privesc într-o parte. Apoi spune:

— Fratele tău și-a pus degetul, acum scrie-ți și tu numele, altfel o să vă despărțiți.

Jabavu se uită la Pavu care zîmbește jumătate mîndru, jumătate stînjenit și spune fără putere:

— Ce prostie, frate, omul alb face atîta caz pentru un lucru de nimic, pentru pusul degetului!

Pavu se uită înfricoșat la hîrtia pe care și-a pus degetul. Bărbatul cel grozav se leagănă pe picioare rîzînd și grăiește:

— Așa e, ai semnat hîrtia și prin asta ești de acord să muncești doi ani la mină și dacă nu vrei, înseamnă

că nu respecți contractul și intri la închisoare. Și acum — se adresează el lui Jabavu — semnează și tu, fiindcă pe fratele tău îl luăm în camion, căci a semnat hîrtia.

Jabavu vede cum mîna bărbatului grozav se întinde ca să-l apuce de umăr pe Pavu. Cu o singură mișcare își înfige capul în burta omului, îl împinge pe Pavu într-o parte, se întorc amîndoi și o rup la fugă. Fug sărind prin desiș pînă se depărtează bine. Își aruncă înfricoșați privirile înapoi și văd că bărbatul cel grozav nu încearcă să-i urmărească, dar că se uită după ei; lovitura în burtă îi întunecase privirile. După un timp, aud camionul pornind, apoi depărtîndu-se, și din nou tăcerea se așterne pe drum.

După ce se gîndește mult, mult, Jabavu zice:

— Este adevărat că oamenii noștri, cînd se duc la oraș, se schimbă atît de tare, încît nici rudele lor nu-i mai recunosc. Omul ăsta, care ne-a mințit adineauri, o fi vreun netrebnic în satul lui.

Pavu nu răspunde și Jabavu își urmează șirul gîndurilor pînă începe să rîdă.

— Dar noi am fost mai deștepți decît el! zice, și cînd își amintește cum și-a înfipt capul în burta bărbatului grozav, se tăvălește de rîs. Se ridică apoi în picioare, fiindcă Pavu nu rîde și pe fața lui plutește un aer pe care Jabavu îl cunoaște bine. Pavu e încă atît de înspăimîntat, încît tremură din tot corpul; stă cu fața întoarsă, ca să nu-l vadă Jabavu. Și Jabavu îi vorbește blînd, cum vorbește un băiat unei fete. Dar Pavu s-a săturat. Se gîndește să se întoarcă acasă și Jabavu înțelege. Îl tot dăscălește pînă cînd întunericul începe să se strecoare printre copaci. Trebuie să-și găsească un loc de dormit. Nu cunosc regiunea, trebuie să fi ajuns departe, la mai bine de șase ceasuri de casă. Nu vor să doarmă sub cerul liber, căci lumina focului s-ar putea vedea. Găsesc niște stînci mari, cu un spațiu între ele, și aduc lemne acolo și le aprind, așa cum le-au aprins și părinții lor, în trecut, și se așază să doarmă; le e frig fiindcă au umerii goi și picioarele goale, sînt înfometați, și dimineața, cînd se vor trezi, nu vor avea o fiertură bună, caldă. Jabavu adoarme gîndindu-se că a doua zi, cînd se vor scula, și soarele își va trimite blînd

razele printre copaci, Pavu își va redobîndi curajul și va uita pe cel care voia să-l angajeze cu sila. Dar cînd se trezește, Jabavu e singur. Pavu fugise devreme, cum se crăpase de zi, tot atît de înspăimîntat de limba isteață a lui Jabavu Gură-Mare, pe cît era de cei ce încercau să-l angajeze cu sila. În clipa asta se află poate la jumătatea drumului spre casă. Jabavu e atît de mînios, încît aruncă cu pietre în copaci, dînd copacilor numele lui Pavu. Este atît de mînios, încît strigă și sare pînă obosește, apoi se potolește și se întreabă dacă n-ar fi bine să alerge după fratele său și să-l aducă înapoi. Își spune însă că e prea tîrziu, că ori cum Pavu nu e decît un copil înfricoșat, că nu poate fi de nici un folos unui om curajos ca el. O clipă se gîndește că și el s-ar întoarce acasă, fiindcă-i este grozav de frică să se ducă singur la oraș. Apoi se hotărăște să plece totuși mai departe și decretează: el, Jabavu, nu se teme de nimic.

Dar nu-i vine ușor să iasă de sub adăpostul copacilor și s-o apuce pe drum. Mai întîrzie, făcîndu-și curaj, spunîndu-și că ieri i-a întrecut în istețime pe cei ce voiau să-l angajeze cu sila, în timp ce mulți alții sînt păcăliți. „Sînt Jabavu — își zice — sînt Jabavu, sînt prea deștept ca să mă las înșelat de albii cei răi și de negrii cei răi". Se bate în piept. Joacă puțin pe loc, rupînd frunzele și iarba pînă cînd acestea fac o roată în jurul lui. „Sînt Jabavu Gură-Mare..." și vorbele i se schimbă în cîntec:

Iată-l pe Jabavu,
Iată-l pe Gură-Mare,
Izvoditor de vorbe adevărate și înțelepte.
Vin la oraș,
În orașul mare al omului alb.
Merg singur. Ehei,
Nu mi-e teamă că mă angajează cu forța,
Nu mă bizui pe nimeni, nici măcar pe fratele meu.
Sînt Jabavu, și merg singur.

Cîntînd așa, iese din desiș și pornește pe drum. Cînd aude motorul vreunui camion, aleargă către tufișuri și așteaptă acolo pînă cînd trece vehiculul.

Fiindcă trebuie să se ascundă deseori în desiș, înaintează foarte încet și nici cînd începe să amurgească nu a ajuns la oraș. Nu cumva o fi apucat pe un drum greșit? Nu îndrăznește să întrebe pe nimeni. Dacă cineva trece pe drum și îi dă binețe, el tace, de frică să nu fie vreo capcană. E atît de înfometat, încît ceea ce simte nu mai poate fi numită foame. Stomacul a obosit tot spunînd că e gol, a tăcut și s-a posomorît; picioarele îi tremură de parcă i s-ar fi muiat oasele; capul i s-a umflat și îl simte atît de ușor, de parcă s-ar fi umplut cu vînt. Se strecoară în desiș, caută rădăcini și frunze bune și le mestecă, dar stomacul lui bolborosește:

„Ei, Jabavu, îmi dai frunze după ce am ajunat atît?"

Se așază la umbra unui pom, își pleacă fruntea, își lasă mîinile să-i atîrne moi și pentru prima dată frica de ceea ce va găsi în orașul cel mare îl străpunge ca o suliță. Ar dori să nu fi plecat de acasă. Pavu stă acum lîngă foc, mîncînd de seară...

Întunericul coboară, copacii se profilează pe cer mai întîi așa cum sînt, mari și negri, apoi se topesc în întunericul de pretutindeni și, lîngă el, Jabavu vede lumina unui foc. Îngheață. Apoi se ridică în picioare și se îndreaptă spre foc cu atîta grijă, de parc-ar urmări un iepure. La o bună distanță îngenunchează și se uită printre frunze, spre foc. Trei oameni, doi bărbați și o femeie, șed în jurul lui și mănîncă. Lui Jabavu îi lasă gura apă; parcă gura lui ar fi o cutie lăsată în ploaie. Scuipă. Inima îi bate ca un ciocan: „Nu te încrede în nimeni, nu te încrede în nimeni!" În măruntaiele lui foamea deschide o gură mare și băiatul se gîndește: „La noi totdeauna drumețul a putut să ceară găzduire la foc; n-or fi acum toți nepăsători și dușmănoși".

Face cîțiva pași înainte, foamea îl împinge, frica îl trage înapoi. Cei trei oameni îl văd și înlemnesc; îl privesc cu ochi mari și vorbesc între ei și Jabavu înțelege că le e teamă de el, să nu le facă vreun rău. Apoi oamenii îi văd pantalonii rupți, care acum nu-l mai strîng, și-l salută cu bunătate, ca pe un consătean. Jabavu le răspunde la salut și îi roagă:

— Fraților, mi-e foame.

Îndată femeia îi pune înainte o turtă albă și cîteva bucăți de mîncare galbenă; Jabavu mănîncă tot, ca un ciine hămesit, și cînd foamea i se mai potolește, îi întreabă ce i-au dat să mănînce, și ei îi spun că i-au dat mîncare de la oraș, că a mîncat pește și franzelă. Jabavu îi privește și el acum și vede că sînt bine îmbrăcați, că poartă pantofi, chiar și femeia, că au cămăși curate și pantaloni, că femeia poartă o rochie roșie și o pălăriuță galbenă, croșetată. Pentru o clipă îl cuprinde iar frica; sînt oameni de la oraș, poate niște netrebnici. Mușchii i se încordează, ochii îi sticlesc, dar ei vorbesc cu el, rîd și-i spun că sînt oameni serioși. Jabavu tace fiindcă se întreabă de ce călătoresc pe jos, ca sătenii, în loc să meargă cu trenul sau cu camionul de cursă, cum fac de obicei oamenii de la oraș. Se simte și stingherit, fiindcă i-au înțeles atît de repede gîndurile. Dar își simte mîndria gîdilată cînd îi aude spunînd:

— Cînd sătenii vin la oraș pentru prima dată, ei văd în orice om un netrebnic. Dar e mai înțelept să facă așa decît să se încreadă în oricine. Faci bine că ești neîncrezător.

Împachetează hrana rămasă și o pun într-o cutie castanie, pătrată, care are încuietoare din metal strălucitor. Jabavu e fascinat cînd vede cum funcționează încuietoarea și-i întreabă dacă poate s-o manevreze și el, și ei zîmbesc și-i spun că poate. Apoi mai pun lemne pe foc și vorbesc încet, în vreme ce Jabavu ascultă. Ce spun ei, el înțelege doar pe jumătate. Vorbesc despre oraș și despre omul alb, dar nu ca oamenii de la sate, cu tristețe, admirație sau frică. Nici nu vorbesc așa cum gîndește Jabavu despre oraș, ca despre o călătorie spre o țară nouă și minunată, unde totul este posibil. Nu, ei își măsoară cuvintele și în vorbele lor se distinge o amărăciune liniștită care îl jignește pe Jabavu, fiindcă vorbele lor înseamnă: „Ce prost ești cu speranțele și visurile tale mari!"

Înțelege că femeia este nevasta unuia dintre bărbați, a domnului Samu, și sora celuilalt. Femeia asta nu seamănă cu nici o alta pe care a mai întîlnit-o ori despre care a auzit vorbindu-se. Cînd încearcă să-și dea seama de deosebiri, nu poate, fiindcă îi lipsește experiența. Fe-

meia e îmbrăcată drăguț, totuși nu e cochetă, așa cum a auzit el că sînt toate femeile de la oraș. E tînără și s-a căsătorit de curînd, dar e serioasă și vorbește ca și cînd ceea ce spune este tot atît de important ca ceea ce spun bărbații; nici nu folosește cuvintele ca mama lui Jabavu: da, bărbate, nu, bărbate, adevărat grăiești, bărbate. E infirmieră la spitalul de femei din oraș și ochii lui Jabavu se măresc cînd aude lucrul ăsta. E o femeie cu școală! Știe să scrie și să citească! Înțelege leacurile omului alb! Domnul Samu și celălalt bărbat sînt și ei oameni cu școală. Știu să citească nu numai cuvinte ca da, nu, bun, rău, negru și alb, dar chiar cuvinte lungi ca reglementare și document. Cînd vorbesc, gura le e plină de astfel de cuvinte și Jabavu ia hotărîrea să-i întrebe ce înseamnă cuvintele de pe hîrtia din bocceluța lui pe care le-a însemnat cu cărbune. Dar îi e rușine să întrebe, mai bine ascultă. Cel mai mult vorbește domnul Samu, însă tot ceea ce spune el e așa de complicat, încît lui Jabavu îi obosește mintea, și atunci lovește în foc cu o creangă verde, ascultînd sfîrîitul sevei înfierbîntate și uitîndu-se după scînteile care zboară în întuneric și pier. Stelele strălucesc liniștit deasupra capului. Somnoros, Jabavu se gîndește că stelele sînt, poate, scîntei de la focurile tuturor oamenilor, scîntei care urcă și urcă pînă ajung la cer, dar acolo se opresc ca mușteleie care se grămădesc la un loc și caută scăpare...

Se reculege și bolborosește:

— Domnule, vreți să-mi explicați...

Scoate din buzunar bucata de hîrtie împăturită și murdară și, îngenunchind, o desfășoară în fața domnului Samu, care se oprise din vorbă, puțin surprins poate că e întrerupt într-un chip atît de nepoliticos.

Citește cuvintele acelea grele. Se uită la Jabavu. Apoi, înainte de a-i da lămuriri, îi pune întrebări. Cum a învățat Jabavu să citească? A învățat totul singur? Chiar singur? De ce vrea să știe să scrie și să citească? Ce crede despre ceea ce citește?

Jabavu răspunde stîngaci, temîndu-se de rîsul acestor oameni deștepți. Dar ei nu rîd. Se proptesc în coate si-l privesc — și ochii lor sînt blînzi. Le povestește despre alfabetul rupt, cum a întregit singur alfabetul, cum

a învățat cuvintele care explicau pozele și pînă la urmă cuvinte care înseamnă singure ceva, fără poze. În timp ce vorbește, îi scapă cuvinte englezești, din dragoste față de ceea ce povestește, și le spune cîte ore, și săptămîni, și luni a petrecut sub copacul cel mare, învățînd de unul singur, minunîndu-se, punîndu-și întrebări.

Cei trei oameni deștepți se uită unul la altul și ochii lor spun ceva ce Jabavu nu înțelege numaidecît. Apoi doamna Samu se apleacă și-i explică, răbdătoare, în cuvinte simple, ce înseamnă propozițiile grele, cum sînt ziarele, unele pentru albi, altele pentru negri. Îi explică povestea cu oamenii galbeni, îi arată ce poveste rea este, și lui Jabavu i se pare că în cîteva minute a învățat de la femeia asta mai mult decît a învățat în toată viața lui despre lumea în care trăiește. Vrea să-i spună:

„Stai, lasă-mă să mă gîndesc la ceea ce mi-ai spus, altfel uit totul".

Acum însă o întrerupe domnul Samu, care se apleacă și se adresează lui Jabavu. După cîteva minute de vorbă, lui Jabavu i se pare că domnul Samu nu-l vede numai pe el, dar și pe mulți alți oameni; vorbește tare și răspicat, propozițiile i se înșiră unele după altele, ca și cum ar fi fost rostite deseori mai înainte și exact în același fel. Simțămîntul ăsta e atît de puternic, încît Jabavu se uită peste umăr să vadă dacă nu mai sînt alții în spatele lui; dar nu, nu vede decît întunericul și copacii, în frunzele cărora se răsfrînge lumina stelelor.

— Timpurile sînt amarnice, sînt teribile pentru oamenii din Africa — zice domnul Samu. Oamenii albi s-au întins ca lăcustele peste Africa și, ca lăcustele dimineața, nu pot să mai zboare din cauză că picăturile de rouă de pe aripile lor sînt grele. Roua care îngreuiază pe omul alb este banul, pe care el îl cîștigă de pe urma muncii noastre. Omul alb e prost sau inteligent, curajos ori laș, bun ori crud, dar toți, toți oamenii albi spun același lucru, deși pe căi diferite. Ei spun că omul negru a fost ales de Dumnezeu ca să servească drept scoc de apă sau butuc de spart lemne pînă la sfîrșitul vremurilor; mai spun că omul alb îl va apăra pe negru de neștiința lui, pînă cînd neștiința asta va dispărea; după două sute de ani, cinci sute sau o mie, i se va

da voie să fie liber, cînd va fi învățat să se țină pe cele două picioare ca un copil care se desprinde de fusta maică-si. Orice-ar spune însă, faptele oamenilor albi sînt aceleași. Ne iau în casele lor, fie că sîntem bărbați, fie că sîntem femei, ca să le gătim, să le facem curat, să îngrijim de copiii lor, ne iau în fabrici și în mine; își clădesc viețile pe munca noastră, și totuși în fiecare zi și în fiecare ceas al zilei ne insultă, ne fac porci și kaffiri, și leneși, proști, ignoranți. Poreclele pe care ni le dau sînt tot așa de multe ca frunzele din copacul ăsta și în fiecare zi oamenii albi devin tot mai bogați, iar oamenii negri tot mai săraci. Într-adevăr, vremurile sînt rele și mulți dintre ai noștri se fac răi, învață să fure și să omoare, învață să urască, devin porci, așa cum sînt numiți de albi. Și, totuși, deși vremurile sînt amarnice, să fim mîndri că trăim acum, căci copiii noștri și copiii copiilor noștri se vor uita în urma lor și vor zice: „Dacă n-ar fi fost ei, oamenii care au trăit în vremurile acelea grele, și care au trăit cu vitejie și înțelepciune, viețile noastre ar fi fost viețile unor sclavi. Sîntem liberi datorită lor".

Jabavu a înțeles ușor prima parte a acestui discurs, fiindcă a auzit-o foarte des înainte. Așa vorbește și tatăl lui, și toți drumeții care vin de la oraș. S-a născut cu astfel de vorbe în urechi. Dar acum vorbele sînt mai greu de înțeles. Vocea domnului Samu continuă pe un ton diferit, mîna i se ridică și coboară, vorbește despre sindicate, despre organizare, despre politică, despre comitete, reacțiune, progres, societate, răbdare și educație. Ori de cîte ori un cuvînt nou și greu intră în capul lui Jabavu, băiatul îl înhață, îl înșfacă, îl examinează, încearcă să-l înțeleagă — dar acum îi zboară pe la urechi zeci de astfel de vorbe și el se pierde, rămîne nelămurit. Se uită uluit la domnul Samu care șade aplecat înainte, îi urmărește mîna care se ridică și coboară, ochii vii ațintiți asupra lui, i se pare că ochii aceia îl străpung, că îi caută cele mai tainice gînduri. Se întoarce într-o parte, căci nu vrea să și le dezvăluie.

„În kraal am fost tot timpul înfometat, tot timpul am așteptat clipa cînd voi ajunge în mijlocul bogățiilor din orașul oamenilor albi. Toată viața trupul mi-a vorbit cu

vocea foamei: vreau, vreau, vreau. Vreau petreceri și haine, și hrană așa ca peștele, ca franzela, pe care le-am mîncat adineauri; vreau să am o bicicletă și o femeie din oraș; vreau, vreau... Dacă-i ascult pe oamenii ăștia înțelepți, viața mea va fi legată de a lor și nu voi avea parte de dans, de muzică, de haine și de mîncare, ci de muncă, muncă, muncă, de necazuri, de primejdii și de teamă". Căci Jabavu a înțeles abia acum că oamenii ăștia călătoresc așa, noaptea, prin desiș, pe jos, fiindcă se duc în alt oraș cu cărți în care sînt scrise cuvinte ca organizare și comitet — și poliția nu îndrăgește astfel de cărți.

Oamenii ăștia înțelepți, bogați, buni, care au haine pe ei și mîncare bună în burtă, călătoresc ca țăranii, pe jos. Foamea din Jabavu prinde glas și băiatul spune cu voce tare:

— Nu, nu pentru Jabavu.

Domnul Samu îi vede chipul și se oprește. Doamna Samu îi spune binevoitoare:

— Soțul meu este atît de obișnuit să țină discursuri, încît nu mai poate să se oprească.

Cei trei rîd, și Jabavu rîde cu ei. Apoi domnul Samu spune că e foarte tîrziu și că trebuie să se culce. Dar mai întîi scrie ceva pe o bucată de hîrtie și-i dă hîrtia lui Jabavu.

— Am scris aici numele unui prieten al meu, domnul Mizi, care te va ajuta cînd vei ajunge în oraș. Va fi foarte impresionat cînd îi vei spune că ai învățat singur să scrii și să citești, în kraal.

Jabavu îi mulțumește și pune hîrtia în boccea; apoi se întind toți patru în jurul focului și se culcă. Ceilalți au fiecare cîte o pătură. Lui Jabavu îi e frig și pielea de pe piept și de pe spate i se strînge și tremură. Pînă și oasele parcă-i tremură. Pleoapele, îngreuiate de somn, se deschid și se luptă cu frigul. Mai pune lemne pe foc și se uită la geamantanul castaniu. Pleoapele i se închid. Adoarme. Visează.

Jabavu e polițist, are o uniformă grozavă, cu nasturi lucioși de alamă. Se plimbă pe bulevard legănînd în mînă o cravașă. Vede pe cei trei în fața lui; femeia duce

geamantanul. Aleargă după ei, o prinde pe femeie de umăr și-i spune:

— Așa, ai furat geamantanul! Deschide-l, să văd ce ai în el!

Ea e tare înspăimîntată. Ceilalți doi fug. Deschide geamantanul. Înăuntru sînt franzele, și pești, și o carte mare, neagră, cu numele Jabavu pe ea. Jabavu zice:

— Mi-ai furat cartea. Ești o hoață!

O duce la agentul pentru băștinași, care o pedepsește.

Jabavu se trezește. Focul a amorțit, n-a mai rămas din el decît o movilă cenușie cu cîteva sclipiri roșii. Încuietoarea geamantanului nu mai strălucește. Jabavu se tîrăște pe burtă prin iarbă pînă cînd ajunge la geamantan. Pune mîna pe el, se uită în jur. Nimeni nu mișcă. Îl ridică, se scoală în picioare fără să facă zgomot și se strecoară în întuneric, pe potecă. Începe să alerge. Dar nu aleargă mult. Se oprește, fiindcă e foarte întuneric și-i e frică de întuneric. Deodată își pune întrebarea:

„Jabavu, de ce-ai furat geamantanul? Sînt niște oameni de treabă, care n-au vrut decît să te ajute și ți-au dat demîncare cînd ai fost mort de foame".

Dar mîna i se strînge pe geamantan ca și cum i s-ar vorbi alt limbaj. Rămîne în întuneric fără să se miște; întreaga lui făptură strigă de dorință după geamantan și doar gînduri mici, înspăimîntate, îi trec prin minte.

Mai sînt patru-cinci ore pînă la răsăritul soarelui, și în tot timpul ăsta va sta singur în desiș. Tremură de groază. Trupul îi îngheață de frig și de spaimă. Vrea să fie iar lîngă foc, vrea să nu se fi atins niciodată de geamantan. Îngenunchează în întuneric și genunchii îl dor, căci iarba e tare, deschide geamantanul și pipăie înăuntru. Simte formele moi, umede ale alimentelor și formele tari ale cărților. E prea întuneric ca să vadă ceva, nu poate decît să pipăie. Stă mult timp îngenuncheat acolo. Apoi înhață geamantanul și se furișează înapoi; merge pînă cînd vede lumina stinsă a focului și cele trei corpuri liniștite. Se mișcă aidoma unei pisici sălbatice, așază geamantanul la locul lui, apoi se întinde la pămînt.

„Jabavu nu e hoț — își spune mîndru. Jabavu e băiat bun."

Adoarme și visează, dar nu știe ce visează; se deșteaptă deodată, neliniștit, ca și cum s-ar fi apropiat un dușman. O lumină cenușie își face drum printre copaci, lăsînd să se vadă un morman de cenușă și trei oameni adormiți. Corpul lui Jabavu e înțepenit de frig și pielea îi este aspră ca pămîntul. Se ridică încet și rămîne o clipă încordat, în atitudinea unui alergător gata să ia startul. Foamea din el îi spune:

„Pleacă, Jabavu, și iute, pînă nu ajungi ca ăștia, să trăiești cu spaimă de poliție!"

Pornește printre tufișuri în salturi mari, roua îl udă, frigul îl înfioară. Fuge pînă ajunge la drum, care e pustiu, fiindcă e prea devreme. Cînd apar primele mașini și camioane, se afundă în desișurile de mărăcini; și călătorește așa, ascuns, tot timpul. Azi va ajunge la oraș. De fiecare dată cînd trece peste o culme se uită să vadă orașul; se va ivi cu siguranță, ca un vis luminos de bogăție, de după un deal. Către mijlocul dimineții vede o casă. Apoi altă casă. Casele continuă să apară, risipite, la mici distanțe unele de altele, timp de o jumătate de oră. Apoi urcă o creastă de deal și, de cealaltă parte a ei, Jabavu vede — dar Jabavu înlemnește și rămîne cu gura căscată.

Ah, cît e de frumos, cît e de frumos orașul alb! Uite cum sînt așezate casele, în pătrate, uite străzile drepte cum despart casele unele de altele de parcă le-ar rîndui cu degetul. Uite cum se înalță clădirile, albe și colorate, cum se răsfrîng de acoperișuri razele soarelui, de te orbesc. Și uite ce mari sînt casele! Ehei, casa grecului e ca un coteț de cîine pe lîngă ele! Aici clădirile sînt așa de înalte de parcă trei sau patru clădiri s-ar fi așezat unele peste altele, și toate au în jurul lor grădini cu flori roșii, și purpurii, și galbene, și prin grădini sînt pînze de apă, care strălucesc întunecat, și pe apă plutesc flori. Și uite cum se întinde orașul peste toată valea, ba se înalță și în partea cealaltă! Jabavu merge înainte; deapănă din picioare, fără să se uite unde calcă; apucă pe o stradă, apoi pe alta, pînă aude claxonul unui automobil și sare iar într-o parte și ră-

mîne privind atent, dar n-a mai sărit în praf, ci pe asfaltul drept și cald. Merge mai departe încet, coboară panta, se suie pe cealaltă, apoi ajunge pe vîrful dealului vecin și rămîne acolo mai mult. Casele se înșiră în fața lui cît vede cu ochii și de partea cealaltă a dealului. Casele nu mai au sfîrșit. Îl străbate un nou simțămînt. N-ar zice că e înspăimîntat, dar simte un fior în stomac. Își aduce aminte de sat și el, Jabavu, care a tînjit atîția ani după clipa asta, închipuindu-și că n-are loc în sat, aude acum un glas șoptindu-i:

„Jabavu, Jabavu, eu te-am făcut, îmi aparții, ce-ai să faci în acest oraș mare și năucitor, care trebuie să fie, desigur, mai mare decît oricare alt oraș?"

A uitat că nici un oraș nu se poate asemui cu Johannesburg și cu alte orașe din Sud, sau mai degrabă nu îndrăznește să-și amintească, fiindcă e ceva prea înspăimîntător.

Acum casele sînt de diferite feluri, unele mari, altele mărunte, ca a grecului. Sînt și diferite feluri de oameni albi, își zice Jabavu, încet în sine, dar e greu să pricepi totul deodată. Pînă acum își închipuise că oamenii albi ar fi toți la fel de bogați, de puternici și de deștepți.

Jabavu vorbește cu picioarele lui: „Hai, mergeți, mergeți", dar picioarele nu-l mai ascultă. Stă pe loc și ochii i se plimbă peste străzi și case, și sînt ochii unui copil mic. Apoi aude un fîșîit, o alunecare de roți de cauciuc și lîngă el apare un polițist negru pe bicicletă. Se oprește, cu un picior pe caldarîm și se uită la Jabavu. Se uită la pantalonii lui vechi și rupți, la fața lui necăjită. Îi spune blînd:

— Te-ai rătăcit?

Îi vorbește în englezește. Mai întîi Jabavu îi răspunde nu, fiindcă pînă și în clipa asta i se pare nepotrivit să spună că nu știe ceva. Dar apoi răspunde mohorît:

— Da, nu știu unde să mă duc.

— Și cauți de lucru?

— Da, fiu al guvernului, caut de lucru.

Vorbește în limba lui natală, dar polițistul, care e din altă regiune, nu înțelege, și Jabavu vorbește iar în englezește.

— Atunci trebuie să te duci la Biroul permiselor și să obții un permis ca să poți căuta de lucru.

— Și unde e biroul ăsta?

Polițistul coboară de pe bicicletă, îl ia de mînă și-i vorbește îndelung, precum urmează:

— Mergi drept înainte o jumătate de milă pînă la a cincea stradă la stînga, apuci pe ea și mergi iar drept înainte pînă...

Jabavu ascultă, dă din cap și zice: „Da, mulțumesc", apoi polițistul încalecă pe bicicletă și pleacă, și Jabavu rămîne buimac, fiindcă n-a priceput nimic. Pornește apoi la drum și nu știe dacă picioarele îi tremură de frică sau de foame. Cînd s-a întîlnit cu polițistul soarele îl lumina din spate și cînd picioarele i s-au oprit fiindcă așa au vrut ele, de slăbiciune, soarele îl bătea de sus. De jur împrejurul lui sînt numai case și femei albe stau în verande împreună cu copiii lor și oameni negri lucrează prin grădini, dar vede și mai mulți oameni negri pe străzile rezervate, vorbind și rîzînd. Cîteodată înțelege ce spun, alteori nu, căci în orașul acesta sînt oameni din Nyasaland, și din Rhodesia de nord, și din țara portughezilor și nu înțelege boabă din limba acestora și se teme de ei. Dar cînd aude limba lui, pricepe că oamenii arată cu degetul pantalonii lui rupți și boccelușa lui și că rîd spunînd:

— Ia uitați-vă la băiatul ăsta necioplit din kraal!

Se oprește la încrucișarea dintre două străzi, uitîndu-se într-o direcție și în alta. Nu mai știe încotro i-a spus polițistul să meargă. Mai merge puțin și vede o bicicletă proptită de un copac. La spate e un coșuleț și în el sînt pîini și franzelușe, la fel cu cele din care mîncase cu o seară în urmă. Se uită la ele și-i lasă gura apă. Deodată mîna lui se întinde și ia o franzeluță. Se uită în jur. Nu l-a văzut nimeni. Bagă franzeluța în buzunar și pleacă. Cînd a lăsat strada în urmă, scoate franzeluța și merge mîncînd. Dar cînd a terminat-o, stomacul lui îi spune parcă: „Ei, doar o franzeluță după

ce am stat gol toată dimineața?! Mai bine nu-mi dădeai nimic".

Jabavu merge mai departe, uitîndu-se după alt coș așezat pe o bicicletă. Trece cînd pe o stradă, cînd pe alta, care seamănă cu cea dinainte, dar nu este aceeași. Se scurge mult timp pînă să găsească ceea ce dorește. Dar acum nu-i mai vine atît de ușor. Atunci mîna i s-a întins singură și a luat franzeluța, pe cînd acum mintea îl previne: „Fii atent, Jabavu, fii atent!" E lîngă coș, se uită în jur, o femeie albă strigă la el peste gardul grădinii și el o rupe la fugă pînă trece de colțul străzii și dă în altă stradă. Acolo se reazemă de un copac, tremurînd. E o stradă îngustă, plină de copaci, liniștită și umbroasă. Nu vede pe nimeni. Apoi dintr-o casă iese o negresă — femeie de serviciu; are brațele pline de haine și le agață pe o frînghie; se uită peste gard, la Jabavu.

— Hei, băiat din kraal, ce dorești? strigă ea la el, rizînd. Ia te uită ce băiat prost din kraal!

— Nu sînt băiat din kraal — răspunde el supărat, dar ea continuă:

— Uită-te la pantalonii tăi! și intră înăuntru, privindu-l disprețuitoare.

Jabavu rămîne proptit de copac, uitîndu-se la pantaloni. Este adevărat că stau gata să cadă de pe el. Dar nu sînt chiar necuviincioși.

Nu se mai vede nimeni. Strada pare goală. Jabavu se uită la hainele atîrnate pe frînghie. Sînt multe: haine, rochii, pantaloni, veste. Se gîndește: „Fata asta a fost obraznică". Se simte jignit de vorbele ei. Își strînge iar coatele de șolduri ca să-și acopere ruptura pantalonilor. Ochii i-au rămas la haine — și sare peste gard, apucă o pereche de pantaloni. Dar nu poate să-i tragă de pe sfoară, fiindcă sînt prinși cu un cîrlig mic de lemn. Trage, cîrligul sare, pantalonii îi rămîn în mînă.

Sînt moi și călduroși, tocmai atunci călcați. Trage și o cămașă galbenă, pînza se rupe în cîrligul de lemn, dar cămașa e în mîna lui și în clipa următoare sare peste gard și o rupe la fugă. La colțul străzii se uită înapoi; în grădină e liniște, nu se ivește nimeni și se pare că nimeni nu l-a văzut. Acum Jabavu pășește so-

bru pe străzi, pipăind țesătura călduroasă și fină a pantalonilor și a cămășii. Inima îi bate, la început ca un pui cînd iese din găoace, apoi ca un vînt puternic care se izbește de un zid. Forța bătăilor inimii îl istovește, și Jabavu se sprijină de un copac, să se odihnească. Un polițist vine încet pe bicicletă. Se uită la Jabavu. Se uită iar, descrie un cerc mare și se oprește lîngă el. Jabavu nu zice nimic, numai privește.

— De unde ai hainele astea? întreabă polițistul.

Mintea lui Jabavu se frămîntă și spune:

— Le duc stăpînului meu.

Polițistul se uită la pantalonii rupți ai lui Jabavu și la bocceluță.

— Unde șade stăpînul tău? îl întreabă cu șiretenie.

Jabavu arătă înainte. Polițistul se uită unde arată Jabavu, apoi la fața lui Jabavu.

— Ce număr are casa stăpînului tău?

Mintea lui Jabavu se pierde din nou și apoi învie; reușește să spună:

— Numărul trei.

— Și cum se numește strada?

Acum nu mai iese nimic din gura lui Jabavu. Polițistul se dă jos de pe bicicletă ca să se uite în actele lui Jabavu, cînd deodată se aude zarvă pe strada de pe care a venit Jabavu. Se descoperise furtul. Se aud blesteme, voci supărate și ascuțite; doamna albă îi spune femeii de serviciu să aducă lucrurile lipsă, femeia strigă și plînge, iar cineva cheamă de mai multe ori: poliția. Polițistul șovăie, se uită la Jabavu, se uită pe strada cealaltă și atunci Jabavu își aduce aminte de cel care voia să-l angajeze cu sila. Se aruncă cu capul în pîntecele polițistului, bicicleta cade peste acesta și Jabavu sare într-o parte, intră pe o stradă rezervată, sare peste o ladă cu gunoi, apoi peste alta, trece printr-o grădină goală, apoi printr-alta care nu e goală și oamenii de acolo sar în picioare și se uită după el, apoi intră pe altă stradă rezervată și se oprește să se odihnească între o ladă de gunoi și peretele unui lavabou. Acolo își scoate repede pantalonii scurți și își trage pantalonii furați. Aceștia sînt lungi, gri, din stofă bună, așa cum n-a mai văzut el niciodată. Își pune și cămașa

galbenă, dar îi vine greu s-o îmbrace, fiindcă niciodată n-a purtat cămașă; se încurcă cu ea în mîini înainte de a descoperi gaura prin care să-și vîre capul. Își bagă cămașa, care îl strînge, în pantaloni, care-i sînt prea mari și se gîndește cu părere de rău la ruptura din cămașă, dar își dă seama că a rupt-o fiindcă habar n-avea de cîrlige. Vîră iute pantalonii cei scurți sub capacul lăzii de gunoi și pornește pe strada rezervată; se căznește să nu alerge, deși îl mănîncă tălpile. Merge pînă cînd se depărtează bine de cartierul acela, apoi își zice:

„Acum am scăpat. Printre atîția oameni n-o să bage nimeni de seamă niște pantaloni gri și o cămașă galbenă".

Își aduce aminte cum se uita polițistul la bocceluță. Își bagă săpunul și pieptenele în buzunar, la un loc cu hîrtiile, și aruncă pînza bocceluței sub un tufiș. Se gîndește: „Abia am venit în oraș dimineața și iată că am pantaloni gri, ca oamenii albi, cămașă galbenă, ba am mai mîncat și franzeluță! Nici n-am cheltuit șilingul pe care mi l-a dat mama. Zău că e cu putință să trăiești bine în orașul omului alb!"

Mîngîie cu dragoste forma monedei. În clipa asta, fără să înțeleagă din ce pricină, își aduce aminte de cei trei pe care-i întîlnise noaptea trecută și deodată începe să mormăie:

— Netrebnici! Oameni proști! La dracu cu ei, blestemații, mama dracului! ... Aceste vorbe sînt înjurături ale oamenilor albi și el își închipuie că sînt grozave. Le rostește de mai multe ori, pînă cînd se simte ca un om mare, nu ca un băiețaș la care maică-sa avea obiceiul să se uite și să spună cu tristețe:

— Ah, Jabavu Gură-Mare, ce drac al albilor a mai intrat și-n tine?!

Jabavu se umflă în pene și e atît de fudul, încît în clipa cînd îl oprește un polițist și-i cere actele, nu se poate reculege și îi răspunde de sus:

— Eu îs Jabavu!

— Așa, tu ești Jabavu! zice polițistul și pe dată se oprește în fața lui. Ia spune, drăguțule, cine e Jabavu și unde este permisul lui?

Nebunia mîndriei se topește și îi răspunde umil:

— N-am încă permis. Am venit să caut de lucru.

Dar polițistul se uită acum la el și mai bănuitor. Jabavu are îmbrăcăminte de foarte bună calitate, deși cămașa-i este puțin ruptă, și vorbește bine englezește. Cum ar fi putut să sosească tocmai atunci din kraal? Se uită la situpa lui Jabavu, adică actul pe care fiecare băștinaș african trebuie să-l aibă mereu asupra lui și citește:

Băștinaș Jabavu
District Cutare
Kraal Cutare
Buletinul de înregistrare nr. X078910312.

Copiază datele într-un carnet și-i dă situpa înapoi, spunîndu-i:

— Acum să-ți arăt drumul spre Biroul permiselor și dacă pînă mîine la ora asta n-ai permis ca să-ți cauți de lucru, ai s-o pățești.

Apoi polițistul pleacă.

Jabavu merge pe străzi, așa cum i s-a arătat, și ajunge într-un cartier plin de case mici ca aceea a grecului. În ele trăiesc oameni cu sînge amestecat, despre care auzise el, dar pe care nu-i văzuse niciodată și care sînt numiți mulatri. Nu după mult ajunge la o casă mare, unde se găsește Biroul permiselor și unde așteaptă mulți oameni negri, așezați în rînduri lungi, care duc spre ferestrele și ușile clădirii. Jabavu se așază într-unul din rînduri, zicîndu-și că oamenii ăștia sînt ca vitele care așteaptă să fie adăpate, și așteaptă și el. Rîndul se mișcă foarte încet. Bărbatul dinainte și femeia din spate nu înțeleg ce-i întreabă; atunci le vorbește englezește și află că nu s-a așezat bine, că trebuie să treacă în alt rînd. Se îndreaptă politicos spre un polițist care bagă de seamă să nu se întîmple dezordini sau să nu se iște vreo încăierare, îi cere lămuriri și i se arată în ce rînd să intre. Acum așteaptă iar și, fiindcă trebuie să stea fără să se miște, aude glasul foamei, dar mai ales al foamei care vine din stomac, și i se pare că-i trec prin creier valuri de lumină și de întuneric, ca niște ape mișcătoare, și stomacul îi spune iar că, de cînd a plecat de acasă, de acum trei zile, a mîncat prea

puțin și Jabavu încearcă să-și potolească durerea din stomac zicîndu-și: „O să mănînc îndată", dar luminile i se învîrtesc vijelios prin fața ochilor, se simte înghițit de întunericul greu, grețos, și apoi își dă seama că se află pe o dușumea rece, tare, că fețe de oameni sînt aplecate peste el, unele albe, altele negre.

Leșinase și fusese adus în clădirea Biroului pentru permise. Fețele sînt blînde, dar Jabavu e îngrozit și se zbate ca să se ridice pe picioare. Cîteva brațe îl ajută și e condus într-o cameră unde trebuie să aștepte ca să fie examinat de medic înainte de a primi permisul pentru a căuta de lucru. Mai sînt acolo și alți africani care n-au pe ei nici un fel de îmbrăcăminte. I se spune să-și scoată îmbrăcămintea și toți se uită la el înveseliți, fiindcă își încrucișează brațele pe piept, apărîndu-și cămașa, închipuindu-și că vor să i-o ia. Își rotește ochii cu desperare și trece cîtva timp pînă înțelege, se dezbracă și se așază gol în rînd cu ceilalți. Îi este frig din cauza foamei, deși afară soarele arde. Unii după alții, africanii sînt examinați și medicul le pune un obiect lung și negru pe piept, îi întoarce pe o parte și pe alta. Fiecare fibră a lui Jabavu protestează, aude în el multe voci și una din ele strigă:

— Sînt oare bou de mă întoarce pe o parte și pe alta, așa cum face doctorul ăsta alb?

Altă voce spune cu neliniște:

— Dacă n-aș fi auzit că oamenii albi au multe meșteșuguri ciudate și minunate în medicina lor, aș crede că obiectul ăsta negru cu care ne ascultă e o sculă de vrăjitor.

Vocea din stomac îi spune iar și iar, fără pic de jenă, că-i este foame și că va leșina din nou dacă nu mănîncă repede.

Pînă la urmă ajunge la doctor; medicul îl ascultă la piept, îl ciocănește, i se uită în gît, în ochi, la subsuoară și la vintre. Ar vrea să-l omoare pe doctorul alb fiindcă îl atinge și se uită la el în chipul ăsta. Dar în ființa lui își face loc și răbdarea, primul dar pe care orașul omului alb îl face omului negru. Răbdarea lucrează împotriva furiei. Și cînd doctorul spune că Jabavu e tare ca un bivol și că e apt pentru muncă, băia-

tul poate să plece. Doctorul a mai spus că Jabavu are splina mărită, ceea ce înseamnă că a suferit de malarie și că va mai suferi de boala asta; că are poate și limbrici. Dar astea sînt boli prea comune ca să trezească interes și ceea ce-l interesa pe doctor era vreo boală care să contamineze pe albi, dacă va lucra în casele lor.

Cînd Jabavu se întoarce să plece, doctorul îl întreabă de ce i s-a făcut negru înaintea ochilor și a căzut jos, iar Jabavu îi răspunde simplu că îi e foame. La auzul acestor vorbe un polițist face un pas înainte și-l întreabă de ce îi e foame. Jabavu răspunde că n-are ce să mănînce. La care polițistul spune neliniștit:

— Bine, bine, dar bani n-ai? Căci dacă n-are, Jabavu va fi trimis într-un lagăr unde va primi demîncare și un adăpost pentru noapte. Dar Jabavu răspunde că are un șiling.

— Atunci de ce nu-ți cumperi mîncare?

— Fiindcă trebuie să păstrez șilingul ca să-mi cumpăr ceea ce-mi trebuie.

— Și mîncare nu-ți trebuie?

Oamenii rîd cînd aud că cineva, care are un șiling în buzunar, leșină de foame, dar Jabavu tace.

— Acum trebuie să pleci de aici și să-ți cumperi singur demîncare și să mănînci. Ai unde să dormi la noapte?

— Da — răspunde Jabavu, pe care întrebarea îl înspăimîntă.

Apoi polițistul îi întinde un permis care îi dă dreptul să-și caute de lucru două săptămîni.

Jabavu se îmbrăcase și acum scoate din buzunar hîrtiile, printre care își păstrează situpa, ca să pună permisul cel nou lîngă ele. Cînd umblă cu hîrtiile, îi cade pe dușumea o foaie. Polițistul se apleacă repede, o ridică și o citește. Pe ea ședea scris:

„Domnul Mizi, strada a treia, nr. 33 , cartierul băștinașilor".

— Așadar, domnul Mizi este prietenul tău? îl întreabă bănuitor polițistul.

— Nu, zice Jabavu.

— Atunci de unde ai bucata asta de hîrtie cu numele lui?

Limba lui Jabavu înțepenește. După ce e întrebat din nou, murmură:

— Nu știu.

— Va să zică, nu știi de unde ai bucata asta de hîrtie? Nu știi nimic despre domnul Mizi?

Polițistul îi mai pune și alte întrebări sarcastice, dar Jabavu își apleacă privirile și-l așteaptă răbdător să termine. Polițistul scoate un carnet, scrie în el date amănunțite despre Jabavu și-i spune că i-ar prinde mai bine dacă s-ar duce în lagărul pentru noii sosiți în oraș. Jabavu refuză din nou și repetă că are prieteni la care să doarmă.

— Da, văd eu ce prieteni ai — îi spune polițistul, o remarcă pe care Jabavu nu o înțelege, și apoi e liber să plece.

Jabavu pleacă de la Biroul pentru permise, fericit că are acest nou act, care îi dă dreptul să rămînă în oraș. Nu-și închipuie că primul polițist care-l întrebase de nume îl va anunța la secția din care face parte și va arăta că Jabavu este probabil hoț; că polițistul de la Biroul pentru permise va nota în dreptul numelui și numărului său că e prieten cu primejdiosul agitator Mizi.

Da, n-a trecut nici o jumătate de zi și Jabavu a ajuns binecunoscut în oraș, și totuși, în timp ce merge pe străzi, se simte singur și pierdut, ca un bou care s-a rătăcit de cireadă. Se oprește la un colț, privind mulțimea de africani care se îndreaptă grămadă spre cartierul băștinașilor, pe jos sau cu bicicletele, vorbind, rîzînd, cîntînd. Jabavu se gîndește că se va duce să-l caute pe domnul Mizi. Se alătură mulțimii, dar merge foarte încet din cauza nenumăratelor lucruri noi pe care le are de văzut. Se uită la orice, mai ales la fete, care i se par necrezut de frumoase în rochiile lor drăguțe și, după un timp, i se pare că una din ele parcă s-ar uita la el. Dar sînt atît de multe, încît nu poate să rețină chipul nici uneia. De fapt, multe se uită la el, fiindcă arată foarte bine în cămașa lui galbenă și în pantalonii noi. Unele îi fac chiar semne, dar el nu-și

poate închipui că semnele sînt pentru el și se uită în altă parte.

După un timp își dă seama că o fată, care a trecut pe lîngă el, se întoarce, că trece iar pe lîngă el. E sigur, o recunoaște după rochie. Are o rochie galbenă cu flori mari, roșii. Se uită în jur și nu vede nici o altă rochie asemănătoare, așa că fata trebuie să fie aceeași. Pentru a treia oară fata trece pe lîngă el, foarte aproape, și Jabavu vede că poartă pantofi frumoși, verzi, că are o bonetă croșetată din lînă roz și că ține în mînă o poșetă, ca femeile albe. Îi e rușine cînd se uită la fata asta drăguță și totuși ea îi aruncă niște priviri pe care el nu le poate înțelege greșit. Se întreabă neîncrezător:

„Să-i vorbesc? Toată lumea știe cît de nerușinate sînt femeile astea de la oraș; mai bine să aștept pînă învăț cum să mă port cu ea. Să zîmbesc, ca să vină ea la mine?" Dar zîmbetul nu-i apare pe față. „Mă place?" Foamea crește iar în Jabavu; i se întunecă înaintea ochilor. „Sigur că vrea bani, și eu n-am decît un șiling".

Fata merge acum lîngă el, la o distanță de un braț. Îl întreabă galeș:

— Mă placi, frumosule, da?

Vorbește în englezește și el îi răspunde:

— Da, îmi placi foarte mult.

— Atunci de ce te încrunți și te uiți atît de supărat?

— Nu mă uit supărat — zice Jabavu.

— Unde stai? și e atît de aproape că-i simte rochia cum îl atinge.

— Nu știu — răspunde el încurcat.

Cînd aude așa, femeia începe să rîdă, și rîde, și-și rostogolește ochii.

— Da' știi că ești nostim, înțeleptule?

Și rîde înainte, aspru și strident, într-un fel care îl surprinde, fiindcă rîsul ei nu seamănă a rîs.

— Unde pot găsi un loc de dormit? Nu vreau să mă duc în lagărul condus de agentul pentru băștinași — i se adresează el politicos, întrerupîndu-i hohotele. Ea se oprește și se uită la el surprinsă cu adevărat.

— Ești de la țară? îl întreabă după o pauză destul de lungă, uitîndu-se la hainele lui.

— Am venit astăzi din sat, am căpătat permis ca să caut de lucru, mi-e grozav de foame și habar n-am de nimic — îi spune el, și vocea îi sună umil, lucru care îl necăjește, fiindcă ar vrea să se poarte ca un om mare cu fata asta și acum îi vorbește ca un copil. Mînia din el se agită slab, cu timiditate, apoi se potolește; e prea flămînd, prea singur. Cît despre ea, s-a dat într-o parte, spre marginea trotuarului, și merge tăcută, încruntată. Îi spune:

— Ai învățat englezește la misiune?

— Nu — zice Jabavu — în sat la mine.

Ea tace iar. Nu-l crede.

— Și de unde ai cămașa asta frumoasă și pantalonii ăștia de om alb, aproape noi?

Jabavu șovăie, apoi, semețindu-se, îi răspunde:

— I-am luat azi-dimineață dintr-o grădină pe lîngă care treceam.

Și femeia rîde din nou, își rostogolește ochii și spune:

— He-he, ce băiat deștept, vine direct din kraal și fură cu atîta dibăcie!

Deodată se oprește din rîs fiindcă a vorbit numai ca să cîștige timp; nu-l crede. Merge mai departe, chibzuind. E membră a unei bande care caută astfel de băieți necioplițti, de la țară, ca să-i pună să fure și să-i folosească pe măsură ce este nevoie. Vorbește cu el fiindcă-i place — azi e liberă, nu lucrează. Dar ce să facă? I se pare că Jabavu este membru al altei bande, ori poate că lucrează pe cont propriu și, dacă ar fi așa, banda ei trebuie să afle.

Îi mai aruncă o privire și-l vede cît e de serios, cum merge cu un aer de aparentă indiferență. Se repede la el, cu ochii scăpărînd, arătîndu-și dinții:

— Minți! Îmi tai piroane!

Jabavu se dă într-o parte. Vai, ce femei mai sînt și astea!

— Nu mint — îi răspunde supărat. Așa e cum îți spun.

Se depărtează de ea, gîndind: „Am fost un prost că am stat de vorbă cu asta, nu pricep purtarea unor astfel de fete".

Ea, uitîndu-se după el, îi examinează picioarele desculțe și deduce că n-a purtat niciodată încălțăminte... deci i-a spus adevărul. În acest caz, se hotărăște deodată. Un băiat necioplit, care a putut să vină la oraș și să fure cu atîta dibăcie fără să fie prins, este un talent care poate fi de folos. Se duce după el și îi vorbește politicoasă:

— Spune-mi cum ai furat, ai fost foarte isteț.

Și vanitatea îl împinge pe Jabavu să povestească faptul așa cum s-a întîmplat, iar ea ascultă gînditoare.

— N-ar trebui să porți acum îmbrăcămintea asta — îi spune ea la urmă. Doamna albă a reclamat și polițiștii vor urmări pe noii veniți în oraș ca să vadă dacă n-au astfel de lucruri.

Jabavu o întreabă surprins:

— Cum o să găsească o pereche de pantaloni și o cămașă într-un oraș plin de cămăși și de pantaloni?

Ea rîde și spune:

— Habar n-ai de nimic! Polițiștii care ne supraveghează sînt puzderie, ca mușteleie la miere; vino cu mine, ai să-mi dai hainele astea și eu am să-ți dau altele, tot așa de bune, însă altele.

Jabavu îi mulțumește politicos, dar se codește. A înțeles că stă de vorbă cu o hoață. Nu se gîndește că el însuși e hoț; furase chiar în ziua aceea, dar cu greu dă faptei numele ei adevărat. I se pare mai degrabă că a luat o firimitură de la masa unui om bogat. După o pauză, întreabă:

— Îl cunoști pe domnul Mizi, din strada a treia, nr. 33?

Pentru a doua oară ea rămîne surprinsă și tace. Apoi o cuprinde neîncrederea și-și spune: „Omul ăsta ori nu știe nimic, ori e foarte șmecher". Îi răspunde sarcastic, pe același ton ca polițistul de la Biroul pentru permise:

— Ai prieteni de seamă. Cum să cunosc eu un om atît de important ca domnul Mizi?

Dar Jabavu îi povestește despre întîlnirea din noaptea trecută din desiș, despre domnul și doamna Samu, despre cel care era cu ei, despre cele ce au discutat, cum l-au admirat fiindcă a învățat singur să scrie și să citească, cum i-au dat adresa domnului Mizi.

În cele din urmă, femeia îl crede și-l înțelege; își spune:

„Nu trebuie să-l las să-mi scape. Ne va fi de mare ajutor la treaba noastră". Dar apoi îi trece prin minte alt gînd, mult mai puternic: „Ei, dar e băiat frumos..."

Jabavu o întreabă politicos:

— Îți plac oamenii ăștia, domnul Samu, doamna Samu și domnul Mizi?

Ea rîde disprețuitoare și dezamăgită, fiindcă ar fi vrut ca băiatul să se gîndească la ea, nu la alții.

— Ești nebun? Mă crezi și pe mine nebună? Oamenii ăștia sînt absurzi. Își zic conducători ai popoarelor africane, vorbesc și iar vorbesc, scriu scrisori guvernului: „Vă rugăm, domnule ministru, vă rugăm. Dați-ne demîncare, dați-ne case, nu ne obligați să avem tot timpul permise!" După ce se roagă cîțiva ani, guvernul le aruncă un șiling, iar ei spun: „Mulțumim, domnule ministru". Sînt niște proști.

Apoi se apropie de el, îl ia de braț și-i spune:

— Pe lîngă toate cele, sînt niște netrebnici, n-ai văzut? Vino cu mine, am să te ajut.

Merg împreună pe stradă, spre cartierul băștinașilor și ea îi povestește ce lucruri minunate vor face, despre filme, despre dansuri, despre bețiii. Are grijă să nu-i pomenească despre furturi, ori despre bandele de borfași, ca să nu-l înspăimînte. Mai are și alt motiv: omul care conduce banda o înfricoșează. Își zice:

„Dacă bărbatul ăsta inteligent și proaspăt venit mă place, am să-l fac să se însoare cu mine, am să ies din bandă și am să lucrez numai cu el".

Fiindcă vorbele ei spun una, iar gîndurile alta, Jabavu citește în purtările ei ceva care îl încurcă; n-are încredere în ea; în afară de asta, amețeala îl cuprinde valuri-valuri și sînt clipe cînd nu aude ce i se spune.

— Ce-i cu tine? îl întreabă ea, văzîndu-l că se oprește și închide ochii.

— Ți-am spus că mi-e foame — îi răspunde din întunericul care-l înconjoară.

— Ai răbdare — îi spune ea nepăsătoare, căci a trecut atîta vreme de cînd suferea și ea de foame, încît

uitase ce simți în starea asta. Se supără pe el fiindcă merge încet.

Apoi bagă de seamă că Jabavu se uită la o bicicletă cu un coș la spate, că întinde mîna după pîinea din coș — și-l trage de mînă.

— Ai înnebunit? îl întreabă cu voce ascuțită, înspăimîntată, uitîndu-se împrejur, fiindcă pe stradă trec oameni.

— Mi-e foame — îi spune el iar, privind franzelele. Ea scoate repede cîteva monede dintr-un buzunar al rochiei, le dă vînzătorului și-i întinde o franzelă lui Jabavu. El se oprește și începe să mănînce cu atîta poftă, că oamenii se întorc să-l privească și rîd, iar ea se uită la el contrariată, cu ochii mari, și-i spune:

— Ești un porc, nu un băiat drăguț, așa cum îmi trebuie mie.

Și pleacă fără să-l aștepte, gîndindu-se:

„Nu e decît un țărănoi necioplit. Sînt nebună că mă uit la el".

Dar lui Jabavu nu-i pasă. Mănîncă pîinea și simte cum îi revin puterile, cum gîndurile încep să-i umble mai bine prin cap. După ce termină de mîncat, se uită după fată, dar abia dacă-i mai vede rochia galbenă, în depărtare, pe stradă, și poala rochiei se leagănă într-un fel care-i aduce aminte de batjocura vorbelor:

— Ești un porc . . .

Se grăbește s-o ajungă; o ajunge și-i spune:

— Îți mulțumesc pentru pîine. Am fost tare flămînd. Ești prietena mea.

Ea îi răspunde fără să se uite:

— Porcule, cîine care nu știe să se poarte!

— Nu, nu-i adevărat — răspunde el. Cînd un om este atît de flămînd, nu se mai gîndește la purtări.

— Țăranule! îi zice ea, legănîndu-și șoldurile și gîndindu-se: „Nu e rău să-i arăt că știu mai multe decît el".

Acum începe să vorbească Jabavu, cel cu stomacul plin de pîine și cu puteri noi:

— Nu ești decît o fată oarecare. În orașul ăsta sînt multe fete drăguțe, tot așa de nostime ca și tine.

Zicînd așa, o depășește și caută cu privirea o altă fată drăguță, dar ea aleargă după el.

— Unde te duci? îl întreabă zîmbind. Nu ți-am spus că vreau să te ajut?

— Să nu mă mai faci țăran — îi spune Jabavu măreț, cu bărbăție, căci într-adevăr nu-i pasă de ea mai mult decît de celelalte pe care le vede în jurul lui. Ea îi aruncă o privire scurtă, e uimită și tace.

Acum, că și-a umplut burta, Jabavu se uită iar cu interes în jurul lui, îi pune mereu întrebări și ea îi răspunde cu plăcere.

— Ce sînt casele alea mari din care iese fum?

— Sînt fabrici.

— Ce-i cu locul ăla plin de grădinițe cu cruci și pietre în chip de copii cu aripi?

— Este cimitirul oamenilor albi.

Și așa, după ce au mers îndelung, cotesc de pe strada principală și intră în cartierul băștinașilor și primul lucru pe care-l observă Jabavu este că pe cîtă vreme în orașul oamenilor albi pămîntul era ascuns sub iarbă, grădini ori asfalt, aici se ridică nori de praf, groși, roșii, care întunecă lumina soarelui, că din pricina asta pomii arată ca și cum ar fi trecut pe acolo un roi de lăcuste, atît erau de prăfuiți și de golași. Pe de altă parte, în jurul lui roia un număr atît de mare de africani, încît trebuia să se țină tare, ca o stîncă în mijlocul unui curent iute.

Mai pune și alte întrebări și află că terenul acela mare și gol este pentru jocul de fotbal, că celălalt e pentru lupte greco-romane, și, în sfîrșit, ajung în cartierul de locuințe. Acestea sînt asemenea casei grecului, mici, urîte, golașe. Dar sînt foarte multe și foarte aproape unele de altele. Femeia rostește saluturi cu vocea ei ascuțită, stridentă, și Jabavu bagă de seamă că uneori e numită Betty, alteori Nada, cîteodată Eliza. O întreabă:

— De ce ai atîtea nume?

Ea rîde și răspunde:

— De unde știi că în mine nu sînt mai multe fete?

Și iată că acum, pentru prima dată, rîde și el ca ea, tare și răsunător, aplecîndu-se din mijloc, fiindcă i se pare că a auzit o glumă grozavă. Apoi se îndreaptă și-i spune:

— Am să te chem Nada.

Ea îi răspunde repede:

— Numele meu din kraal pentru un băiat din kraal.

— Nu — îi spune el pe loc — îmi place Betty.

Ea își lipește coapsa de a lui.

— Prietenii mei buni îmi zic Betty.

El îi spune apoi că ar vrea să vadă tot orașul acum, înainte de lăsarea întunericului, și ea îi răspunde că n-au să zăbovească mulți ani aici.

— Orașul omului alb e foarte mare și-ți trebuie multe zile ca să-l vezi. Dar orașul nostru e mic, deși sîntem de zece, de douăzeci, de o sută de ori mai mulți decît ei.

Apoi adaugă:

— Asta înseamnă la ei dreptate — și îl privește, ca să vadă ce efect au vorbele ei.

Dar Jabavu își amintește că domnul Samu a folosit aceleași cuvinte, numai că în gura lui ele sunau altfel. Se încruntă și Betty, văzîndu-i încruntarea, îi arată drumul mai departe și-i vorbește despre altceva. Căci dacă el n-o înțelege, ea înțelege că ceea ce oamenii luminii — așa sînt ei numiți — i-au spus lui Jabavu, i se va fi întipărit puternic în minte, și se gîndește: „Dacă nu sînt atentă, are să se ducă la domnul Mizi și am să-l pierd și cei din bandă vor fi foarte supărați".

Cînd trec de casa domnului Mizi, strada a treia, nr. 33, ea face cîteva glume aspre despre acesta, dar Jabavu tace și Betty se gîndește: „Să-l las să se ducă acum la domnul Mizi? Dacă se duce mai tîrziu, ar putea fi periculos". Totuși nu îndrăznește să-l lase să se ducă, simte că-i vine greu, că-i bate inima pentru Jabavu. Îl conduce pe străzi politicoasă, blîndă, răspunde la toate întrebările lui, deși ignoranța de care dă Jabavu dovadă o neliniștește adesea. Îi arată că locuințele mai bune, care au două camere și bucătărie, sînt ale africanilor bogați; că locuințele acelea mari, de formă ciudată, sînt numite „colibe Nissen" și că în ele dorm laolaltă douăzeci de oameni, că magaziile cele mari numite „Old Brick" sînt pentru cei ce cîștigă foarte puțin; că această clădire e Palatul, unde se țin întruniri și se dau baluri. Ajung apoi la un loc mare, viran, plin cu oameni. Este

piața; polițiștii mișună pretutindeni, cu cravașele în mînă. Jabavu se gîndește că o franzeluță, deși albă și gustoasă, înseamnă prea puțin pentru un stomac ca al lui, care a stat gol atîta vreme și se uită la feluritele soiuri de alimente pînă cînd Betty îi spune:

— Așteaptă, peste puțin o să mîncăm mai bine.

Și Jabavu se uită la oamenii care cumpără alune americane sau turtițe de mălai prăjit pentru cină și pe loc se simte superior lor, din cauza vorbelor lui Betty.

Apoi îl scoate de acolo, fiindcă ea trăise atît de mult în această parte a orașului, încît nu mai găsește nimic interesant aici, așa cum găsește el, care se uită după toți oamenii. Acum se depărtează de centru și-i spune:

— Mergem în Polonia.

E gata să rîdă și Jabavu înțelege că e vorba de o glumă. O întreabă:

— Cum e gluma asta cu Polonia?

Îi răspunde repede, înainte ca rîsul s-o podidească prea tare:

— În războiul dintre albi care tocmai s-a terminat a fost trasă și o țară, Polonia, unde s-a dat o bătălie grozavă, cu bombe multe și așa locul spre care mergem se cheamă Polonia, din cauza bătăilor și scandalurilor de acolo.

Își dă drumul și rîde din plin, dar se oprește cînd vede că Jabavu rămîne serios și tăcut. Băiatul se gîndește:

„Nu-mi trebuie bătăi și scandaluri".

Sfioasă, cu glasul slab, ca de copil, îi spune:

— Atunci mergem la Johannesburg; iar el, nevrînd să pară înspăimîntat, o întreabă:

— Și aici, unde e gluma?

Ea îi răspunde:

— Locul ăsta e numit Johannesburg, fiindcă și în Johannesburg sînt bătăi și scandaluri.

Fata se încovoaie acum de rîs și Jabavu rîde din politețe. Apoi, văzînd că la el e numai politețe și voind să-l impresioneze, îi spune suspinînd adînc, cu sentiment:

— Da, și albii ăștia care ne tot spun: uitați-vă cum v-am scăpat de luptele nenorocite dintre triburi și v-am

adus pacea! Dar ei înșiși se țin de războaie și omoară atît de multă lume, încît nu-ți vine să crezi cînd citești în ziare că numărul morților e atît de mare.

Așa a auzit ea că spunea domnul Mizi, la o întrunire, și cînd își dă seama că Jabavu e impresionat, vorbește mai departe cu mîndrie:

— Da, și asta numesc ei civilizație!

După care Jabavu o întreabă:

— Nu înțeleg, ce este civilizația?

Ea răspunde ca o profesoară:

— E felul de viața al albilor, cu case și cinematograf, și cow-boy, și alimente, și biciclete.

— Atunci îmi place civilizația — zice Jabavu cu cea mai mistuitoare foame din el, și Betty rîde prietenoasă și-i spune:

— Dar știi că ești mare zurbagiu, prietene, îmi placi!

Ajung acum într-un cartier urît, în care se află șiruri de adăposturi multe și înalte, construite din cărămizi, și maghernițe din bidoane de gaz turtite, ori din lăzi și cutii, și pretutindeni domnește un miros greu.

— Aici e Polonia Johannesburg — zice Betty, mergînd atentă cu pantofii ei frumoși printre murdării și gunoaie. Ochii îngroziți ai lui Jabavu văd un om prăbușit în iarbă.

— N-are unde să doarmă? întreabă el prostește, și ea îl trage de mînă și-i spune:

— Hai, lasă-l, e beat-turtă, nu fi nătărău!

Acum Jabavu se află pe teritoriul ei și e înfricoșat; ea adoptă un ton mai sacadat, de superioritate. Jabavu o urmează, dar nu-și poate dezlipi ochii de la omul care pare mort. O urmează pe Betty, însă cu inima grea, neliniștit. Nu-i place locul ăsta, și-l cuprinde spaima.

Pătrund apoi într-o căsuță mai retrasă și el își regăsește cumpătul. Sala în care intră e din cărămizi netencuite, are o bancă de-a lungul pereților și cîteva scaune într-un colț. Dușumeaua e din ciment roșu, iar pe căpriori sînt prinse în cuie fîșii de hîrtie colorată. Mai sînt și două uși; una se deschide și apare o femeie. E foarte grasă, are fața tuciurie, latră și lucioasă, ochii mici și iscoditori. Poartă o pînză albă legată în jurul capului și o rochie roz, curată, din bumbac. Ține de

mînă un băiețel drăgălaș și curat. Se uită întrebător la Betty, care zice:

— L-am adus pe Jabavu, prietenul meu, ca să doarmă aici la noapte.

Femeia dă din cap și se uită la Jabavu; el îi zîmbește, fiindcă o place și se gîndește:

„E o femeie cumsecade, din vremea veche, simțită și respectabilă, iar băiețelul e simpatic".

Iese cu Betty din încăperea aceea mare și intră în alta. Face bine că nu spune ceea ce gîndește, căci altfel ea de bună seamă l-ar lăsa în voia sorții, ca pe un nătîng de care nu se lipește învățătura; fiindcă, pe cît este de adevărat că femeia asta, doamna Kambusi, este bună în felul ei, și respectabilă în felul ei, tot atît este de adevărat că inteligența i-a dat posibilitatea să țină localul cel mai rentabil din oraș și că numai o dată a fost chemată la judecată, și atunci ca martor. Are patru copii, de la mai mulți bărbați, și femeia asta înțeleaptă i-a trimis pe cei trei copii mai mari departe, la o școală catolică, unde vor crește și se vor instrui fără să știe de unde vin banii pentru învățătura lor. Copilul cel mic va pleca și el la școală în anul următor, înainte de a înțelege ce face doamna Kambusi. Are de gînd să-și trimită copiii apoi la o școală din Anglia ca să ajungă medici și avocați. Căci e foarte, foarte bogată.

Camera în care se află îl face pe Jabavu să se simtă tulburat și neliniștit. E atît de mică, încît abia e loc pentru un pat îngust, un pat pe picioare, și în jurul lui e doar atît spațiu cît să poți circula. Într-un cui, bătut în peretele de lemn, atîrnă cîteva rochii. Betty stă pe pat și se uită provocator la Jabavu. Dar el rămîne nepăsător, își rotește ochii în jur, și-i poartă pe tavanul scund, pe pereții înguști și se gîndește:

„Mamă-Doamne, cum să trăiesc într-o cutie, ca puii de găină!"

Observînd cît e de neatent, fata îi spune blînd:

— Poate vrei să mănînci ceva?

Ochii lui se întorc spre ea și îi răspunde:

— Îți mulțumesc, sînt încă tare flămînd.

— Am să-i spun doamnei Kambusi — zice ea cu vocea aceea blîndă, dulceagă, care lui nu-i face plăcere,

și iese afară. După un timp îl cheamă. Părăsește camera cea mică, trece prin sală și pătrunde prin ușa a doua într-o încăpere care îl lasă mut de uimire. Vede acolo o masă acoperită cu o cuvertură adevărată, cu multe scaune în jur, și o mașină mare de gătit după modelul celor ale oamenilor albi. Niciodată n-a stat Jabavu pe un scaun, dar acum se așază și se gîndește:

„Nu mai e mult și o să am și eu astfel de scaune pentru bunăstarea făpturii mele".

Doamna Kambusi are treabă la mașina de gătit, și niște mirosuri îmbătătoare vin de la oalele de pe mașină. Betty pune pe masă furculițe și cuțite și Jabavu se întreabă cum să pună mîna pe ele fără să se vadă cît este de neștiutor. Băiețelul șade în fața lui și se uită cu ochi mari, solemn, și Jabavu se simte mai mărunt chiar și decît copilul ăsta, care se pricepe la scaune, la furculițe și la cuțite.

Cînd mîncarea e gata, încep să mănînce. Jabavu se uită cum fac ceilalți, apoi izbutește să-și silească degetele greoaie să mînuiască furculița și cuțitul, scule complicate, și își uită repede stîngăcia din cauza plăcerii cu care se înfruptă din aceste noi și delicioase mîncăruri. Iată iar pește, care vine tocmai din marile lacuri din Nyasaland, uite și zarzavaturi, care plutesc într-un lichid gras și savuros, uite și prăjituri moi și dulci, presărate cu zahăr roz. Jabavu mănîncă și mănîncă pînă cînd își simte stomacul umflat și sătul, apoi observă că doamna Kambusi îl urmărește.

— Ai fost tare flămînd — observă ea cu simpatie, vorbind în limba lui maternă. Lui Jabavu i se pare că nu și-a mai auzit limba de luni întregi, nu numai de trei zile, și-i spune recunoscător:

— Ah, prietenă, ești de-a noastră...

— Am fost — îi răspunde doamna Kambusi cu un zîmbet reținut și el tace iar, stingherit. Simte o trăsătură aspră în felul ei de a fi și totuși asprimea ei nu înseamnă cruzime față de el. Ochii ei sînt pătrunzători, se mișcă iute, ca niște scîntei negre, și-i spune: — Am să-ți dau o lecție Ascultă-mă. La țară intrăm în casă și dăm binele fraților noștri și primim ospeția lor în virtutea dreptului de sînge și de rudenie. Aici însă

nu e așa; fiecare om e un străin pînă nu dovedește că e prieten. La fel și orice femeie — adaugă ea uitîndu-se la Betty.

— Am mai auzit astea, măicuță — îi spune Jabavu recunoscător.

— Ce ți-am spus pînă acum? Nu sînt măicuța ta.

— Totuși — zice Jabavu — uite, vin la oraș și cine-mi pune mîncarea în față: o femeie din neamul meu.

Ea îi răspunde liniștită, vorbind englezește de data asta:

— Vei plăti pentru mîncarea ta, fiindcă vii aici ca prietenul lui Betty, nu al meu.

Lui Jabavu îi îngheață sufletul cînd aude așa ceva, fiindcă n-are bani de mîncare. Apoi se uită din nou în ochii inteligenți ai acestei femei și vede în ei bunătate.

Vorbind iarăși în limba lor maternă, femeia continuă:

— Și acum, bagă de seamă. Fata asta de aici, al cărui nume nu vreau să-l rostesc ca să nu înțeleagă că vorbim despre ea, mi-a spus ce e cu tine. Mi-a istorisit despre întîlnirea ta cu oamenii luminii în desiș, astă-noapte, cum au prins dragoste pentru tine, cum ți-au dat numele prietenului lor de aici, n-am să-i rostesc numele, fiindcă oamenii care sînt prietenii fetei ăsteia — uite-o cum caută să înțeleagă ce vorbim — nu-i iubesc pe oamenii luminii. Vei înțelege de ce nu-i iubesc după ce vei sta mai mult în oraș. Iată însă ceea ce vreau să-ți spun: Probabil că, asemenea multor băieți nou veniți la oraș, ai niște idei grozave despre viață, despre ceea ce vei face. Viața însă e grea, mai grea decît îți închipui tu acum. Viața mea a fost grea și mai e și acum, deși m-am descurcat foarte bine, fiindcă am avut cap. Dacă aș avea norocul s-o iau de la început, știind ceea ce știu acum, n-aș arunca bucățica asta de hîrtie cu numele scris pe ea. E mare lucru să intri în casa aceea ca prieten, să fii prietenul acelui om ... ține minte.

Jabavu ascultă, își apleacă ochii. I se pare că vorbesc două voci în el. Una-i spune: „E o femeie cu multă experiență; fă așa cum zice ea, te învață de bine".

Și cealaltă: „Așa, uite altă pisăloagă care îți dă sfaturi; o bătrînă care a uitat ce înseamnă să fii tînăr, care ar vrea să fii tot atît de potolit și de adormit ca ea".

Femeia continuă, aplecîndu-se înainte, cu ochii ațintiți într-ai lui:

— Ascultă-mă bine. Cînd am auzit că ai intrat în legătură cu oamenii luminii încă înainte de a intra în oraș, m-am întrebat cum se face că ai dat peste un astfel de noroc. Apoi mi-am amintit că din mîinile lor ai căzut în cele pe care le vedem acum pe masă, frămîntîndu-se de necaz fiindcă stăpîna lor nu înțelege ceea ce vorbim. Prietene, norocul tău e foarte amestecat. Totuși e foarte puternic, fiindcă mii de oameni din neamul nostru vin la oraș și habar n-au nici de oamenii luminii, nici de oamenii întunericului, pentru care lucrează fata asta foarte rea de aici. Aud poate despre ei prin alții. Dar fiindcă s-a întîmplat că poți să alegi, vreau să-ți spun, să-ți vorbesc acum ca o femeie din neamul tău, ca măicuța ta, că ești un prost dacă nu te desparți de fata asta și dacă nu te duci imediat în casa a cărei adresă o știi.

Se oprește, se ridică și continuă:

— Și acum, să luăm un ceai.

Toarnă în cești ceai tare, dulce. Jabavu gustă pentru prima dată băutura asta și i se pare foarte bună. Bea și își ține ochii aplecați de teamă să nu-i întîlnească pe ai lui Betty. Simte că e mînioasă. Și nu vrea nici ca doamna Kambusi să-l înțeleagă, să priceapă ceea ce gîndește, și anume că nu vrea s-o părăsească pe Betty — mai tîrziu poate, nu imediat. Acum, cînd e sătul și odihnit, dorința lui e să rămînă cu fata. Se ridică amîndoi și el își ține ochii tot în pămînt; observă că Betty pune pe masă banii datorați pe mîncare. Dar cîți bani! A pus patru șilingi de fiecare și-l cuprinde admirația pentru femeile astea care umblă cu atîția bani. Apoi o privire iute spre doamna Kambusi îi arată că ea îl urmărește cu ochi grei, ironici, ca și cum ar înțelege de minune tot ce se petrece în mintea lui.

— Îți mulțumesc pentru ceea ce mi-ai spus — i se adresează el, fiindcă nu vrea să-i piardă bunăvoința.

— Să-mi mulțumești cînd vei trage folos din sfaturile mele — îi răspunde ea și, fără să se mai uite la el, ia în mînă o carte, pune copilul pe genunchi și, în timp ce tinerii ies spunîndu-i bună seara, ea începe să-l învețe pe copil din carte.

— Ce ţi-a spus? îl întreabă Betty cum ies pe uşă.

— M-a sfătuit cum să mă port în oraş — îi răspunde Jabavu şi continuă, vrînd să afle amănunte despre ea: E o femeie bună şi deşteaptă.

Dar Betty rîde dispreţuitor.

— E cea mai mare ticăloasă din oraş.

— Cum aşa? o întreabă el speriat. Dar ea îşi leagănă şoldurile şi răspunde:

— Ai să vezi.

Jabavu n-o crede. Intră în camera ei.

Se culcă şi cînd se trezeşte, vede că fata stă la picioarele patului, privindu-l nerăbdătoare.

— Dormi ca un pui cînd apune soarele.

El îi răspunde lenevos:

— Sînt obosit după drumul făcut din kraal pînă aici.

— Dar eu nu sînt obosită — zice ea uşor, şi adaugă: La noapte am să dansez, dacă nu cu tine, atunci cu altcineva.

Jabavu nu scoate o vorbă, cască numai.

După un timp, vorbeşte tot ea, cu glas umil, blînd:

— Te-am necăjit numai. Hai, scoală-te, leneşule! Nu vrei să vezi balul! Şi adaugă şireată: Să vezi cum îşi conduce localul inteligenta doamnă Kambusi.

În clipa asta pe Jabavu pare că nu-l interesează nici doamna Kambusi, nici ceea ce a spus ea. Cască, se dă jos din pat, îşi trage pantalonii, apoi îşi piaptănă părul. Ea îl urmăreşte cu privirile. E supărată, dar îl admiră.

— Băiat din kraal — spune ea încet — eşti în oraş de o jumătate de zi, dar te porţi ca şi cum te-ai şi plictisit de el.

Lui îi plac vorbele astea, cum de altfel le şi era scopul, şi o mîngîie un pic; ei îi face plăcere, însă îl cîrpeşte şi rîde, şi trec amîndoi în camera vecină. Aici se află strînşi o mulţime de oameni care stau pe bănci, de-a lungul zidurilor, iar în fund, pe scaune, sînt cîţiva care au instrumente muzicale. Prin uşa deschisă vede că afară e noapte. Intră din ce în ce mai multă lume.

— Va să zică aşa arată un local? zice Jabavu mirat, fiindcă tot ce vede pare foarte respectabil. Dar ea îi spune:

— Ai să vezi cum arată.

Muzica începe să cînte. Orchestra e alcătuită dintr-un saxofon, o chitară, un bidon de gaz în loc de tobă, o trompetă și două cutii care sînt izbite una de alta. Jabavu n-a mai auzit astfel de muzică. Deocamdată, oamenii nu dansează; stau pe loc și țin în mîini niște căni de cositor și își mișcă iute membrele înainte și înapoi, își bîțîie capetele și umerii pe măsură ce îi cuprinde ritmul muzicii.

Apoi se deschide cealaltă ușă și intră doamna Kambusi. Arată ca mai înainte, curată și demnă în rochia ei trandafirie. Ține în mînă un urcior foarte mare și trece de la cană la cană, turnînd în fiecare lichidul din urcior și întinzînd mîna liberă după bani. E urmată de un băiețaș. Nu e băiatul ei; acela doarme în camera vecină și n-are voie nici măcar să vadă ce se petrece aici. Acesta e un băiat pe care doamna Kambusi l-a tocmit de la o familie săracă și treaba lui e să se ducă afară, în întuneric, la locul unde e îngropat un burduf cu skokian și să aducă din băutura asta pe măsură ce e nevoie. Dacă vine poliția, în local nu se găsește băutură. Tot el ia banii și-i pune într-un loc sigur, sub ziduri.

Skokianul e o băutură păcătoasă, dăunătoare, a cărei fabricație e interzisă. Se prepară repede, într-o singură zi, din mai multe substanțe diferite. Acum e făcută din mălai, zahăr, tutun, spirt metilic, cremă de ghete și drojdie. Unii fabricanți de skokian folosesc și obiecte vrăjite ca, de pildă, un picior de mort, dar doamna Kambusi nu crede în vrăji. Cîștigă destui bani și fără ele.

Cînd ajunge lîngă Jabavu, îl întreabă încet, în limba lor:

— Vrei să bei?

— Da, măicuță — zice el umil — vreau să gust.

Ea îi spune:

— Niciodată nu l-am gustat, deși îl fac în fiecare zi. Dar ție îți dau puțin.

Îi toarnă doar o jumătate de cană, în loc să i-o umple, și Jabavu îi spune, cu voce de băiat supărat, posomorît, flămînd:

— O vreau plină.

Ea se oprește din mersul în jur și-i aruncă o privire de dispreț amar:

— Ești un prost. Oamenii inteligenți fac otrava asta ca s-o bea proștii. Ești și tu unul dintre proști.

Și îi toarnă skokian pînă îi umple cana; zîmbește, fiindcă nu vrea să înțeleagă cineva cît e de supărată, și trece mai departe pe lîngă bărbații și femeile care așteaptă șezînd pe bănci, făcînd glume și rîzînd; băiatul din spatele ei duce o tavă plină cu bomboane, nuci, pești și prăjituri presărate cu zahăr.

Betty îl întreabă invidioasă:

— Ce ți-a spus?

— Îmi dă să beau pe gratis, fiindcă sîntem din același loc.

Și adevărul e că femeia a uitat să ia bani de la Jabavu.

— Te place — îi spune Betty și el se bucură că o vede geloasă.

„Așa — își spune el în sine — femeile astea înțelepte, de la oraș, sînt tot așa de simple ca fetele de la țară".

Cu gîndul ăsta îi trimite doamnei Kambusi, în partea cealaltă a sălii, un anumit fel de zîmbet, dar doamna Kambusi se uită la el disprețuitoare și Betty rîde. Jabavu sare în picioare ca să-și ascundă rușinea și începe să danseze. Totdeauna a fost un mare dansator.

Dansează îmbietor în jurul fetei, aruncîndu-și picioarele înainte, pînă cînd fata începe să rîdă, se ridică și i se alătură și într-o clipă sala e plină de oameni care se răsucesc, bat din picioare și strigă, și aerul se umple de praf, tavanul se zguduie, pînă și pereții par să tremure. Lui Jabavu i se face sete și se apleacă spre cana lui, de pe bancă. Soarbe o gură plină — și parcă soarbe foc. Tușește, se scutură și Betty rîde.

— Băiat din kraal — zice ea, dar vocea îi e mingiietoare, admirativă.

Batjocorit, Jabavu ridică iar cana și o golește și băutura îl pătrunde, îi aprinde picioarele, pîntecul și creierii cu flacăra nebuniei. Abia acum Jabavu dansează într-adevăr, mai întîi ca un taur, vîrîndu-se în fată, ținîndu-și capul aplecat și umerii încovoiați, respirînd iute, apoi, ca un cocoș, pe vîrfurile degetelor, cu brațele depărtate, ridicîndu-și sus genunchii și izbind cu călcîiele

de pămînt, și tot timpul fata se răsucește și tremură în fața lui, legănîndu-și șoldurile, zvîcnindu-și sînii, sudoarea curgîndu-i șiroaie.

După un timp, doamna Kambusi își face iar turul cu urciorul ei mare și alb. Cînd el îi întinde cana, ea i-o umple zîmbindu-i larg, deschis, și zicîndu-i:

— Bine faci, înțeleptule, bea, bea cît poți de mult!

De data asta doamna Kambusi întinde mîna și Betty e aceea care-i dă banii. El dă cana dușcă și tăria băuturii îl face să se cutremure, să vadă sala învîrtindu-se în jurul lui. Intră iar să danseze în îmbulzeală, printre oamenii transpirați și săltăreți, și dansează ca un demon, și pe față îi lucește flacăra nebuniei. Mai tîrziu, dar nu știe cît de tîrziu, aude vocea doamnei Kambusi strigînd: „Poliția!" Betty îl apucă și-l trage pe bancă; prin aburii băuturii și ai ametelii, vede că toți își golesc cănile și băiatul le umple repede cu limonadă. Apoi, la un semn al doamnei Kambusi, trei perechi se ridică și dansează, dar în alt chip. Cînd doi polițiști negri intră în sală, nimeni nu bea skokian, se dansează liniștit și orchestra cîntă o melodie fără pic de foc în ea.

Doamna Kambusi, calmă de parc-ar da la rișniță porumb în sat la ea, zîmbește polițiștilor. Aceștia dau ocol sălii, uitîndu-se prin căni, dar știu că n-or să găsească picătură de skokian, fiindcă au mai fost deseori pe aici. Lucrurile se desfășoară de parcă-ar fi în vizită la niște prieteni vechi. Cînd au isprăvit de căutat skokianul, încep să se uite după cei ce n-au permis. În clipa asta doi oameni o zbughesc pe ușă, pe cînd doamna Kambusi zîmbește și ridică din umeri ca și cum ar spune: „Nu e vina mea că n-au permise".

Cînd polițiștii au ajuns la el, Jabavu le arată permisul care-i dă drept să caute de lucru și situpa. E întrebat cînd a venit în oraș și el răspunde:

— Azi-dimineață.

Polițiștii se uită unul la altul, apoi unul din ei întreabă:

— De unde ai îmbrăcămintea asta frumoasă?

Jabavu își rostogolește ochii, picioarele i se încordează și e gata să sară la ușă, cînd doamna Kambusi se

apropie și spune că ea i-a dat cu ce să se îmbrace. Polițiștii ridică din umeri și unul îi spune lui Jabavu:

— Pentru o singură zi, ai făcut treabă bună.

Omul i-a vorbit în silă și Jabavu simte mîna lui Betty pe brațul lui și-i aude glasul:

— Stai liniștit, nu vorbi.

El tace. La plecare, polițiștii iau cu ei patru bărbați și o femeie care n-au permisele legale. Doamna Kambusi îi conduce pînă afară și strecoară o liră în mîna fiecăruia; fac veseli schimb de amabilități și doamna Kambusi se întoarce zîmbind.

Căci doamna Kambusi și-a condus localul atîta vreme și cu atîta profit nu numai fiindcă e femeie deșteaptă și face în așa fel încît în casa ei să nu se găsească nici skokian, nici sume mari de bani, dar și fiindcă dă bani poliției. În măsura în care un astfel de local poate fi în ordine, al ei este în ordine. Dacă poliția caută vreun răufăcător, polițiștii descind mai întîi în alte taverne unde se consumă skokian. Deseori doamna Kambusi le trimite un mesaj:

„Căutați pe cutare care a făcut scandal noaptea trecută? Îl veți găsi în cutare loc".

O astfel de situație mulțumește pe toată lumea, cu excepția poate a celor ce beau skokian, dar nu e vina doamnei Kambusi că pe lumea asta sînt atîția proști.

După cîteva minute de acalmie — prudență mai înainte de toate! — doamna Kambusi face un semn orchestrei, muzica își schimbă ritmul și dansul reîncepe. Acum, însă, Jabavu nu-și mai dă seama de ce face. Oamenii îl văd dansînd, strigînd, bînd, dar el nu-și mai amintește ce s-a întîmplat după plecarea poliției. Cînd se trezește, e întins pe pat; după tăria și culoarea luminii înțelege că e spre prînz. Încearcă să-și ridice capul, dar îl lasă înapoi cu un geamăt de durere. Niciodată nu s-a simțit ca acum. În capul lui și-a găsit sălaș ceva greu și dezlînat, care se rostogolește la orice mișcare și fiecare gest dă naștere unor valuri de durere care îi străbat tot corpul. I se pare că i s-a dizolvat carnea și totuși se luptă să nu se dizolve totul; durerea mușcă din el de parcă l-ar tăia cu cuțitele; dacă-și mișcă un mădular, acesta îi atîrnă greu, îi cade lipsit de putere. Zace așa chinuin-

du-se și dorindu-și moartea; cîteodată ochii i se întunecă, apoi e orbit de lumină și după mult timp simte ceva greu care-i apasă brațul și-și aduce aminte că o fată e lîngă el. Ca și el, zace și ea, și se chinuie, și geme și rămîn amîndoi îndelung așa. După-amiază, tîrziu, se scoală și se uită unul la celălalt. În ochi le sticlesc încă scîntei, așa că nu pot vedea lămurit. Jabavu își spune:

„Urîtă mai e și femeia asta!"

Ea gîndește despre el aidoma, se dă jos din pat și se duce clătinîndu-se la fereastră, unde rămîne aplecată.

— Bei deseori din porcăria asta? o întreabă Jabavu.

— Ai să te obișnuiești — îi răspunde ea posomorîtă.

— De cîte ori bei?

În loc să-i răspundă direct, ea îi explică:

— Ce să facem? Avem o singură sală de bal și sîntem mii. În sala de bal încap cel mult trei-patru sute de oameni. Acolo se vinde bere proastă, fabricată de albi, care nu știu s-o facă bună ca a noastră. Și poliția ne pîndește ca pe copii. Ce să facem?

Vorbele ei amare nu-l impresionează cîtuși de puțin, fiindcă nu exprimă ceea ce simte ea într-adevăr, ci ceea ce a auzit de la alții. Apoi tînărul se miră că fata mai trăiește după ce bea atîta. Își lasă capul pe mînă și se apleacă încet înainte și înapoi, gemînd. Clătinatul îi face rău și se oprește. Vremea trece și întunericul începe să se aștearnă.

— Să ne plimbăm puțin — îi spune ea — o să ne facă bine.

Jabavu se dă jos din pat și trece împleticindu-se în camera vecină, și ea îl urmează. Doamna Kambusi, auzindu-i, își vîră capul pe ușă și-i întreabă cu glasul dulce, politicos și disprețuitor:

— Ei, bunul meu prieten, îți place să bei skokian?

Jabavu își apleacă ochii:

— Măicuță, niciodată n-am să mai gust porcăria asta.

Ea îl privește ca și cum ar spune: „Bine, vom vedea!" și-l întreabă:

— Vrei să mănînci?

Jabavu se scutură, simțind că-l apucă iar durerile, și-i răspunde:

— Măicuță, niciodată n-am să mai mănînc.

Dar fata intervine:

— Habar n-ai! Da, mîncăm! Hrana gonește suferința.

Doamna Kambusi dă din cap și se retrage după ușă; cei doi pleacă să se plimbe, mișcîndu-se ca niște găini plouate, printre colibele încropite din bidoane și cîrpe, apoi prin cîmpia cu iarbă murdară, prăfuită.

— E o băutură păcătoasă — zice ea cu nepăsare — dar dacă n-o bei în fiecare zi, nu-ți face rău. Trăiesc aici de patru ani și beau de vreo două-trei ori pe lună. Îmi plac băuturile albilor, dar legea ne oprește să le cumpărăm fiindcă, zic ei, ne învață la rele, și atunci trebuie să plătim în plus mulatrilor, ca să cumpere ei pentru noi.

Simt acum că picioarele nu-i mai ascultă, se opresc și vîntul serii le mîngîie obrajii. Adierea vine de departe, dinspre desișurile și kopjele care se văd la cîteva mile ca niște grămezi negre sub stelele luminoase. Vîntul e răcoros, durerea li se mai potolește și se înapoiază, mergînd încet, dar mai apăsat. La ușa unei case văd un om zăcînd nemișcat și Jabavu nu mai are acum nevoie să întrebe ce s-a întîmplat cu el. Se oprește totuși, voind să-l ajute, fiindcă omul are hainele pătate de sînge. Fata îi aruncă o privire iute, neliniștită.

— Ești nebun? Lasă-l în pace! și-l trage de acolo.

Jabavu o urmează, uitîndu-se înapoi la omul rănit, și zice:

— E adevărat că în orașul ăsta sîntem cu toții străini.

Glasul îi sună răgușit, vorbele îi tremură și Betty îi spune repede, căci își dă seama că-i e rușine:

— E vina mea? Dacă sîntem văzuți lîngă el, s-ar putea crede că l-am rănit noi...

Apoi, fiindcă Jabavu e tot posomorît și trist, vorbește cu vocea schimbată, cutremurată de mîhnire:

— Ah, mamă, cîteodată mă întreb ce caut eu aici, cum de trăiesc alături de proști și de netrebnici! Am învățat la o mănăstire de călugărițe catolice și acum ce fac?

Se uită la Jabavu, să vadă cum îi prețuiește mîhnirea, dar el nu pare impresionat. Zîmbetul lui o înfurie și-i strigă:

— Da, fiindcă oamenii sînt mincinoşi şi hoţi cu toţii. De cinci ori mi-a promis unu' că se însoară cu mine, că vom trăi cinstit într-o casă din cele care se închiriază oamenilor căsătoriţi. De cinci ori m-a părăsit, după ce i-am cumpărat haine, şi hrană, şi am cheltuit o mulţime de bani cu el.

Jabavu păşeşte liniştit înainte; merge încruntat şi ea continuă cu răutate:

— Da, şi tu la fel, băiat din kraal, spune, mă iei de nevastă? Ai petrecut cu mine şi n-ai cheltuit nici măcar un penny, deşi am văzut că ai un şiling, căci m-am uitat, în vreme ce dormeai. În schimb, eu ţi-am dat să mănînci, să bei şi te-am ajutat.

S-a apropiat de el cu ochii îngustaţi şi întunecaţi de ură şi Jabavu rămîne cu gura căscată de uimire cînd o vede că-şi deschide poşeta şi scoate un cuţit pe care-l mişcă dibaci, în aşa fel încît lumina palidă a cerului se reflectă pe lama lui.

„Hait — se gîndeşte Jabavu — am stat toată noaptea lîngă o femeie care m-a căutat prin buzunare şi care umblă cu un cuţit în poşetă!"

Dar tace şi ea se apropie atît de mult, încît îi simte umerii lîngă pieptul lui şi vîrful cuţitului apăsîndu-l pe stomac.

— Te însori cu mine sau te omor! îi zice, şi lui Jabavu i se moaie picioarele. Apoi curajul îi revine, îl cuprinde dispreţul şi o apucă de încheietură, îi răsuceşte mîna şi cuţitul cade la pămînt.

— Eşti rea — îi spune — şi eu nu mă însor cu o femeie rea care umblă cu cuţitul şi rosteşte vorbe urîte.

Ea începe să plîngă şi îngenunchează ca să-şi caute cuţitul în praf. Apoi se scoală, îşi pune cuţitul cu grijă în poşetă şi spune:

— E un oraş rău, şi viaţa aici e rea şi anevoioasă.

Jabavu nu se îmblînzeşte, căci în adîncul lui o voce îi şopteşte acelaşi lucru, dar el nu vrea să creadă, căci foamea după bunătăţile oraşului îl chinuie mai puternic decît oricînd.

Pentru a doua oară se aşază la masa doamnei Kambusi şi mănîncă. I se aduc cartofi prăjiţi în grăsime sărată, apoi turte de mălai fierte cu sare şi ulei, apoi iar

prăjituri presărate cu zahăr roz, care îi plac atît de mult, și la urmă o ceașcă de ceai fierbinte și dulce.

— Așa cum ai spus — zice el — răul s-a dus.

— Și acum ești gata să bei iar skokian? îl întrebă politicos doamna Kambusi.

Jabavu se uită repede la ea, fiindcă politețea ei are acum altă nuanță. I se pare că ochii ei sînt înspăimîntători, fiindcă din lumina lor acum rece, liniștită și amară, el înțelege următoarele:

„Bine, prietene, omoară-te singur cu skokian, risipește-ți puterile cu fata asta pînă ai să le pierzi cu totul, nu-mi pasă. Chiar dacă înveți să ai discernămînt și ajungi unul din oamenii luminii, nici de asta nu-mi pasă. Pur și simplu nu-mi mai pasă. Am văzut prea multe".

Ea își reazemă corpul masiv pe spătarul scaunului, își amestecă ceaiul iarăși și iarăși cu o linguriță frumoasă, lucitoare și ochii ei reci, sfredelitori, zîmbesc pînă cînd Jabavu se scoală și spune:

— Să mergem.

Betty se ridică și ea, plătește opt șilingi ca în seara trecută, dau bună seara și pleacă amîndoi.

— Nu numai că am cheltuit o groază de bani ca să te hrănesc — spune Betty cu amărăciune, dar mai și dormi în camera mea și simpatica ta doamna Kambusi, pe care o numești măicuță, îmi ia chirie mare pentru asta, să știi.

Apoi intră în camera ei și se așază pe pat, ca și cum ar fi în dreptul lui, și ea vine supusă după el și se ghemuiește alături. El rămîne gînditor; pînă și oasele îi sînt obosite și îl dor. Vrea să doarmă.

În ciuda cunoștințelor lui în materie de femei, de data asta a dat greș. Nu poate să doarmă. Înăuntrul lui se dă o luptă. Se gîndește la sfatul pe care i l-a dat doamna Kambusi, apoi, cum sfatul i se pare greu de urmat, își spune că sfătuitoarea lui nu e decît o ticăloasă, traficantă de skokian. Se gîndește la doamna și la domnul Samu și la prietenul lor, cum au prins aceștia dragoste pentru el, cum îl socoteau înțelept și tocmai cînd să ia hotărîrea să se ducă la ei, gîndul la asprimea vieții lor îl face să se cutremure. Se gîndește la fata asta, cît e de rea, de lipsită de modestie, ba chiar și de frumusețe, se gîndește

că e drăguță numai din cauza îmbrăcămintii, apoi îl umflă mîndria și-i vine să cînte.

Apoi își aduce aminte că n-are decît un șiling, că trebuie să cîștige bani. Gîndul lui e că trebuie să muncească cinstit pentru bani; nu-i zboară mintea la furtișaguri. Așa că o zgîlțîie pe Betty; ea se trezește în silă; pielea din jurul ochilor i se încrețește, fiindcă o izbește lumina galbenă a becului fără abajur din plafon.

— Vreau să știu care muncă e plătită mai bine în acest oraș? o întreabă el.

Betty rămîne mai întîi uluită, apoi, cînd înțelege, rîde batjocoritor:

— Tot nu pricepi care muncă se plătește mai bine?

Închide ochii și-i întoarce spatele. El o zgîlțîie iar, pînă o înfurie.

— Ah, potolește-te, băiat din kraal, am să-ți explic mîine dimineață!

— Ce muncă aduce mai mulți bani? insistă el.

Ea se întoarce, se ridică într-un cot și-l privește. Pe față i se citește amărăciunea. Dar nu amărăciunea cinstită care poate fi văzută pe fața doamnei Kambusi, ci mai degrabă mila unei femei față de ea însăși. După un timp, îi spune:

— Prostule, dacă muncești în casele albilor și dacă te porți frumos și dacă muncești ani de-a rîndul, poți să cîștigi două sau trei lire pe lună.

Rîde, fiindcă suma e mică. Dar lui Jabavu i se pare mult. Își aduce aminte că masa luată la doamna Kambusi a costat patru șilingi, însă își spune:

„Aceea e o ticăloasă și m-a pungășit, desigur".

Nedumerirea lui este reală, fiindcă nu-și poate închipui că el, Jabavu, nu va avea ceea ce dorește întinzînd doar mîna și luînd. A visat orașul atît de mult și cu atîta pasiune... și esența unui vis este că visul trebuie să vină deghizat, să zîmbească frumos, să ascundă partea lui urîtă unde scrie: „Ăsta-i prețul pe care trebuie să-l plătești..."

— Dar în fabrici? o întreabă Jabavu.

— Cam o liră pe lună și mîncarea.

— Atunci mîine am să mă angajez în casa unui om alb; trei lire sînt mai bune decît una.

— Prostule, trebuie să muncești cîteva luni sau chiar ani ca să cîștigi trei lire!

Dar Jabavu, hotărîrea odată luată, adoarme pe loc. Acum rămîne ea trează și se gîndește cît de proastă a fost că a pescuit un țărănoi care habar n-are de oraș; apoi se întristează, o cuprinde o tristețe veche, fiindcă e în firea ei să iubească indiferența bărbaților — și nu e pentru prima dată cînd stă trează lîngă un bărbat adormit, gîndindu-se cum va fi părăsită. Apoi se înspăimîntă, fiindcă în curînd va trebui să povestească celor din bandă despre Jabavu, și printre ei este un bărbat care își zice Jerry, un om destul de inteligent ca să priceapă că interesul ei pentru Jabavu e mai mult decît profesional.

Pînă la urmă, negăsind vreo ieșire, se lasă cuprinsă de amărăciune, o amărăciune care nu este a ei, căci a învățat-o din spusele altora; își spune iar că albii sînt răi, că-i fac pe negri să trăiască porcește, că asta nu e dreptate, că nu din vina ei este așa de păcătoasă — și încă alte multe lucruri de același fel, pînă cînd mintea ei obosește și adoarme. Cînd se deșteaptă de dimineață, îl vede pe Jabavu pieptănîndu-se. Arată foarte mîndru în cămașa lui galbenă. Se gîndește cu răutate că poliția va umbla după cămașa asta și că Jabavu va intra la apă. Dorința ei de a-i face rău nu se dovedește însă atît de puternică pe cît își închipuie; trage un geamantan de sub pat, scoate din el o cămașă de culoare roz, i-o aruncă și-i spune:

— Îmbrac-o pe-asta, altfel ai să fii înhățat.

Jabavu îi mulțumește, dar în așa fel încît parcă s-ar fi așteptat la o astfel de atenție, apoi îi spune:

— Acum să-mi arăți unde să mă duc ca să găsesc de lucru.

— N-am să vin cu tine. Azi trebuie să cîștigi bani și pentru mine. Am cheltuit atît de mult ca să te țin, că nu mai am un penny.

— Nu ți-am cerut să cheltuiești bani cu mine — îi spune cu cruzime Jabavu, și ea scoate iar cuțitul, amenințîndu-l. Dar el o anunță: Nu fi tîmpită: Nu mi-e frică de cuțitul tău!

Ea începe să plîngă. Acum bărbăția lui, hrănită de o mîndrie atît de nemăsurată încît Jabavu își închipuie că pentru el nu există nimic imposibil, îi spune că trebuie să mîngîie fata, așa că își trece brațele în jurul ei și-i vorbește:

— Nu mai plînge. Apoi îi spune: Ești o fată drăguță, dar cam neroadă. Să știi că te iubesc.

Ea plînge și-i răspunde:

— Cunosc bărbații. N-ai să te întorci niciodată la mine!

El zîmbește.

— Poate că da, poate că nu.

Zicînd acestea, se ridică și pleacă; în dimineața aceea atît mai vede ea din făptura lui, dinții albi strălucitori și zîmbetul vesel. Se pune pe plîns, apoi se mînie, apoi se duce să caute banda și pe Jerry, gîndindu-se tot timpul la zîmbetul acela insolent și la cele ce va spune celor din bandă, pentru ca Jabavu să devină unul de-al lor.

Jabavu pleacă din cartierul numit Polonia și Johannesburg, trece prin cartierul băștinașilor, pe strada comercială și se îndreaptă spre cartierul oamenilor albi, acolo unde sînt casele cele mai frumoase. Hoinărește încoace și încolo, căutînd o casă care să-i placă mai mult. Succesul pe care l-a avut de cînd a venit la oraș îl face să-și închipuie că prima casă în care va intra își va deschide ușile, că va auzi:

— Ah, uite-l pe Jabavu! Cît te-am așteptat!

După ce alege casa, intră în curte și se oprește, uitîndu-se în jur, dar o femeie albă, în vîrstă, care taie flori cu o pereche de foarfeci strălucitoare, îl întreabă cu asprime:

— Ce vrei?

— Caut de lucru.

— Du-te prin dos! Ce obrăznicie!

El rămîne nepăsător în fața ei și ea îi strigă:

— N-auzi? Du-te prin dos. De cînd intri prin față ca să ceri de lucru?

El iese din grădină, înjurînd în gînd și ascultînd-o cum bombăne despre hoții de kaffiri, și se duce în dosul casei, unde servitoarea îi spune că n-are de lucru pentru el. Jabavu se înfurie. Apucă pe o stradă rezer-

vată, dînd furiei glas de ură: „Vrăjitoare albă, femeie scîrboasă, albii sînt toți niște porci!"

Apoi intră prin dos în altă curte. Vede o grădină, mare, cu zarzavaturi; o pisică grasă și fericită stă tolănită pe iarba verde; sub un copac, un copil într-un leagăn. Dar nu vede nici un om. Așteaptă, se plimbă, se uită atent pe ferestre, copilul uguie în leagăn, dînd din mîini și din picioare; la urmă, Jabavu observă pe veranda din spate un șir de pantofi care trebuiau lustruiți. Nu se poate opri să nu se uite la pantofi. Îi măsoară din priviri, își privește piciorul. Se uită iar în jur — nimeni. Înhață perechea cea mai mare de pantofi și iese în stradă. Nu-i vine să creadă că a scăpat așa de ușor, dar pielea i se încrețește de frică să nu audă glasuri mînioase în urmă și pași alergînd după el. Dar cum nu se întîmplă nimic, se așază jos și-și pune pantofii. Fiindcă n-a mai purtat niciodată încălțăminte, nu-și dă seama dacă neplăcerea ce-o simte se datorește faptului că pantofii sînt prea mici, sau fiindcă picioarele lui nu sînt obișnuite cu ei.

Se scoală și merge, dar face pași mici, stîngaci, din cauza durerii; totuși e foarte mîndru. Acum e îmbrăcat pînă și la picioare, ca un om alb.

Intră prin dos în altă curte și de data asta femeia de acolo îl întreabă ce știe să facă.

— De toate — îi răspunde.

— Ești bucătar sau servitor?

El tace. Ea îl întreabă:

— Cît ai cîștigat pînă acum?

Cum el tace mereu, îi cere situpa. După ce o vede, îi spune furioasă:

— De ce mă minți? Abia ai venit de la țară!

Iese în stradă, trist și supărat, gîndindu-se că barem a învățat ceva. Intră în casa vecină. Cînd femeia îl întreabă ce știe, el se uită umil și spune cu voce slabă că n-a mai lucrat pînă atunci în vreo casă de alb, dar că va învăța repede. Se gîndește: „Arăt bine așa cum sînt îmbrăcat și femeia o să angajeze un băiat drăguț ca mine". Dar ea îi răspunde că n-are nevoie de un om fără experiență. Acum Jabavu pleacă mai departe, e nefericit și i se pare că nimeni pe lume nu-l dorește. Fluieră cu

curaj, bătînd din picioarele încălțate în pantofii cei noi, și își spune că va găsi în curînd o slujbă bună, bine plătită, dar în casa următoare femeia îl anunță că-l angajează pentru treburile casnice, cu doisprezece șilingi pe lună. Jabavu îi răspunde că nu primește doisprezece șilingi, și ea îi dă înapoi situpa și-l înștiințează, fără să se supere, că n-are să capete mai mult de doisprezece șilingi, fiindcă n-are experiență. Apoi femeia intră în casă. La fel i se întîmplă de mai multe ori pînă după-amiază, cînd intră într-o grădină unde un bărbat taie lemne. Îl aude vorbind pe limba lui și-i cere sfat. Omul este prietenos și-i spune că nu va cîștiga mai mult de doisprezece ori treisprezece șilingi pe lună pînă va învăța să facă treabă și că mai tîrziu, după cîteva luni, va cîștiga o liră! I se va da în fiecare zi mălai ca să-și facă fiertură, va primi carne o dată sau de două ori pe săptămînă, și va dormi într-o odăiță cît o cutie, din spatele casei, împreună cu ceilalți servitori. Jabavu știe toate lucrurile astea, fiindcă le auzise deseori de la oamenii care treceau prin sat, dar nu le învățase pe pielea lui, ca acum. Totdeauna și-a zis: „Cu mine va fi altfel".

Îi mulțumește acestui om prietenos și pleacă mai departe pe stradă, avînd grijă să nu se oprească ori să caște gura, ca să nu aibă de-a face cu poliția. Se întreabă:

„Ce-i aia experiență? Eu, Jabavu, sînt cel mai voinic tînăr din sat. Pot să prășesc un cîmp de două ori mai iute decît ar face-o altul; pot să dansez mai mult decît oricare altul, fără să obosesc; fetele mă plac mai mult pe mine și-mi zîmbesc cînd trec, am venit în orașul ăsta de două zile și uite, m-am îmbrăcat, mă port cu una din cele mai deștepte femei din oraș de parc-ar fi o servitoare, și totuși ea mă iubește. Eu sînt Jabavu! Eu sînt Jabavu și am venit în orașul omului alb!"

Face cîțiva pași de dans, tîrîndu-și picioarele printre frunzele de pe stradă, dar vede că pantofii lui moi se umplu de praf și se oprește. Soarele va apărea în curînd. N-a mîncat nimic de aseară și se întreabă dacă să se întoarcă la Betty. Se gîndește: „Mai sînt și alte fete", și pornește încet pe stradă, uitîndu-se pe deasupra gardurilor, prin grădini, și unde vede vreo negresă, femeie de

serviciu, atîrnînd rufe ori jucîndu-se cu copiii, privește atent. Își spune că va alege o fată ca Betty, dar cînd întîlnește una cu privirea deschisă și obraznică, asemenea ei, șovăie și trece mai departe. Pînă la urmă vede o fată lîngă un copil alb, culcat într-un cărucior frumos pe roți, și se oprește. Fata are fața rotundă, plăcută, și ochi strălucitori. Poartă o rochie albă și în jurul capului și-a înnodat o eșarfă de un roșu-închis. O studiază un timp și apoi îi vorbește în englezește:

— Bună dimineața.

Ea nu-i răspunde numaidecît, ci mai întîi se uită la el.

— Vrei să-mi dai o mînă de ajutor? o întreabă el iar.

— Cu ce pot să-ți fiu de folos?

După accentul vorbelor ei, el își spune că trebuie să fie din regiunea lui și îi vorbește mai departe în limba lui maternă; ea îi răspunde zîmbind, se apropie unul de altul și își vorbesc peste gard. Descoperă că de la satul ei la al lui nu se merge mai mult de un ceas, și fiindcă vechea tradiție de ospitalitate e mai tare decît teama nouă care-i stăpînește pe amîndoi, ea îl invită în camera ei și el vine. Acolo, în vreme ce copilul doarme în căruț, ei stau la taifas și Jabavu, uitînd cum îi vorbea lui Betty, se poartă cu fata asta respectuos, ca și cum ar fi una din satul său.

Ea îi spune că poate să doarmă la ea în noaptea aceea, dar mai înainte îl înștiințase că e logodită cu un bărbat din Johannesburg, cu care se va căsători, astfel ca Jabavu să nu-i înțeleagă greșit intențiile. Îl părăsește pentru un timp ca s-o ajute pe stăpînă să culce copilul. Jabavu are grijă să nu se arate, stă într-un colț, căci Alice i-a spus că legea nu-i dă dreptul să rămînă la ea; dacă vine poliția, el trebuie să fugă, fiindcă stăpîna ei e de treabă și nu merită să-i facă neplăceri cu poliția.

Jabavu rămîne liniștit, uitîndu-se prin odăiță, care este de aceeași mărime cu a lui Betty, și are aceiași pereți și dușumea din cărămizi, cu tavan din tablă; înțelege că acolo dorm trei oameni după numărul așternuturilor împăturite și așezate în colțuri diferite, și își spune

că nu va accepta niciodată să fie băiat de serviciu. Nu după mult, Alice se întoarce cu mîncarea. A pregătit fiertură de mălai, nu așa de bună ca acasă la mama lui, fiindcă ai nevoie de timp ca să pregătești o fiertură bună, și Alice a făcut-o la soba stăpînei. Dar a făcut multă și a adus și o bucată de marmeladă primită de la stăpînă. În timp ce mănîncă, vorbesc despre satul lor și despre viața lor de aici. Alice îi spune cît cîștigă — o liră pe lună, că stăpîna îi dă îmbrăcăminte și mălai cît vrea. Vorbește cu multă dragoste despre femeia asta și, o clipă, Jabavu se simte îndemnat să-și schimbe hotărîrea, să-și caute și el un serviciu asemănător. Dar o liră pe lună — nu, nu e pentru Jabavu, care o disprețuiește pe Alice, fiindcă se mulțumește cu atît. Totuși se uită la ea cu bunătate și o găsește foarte drăguță. A lipit o lumînare de ușor; la lumina ei domoală, obrajii, ochii și dinții fetei strălucesc. Are o voce blîndă, reținută, și lui îi place, mai ales cînd își aduce aminte de vocea lui Betty. Jabavu se încălzește privind-o și simte căldura ei răspunzîndu-i. Cînd tac, Jabavu încearcă s-o apropie, dar cu grijă, nu cum ar fi procedat cu Betty. Ea nu se împotrivește, se cuibărește în brațele lui și-i povestește despre bărbatul care i-a făgăduit s-o ia în căsătorie și care a plecat la Johannesburg ca să cîștige bani pentru lobola. La început îi scria și-i trimitea bani, dar acum tace de un an. Are altă femeie, așa i-au spus drumeții. Totuși, crede c-o să se întoarcă, fiindcă era un bărbat de treabă.

— Așadar, la Johannesburg nu e atît de rău? o întreabă Jabavu, gîndindu-se la zvonurile atît de diferite pe care le auzise.

— Se pare că multora le place acolo, fiindcă, după ce se duc o dată, se mai duc iarăși și iarăși — îi răspunde ea, dar în silă, fiindcă gîndul nu-i place.

Vorbește înainte și Jabavu învață altă lecție de viață în marele oraș — și-i este recunoscător. Îi este recunoscător și pentru că această fată îi arată ce este bine și drept aici, în oraș. Dimineața îi mulțumește de mai multe ori, își ia rămas bun de la ea și de la ceilalți doi bărbați care au venit noaptea tîrziu să doarmă în cameră; ea îi mulțumește de asemenea, din politețe, și îi

arată din priviri că ar putea lua locul bărbatului din Johannesburg, dacă ar vrea. Dar Jabavu a învățat să se ferească de mijloacele pe care orice femeie de la oraș le folosește ca să facă rost de un soț, și-i urează să i se întoarcă repede logodnicul și să fie fericită. Apoi pleacă și, înainte de a ajunge la colțul străzii, gîndurile îi zboară la treburile lui. Ea se uită după el și cîteva zile se va gîndi la el cu tristețe.

E dis-de-dimineață, soarele abia a răsărit și pe străzi sînt oameni puțini. Jabavu se plimbă îndelung prin preajma caselor și grădinilor, învățînd ordinea străzilor, dar nu mai caută de lucru. Cînd s-a lămurit atît încît să-și găsească singur drumul fără să mai întrebe la fiecare colț de stradă, se duce în partea orașului unde sînt prăvăliile și se uită la ele. Nu și-a închipuit niciodată că poate exista atîta bogăție și varietate. Nu înțelege decît jumătate din ceea ce vede și se întreabă cum or fi fiind folosite asemenea lucruri, dar deși e atît de uimit, nu rămîne niciodată mult în fața unei vitrine; își pune picioarele în mișcare chiar cînd ele ar dori să stea pe loc, și face așa ca să nu-l ia la ochi poliția. După ce-a trecut de vitrinele cu alimente și haine și multe alte obiecte ciudate, se îndreaptă spre prăvăliile indienilor, unde se vinde pentru negri, se amestecă în mulțime, ascultă muzica gramofoanelor și trage cu urechea ca să înțeleagă ce spun oamenii. Și așa își trece ziua, învățînd și ascultînd. Cînd i se face foame, se apropie de o căruță cu fructe, trece iute pe lîngă ea și apucă o legătură de banane cu atîta îndemnare de parcă degetele lui numai asta ar fi făcut, și se miră singur de dibăcia lor. Trece într-o stradă lăturalnică mîncînd bananele fără să se ferească, de parc-ar fi plătit pentru ele. Se gîndește ce să facă. Să se întoarcă la Betty? Nu-i convine. Să se ducă la domnul Mizi, așa cum l-a sfătuit doamna Kambusi? Se scutură și de gîndul ăsta; mai tîrziu, mai tîrziu, își zice, după ce o să guste din toate plăcerile orașului. Și în buzunar n-are decît un șiling, nimic altceva.

Începe să viseze. E ciudat că în vremea cînd se afla în sat își făcea niște visuri mult mai puțin semețe și mai puțin pretențioase decît cele pe care și le face a-

cum; totuși, chiar așa, neștiutor cum era în sat, se rușina de visurile acelea mărunte și copilărești, pe cînd acum, cu toate că își dă seama foarte bine că gîndurile îi sînt absurde, totuși tablourile strălucitoare care i se perindă prin minte îl stăpînesc cu atîta forță, încît grăbește pasul, pășește ca un nebun, cu gura deschisă, cu ochii sticloși. Se vede pe sine însuși trecînd pe una din străzile largi cu casele cele mari. Un om alb îl oprește și îi spune: „Îmi placi, vreau să te ajut. Vino la mine, am o cameră frumoasă, pe care n-o folosesc. Poți să locuiești în ea, poți să mănînci la masa mea și să bei ceai ori de cîte ori vrei. Am să-ți dau bani cînd o să ai nevoie. Am cărți multe; dacă vrei, ai să le citești pe toate, și ai să te cultivi... Fac asta fiindcă nu sînt de acord cu bariera de culoare și vreau să-i ajut pe cei din neamul tău. Cînd ai să înveți tot ce scrie în cărți, ai să devii un om al luminii, la fel ca domnul Mizi, pe care-l stimez foarte mult. Apoi am să-ți dau atîția bani cîți o să ai nevoie ca să-ți cumperi o casă mare; ai să trăiești în ea și ai să fii un conducător al africanilor, ca domnul Samu și domnul Mizi..."

Visul e atît de îmbietor și de puternic, încît pînă la urmă Jabavu se oprește sub un copac, fără să se mai uite la nimic, ca fermecat. Un polițist trece încet pe lîngă el, călare pe o bicicletă, și-l privește, lucru care nu se potrivește cu visul, așa că își pune picioarele în mișcare. Culorile frumoase și crude ale visului încă îi zboară prin fața ochilor cînd își spune: „Oamenii albi sînt atît de bogați și de puternici, că n-or să-și economisească banii ca să-mi dea mie locuință și cărți de citit". Apoi o voce îi șoptește: „Dar mai sînt mulți alții ca tine".

Se cutremură la auzul acestei voci, nu suportă să se gîndească la alții, foamea de el însuși era prea puternică. Își spune: „Dacă mă duc la școala din centru și le povestesc cum am învățat singur să scriu și să citesc, poate că mă primesc și pe mine".

Dar Jabavu e prea mare ca să mai meargă la școală și el știe asta. Încet, foarte încet, nebunia dulce a visului îl părăsește și, domolit, apucă pe strada care duce în centru. Nu știe ce-o să facă după ce va ajunge acolo,

dar își închipuie că ceva are să se întîmple, spre binele lui.

E după-amiază, pe la cinci, și e sîmbătă. În văzduh plutește un aer de sărbătoare și de libertate, fiindcă ieri a fost zi de plată și oamenii se întreabă cum să-și cheltuiască banii mai bine. Cînd ajunge în piață, zăbovește pe acolo, e ispitit să-și cheltuiască șilingul, să-și cumpere ceva bun de mîncare. Dar acum banul acesta a căpătat însemnătate pentru el, e ca o amuletă. I se pare că se află de foarte mult timp în oraș, nu doar de patru zile, și în tot timpul acesta șilingul a stat în buzunarul lui. Are sentimentul că dacă pierde banul, își pierde norocul. Apoi îi mai vine un gînd: mamei lui i-a trebuit mult timp pînă să-l economisească. Se miră că în kraal șilingul e atît de mare, pe cît vreme aici l-ar cheltui pe cîteva turtițe de mălai fiert și pe o prăjitură. E supărat pe sine însuși din cauză că i-e milă de maică-sa și murmură:

— Ești un mare prost, Jabavul

Șilingul îi rămîne în buzunar și pleacă mai departe, întrebîndu-se cum să găsească ceva demîncare fără să-i ceară lui Betty. Ajunge la sala de dans, care e plină de lume.

E prea devreme ca să înceapă dansul de sfîrșit de săptămînă, așa că se strecoară prin mulțime și se uită să vadă ce se petrece. Nu după mult îl vede pe domnul Samu și pe cîțiva alții, la o ușă laterală. Se apropie de el, spunîndu-și: „Uite pe cineva care o să mă ajute". Domnul Samu vorbește cu un prieten într-un fel pe care Jabavu îl recunoaște, ca și cum acel prieten nu este o persoană singură, ci mai multe; și ochii domnului Samu se mută de la o față din apropiere la alta, apoi la alta și tot așa mereu, ca și cum i-ar ține pe oameni în puterea lui cu ochii, atrăgîndu-i la un loc, schimbîndu-i într-o singură ființă. Ochii i se opresc și pe fața lui Jabavu și Jabavu zîmbește și face un pas înainte, dar domnul Samu, vorbind mereu, se uită la altcineva. Jabavu simte ceva rece pe șira spinării. Pentru prima dată îi vine gîndul: „Domnul Samu e supărat fiindcă am fugit în dimineața aceea", și pe dată se depărtează și-și spune:

„Ei, nu-mi pasă de domnul Samu; nu e decît un palavragiu. Oamenii ăştia ai luminii sînt nişte proşti, spun guvernului vă rog, vă rog".

Dar n-a făcut nici o sută de paşi că-şi încetineşte mersul, se opreşte, simte că picioarele îi întorc corpul în loc şi că se îndreaptă înapoi, spre sală. Acum oamenii se îngrămădesc la uşa cea mare. Domnul Samu e înăuntru şi Jabavu urmează mulţimea. Pînă să ajungă şi el înăuntru, sala s-a umplut, aşa că rămîne în fund şi se reazemă de perete.

Pe estradă se află domnul Samu, omul care îl însoţea în desiş, şi un al treilea, prezentat îndată ca fiind domnul Mizi. Ochii lui Jabavu, orbiţi de atîta lume strînsă la un loc, abia văd chipul domnului Mizi, dar el înţelege că e un bărbat înzestrat cu multă putere şi inteligenţă. Se înalţă cît mai mult pe picioare, ca domnul Samu să-l poată vedea, dar ochii domnului Samu trec peste el fără să-l vadă şi Jabavu se gîndeşte:

„Dar cine e domnul Samu? Nimic pe lîngă domnul Mizi".

Apoi se uită cum sînt îmbrăcaţi oamenii, vede că hainele lor sînt de culoare închisă, unele vechi, altele pătate. Nu e nimeni în sala aceea care să fie îmbrăcat frumos şi cochet ca Jabavu; şi copilaşul nefericit din Jabavu se linişteşte; rămîne calm şi ascultă.

Vorbeşte domnul Mizi. Vocea lui e puternică, oamenii din bănci nu fac o mişcare, stau aplecaţi înainte şi pe feţele lor se citeşte un dor nemărginit, ca şi cînd ar asculta o poveste minunată. Totuşi, ceea ce spune domnul Mizi nu e cîtuşi de puţin frumos. Jabavu nu înţelege şi întreabă pe un om de lîngă el ce înseamnă adunarea aceea. Omul îi spune că cei de pe estradă sînt şefii Ligii pentru eliberarea popoarelor africane, că discută acum legile care tratează într-un fel pe africani şi altfel pe albi; sînt foarte înţelepţi, zice omul, pot să înţeleagă legile aşa cum sînt ele scrise, lucru care cere mulţi ani de învăţătură; că mai tîrziu vor discuta felul în care guvernul administrează rezervaţiile pentru africani, apoi de ce vrea guvernul să reducă numărul vitelor deţinute de africani, legea permiselor şi alte multe lucruri. Îi arată lui Jabavu o hîrtie cu numerele 1, 2, 3,

4, 5 și 6; în dreptul fiecărui număr sînt scrise cuvinte ca „Diminuarea șeptelului". Îi mai spune că hîrtia aceea e ordinea de zi a adunării.

La început, vorbește îndelung domnul Mizi, apoi domnul Samu, apoi din nou domnul Mizi; cîteodată oamenii din sală par să mîrîie de mînie, alteori oftează și strigă „rușine!" și simțămintele astea, care par să fie ca simțămintele unei singure persoane, îl cuprind și pe Jabavu; și el bate din palme, oftează și strigă „rușine! rușine!" Totuși, abia înțelege ceea ce se vorbește. După un timp, domnul Mizi se ridică și vorbește despre o temă intitulată „salariul minimal" și de data asta Jabavu înțelege fiecare cuvînt. Domnul Mizi spune că nu de mult, un membru al parlamentului oamenilor albi a cerut promulgarea unei legi care să fixeze la o liră pe lună salariul minimal al unui muncitor african, dar ceilalți membri ai parlamentului au spus „nu, e prea mult". Acum domnul Mizi voia ca fiecare om să semneze o petiție către membrii parlamentului, prin care să ceară acestora să reconsidere această hotărîre crudă. Cînd rostește aceste cuvinte, toți bărbații și femeile din sală strigă „da, da!" și bat din palme atît de mult, încît lui Jabavu, care bate și el, îi amorțesc mîinile. Se uită acum la oamenii ăștia mari și înțelepți de pe estradă și dorește din fiecare fibră a corpului său să fie ca ei. Se vede pe el însuși stînd pe o estradă, în timp ce sute de oameni oftează, bat din palme și strigă „da, da!"

Deodată, fără să înțeleagă ce se întîmplă cu el, ridică mîna și strigă: „Vă rog, vreau să vorbesc!" Toți oamenii din sală se întorc să-l privească și îl privesc surprinși. În sală se lasă o tăcere adîncă. Apoi domnul Samu se ridică repede și, după ce se uită la Jabavu, spune:

— E un tînăr prieten al meu, să-l lăsăm să vorbească.

Zîmbește și dă din cap spre Jabavu, care se simte nespus de mîndru, ca și cum un șoim uriaș l-ar fi luat pe aripile lui și-l urcă în ceruri. Se sumețește un pic în timp ce se îndreaptă spre locul vorbitorului. Apoi arată cum a venit din kraalul său abia de patru zile, cum a scăpat de cei ce voiau să-l angajeze prin viclenie, cum

nu avea ce să mănînce şi cum a leşinat de foame, cum a fost examinat de un doctor alb de parc-ar fi fost o vită, cum a căutat de lucru... Vorbele îi vin pe limbă de parcă cineva, foarte deştept, stă în spatele lui şi-i şopteşte la ureche ce să spună. Omul ăsta deştept nu-i aminteşte unele lucruri ca, de pildă, cum a furat îmbrăcămintea, pantofii şi mîncarea, cum a căzut în mrejele lui Betty, cum şi-a petrecut noaptea în localul acela. Povesteşte în schimb cum i s-a poruncit, cînd a intrat în grădina femeii albe, să se ducă prin dos, adică „prin locul cel mai potrivit pentru tuciurii", şi vorbele astea Jabavu le rosteşte cu multă amărăciune; cum i s-a oferit o leafă de doisprezece şilingi pe lună şi mîncare. În timp ce Jabavu vorbeşte, oamenii din sală murmură „da, da".

Jabavu are încă multe de spus cînd domnul Samu se ridică şi-l întrerupe:

— Sîntem recunoscători tînărului nostru prieten pentru cele ce a spus. Greutăţile prin care a trecut sînt asemenea cu ale tuturor tinerilor care vin la oraş. Cu toţii ştim din propria noastră experienţă că ceea ce a spus el e adevărat. Nu e rău că am auzit din nou aceste lucruri.

Cu aceste vorbe trece liniştit la alt subiect, la faptul că africanii trebuie să aibă atîtea permise, şi mitingul se desfăşoară mai departe. Jabavu este contrariat, fiindcă i se pare nedrept ca adunarea să treacă la altă problemă după faptele înspăimîntătoare pe care le-a povestit el. Mai observă că unii oameni, în timp ce se întoarce la locul lui, zîmbesc între ei, şi zîmbetul lor îi zgîndăreşte mîndria. Se uită la omul de lîngă el, care nu zice nimic. Cum Jabavu se tot uită la el şi zîmbeşte, ca şi cum ar vrea să-i audă părerea, omul zice cu simpatie:

— Ai gură mare, prietene.

Cînd aude vorbele astea, pe Jabavu îl apucă furiile, mîna i se ridică singură, dar cînd să lovească, omul îl prinde iute de încheietură şi-i şopteşte:

— Potoleşte-te, ai să faci scandal degeaba. Să nu ne batem aici.

Jabavu scrîşneşte chinuit:

— Numele meu e Jabavu, nu Gură-Mare.

Dar omul îi răspunde:

— Nu vorbesc despre numele dumitale, nu-l cunosc. Îţi spun că nu trebuie să ne batem aici, fiindcă oamenii luminii au destule necazuri şi fără asta.

Jabavu îşi face drum spre uşă, fiindcă i se pare că în urechi îi răsună doar rîsete batjocoritoare, Gură-Mare, Gură-Mare, iar şi iar. Ieşirea este însă înţesată de oameni şi Jabavu nu poate să iasă, deşi se căzneşte; îi deranjează pe ceilalţi şi ei îi cer să se astîmpere. Jabavu rămîne pe loc, mînios şi nefericit. Un om îi spune:

— Prietene, vorbele tale mi-au ajuns la inimă. Ai grăit cu multă dreptate.

Jabavu îşi uită amărăciunea, se linişteşte pe loc şi îl cuprinde mîndria, fiindcă nu ştie că omul ăsta îi vorbeşte numai ca să-l vadă mai bine la faţă; căci omul venea la toate adunările de acest fel, lăsînd să se creadă că e alături de cei asupriţi, dar după aceea se ducea la poliţie, care vrea să ştie pe toţi africanii care tulbură liniştea şi se răzvrătesc. Adunarea nu a luat sfîrşit, că Jabavu a şi spus acestui om prietenos cum se numeşte, din ce sat vine, cît de mult îi admiră pe oamenii luminii, informaţii care au fost binevenite.

Cînd domnul Samu declară mitingul închis, Jabavu se strecoară cît poate de repede şi se duce la uşa cealaltă, pe unde vor ieşi vorbitorii. Domnul Samu îi zîmbeşte şi dă din cap cînd îl vede, îi strînge mîna şi-l prezintă domnului Mizi. Nimeni nu-l felicită pentru ceea ce a spus, dar toţi se uită la el ca bătrînii satului cînd gîndesc: „Băiatul ăsta o să crească şi o să fie de folos părinţilor lui, dacă părinţii îl ţin din scurt".

Domnul Samu zice:

— După cîte văd, tînărul meu prieten, n-ai prea avut noroc de cînd ai venit la oraş, dar greşeşti dacă îţi închipui că eşti un caz excepţional.

Apoi, citind dezamăgirea pe faţa lui Jabavu, îi spune cu bunătate:

— De ce pleci aşa de repede şi nu te duci la domnul Mizi, care se bucură cînd poate să ajute pe cineva?

Jabavu își ridică fruntea și răspunde că pleacă așa repede fiindcă vrea să ajungă devreme în oraș, că nu vrea să le tulbure somnul pentru atît de puțin și că nu e în stare să găsească locuința domnului Mizi.

Domnul Mizi intervine:

— Atunci vino cu noi și ai s-o găsești.

Domnul Mizi e un bărbat înalt, puternic, cu umeri largi. Dacă Jabavu e ca un taur tînăr, voinic, dar stîngaci, domnul Mizi e ca un taur matur, învățat să se folosească de puterea lui. Fața lui nu e o față pe care s-o îndrăgească un tînăr, fiindcă e fără zîmbet, fără căldură ușuratică. E sever și gînditor și ochii lui văd totul. Dar dacă Jabavu nu-l iubește pe domnul Mizi, în schimb îl admiră și cu fiecare clipă ce trece simte tot mai mult cît este de copil pe lîngă acest bărbat, și în vreme ce sentimentul de dependență, pe care-l urăște și care-l înfurie, crește în el, nu mai știe dacă să fugă sau să rămînă acolo unde se află. Rămîne totuși și pornește împreună cu alții spre casa domnului Mizi.

E o casă la fel ca a grecului. Jabavu știe acum că, pe lîngă casele albilor, casa asta e un nimic, dar camera din față i se pare foarte frumoasă. Pe perete se află o oglindă mare; în mijloc, o masă lungă, acoperită cu o cuvertură verde și moale, cu ciucuri groși, de mătase; în jurul mesei, multe scaune. Jabavu se așază pe dușumea, în semn de respect, dar doamna Mizi, care primește pe oaspeți, îi spune cu bunătate:

— Prietene, așază-te pe scaunul ăsta — și împinge spre el un scaun. Doamna Mizi e o femeie micuță, cu fața veselă și cu ochi neastîmpărați, gata oricînd să zîmbească. Se pare că în doamna Mizi s-a adunat tot rîsul care a fugit din domnul Mizi și că domnul Mizi se gîndește atît de mult, încît i-a luat toate gîndurile doamnei Mizi. Dacă o vezi pe doamna Mizi singură, îți vine greu să-ți închipui că are un soț uriaș, sever și înțelept; iar cine îl vede pe domnul Mizi nu crede că nevasta lui e atît de mică și de zîmbitoare. Totuși, cînd sînt împreună, se potrivesc de minune, ca și cum ar fi un singur om.

Într-atît l-au cuprins pe Jabavu teama și respectul că se află acolo, încît se împiedică de scaun și simte că

mai bine ar muri ca să scape de rușine, dar doamna Mizi rîde la el într-un chip atît de firesc, încît începe să rîdă și el, și nu se oprește decît cînd își dă seama că oamenii aceștia s-au adunat aici nu numai de dragul prieteniei, ci și pentru discuții serioase.

În jurul mesei au luat loc domnul Samu, doamna Samu, fratele ei, apoi domnul Mizi, doamna Mizi și un băiat care e fiul lor. Doamna Mizi servește ceai în cești frumoase, albe, și aduce o mulțime de prăjiturele presărate cu zahăr roz. Tînărul Mizi bea repede o ceașcă de ceai, apoi spune că vrea să învețe și iese pe ușă cu o prăjitură în mînă; doamna Mizi își rostogolește ochii și-l plînge că o să moară de atîta învățătură. Domnul Mizi îi spune să nu fie neroadă, așa că ea se așază pe scaun, zîmbind, și ascultă.

Întîi vorbește domnul Mizi, apoi domnul Samu. Parcă vorbesc unul cu celălalt, totuși din cînd în cînd se uită la Jabavu, fiindcă nu vorbesc despre ceea ce ar dori, ci își aleg subiectul pentru ca Jabavu să înțeleagă anumite lucruri.

Jabavu nu înțelege pe loc, dar cînd înțelege, o furtună de resentimente îi întunecă mintea. O voce îi spune:

„Eu, Jabavu, tratat ca un copil!"

Alta îi spune:

„Sînt oameni de treabă, ascultă ce-ți spun".

Astfel, vorbele lor îi intră în cap în fragmente și se adună acolo, formînd împreună un gînd ciudat și sucit, care i-ar surprinde pe oamenii aceștia înțelepți dacă l-ar putea vedea. Dar poate că e o ușurință din partea acestor oameni care își petrec viața învățînd, gîndind și vorbind despre probleme ca „mersul istoriei" sau „dezvoltarea societății", cînd uită că mințile lor au avut și ele odinioară vîrsta copilăriei, cînd problemele de acest fel păreau ciudate, ba chiar teribile.

Așa că iată-l pe Jabavu la masă, mîncînd din prăjiturile pe care i le întinde doamna Mizi; la început este posomorît și îndărătnic, apoi se luminează la față și devine atent și cîteodată își coboară ochii, vrînd să-și ascundă gîndurile, apoi și-i ridică scînteitori și rostește: „Da, da, e adevărat".

Domnul Mizi spune ce greu îi vine unui african cînd ajunge la oraș, fiindcă nu știe altceva decît că trebuie să uite tot ceea ce a învățat în kraal. Mai spune că un astfel de tînăr trebuie să fie iertat dacă, din neștiință, o apucă pe un făgaș greșit.

Aici, Jabavu își ridică instinctiv mîinile și le încrucișează peste frumoasa lui cămașă nouă; doamna Mizi îi zîmbește și-i umple iar ceașca.

Apoi domnul Samu spune că un astfel de tînăr are de ales între o viață scurtă, de belșug și veselie, după care va intra ori la închisoare, ori va căpăta darul beției, ori se va îmbolnăvi — și o viață închinată binelui poporului său, după care... — dar aici doamna Mizi izbucnește într-un hohot de rîs și spune:

— Din păcate, și așa va avea o viață scurtă și tot închisoare.

Domnul Mizi zîmbește răbdător și arată că nevestei lui îi plac glumele bune, că este deosebire între închisoarea pentru fapte urîte ca furtul, și închisoarea pentru o cauză înaltă. Vorbește mai departe și arată că un tînăr inteligent va înțelege repede că înhăitarea cu puștamalele duce numai la necazuri, așa că mai bine e să se instruiască. De asemenea, că în curînd își va da seama ce prostie este să se angajeze bucătar, sau băiat de serviciu, fiindcă astfel de muncitori nu sînt niciodată decît doi ori trei la un loc, așa că trebuie să se ducă la fabrică, sau chiar la mină, unde...

Timp de vreo zece minute Jabavu nu mai înțelege boabă, fiindcă domnul Mizi folosește expresii ca dezvoltarea industriei, clasa muncitoare, misiunea ei istorică. Cînd ceea ce spune domnul Mizi devine iar ușor de urmărit, Jabavu înțelege că trebuie să devină un muncitor în care toți să aibă încredere, că noaptea va trebui să învețe de unul singur sau împreună cu alții, căci un om care vrea să-i conducă pe ceilalți trebuie nu numai să fie mai bun decît ei, dar și să știe mai multe... și aici doamna Mizi chicotește, și spune că domnul Mizi are capul mare și că e conducător numai fiindcă poate să vorbească mai tare decît oricare alt om. La care domnul Mizi zîmbește drăgăstos și-i spune că o femeie trebuie să-și respecte bărbatul.

Jabavu, întrerupînd schimbul de drăgălășenii dintre doamna și domnul Mizi, întreabă deodată:

— Spuneți-mi, vă rog, cît am să cîștig într-o fabrică?

E atîta foame în glasul lui, că domnul Mizi se încruntă puțin, iar doamna Mizi se strîmbă și dă din cap.

Domnul Mizi spune:

— Nu mult. Poate o liră pe lună, dar...

Aici doamna Mizi nu-și poate stăpîni rîsul și zice:

— Cînd eram mică și învățam la școala catolică, n-am auzit altceva decît de Dumnezeu, că trebuie să fiu bună, că păcatul e rău, că e nelegiuit să vrei fericire în viața asta, că trebuie să mă gîndesc numai la viața din ceruri. Apoi l-am întîlnit pe domnul Mizi care mi-a spus că nu există Dumnezeu și atunci m-am gîndit: Aha, acum o să am ca bărbat un om frumos, scap de biserică și voi avea parte de veselie, de dansuri și de voie bună. Dar am aflat că deși nu există Dumnezeu, totuși trebuie să fiu tot bună, să nu mă gîndesc la dansuri și la voie bună, ci doar la vremea cînd va veni raiul pe pămînt. Cîteodată îmi spun că oamenii inteligenți sînt tot atît de răi ca predicatorii.

Rîsul o zguduie atît de tare, încît trebuie să-și pună mîinile la gură; se uită peste mîini, cu ochii mari, la bărbatul ei, care oftează și spune răbdător:

— Există o urmă de adevăr în ceea ce spui. A fost odată o perioadă în cursul dezvoltării societății cînd religia era un factor de progres și întruchipa ideea de bine a omenirii, dar acum binele și speranța aparțin mișcărilor populare de pe tot întinsul globului.

Vorbele astea n-au sens pentru Jabavu care se uită la doamna Mizi de parc-ar cere ajutor, ca un copil la mama lui. De fapt, ea înțelege ce se petrece în mintea lui mai bine decît cei doi bărbați inteligenți, mai bine chiar decît doamna Samu, care n-a păstrat în ea nimic copilăresc.

Doamna Mizi vede ochii lui Jabavu care-i cer dragoste și protecție în fața asprimii bărbaților; dă din cap și-i zîmbește ca și cum i-ar spune:

„Da, eu rîd, dar tu trebuie să asculți, fiindcă ei au dreptate în ceea ce zic".

Şi Jabavu îşi apleacă fruntea şi-şi spune:

„Tot restul vieţii mele va trebui să muncesc cu o liră pe lună, să învăţ noaptea, să n-am haine bune, să nu dansez..." — şi simte cum foamea lui veche îi dă ghes şi-l îndeamnă: „Fugi, fugi repede, pînă nu e prea tîrziu!"

Dar oamenii luminii văd aşa de limpede drumul pe care-l are de urmat Jabavu, încît li se pare că nu mai trebuie să vorbească despre el, şi trec mai departe, discutînd despre felul în care trebuie să-şi aranjeze viaţa un conducător, ca şi cum Jabavu chiar ar fi conducător. Ei spun că un astfel de om trebuie să se poarte în aşa fel, încît nimeni să nu poată spune: e un om rău. Trebuie să fie sobru, să respecte legile, să nu calce nici cea mai mică stipulaţie a legii permiselor, să nu uite să-şi pună lumină la bicicletă, să nu circule noaptea, fiindcă — şi aici zîmbesc amîndoi ca de o glumă reuşită — aceşti oameni se bucură de mare atenţie din partea poliţiei chiar şi fără să fie contravenienţi. Dacă li se încredinţează bani, ei trebuie să dea socoteală pentru fiecare penny.

— Ca şi cum — întreabă doamna Mizi gîngurind — banii ar veni din cer şi Dumnezeu va cere socoteală pentru ei.

Că trebuie să aibă numai o nevastă şi să rămînă credincioşi căminului — şi aici doamna Mizi adaugă în glumă că şi fără aceste considerente domnul Mizi ar fi avut tot numai o femeie, aşa că n-are de ce să dea vina pe greutăţile vremii.

La vorbele astea toţi rîd îndelung, chiar şi domnul Mizi; văd însă că Jabavu nu rîde de loc, că şade tăcut, cu fruntea umbrită de gînduri negre. Atunci domnul Samu începe să povestească o întîmplare care să ajute la educarea lui Jabavu. Dar în Jabavu sînt voci care se ceartă şi argumentează atît de puternic, încît el abia aude ce povesteşte domnul Samu.

— Domnul Mizi — zice domnul Samu — e o pildă pentru toţi cei ce vor să conducă pe africani spre o viaţă mai bună. El a fost în trecut mesager al Biroului agenţilor pentru băştinaşi, ba chiar interpret, aşa că era respectat şi avea un salariu bun. Dar, fiindcă i se în-

terzicea ca funcționar al guvernului să vorbească la întruniri sau să fie membru al Ligii, mulți ani la rînd a pus bani deoparte, pînă a strîns atît cît să-și cumpere o mică prăvălie în centrul orașului. A renunțat la serviciu și a devenit independent. Acum trebuie să se lupte din greu ca să-și asigure existența, fiindcă ar fi o grea lovitură pentru Ligă dacă un conducător al ei ar fi acuzat că încarcă prețurile ori dă lipsă la cîntar; asta înseamnă că ceilalți negustori cîștigă mult mai mult decît domnul și doamna Mizi, astfel că...

Tîrziu de tot, Jabavu e întrebat dacă vrea să doarmă acolo în noaptea aceea, fiindcă dimineața i se va găsi de lucru la o fabrică. Jabavu mulțumește domnului Mizi, apoi domnului Samu, dar cu glas scăzut, nesigur. E dus la bucătărie, unde fiul domnului Mizi stă încă aplecat deasupra cărților. În bucătărie se află un pat pentru acest tînăr. Pentru Jabavu se așterne jos o saltea. Doamna Mizi îi spune fiului:

— Ei, ai învățat destul, du-te la culcare.

Băiatul se desparte de cărți cu părere de rău și iese din bucătărie ca să se spele înainte de a se culca. Jabavu așteaptă stînjenit lîngă saltea, în timp ce doamna Mizi aranjează mai bine așternutul pentru fiul ei. Îl apucă o dorință puternică să-i povestească totul, cum arde de nerăbdare să ajungă un om al luminii, dar cum, în același timp, perspectiva aceasta îl înspăimîntă; dar tace fiindcă îi e rușine. Apoi doamna Mizi se îndreaptă de mijloc și se uită la el cu blîndețe. Se apropie de el și-i pune mîna pe braț spunîndu-i:

— Fiule, am să-ți spun o taină. Domnul Mizi și domnul Samu nu sînt chiar atît de înspăimîntători pe cît par.

Și chicotește, în timp ce-i aruncă priviri complice, și-l apasă de două-trei ori pe braț, ca și cum i-ar spune: „Hai, rîzi puțin, atunci lucrurile or să ți se pară mai ușoare". Dar Jabavu nu poate să rîdă. În schimb își vîră mîna în buzunar, scoate șilingul, și înainte de a-și da seama de ceea ce face, îl pune în palma doamnei Mizi.

— Ce-i asta? întreabă ea, uimită.

— E un șiling. Pentru muncă.

Acum dorința lui cea mai fierbinte este ca ea să ia șilingul și să înțeleagă ce i-a spus. Dintr-o dată ea se hotărăște. Ia șilingul. Rămîne acolo, privind șilingul din palmă, apoi se uită la Jabavu, dă din cap și zîmbește:

— Bine, fiule — îi spune ea cu blîndețe. Foarte bine. Am să i-l dau domnului Mizi și am să-i spun că ai dat singurul tău șiling pentru munca lui.

Apoi își pune din nou amîndouă mîinile pe brațele lui Jabavu, i le apasă cu căldură, îi urează noapte bună și iese.

Aproape îndată se înapoiază și tînărul Mizi, și după ce închide ușa, astfel ca mama lui să nu-l vadă și să-l certe, se apleacă iar peste cărți. Jabavu se întinde pe saltea și inima lui e caldă și plină de dragoste pentru doamna Mizi, pentru bunătatea ei, pentru intențiile bune ce le are cu privire la viitor. Apoi, așa cum șade întins acolo la căldură, vede că ochii tînărului Mizi sînt umflați și roșii de atîta învățătură, că băiatul este serios și aspru, întocmai ca tatăl lui, deși are aceeași vîrstă cu Jabavu; îl cuprinde neliniștea și, deși dorește să trăiască aidoma oamenilor de treabă, nu se poate împiedica să nu-și zică:

„Trebuie să fiu și eu ca ăsta, să muncesc toată ziua și apoi toată noaptea, și toate acestea numai pentru folosul altora?"

Cu gîndurile acestea sumbre adoarme și visează. Nu știe ce visează, dar se zbate și strigă atît de tare, că doamna Mizi, care s-a strecurat pînă la ușa bucătăriei ca să vadă dacă fiul ei a fost ascultător și s-a culcat, îl aude și-și strînge buzele cu milă. „Bietul băiat — își zice ea — bietul băiat!" Apoi se întoarce în patul ei și se roagă, așa cum obișnuiește să facă totdeauna înainte de culcare, în taină, căci domnul Mizi s-ar supăra dacă ar afla. Se roagă, așa cum a fost învățată la școala misionarilor catolici, pentru sufletul lui Jabavu, care are nevoie de ajutor în lupta lui cu ispitele din localuri și cu cele întinse de netrebnici, se roagă pentru fiul ei, de care e de-a dreptul înspăimîntată, fiindcă tot timpul e atît de serios și fiindcă știe precis ce vrea să devină.

Se roagă atît de mult stînd în pat, încît domnul Mizi se deșteaptă și-i spune:

— Ei, nevastă, ce tot faci acolo?

Şi ea îi răspunde blînd:

— Nu fac nimic...

Iar el mormăie:

— Atunci culcă-te; pentru munca noastră e mai bine să dormi decît să te rogi.

— Timpurile sînt atît de grele pentru ai noştri, încît rugăciunea nu poate să facă nici un rău — răspunde ea.

— Eşti copil. Hai, culcă-te! mai spune el.

Ea se culcă. Soţ şi soţia adorm, mulţumiţi unul de celălalt şi de Jabavu. Domnul Mizi îşi face planuri cum o să-i încerce credinţa lui Jabavu şi apoi cum o să-l pregătească şi o să-l înveţe să vorbească la mitinguri, apoi...

Jabavu se deşteaptă dintr-un vis foarte urît tocmai cînd o lumină rece, cenuşie, se strecoară prin fereastra mică a bucătăriei. Tînărul Mizi şade întins de-a latul patului şi doarme îmbrăcat, căci a fost prea obosit ca să-şi mai scoată hainele.

Se ridică, uşor ca o pisică sălbatică, se îndreaptă spre masa unde stau răvăşite cărţile şi se uită prin ele. Cuvintele cărţilor sînt atît de lungi şi de grele, încît nu le înţelege. Apoi rămîne în picioare, tăcut, ţeapăn, în bucătăria mică şi rece, cu mîinile împreunate, privind cînd într-o parte, cînd în cealaltă, mai întîi la băiatul serios şi deştept care a adormit obosit de învăţătură, apoi spre fereastra prin care intră lumina dimineţii. Mult timp şade aşa Jabavu şi violenţa simţămintelor îl chinuie. Ah, nu ştie ce cale să ia! Face mai întîi un pas spre fereastră, apoi se îndreaptă spre saltea, ca şi cum ar vrea să se culce iar, şi tot timpul foamea urlă în el şi-l arde ca un foc. Aude voci strigîndu-l: Jabavu, Jabavu — dar nu ştie dacă vocile cheamă pe omul bogat, cu haine frumoase, ori pe omul luminii, cu ştiinţă de carte şi cu voce puternică şi convingătoare.

Apoi furtuna din el se potoleşte, se simte deşert, toate simţămintele îl părăsesc. Se îndreaptă în vîrful picioarelor spre fereastră, o deschide şi se strecoară afară. În apropiere e un tufiş, se piteşte după el şi se

uită în jur. Casele și copacii par că trec din umbrele nopții în ale dimineții, căci cerul e limpede și cenușiu, brăzdat de dungi purpurii, totuși lămpile de pe străzi încă luminează, palid, întunecimile. Pe ulițele înguste păsește o armată de oameni care merg la lucru, deși Jabavu își închipuise că străzile vor fi pustii. Dac-ar fi știut, n-ar fi îndrăznit să fugă; acum însă trebuie într-un fel să iasă din tufiș, și să vină în stradă fără să fie văzut. Se ghemuiește, tremurînd de frig, așteptînd să treacă lumea, ascultînd cadența pașilor și deodată i se pare că cineva se uită la el. E un tînăr subțirel, cu capul îngust, cu ochi care iscodesc pretutindeni. E o pușlama, așa îl arată hainele. Pantaloni înguști, umeri lați, la gît fular de un roșu țipător. Se pare că și-a ațintit ochii spre tufișul unde se ascunde Jabavu. Și, totuși, nu se poate, fiindcă mai înainte Jabavu nu l-a văzut niciodată. Se ridică, prefăcîndu-se că a urinat în tufiș, și păsește calm pe trotuar. Pe dată pornește și tînărul și vine lîngă el. Jabavu e înspăimîntat; nu știe de ce, dar nu vorbește și se uită drept înainte.

— Ei, cum e cu înțeleptul domn Mizi? îl întreabă, în sfîrșit, tînărul ciudat și Jabavu îi răspunde:

— Nu știu cine ești.

Tînărul rîde și-i spune:

— Numele meu e Jerry. Acum mă cunoști.

Jabavu grăbește pasul, dar și pașii lui Jerry se iuțesc.

— Ce-o să zică înțeleptul domn Mizi cînd o să afle că ai șters-o pe fereastră? îl întreabă Jerry cu o voce subțire, neplăcută, și începe să fluiere ușor; pe fața lui plutește un zîmbet, ca și cum ar găsi că fluieră foarte frumos.

— N-am făcut așa — zice Jabavu, și vocea îi tremură de frică.

— Bine, bine, las-o baltă! Aseară te-am văzut intrînd în casă cu domnul Mizi și cu domnul Samu și acum, dimineața, o ștergi pe fereastră. Cum vine asta? îl întreabă Jerry cu aceeași voce subțire și Jabavu se oprește în mijlocul străzii, întrebînd și el:

— De ce mă urmărești?

— Te urmăresc pentru Betty — spune Jerry vesel, și fluieră mai departe.

Jabavu pornește încet și ar dori din toată inima să fie înapoi pe salteaua doamnei Mizi, în bucătărie. Înțelege că ceea ce se întîmplă e foarte rău pentru el, dar nu știe încă de ce. Își zice:

„De ce mi-e teamă? Ce poate să-mi facă acest Jerry? Nu trebuie să mă port ca un copil".

Îi spune:

— Nu te cunosc, nu vreau s-o mai văd pe Betty, așa că pleacă de-aici!

Jerry îi răspunde amenințător, înăsprindu-și vocea:

— Betty o să te ucidă. Mi-a spus să-ți transmit că vine cu șișul și te ucide.

Deodată Jabavu începe să rîdă, plin de încredere:

— Nu mi-e frică de șișul lui Betty. Vorbește prea mult despre el!

Jerry tace cît răsuflă de cîteva ori și se uită altfel la Jabavu. Apoi rîde și el și zice:

— Ai dreptate, prietene. E o proastă.

— E foarte proastă — recunoaște inimos Jabavu; rîd amîndoi și merg mai departe unul lîngă celălalt, apropiați.

— Ce-ai să faci acum? îl întreabă Jerry ușor și Jabavu îi răspunde:

— Nu știu.

Se oprește iar, gîndindu-se:

„Dacă mă întorc acum, pot să intru înapoi pe fereastră înainte ca vreunul din ei să se trezească, și nici unul n-o să știe că am fugit".

Dar Jerry pare că-i înțelege gîndurile, fiindcă-i spune:

— E grozav că ai șters-o de la domnul Mizi pe fereastră, ca un hoț!

Jabavu îi răspunde repede:

— Nu sînt hoț!

Jerry rîde:

— Ești un hoț mare, mi-a spus mie Betty. Zice că ești tare îndemînatic. Furi repede, de nu-și dă seama nimeni.

Mai rîde puțin și-i spune:

— Ce-o să zică domnul Mizi dacă-i spun cum furi?

Jabavu întreabă prosteşte:

— Chiar ai să-i spui?

Jerry rîde iar, dar nu răspunde şi Jabavu merge înainte tăcut. Trece cîtva timp pînă să înţeleagă adevărul acestor vorbe şi chiar atunci îi vine greu să creadă. Apoi Jerry îl întreabă iar, cu vocea-i subţire şi veselă:

— Şi ce-a zis domnul Mizi cînd i-ai spus despre Betty şi că ai fost la local?

— Nu i-am spus nimic — îi răspunde Jabavu posomorît. Apoi înţelege de ce-i vorbeşte aşa Jerry, şi zice repede: Nu i-am spus nimic, nimic, ăsta-i adevărul.

Jerry merge mereu înainte, zîmbind respingător. Apoi Jabavu îl întreabă:

— De ce ţi-e teamă de domnul Mizi? ...

Dar nu poate sfîrşi, fiindcă Jerry se întoarce deodată şi-l priveşte cu privirile:

— Cine ţi-a spus că mi-e teamă? Nu mi-e teamă de... netrebnicul ăsta — şi-l insultă pe domnul Mizi folosind termeni pe care Jabavu nu i-a auzit în toată viaţa lui.

— Atunci nu te înţeleg — îi spune Jabavu, în simplitatea lui, şi Jerry îi răspunde:

— E adevărat că nu înţelegi nimic. Domnul Mizi e un om periculos. Fiindcă poliţia îl urmăreşte pentru ceea ce face, el e gata să spună poliţiei orice află, fie furt, fie încăierare. Ne pricinuieşte multe necazuri. Luna trecută a ţinut un miting la sală şi a vorbit despre crimă. A spus că datoria fiecărui african este să lupte împotriva consumului de skokian, împotriva încăierărilor şi a furturilor, să ajute poliţia să închidă localurile şi să facă ordine în Polonia-Johannesburg.

Jerry vorbeşte cu mult dispreţ şi deodată lui Jabavu îi vine gîndul:

„Domnului Mizi nu-i place să se distreze, aşa că-i opreşte şi pe ceilalţi s-o facă".

Gîndul ăsta îl face să-i cam fie ruşine; îşi zice:

„Da, ar fi bine să se facă puţină curăţenie în Polonia-Johannesburg".

Apoi, flămînd, rosteşte:

— Dar mie îmi place foarte mult să dansez...

— Așa, așa — intervine calm Jerry — nu ne place domnul Mizi.

Jabavu ar vrea să-i spună că lui îi place mult domnul Mizi, dar nu poate să vorbească. E ceva care-l oprește. Ascultă mai departe ce spune Jerry despre domnul Mizi, cum îl insultă cu epitetele acelea noi pentru el, și nu știe ce să mai zică. Apoi Jerry își schimbă vocea și-l întreabă amenințător:

— Ce-ai furat de la domnul Mizi?

— Ce-am furat de la domnul Mizi?! răspunde uluit Jabavu. De ce să fur de la domnul Mizi?

Jerry îl apucă de braț, îl oprește și-i spune:

— Fiindcă e om bogat, are prăvălie, are casă bună. Îmi spui mie că n-ai furat nimic? Atunci ești un prost și nu te cred.

Uimit, Jabavu se oprește în loc, neputincios, și simte degetele ușoare ale lui Jerry căutîndu-l prin buzunare, repede ca vîntul. Apoi Jerry se depărtează, mirat de-a binelea, incapabil să creadă ceea ce-i spun propriile lui degete, și-l buzunărește din nou. Nu găsește nimic, decît un pieptene, o muzicuță de gură și o bucată de săpun.

— Unde le-ai ascuns? îl întreabă Jerry și Jabavu îl privește în tăcere. E începutul neputinței de a se înțelege unul pe altul, neputință care într-o zi, nu prea îndepărtată, le va cășuna multe necazuri. Jerry pur și simplu nu înțelege că Jabavu a lăsat să-i scape ocazia de a fura; în timp ce Jabavu își spune că nu poate fura de la domnul Mizi sau de la domnul Samu, cum nu poate fura de la părinți sau de la fratele lui. Apoi Jerry se preface că-l crede și-i spune:

— Bine, nu-i nimic. Mi s-a spus că e bogat. Are în casă toți banii Ligii.

Jabavu tace.

— N-ai văzut unde-i ține ascunși? îl întreabă Jerry.

Jabavu dă din umeri și se uită în jur, căutînd să scape. Au ajuns la o încrucișare de străzi și Jabavu se oprește. Este atît de naiv, încît își închipuie că poate apuca la dreapta, pe strada care duce spre oraș, cu gîndul să se întoarcă la Alice și să-i ceară ajutor. Dar o privire spre fața lui Jerry îi spune că așa ceva nu e

cu putință, astfel că merge mai departe, alături de acesta, pe strada care duce spre Polonia-Johannesburg.

— Să ne ducem s-o vedem pe Betty — spune Jerry. E proastă, dar e și drăguță.

Se uită la Jabavu ca să-l facă să rîdă, și Jabavu rîde așa cum vrea el. În cîteva clipe, cei doi tineri vorbesc despre Betty — și oricine ar vedea pe cei doi tineri cum merg rîzînd unul lîngă altul, și-ar închipui că sînt prieteni buni, că se simt bine împreună.

Adevărul e că pe Jabavu îl aține gîndul că va intra iar în localul acela și că va fi lîngă Betty, dar își spune că în curînd va izbuti să fugă și să se întoarcă la domnul Mizi, ba chiar crede că așa va face.

Se așteaptă să intre în camera lui Betty, din casa doamnei Kambusi, dar trec mai departe, coboară panta spre rîu, se urcă de partea cealaltă și ajung la o casă în aparență nelocuită. În jur cresc copaci și tufișuri, printre care ei trec repede, ajung în spatele casei și intră în ea printr-o fereastră care pare închisă, dar care se deschide cînd Jerry apasă cu briceagul pe ivăr. Înăuntru se află nu numai Betty, dar și alți cinci-șase tineri și încă o fată. În timp ce Jabavu se oprește înfricoșat, întrebîndu-se ce se va întîmpla și uitîndu-se dintr-o parte la Betty, Jerry spune vesel:

— Ăsta e prietenul despre care v-a spus Betty — și le face cu ochiul, dar Jabavu nu observă.

E salutat de toți și se așază lîngă ei. E o încăpere goală, care a fost odinioară prăvălie; acum adăpostește cîteva cutii care sînt folosite drept scaune; în mijloc se află o ladă mare pe care sînt lipite lumînări, pe ea sînt pachete de cărți de joc și sticle cu diverse feluri de băuturi. Nimeni nu bea, dar lui Jabavu i se oferă demîncare și el mănîncă. Betty e liniștită și politicoasă; cînd se uită în ochii ei înțelege că ea îl place tot așa de mult ca și înainte și asta îl face să nu se simtă în largul lui, îl înfricoșează, fiindcă nu pricepe ce vor de la el. Totuși, cu trecerea timpului, teama se spulberă. Par băieți veseli, nu se iau la harță. Cuțitul lui Betty nu iese din poșetă și nu se întîmplă nimic altceva decît că Betty vine lîngă el și-i vorbește, rostogolindu-și ochii:

— Te bucuri că mă vezi iar?

Şi Jabavu îi răspunde da, căci aşa şi era de fapt.

Mai trîziu se duc în centru să vadă un film, şi Jabavu se scutură cu totul de vechea teamă, intră într-o stare atît de euforică, încît nu observă că ceilalţi se uită unii la alţii şi zîmbesc. Căci e un film cu cow-boy şi indieni, cu multe împuşcături, şi strigăte, şi galopade, şi Jabavu îşi închipuie că trage el însuşi cu puşca, şi că strigă, şi că îşi dă ifose călare pe un cal, aşa cum vede pe ecran. Ar vrea să întrebe cum se fac filmele, dar nu ţine să arate celorlalţi, pentru care toate sînt limpezi, cît e de neştiutor.

Cînd vine amiaza, se întorc la prăvălia părăsită, dar numai cîte unul sau cîte doi, în taină, şi încep să joace cărţi. Acum Jabavu a uitat că voia să ajungă ca domnul Mizi şi să fie fiul doamnei Mizi. I se pare firesc să joace cărţi şi să bea. Beau bere kaffiră, făcută aşa cum se cuvine, ceea ce înseamnă ilegal, fiindcă africanilor nu le este îngăduit s-o fabrice în oraş pentru vînzare. Cînd vine seara, Jabavu e beat, dar nu-i pare rău, şi mustrările de cuget că se află acolo i se par acum neînsemnate, chiar copilăreşti. Apoi se duce cu Betty în camera ei, avînd grijă să se strecoare prin salonul cel mare, plin de dansatori, cînd doamna Kambusi nu se află acolo, fiindcă-i este ruşine să dea ochii cu ea.

Jerry a făcut-o pe Betty să se gîndească, ba chiar într-un chip de-a dreptul dezagreabil, la necinstea ei şi la nebunia că s-a încurcat cu Jabavu. Cînd i-a destăinuit, Jerry a fost mult mai furios decît şi-a închipuit ea, deşi se aştepta să-l vadă furios. A bătut-o, a ameninţat-o şi a chestionat-o cu atîta brutalitate, încît ea şi-a pierdut capul, care şi aşa nu era prea bine înzestrat, şi i-a spus tot soiul de minciuni care se băteau cap în cap, încît nici astăzi Jerry nu ştie care e adevărul.

Mai întîi i-a spus că n-a ştiut despre legătura lui Jabavu cu domnul Mizi, apoi s-a gîndit ce bine ar fi să aibă în bandă pe cineva care să-i înştiinţeze despre planurile domnului Mizi; cînd a auzit aşa, Jerry a plesnit-o şi ea a început să urle. Apoi şi-a pierdut capul cu totul şi i-a spus că avea de gînd să se mărite cu Jabavu şi să facă împreună cu el o bandă numai a lor, dar îndată i-a părut foarte, foarte rău de cele spuse,

căci Jerry și-a scos cuțitul; spre deosebire de al ei, cuțitul lui Jerry era făcut pentru a fi folosit, nu arătat, și cîteva minute s-a zvîrcolit în ghearele unei groaze de nedescris. Jerry a părăsit-o în starea asta, dîndu-i ordine limpezi și precise pe care nici chiar un cap prost ca al ei nu putea să le înțeleagă greșit.

În seara asta însă Jabavu se gîndește doar că era gelos pe Jerry. Îi vorbește atît de mult despre aceste lucruri, încît ea este nevoită să-i spună, supărată, că încă n-a învățat nimic despre orășeni, fiindcă altfel ar fi priceput că nu-l interesează femeile. Astfel capătă convingerea că e o prostie să-i fie frică de acest om și ia hotărîrea să se ducă la familia Mizi.

Dimineața, Betty îl trezește din vreme și-i spune că trebuie să-l întîlnească pe Jerry în cutare loc. Jabavu îi răspunde că nu vrea să se ducă și că se va întoarce la oamenii luminii. Cînd aude asta, Betty sare din pat, se apleacă peste el și-i spune înspăimîntată:

— N-ai înțeles că Jerry o să te ucidă?

— Voi ajunge la Mizi înainte de a mă ucide el — răspunde Jabavu.

— Nu fi copil, Jerry nu va îngădui așa ceva!

— Nu înțeleg de ce crede astfel de lucruri despre domnul Mizi. Nici el nu-i iubește pe polițiști.

— Poate fiindcă odată Jerry a furat cu mîna lui bani de la domnul Samu, și banii erau ai Ligii, și...

Jabavu rîde la auzul acestor vorbe, o îmbrățișează și-i șoptește că se va duce totuși la domnul Mizi, că-și va schimba viața, că se va face om cinstit și că apoi o va lua de nevastă. N-are de gînd să facă ce spune; dar Betty îl iubește și între frica ei de Jerry și iubirea pentru Jabavu, nu poate decît să plîngă, întinsă pe pat, cu fața în perne. Jabavu se apleacă peste ea și-i spune că îi va duce dorul, că o să mai vină s-o vadă, căci așa l-a auzit vorbind pe cow-boy-ul din filmul la care fuseseră împreună; apoi o sărută lung și apăsat, așa cum a sărutat-o cow-boy-ul din film pe fata cea drăguță, și iese, dorindu-și să ajungă repede la domnul Mizi. Dar cum iese, îl vede pe Jerry așteptîndu-l în spatele unei colibe mai răsărite.

Jabavu îl salută, ca și cum n-ar fi surprins că-l întîlnește acolo, lucru care însă nu-l înșală pe Jerry, și cei doi tineri se îndreaptă spre piață, unde negoțul începuse, deși era devreme, fiindcă negustorii dormeau noaptea pe locul unde-și desfăceau marfa; cei doi își cumpără niște turte reci de mălai și le mănîncă mergînd pe strada plină de oameni. Unii dintre aceștia sînt pe biciclete. Să tot fie șapte dimineața. Băieții de serviciu, bucătarii și jupînesele începuseră lucrul de vreun ceas, așa că cei lîngă care merg sînt muncitori din fabrici, și Jabavu se uită la hainele lor rupte, îi observă cît sînt de săraci, nu arătoși ca Jerry, și nu se poate împiedica să nu se simtă fericit că nu face parte din tagma lor. E atît de supărat că domnul Mizi voia să-l trimită la fabrică, încît începe să-și bată joc de oamenii luminii, iar Jerry rîde și-l aprobă și din cînd în cînd mai toarnă gaz peste foc ca să-l întărîte.

Așa a început cea mai tulbure, mai înspăimîntătoare și mai impresionantă zi pe care a trăit-o Jabavu vreodată. Tot ceea ce s-a întîmplat l-a zguduit, i-a vîrît frica în oase, dar cu toate astea cum să nu-l admire pe Jerry care e atît de calm, de iute, de neînfricat? Pe lîngă el, se simte ca un copil și asta înainte chiar de a începe „să lucreze".

Jerry îl duce mai întîi în odaia din dos a unui negustor indian. E o prăvălie pentru africani și cei doi tineri intră nestingheriți. O mulțime de oameni intră și ies, sau întîrzie pe trotuar. Băieții rămîn un timp în magazin, ascultînd muzică de jaz la un gramofon, apoi indianul se uită la ei într-un anumit fel și ei se strecoară neobservați într-o încăpere alăturată, apoi în camera din dos. E plină cu tot soiul de lucruri: haine de ocazie, haine noi, ceasuri, pendule, ghete, mărfuri nenumărate. Jerry îi spune lui Jabavu să-și scoată îmbrăcămintea. Face și el la fel și-și pun amîndoi haine ordinare, ca să arate ca toți ceilalți, pantaloni scurți kaki — ai lui Jabavu au un petic în spate — și cămăși albe, murdare. Nu-și pun cravate și în picioare își încalță niște sandale de pînză. Picioarele lui Jabavu se bucură că au scăpat de pantofii grei de piele, totuși băiatul mormăie

cu părere de rău că se desparte de ei, fie chiar și pentru scurt timp.

Apoi Jerry apucă un coș mare, în care sînt zarzavaturi proaspete, și ies amîndoi din cameră, de rîndul acesta prin ușa care dă în stradă. Jabavu întreabă cine e indianul, iar Jerry îi răspunde scurt că e un indian care îi ajută în muncă, lucru care nu-i spune nimic lui Jabavu. Trec de perimetrul prăvăliilor kaffire și al prăvăliilor indiene, și Jabavu se uită uluit la Jerry, care pare cu totul altul, un băiat simplu de la țară, cu obrazul proaspăt și luminat. Numai ochii îi sînt aceiași, iuți, pătrunzători, înguști. Ajung pe o stradă din cartierul oamenilor albi, unde Jerry și Jabavu se opresc la o ușă de serviciu, și strigă că au zarzavat de vînzare. Cineva din casă le spune să plece. Jerry se uită repede în jur; pe veranda din spate se află o masă acoperită cu o cuvertură frumoasă, o trage, o împăturește atît de iute, încît Jabavu abia îi vede degetele mișcîndu-se și o ascunde sub zarzavaturi. Amîndoi pleacă încet mai departe, ca niște pașnici zarzavagii. În curtea vecină o femeie albă le cumpără o varză și în timp ce ea pleacă să aducă bani din casă, Jerry ia, printr-o fereastră deschisă, un ceas și o scrumieră pe care le ascunde tot sub zarzavaturi. Din gospodăria vecină nu se poate fura nimic, fiindcă stăpîna stă pe veranda din spate și tricotează, astfel că vede tot ce se întîmplă, dar din casa de alături mai iau o cuvertură.

Apoi vine o clipă care-l face pe Jabavu să se simtă foarte rău, deși pentru Jerry nu e decît un motiv de a rîde cu poftă: un polițist îi întreabă ce au în coș și Jerry îi spune o poveste lungă, tristă, încîlcită, că sînt pentru prima dată în oraș, că nu prea știu cum să se descurce, și polițistul se poartă frumos cu ei, îi îndrumă și-i sfătuiește de bine.

Jerry nu mai rîde, ci îi zice:

— Acum vine încercarea cea mare; tot ce-am făcut pînă aici a fost treabă de copii.

Jabavu spune că nu vrea să intre la apă, dar Jerry îl amenință că-l ucide dacă nu face așa cum i se spune. Amenințarea îl tulbură pe Jabavu, fiindcă nu știe dacă Jerry, cînd rîde și vorbește în felul acesta, e serios sau

nu. O clipă, își zice: „Jerry glumește", dar în clipa următoare tremură. Totuși, sînt momente cînd glumesc împreună, cînd simte că Jerry îi place; și totuși Jabavu e mai nelămurit în privința lui Jerry decît în privința oricărui alt om pe care l-a cunoscut. Se poate spune despre Betty că este așa sau așa, despre domnul Mizi că este cum este, dar cu Jerry e altfel, are într-însul ceva ciudat, neplăcut, chiar în clipele cînd lui Jabavu i se pare simpatic.

Acum cei doi intră într-un magazin pentru albi. E un magazin mic, foarte aglomerat. În spatele tejghelei servește un alb, ocupat tot timpul. Cîteva femei așteaptă să cumpere. Una dintre ele are un cărucior cu un copil în el și și-a pus sacoșa lîngă roata căruciorului. Jerry se uită la sacoșă, apoi la Jabavu, care înțelege foarte bine ce vrea să zică. Simte un fior la inimă, dar ochii lui Jerry sînt atît de înspăimîntători, încît nu i se poate împotrivi.

Femeia vorbește cu o prietenă și mișcă între timp căruciorul puțin înainte, puțin înapoi; copilul doarme, Jabavu simte o sudoare rece pe spate, genunchii i se înmoaie. Așteaptă pînă cînd negustorul se întoarce ca să ia ceva din raft; femeia rîde cu prietena ei; Jabavu trage repede sacoșa și iese afară. Acolo îl așteaptă Jerry, care bagă sacoșa sub zarzavaturi.

— Nu fugi! îi spune Jerry încet.

Ochii îi aleargă pretutindeni, chipul însă și-l păstrează liniștit. Trec repede pe după colț și intră în altă prăvălie. De aici nu fură nimic, în schimb cumpără sare de șase penny. După aceea Jerry îi spune lui Jabavu cu sinceră admirație:

— Ești foarte bun la treaba asta. Betty n-a mințit. N-am mai văzut om atît de îndemînatic chiar de la început.

Și Jabavu se simte mîndru, fiindcă Jerry nu e omul care să împartă laude cu ușurință.

Părăsesc partea aceea a orașului și fură ceva mai mult din alt cartier încă un ceas, cîteva linguri și furculițe și apoi, printr-o întîmplare, încă o sacoșă lăsată pe masă, într-o bucătărie.

Se întorc la prăvălia indianului. Acolo Jerry începe tocmeala cu indianul, care-i dă două lire pentru lucrurile mărunte și cinci lire pentru cele două sacoșe. Îi dă lui Jabavu o treime din bani, dar Jabavu se supără deodată atît de tare, încît Jerry încearcă să rîdă, spunîndu-i că a glumit și-i dă jumătatea care i se cuvine. Apoi îi spune:

— E ora două după-amiază. În cîteva ceasuri am cîștigat fiecare cîte trei lire. Indianul ia pe seama lui riscul de a vinde lucrurile furate, care pot fi recunoscute. Noi nu avem nici un amestec. Ei, ce zici de treaba asta?

După o pauză care durează cam prea mult, căci Jerry îi și aruncă repede o privire bănuitoare, Jabavu răspunde:

— Mi se pare strașnică.

Apoi cu timiditate:

— Dar permisul care mi s-a dat pentru a căuta de lucru e numai pentru paisprezece zile, și cîteva din ele au și trecut.

— Te învăț eu ce să faci — îi spune Jerry cu nepăsare. Nu e greu. Cine are cap se descurcă ușor aici. Trebuie să știi cum să-ți cheltuiești banii. Mai e încă ceva. E bine să ai o femeie prietenă cu poliția. Noi avem două de felul ăsta. Fiecare trăiește cu cîte un polițist. Dacă intrăm la apă, polițiștii ăștia doi ne ajută. Femeile au un rol foarte important în munca noastră.

Jabavu se gîndește la cele auzite, apoi întreabă repede:

— Și Betty e una din ele?

Jerry, care se aștepta la întrebarea asta, îi răspunde calm:

— Da, Betty este foarte pricepută în treburi cu poliția.

Apoi, după o pauză:

— Nu fi prost! Între noi nu poate fi vorba de gelozie. Nu îngădui așa ceva. N-aș fi primit femei în bandă, fiindcă nu sînt bune la treabă, dar ne sînt de ajutor cînd e vorba de poliție. Și ascultă ce-ți spun: Nu vreau să am neplăceri cu polițistul. Dacă Betty îți spune: „Astă-noapte îmi vine polițistul", să nu zici nimic. Altfel...

Şi Jerry scoate cuţitul pe jumătate, atît cît să-l vadă Jabavu. Zîmbeşte totuşi prietenos, de parc-ar glumi. Jabavu merge tăcut mai departe. Pentru prima dată înţelege că face acum parte dintr-o bandă, că Jerry e şeful ei, că Betty e femeia lui. Şi situaţia asta o să dureze... cît? Nu e nici o cale de scăpare?

Apoi întreabă, sfios:

— De cînd există banda?

Jerry nu-i răspunde pe loc. N-are încă încredere în Jabavu. Dar de azi-dimineaţă şi-a schimbat părerile în privinţa lui, căci îşi făcuse planul să-l pună pe Jabavu să fure, apoi să-l dea pe mîna poliţiei, dar în aşa fel încît să nu implice pe altcineva, ci să se descotorosească de el ca de un om primejdios. Acum e însă atît de impresionat de îndemînarea lui Jabavu şi de iscusinţa lui „la lucru", încît se gîndeşte să-l păstreze. Îşi spune în gînd:

„După o săptămînă de viaţă bună, după ce are să fure de mai multe ori şi o să fie amestecat în cîteva încăierări, nu va mai avea curajul să se ducă la domnul Mizi. Va fi unul de-ai noştri, om de toată încrederea pentru fiecare dintre noi".

Îi spune cu voce tare:

— De doi ani sînt şeful bandei. Sîntem şapte, cinci bărbaţi şi două femei. Bărbaţii fură, aşa cum am furat noi azi-dimineaţă. Femeile sînt prietene cu poliţiştii, se împrietenesc cu orice om periculos. Ele descoperă băieţii veniţi din kraaluri şi-i jefuiesc. Nu dăm voie femeilor să se ducă pe străzi sau în magazine şi să fure, fiindcă nu sînt bune de aşa ceva. Nu povestim femeilor despre treburile bandei, fiindcă vorbesc şi fiindcă fac prostii.

Aici se opreşte şi Jabavu îi înţelege gîndul, anume că el, Jabavu, e una dintre prostiile pe care le-a făcut cu Betty. Dar e măgulit că Jerry îi spune totuşi lucruri pe care nu le spune femeilor. Îl întreabă:

— Aş vrea să mai ştiu ceva. Ce se întîmplă dacă unul dintre noi e prins?

— De doi ani de cînd sînt eu şef, nimeni n-a fost prins. Sîntem foarte atenţi. Dar dacă te prinde, să nu vorbeşti despre ceilalţi, că altfel ţi se întîmplă ceva ce n-o să-ţi placă.

Şi scoate iar cuţitul pe jumătate, şi zîmbeşte iar, ca de o glumă. Cînd Jabavu îi mai pune o întrebare, îi răspunde:

— Destul pentru astăzi! Ai să afli la timp despre treburile bandei.

Şi Jabavu, gîndindu-se la cele auzite, înţelege că, de fapt, a aflat prea puţin, că Jerry n-are încredere în el. Aşa, îl apucă dorul de domnul Mizi şi se blestemă cu amărăciune că a fugit de la el. Tot drumul se gîndeşte cu tristeţe la domnul Mizi şi abia dacă îşi dă seama încotro merg.

Se îndreaptă către un şir de case în care locuiesc mulatrii. Casa în care intră e plină de lume, pretutindeni sînt copii, şi se duc în fund, într-o cameră mică, murdară, care miroase urît. Într-un pat din colţ zace un mulatru şi Jabavu îi aude respiraţia şuierătoare chiar înainte de a intra în cameră. Omul se ridică în capul oaselor şi, în penumbra care domneşte în încăpere, Jabavu vede că e slab şi gîrbovit, că are o paloare de om bolnav, că se uită printre pleoapele înconjurate de un clei albicios, că respiră greu prin gura deschisă. Îndată ce-l vede pe Jerry, îl bate pe umăr. Şi Jerry îi răspunde la fel, dar prea tare pentru slăbiciunea lui, fiindcă omul se prăbuşeşte pe spate, tuşind şi scuipînd, apăsîndu-şi cu mîinile pieptul îndurerat; după ce poate respira din nou, începe să rîdă. Pe Jabavu îl uimeşte rîsul teribil care îi apucă atît de des pe acest soi de oameni, căci ce găsesc ei de rîs? E neplăcut, desigur, că omul e atît de bolnav, că încăperea e murdară şi urîtă, că pe coridorul de la intrare aleargă şi se zbenguiesc atîţia copii zdrenţăroşi şi murdari. Şi aspectul locului îl înfioară pe Jabavu, dar Jerry rîde mereu şi-l înjură groaznic, dar cu veselie, pe mulatru; la rîndul lui omul îl înjură pe Jerry şi rîde. Apoi se uită la Jabavu şi Jerry zice:

— Uite încă un bucătar pentru tine.

Şi izbucnesc amîndoi în rîs şi rîd pînă cînd omul începe iar să tuşească; pînă la urmă, se reazemă obosit de perete, închide ochii şi gîfîie. Apoi vorbeşte stins, zîmbind dureros:

— Cît?

Şi Jerry începe să se tocmească, aşa cum a făcut şi

cu indianul. Printre horcăieli și accese de tuse, mulatrul susține că vrea două lire ca să pretindă că-l angajează pe Jabavu, și asta în fiecare lună; dar Jerry îi oferă zece șilingi și pînă la urmă se împacă cu o liră. Jabavu își dă seama că cei doi știau din capul locului unde or să ajungă, atunci de ce atîta tocmeală printre accese de tuse și în mirosul acela infect? Apoi mulatrul îi dă un bilet în care arată că-l angajează bucătar și-și trece numele în situpa lui Jabavu. După aceea, uitîndu-se printre pleoape și arătîndu-și dinții murdari și rupți, horcăie:

— Și să-mi fii bucătar bun, hi-hi-hi...

Cei doi tineri ies din cameră închizînd ușa după ei, trec prin coridorul întunecos și plin de copii și ajung afară, unde-i întîmpină soarele vesel și aerul proaspăt, care au puterea să transforme casa asta dărîmată și urîtă într-una drăguță, așa cum e așezată ea între tufe de hibicus și de iasomie roșie.

— N-o mai duce mult — zice Jabavu cu voce stinsă, dar Jerry nu-i răspunde decît atît:

— Tot mai trăiește vreo lună, apoi s-or găsi alții care să-ți facă binele ăsta pentru o liră.

Frica de boală, urîciunea lucrurilor îl fac pe Jabavu să se simtă copleșit, și se gîndește: „Plec, nu pot să stau cu oamenii ăștia". Cînd Jerry îi spune că trebuie să se ducă la Biroul pentru permise și să se înregistreze cu slujba pe care a găsit-o, își zice: „Profit de ocazia asta și fug la domnul Mizi". Dar Jerry n-are intenția să-i dea lui Jabavu o astfel de posibilitate. Merge cu el pînă la Biroul pentru permise; pe drum cumpără de la un mulatru care face negoț ilegal de alcooluri o sticlă de whisky, băutură pentru albi, și, în vreme ce Jabavu stă la coadă în fața biroului, Jerry îl așteaptă vesel, cu sticla sub haină, ba chiar discută cu un polițist.

După ce Jabavu își prezintă situpa pentru examinare și își termină treburile, se întoarce la Jerry zicîndu-și: „Ehei, dar Jerry ăsta e curajos! Nu i-e teamă de nimic, stă de vorbă cu un polițist și ține sticla de whisky sub haină".

Se întorc împreună în cartierul băștinașilor și Jerry îi spune rîzînd:

— Acum ai slujbă. Eşti un băiat straşnic!

Rîde şi Jabavu, cît poate de tare, iar Jerry continuă:

— Acum prietenul tău, domnul Mizi, poate să fie mîndru de tine. Eşti muncitor, eşti om respectabil.

Rîd iar amîndoi, dar Jerry îi aruncă o privire iute şi rece, printre pleoapele strînse, fiindcă, la urma urmelor, Jerry nu e de loc prost şi observă că rîsul lui Jabavu seamănă mai mult cu un hohot de plîns. Tocmai îşi face socoteala cum să-l ţină mai strîns în mînă, cînd întîmplarea îi vine în ajutor. Doamna Samu, cu halat alb şi tichie albă, mergînd spre spitalul unde are serviciul, se încrucişează pe drum cu ei. Mai întîi se uită la Jabavu, ca şi cum nu l-ar cunoaşte, apoi îi zîmbeşte şters, rece; este tot ceea ce inima ei bună poate face, şi e mai mult decît a făcut doamna Mizi pentru el, cînd a zis: „Bietul băiat, să nu-l condamnăm, mi-e milă de el!" şi alte vorbe de acelaşi fel. Doamna Samu e mult mai puţin inimoasă decît doamna Mizi, în schimb are mai mult cap, şi este greu de spus ce e mai bine să ai. În clipa de faţă, ea îşi zice: „Am alte treburi mai importante decît să stau de puşlamaua asta mică". Mergînd spre spital, se gîndeşte la o femeie care a născut un copil cu o infecţie la ochi.

Dar ochii lui Jabavu sînt plini de lacrimi şi ar vrea să alerge după doamna Samu şi să-i ceară ajutor. Însă cum ar putea o femeie să-l apere de Jerry?

Jerry începe să vorbească despre doamna Samu şi o face cu dibăcie. Rîde şi zice:

— Ce ipocriţi! Vorbesc despre bunătate şi despre crimă şi uite, doamna Samu e a doua nevastă a domnului Samu, care s-a purtat atît de rău cu prima lui nevastă, încît aceasta a murit. Doamna Samu nu e decît o cătea.

Jerry trece apoi la domnul Mizi. Spune că e un prost care se încrede în doamna Mizi. Toţi oamenii ăştia ai luminii sînt la fel, nevestele lor sînt femei uşoare şi cu toţii sînt ca o turmă de babuini, nu altceva...

Şi tot aşa mai departe, rîzînd de ei, pînă cînd Jabavu, amintindu-şi de zîmbetul rece al doamnei Samu, îi dă dreptate, mai cu vrere, mai fără vrere, apoi începe şi el să glumească dur pe socoteala uniformei doamnei Samu,

care e foarte strînsă pe șolduri, și deodată cei doi tineri izbucnesc în rîs.

Apoi se întorc la ceilalți, dar nu în prăvălia goală, fiindcă nu trebuie să se afle prea des împreună în același loc, ci într-o cîrciumă mult mai păcătoasă decît a doamnei Kambusi. Își petrec seara acolo și Jabavu bea skokian din nou, dar cumpătat, ca a doua zi să nu se simtă rău. În timp ce bea, observă că nici Jerry nu soarbe mai mult de o înghițitură, că se preface beat și că se uită cum bea Jabavu. Pe de o parte, lui Jerry îi pare bine că Jabavu își păstrează mintea limpede, totuși nu e prea mulțumit, fiindcă pînă acum s-a socotit singurul mai tare decît toți ceilalți. Acum, pentru prima dată îi dă prin minte că Jabavu e poate prea vînjos, prea isteț și că într-o zi ar putea să-i dispute conducerea. Își ascunde însă toate aceste gînduri îndărătul ochilor reci și înguști, și pîndește, și tîrziu noaptea îi vorbește lui Jabavu ca unui egal, îi spune că acum ei doi trebuie să aibă grijă ca toți proștii ăștia să meargă la culcare fără tămbălău. Jabavu o ia pe Betty și pe doi tineri în odaia lui Betty, unde cad toți ca niște butuci pe dușumea, doborîți de skokian, iar Jerry duce pe o fată și pe ceilalți bărbați într-un loc pe care-l cunoaște el, o colibă veche de paie de la marginea orașului.

Dimineața, Jerry și Jabavu se trezesc cu mintea limpede, îi lasă pe ceilalți să doarmă și pleacă împreună în oraș, unde fură cu dibăcie încă un ceas, două perechi de pantofi, o pernă de sub capul unui copil și, ceea ce e mai important, cîteva brelocuri despre care Jerry spune că sînt de aur. Duc lucrurile la indian, și acesta le dă bani mulți pe ele. Mergînd spre cartierul lor, Jerry îi spune:

— În ziua a doua am cîștigat fiecare cîte cinci lire — și se uită adînc în ochii lui Jabavu, pentru ca acesta să înțeleagă ce vrea să-i spună. Și lui Jabavu îi vine azi mai ușor cînd se gîndește la domnul Mizi, se admiră singur că nu bea skokian, că lucrează alături de Jerry cu atîta dibăcie încît nu există diferență între ei.

În noaptea aceea se duc cu toții în prăvălia părăsită și beau whisky, care e mai bun decît skokianul, fiindcă nu-i îmbolnăvește. Joacă o partidă de cărți și mănîncă

pe săturate, și tot timpul Jerry îl pîndește pe Jabavu, căci are pentru el sentimente foarte amestecate. Vede că Jabavu face tot ce vrea cu Betty, că niciodată pînă atunci Betty n-a fost atît de supusă și de grijulie cu un bărbat. Vede că tînărul bea cu grijă — niciodată pînă atunci n-a văzut un băiat proaspăt venit din kraal, învățînd atît de repede socoteala băuturii. Vede cum ceilalți, după numai două zile, au față de Jabavu aproape același respect pe care-l au cînd vorbesc cu el. Asta nu-i place cîtuși de puțin. Cum nu arată însă nimic din ceea ce gîndește, în Jabavu se întărește credința că Jerry îi este prieten. În ziua următoare se duc iar pe străzile albilor și fură, apoi beau whisky și joacă mereu cărți. În ziua următoare la fel, și așa trece săptămîna. Tot timpul Jerry vorbește blînd, e politicos, zîmbitor; își ascunde ochii pînditori și reci sub masca discreției și a șireteniei — și Jabavu vorbește nestingherit despre ceea ce simte. Vorbește despre dragostea lui pentru doamna Mizi, despre admirația lui pentru domnul Mizi. Vorbește cu încrederea oarbă a copilului și Jerry ascultă, îndemnîndu-l cu un zîmbet ori cu o vorbă blîndă, prefăcută, așa încît, la sfîrșitul săptămînii conversația lor se desfășoară într-un chip foarte ciudat. Jerry spune:

— Ce ziceai despre alde Mizi?

Și Jabavu răspunde:

— Ah, ce oameni inteligenți, curajoși...

Apoi iar Jerry, cu voce blîndă, mieroasă:

— Așa crezi?

— Ah, prietene, sînt niște oameni care se gîndesc numai la alții!

— Așa crezi! îl întreabă Jerry, dar cu aceeași voce blîndă, mieroasă.

Apoi îi povestește, ca și cum nu-l privesc astfel de lucruri, cum Mizi și Samu au făcut așa și așa, cît sînt de șireți — și deodată, cu violență:

— Ah, ce ticăloși!

Jabavu rîde și-i dă dreptate. Parc-ar exista doi Jabavu și unul din ei capătă viață cu ajutorul limbii iscusite a lui Jerry. Dar Jabavu cel adevărat își dă cu greu seama de toate acestea. S-ar părea ciudat ca un om să-și petreacă vremea furînd și bînd și făcînd dragoste

cu o femeie de la oraș, dar în același timp să-și închipuie despre sine însuși că e altfel decît ceilalți, că va ajunge un om al luminii — și totuși așa se petrec lucrurile cu Jabavu. Este atît de amețit, atît de absorbit de furtișaguri, de mîncarea bună și de băutura bună, apoi iar de furtișaguri, apoi de Betty, încît e aidoma unui boulean vînjos, pe jumătate năucit, dus la muncă de un om care i-a legat de coarne o sfoară. Bouleanul nu simte sfoara. Și totuși sînt clipe cînd o simte.

Vine și ziua cînd Jerry îl întreabă, din întîmplare, ca și cum n-ar da importanță vorbelor:

— Și, zi așa, ai să ne părăsești, ai să te duci la oamenii luminii?

Și Jabavu îi răspunde cu simplitatea copilului:

— Da, așa aș vrea să fac.

Pentru prima dată Jerry își îngăduie să rîdă. Frica intră în Jabavu ca un cuțit și își spune:

„Sînt nebun că vorbesc așa cu Jerry!"

Dar în aceeași clipă Jerry face o glumă și zice:

— Ticăloșii ăia! ca și cum l-ar amuza prostia oamenilor luminii, și Jabavu rîde cu el. Căci mai presus de orice Jerry e foarte atent cînd folosește rîsul împotriva lui Jabavu. Îl îndrumă blînd, cu glume, apoi devine serios și îl întreabă deodată: Și așa, vrei să ne părăsești după ce-ai să te saturi de noi? Te duci la domnul Mizi?

Seriozitatea întrebării îl îngheață pe Jabavu și nu mai spune nimic. Este aidoma boului adus cu blîndețe pînă la marginea cîmpului și acolo simte frînghia legată de coarne și-și spune: „Fără îndoială că omul ăsta n-o să-și bată joc de mine". Și fiindcă nu vrea să înțeleagă, rămîne pe loc, nemișcat, înfigîndu-și cu încăpățînare cele patru picioare în pămînt, clipind din ochii-i blajini, iar omul îl veghează, zicîndu-și: „Acum boul ăsta nătîng va începe să se zbată, să zbiere, să mugească și să sară în aer, dar nu știe că n-are nici un rost să facă toate astea, fiindcă sînt mult mai deștept decît el".

Totuși Jerry nu gîndește despre Jabavu așa cum gîndește omul despre bou. Deși în toate privințele este mai șiret și mai cu experiență decît Jabavu, își dă seama totuși că Jabavu are în el ceva care îi scapă. Sînt clipe cînd își spune:

„Poate c-ar fi mai bine să-l las pe prostul ăsta să se ducă la Mizi. De ce nu? Am să-l amenințe că-l omor dacă vorbește despre noi și despre munca noastră..."

Dar e cu neputință să facă așa, din cauza celuilalt Jabavu, care prinde viață la auzul glumelor. Odată ajuns la Mizi, n-o să-l apuce pe Jabavu dorul de bogăție, de emoțiile vieții de acum, de cîrciumi și de femei? În clipele astea n-o să simtă nevoia să-și înjure vechii tovarăși, ori să anunțe chiar poliția? Fără îndoială că da. Și ce n-o să spună el poliției? Numele tuturor celor din bandă, ale mulatrilor care îi ajută, al indianului care-i ajută... Tare ar fi vrut Jerry să fi băgat cuțitul de mult în Jabavu, încă de pe cînd a auzit-o prima dată pe Betty vorbind despre el. Acum nu mai poate, fiindcă Betty îl iubește pe Jabavu, și ar putea ieși cu bucluc. Ah, cît a dorit Jerry să nu aducă femei în bandă, ce chef ar avea să-i omoare pe amîndoi... El însă nu ucide niciodată, decît atunci cînd este neapărat necesar, și în nici un caz nu face două omoruri odată. Dar ura lui pentru Jabavu și mai ales pentru Betty crește și se dezvoltă într-atît, încît îi vine greu s-o ascundă cu un zîmbet nepăsător și prietenos.

Totuși nu se oprește, îl împinge cu blîndețe pe Jabavu pe poteca rîsetelor primejdioase. Glumele pe care le face sînt înspăimîntătoare și, cînd Jabavu nu mai poate de frică, îl liniștește:

— Ei, nu e decît o glumă.

Vorbesc despre lucruri la auzul cărora Jabavu ar fi tremurat cu cîteva săptămîni în urmă. A învățat mai întîi să rîdă de bogăția domnului Mizi, de felul cum ticălosul ăsta inteligent ascunde banii în casă și jecmănește poporul care crede în dînsul. Jabavu nu dă crezare acestor vorbe, dar rîde și chiar duce gluma mai departe, zicînd:

— Ce proști sînt! sau: E mai bine să conduci Liga pentru progresul popoarelor africane decît o cîrciumă oarecare.

Totuși Jabavu nu crede nimic din toate acestea, îi admiră sincer pe oamenii luminii și nu-și dorește altceva decît să fie cu ei.

Mai tîrziu, Jerry întinde coarda și spune:

— Într-o bună zi, oamenii luminii vor fi omorîți, fiindcă sînt atît de ticăloși.

Totodată, face și glume cu privire la acest omor. Trec cîteva zile pînă cînd Jabavu e pregătit să rîdă, dar pînă la urmă ajunge să i se pară lucru neînsemnat, doar o glumă — și rîde. Apoi Jerry vorbește despre Betty și-i spune cum a ucis el odată o femeie care devenise primejdioasă; rîde și-i spune că femeia proastă e rea și periculoasă, că, deci, ar fi bine s-o ucidă pe Betty. Trec iarăși cîteva zile pînă cînd rîde și Jabavu, dar atunci rîde fiindcă ideea morții lui Betty îi face inima să-i salte de bucurie. Căci Betty devenise o povară pentru el, a ajuns să-i fie frică de ea. Ceasuri întregi îl veghează și sporovăiește:

— Hai, însoară-te cu mine și vom fugi în alt oraș.

Sau:

— Hai să-l ucidem pe Jerry, și să fii tu șeful bandei!

Sau:

— Mă iubești? Mă iubești? Mă iubești?

Și Jabavu se gîndește la femeile de altădată, care nu vorbeau despre dragoste ziua și noaptea, la femeile cu demnitate; dar pînă la urmă rîde. Cei doi tineri rîd împreună, hoinăresc pe străzi, vorbesc despre Betty, despre alte femei, cum sînt unele așa, altele altminteri, pînă cînd lucrurile ajung atît de departe, încît Jabavu rîde nepăsător cînd Jerry vorbește despre uciderea lui Betty sau a oricărui alt membru din bandă; vorbesc cu dispreț despre ceilalți, spun că sînt proști, că n-au îndemînare la treabă, că singurii mai răsăriți sînt ei doi, Jerry și Jabavu.

Totuși, sub masca prieteniei, amîndoi sînt înfricoșați, amîndoi știu că în curînd ceva are să se întîmple și se pîndesc unul pe celălalt, se urăsc unul pe altul, și Jabavu se gîndește tot timpul cum să fugă la domnul Mizi, în vreme ce Jerry visează noaptea mereu poliție și închisoare, visează omoruri, și mai ales uciderea lui Jabavu, dar și a lui Betty, fiindcă dușmănia lui pentru Betty a ajuns ca o boală. Cîteodată, cînd o vede pe Betty cum se freacă de Jabavu, ori cum îl sărută, ca la cinema, de față cu ceilalți, cum nu-și ia ochii de la el,

mîna îi alunecă tainic spre cuțit și-l strînge; îl mistuie pofta de a ucide.

Banda e dezorientată, ca și cum ar avea doi șefi. Betty șade totdeauna lîngă Jabavu și considerația ei pentru el se transmite și celorlalți. Jerry și-a impus poziția datorită faptului că totdeauna este cu mintea limpede, că nu se îmbată niciodată, că e mai puternic decît oricare altul. Dar astăzi Jabavu e mai puternic ca el. Parcă un ferment foarte activ de dizolvare a intrat în bandă, și Jerry îi dă acestui ferment numele domnului Mizi.

Vine și ziua cînd hotărăște să scape într-un fel sau altul de Jabavu, cu toată îndemînarea lui la furt.

Mai întîi vorbește convingător despre minele de la Johannesburg, arătînd ce frumoasă este viața de miner, cît cîștigă acolo oameni ca ei. Dar Jabavu îl ascultă nepăsător, spunînd „da" sau „așa?". Căci de ce să faci o călătorie grea și primejdioasă spre sud, spre bogățiile Orașului de Aur, cînd viața e bogată și aici? Atunci Jerry schimbă tactica, încearcă alt plan. E un plan primejdios și el știe asta. Vrea să facă o ultimă încercare de a-l slăbi pe Jabavu, folosind skokianul. Șase nopți la rînd își duce tovarășii prin cîrciumi, deși altădată îi povățuia să nu bea rachiul acela prost care le moleșește voința și le slăbește gîndirea. În prima noapte, lucrurile se petrec ca de obicei, ceilalți beau, Jerry și Jabavu se abțin. În a doua zi la fel. În a treia, Jerry îl provoacă pe Jabavu la întrecere și Jabavu la început refuză, apoi primește. Căci a ajuns într-o stare de spirit pe care nu o poate înțelege, i se pare că nu-i mai pasă de ceea ce se întîmplă. Așa că Jabavu și Jerry se pun pe băut și primul care se prăbușește e Jerry. Se deșteaptă în după-amiaza a patra și-și găsește banda jucînd cărți, în timp ce Jabavu, rezemat de un zid, se uită în gol, refăcut. Acum pe Jerry îl cuprinde o ură cum n-a mai simțit niciciînd împotriva lui Jabavu. Pentru Jabavu a băut în mod stupid, a zăcut în nesimțire ceasuri la rînd, în timp ce banda juca mereu cărți și rîdea poate de el. Parcă Jabavu ar fi acum șeful, nu el. Cît despre Jabavu, nefericirea lui a ajuns la un punct critic, i se întîmplă ceva foarte ciudat. E ca și cum foarte încet, el, adevă-

ratul Jabavu, se depărtează de celălalt Jabavu, de hoțul și de ticălosul care bea și fură, și se uită de undeva cu calm și nepăsare. Își spune că acum nu se mai află speranță pentru el. Niciodată n-o să se mai poată întoarce la domnul Mizi; niciodată nu va putea fi un om al luminii. Pentru el viitorul nu mai există. Se judecă singur și așteaptă, în timp ce norul cenușiu al nenorocirii se abate asupra lui.

Jerry se apropie, ascunzîndu-și gîndurile, și-l felicită fiindcă a fost mai rezistent. Îl măgulește, face glume pe socoteala celorlalți, care nu-i aud. Jabavu îl aprobă fără entuziasm. O ponegrește apoi pe Betty, ca și pe celelalte femei, fiindcă în clipele astea, cînd vorbesc despre femei cu ură, sînt cei mai buni prieteni. Jabavu intră în joc, la început indiferent, apoi cu mai multă inimă. Nu după mult, încep iar să rîdă împreună, și Jerry se felicită singur pentru viclenia de care e în stare. Betty nu vede cu ochi buni ceea ce fac ei, se apropie, dar amîndoi o gonesc, și ea se întoarce la ceilalți plină de amărăciune, înjurînd. Jerry spune iar că Betty e periculoasă, și povestește cum a omorît el odată o fată din bandă care s-a îndrăgostit de un polițist față de care trebuia să fie doar drăguță. Povestește întîmplarea nu numai ca să-l înspăimînte pe Jabavu, dar și ca să vadă cum reacționează acesta la ideea uciderii lui Betty. Și lui Jabavu îi trece iar prin minte ce bine ar fi dacă Betty nu l-ar mai plictisi mereu cu cererile și cu reproșurile ei, dar apoi gonește acest gînd. Jerry îl vede că se încruntă și schimbă repede o glumă cu alta, spunînd ce caraghios ar fi dacă cineva l-ar prăda pe domnul Mizi. Jabavu tace și pentru prima dată înțelege rostul rîsetelor și al glumelor, înțelege că oamenii mai degrabă rîd de ceea ce îi înfricoșează, că o glumă nu este cîteodată decît un plan pentru ziua de mîine. Își spune: „Poate că tot timpul Jerry a plănuit într-adevăr să-l ucidă, ba poate și să-l jefuiască pe domnul Mizi". Gîndul că a fost atît de prost îl copleșește, nefericirea care pierise din sufletul lui în clipa cînd s-a împrietenit cu Jerry îl cuprinde iarăși, se reazemă tăcut de perete și nu-i mai pasă de nimic. Pentru Jerry starea asta e mai prielnică decît își închipuie, fiindcă în clipa cînd sugerează să meargă la

cîrciumă, Jabavu se ridică grăbit. În această a patra noapte, Jabavu bea pentru prima dată skokian cu plăcere. Niciodată nu și-a dorit acest lucru de cînd a venit la oraș și a băut în localul doameni Kambusi. Jerry nu bea, ci pîndește; se simte grozav de ușurat. Acum, își zice el, Jabavu o să se dedea la băutură ca și ceilalți, o să se moleșească aidoma lor și Jerry o să-l dirijeze ca și pe ei.

În a cincea zi, Jabavu doarme pînă tîrziu și se deșteaptă cînd începe să se întunece; vede că ceilalți se pregătesc să se ducă la cîrciumă, dar lui i se face rău numai cînd se gîndește; îi anunță că nu merge la cîrciumă, că rămîne în pat, în vreme ce restul bandei se duce. Se întoarce cu fața la perete, deși Jerry glumește, îl mîngîie și rîde, el nu se mișcă. Dar Jerry nu le poate spune celorlalți să se ducă la cîrciumă numai din cauza lui Jabavu, așa că trebuie să plece și el cu ei, înjurînd de necaz, căci Jabavu rămîne singur în prăvălia părăsită. În ziua următoare, a șasea, membrii bandei sînt bolnavi și buimaci după skokianul băut și Jerry abia mai poate să se stăpînească. Jabavu e obosit și calm și stă la locul lui, lîngă perete, cufundat în gînduri, care trebuie să fie tare triste și întunecate, căci și el e foarte posomorît. Jerry își zice: „Tot așa se simțea și alaltăieri noapte, cînd a început să bea", și îl cheamă la cîrciumă, și Jabavu se duce. E noaptea a șasea. Jabavu se îmbată ca și rîndul trecut, împreună cu ceilalți, în timp ce Jerry rămîne treaz. În ziua a șaptea, Jerry își zice: „Asta va fi ultima încercare. Dacă Jabavu nu vine de plăcere la cîrciumă, atunci renunț la planul ăsta și încerc altceva".

În această a șaptea zi, Jerry e desperat, deși nu lasă să se vadă. Stă rezemat de zid în timp ce împarte și adună cărțile și ochii lui urmăresc jocul, ca și cum nu l-ar interesa nimic altceva. Totuși, din cînd în cînd îi aruncă repede cîte o privire lui Jabavu, care șade nemișcat în fața lui. Ceilalți încă nu s-au trezit, zac pe dușumea, gemînd și horcăind.

Betty stă grămădită dezgustător lîngă Jerry și bărbatul o privește cu ură. E plin de ură. Își zice că acum două luni conducea una din bandele cele mai productive din oraș, că nu există pericol, că poliția era bine

controlată și că, în aparență, totul trebuia să meargă bine mai departe. Și deodată Betty se îndrăgostește de acest Jabavu, lucrurile se încurcă, banda e neliniștită, Jabavu se gîndește la domnul Mizi, nimic nu mai e limpede și sigur.

E greșeala lui Betty — o urăște. E greșeala lui Jabavu — eh, cum îl mai urăște și pe Jabavu! E greșeala domnului Mizi — dacă ar putea, l-ar ucide pe domnul Mizi, căci îl urăște pe domnul Mizi ca pe nimeni altul în lume. Dar uciderea domnului Mizi ar fi o prostie; uciderea oricui este o prostie atîta vreme cît nu e neapărat necesară. El nu trebuie să ucidă fără să fie nevoie. Dar mintea lui e plină de gîndul uciderii, se uită la Betty cum îl privește beată și ar vrea s-o omoare, fiindcă i-a prilejuit tot necazul acesta, și cum cărțile fac fșt! fșt! fșt!, fiecare zgomot al lor i se pare ca o lovitură de cuțit.

Deodată Jerry se reculege și-și zice:

„Sînt nebun! Ce s-a întîmplat? Niciodată în viața mea n-am făcut un lucru fără să mă gîndesc, fără să am o pricină, și acum stau aici, fără nici o socoteală, așteptînd să se întîmple ceva! Omul ăsta, Jabavu, m-a scos din minți!"

Se uită piezîș la Jabavu și-l întreabă mieros:

— Vrei să mergi deseară la cîrciumă, să ne mai distrăm?

— Nu, nu merg — răspunde Jabavu. De patru ori m-am îmbătat cu skokian și cum spun acum așa rămîne. Niciodată n-am să mai beau skokian!

Jerry ridică din umeri și își pleacă ochii.

„Așa, își zice el. Bine, am dat greș. Totuși, în trecut am reușit. Dacă cu asta am dat greș, să mă gîndesc și să hotărăsc ce să fac. Trebuie să fie o cale. Dar care?"

Apoi se mai gîndește:

„Ei, de ce rămîn aici? Am mai fost și înainte în situații grele, dar mă aflam în alt oraș și am părăsit orașul, am venit aici. E ușor, pot să mă duc în Sud, în alt oraș. Proști sînt pretutindeni și proștii muncesc totdeauna pentru oameni ca mine".

Dar apoi, tocmai cînd își formulase bine planul, îl cuprinde o vanitate prostească:

„Și să părăsesc orașul ăsta, în care am legături, unde cunosc destul de bine poliția, unde mi-am format o organizație, numai din pricina prostului ăstuia de Jabavu? N-am să plec!"

Șade așa, amestecînd cărțile și gîndindu-se la toate aceste lucruri, dar pe fața lui nu se vede nimic; în adîncul lui clocotește de furie, de frică, de vanitate și dispreț. „Ceva o să se întîmple — își spune. Ceva. Să aștept".

Așteaptă; în curînd se lasă întunericul. Prin ferestrele murdare intră lumina roșiatică a amurgului care desenează pe dușumea pete negre-roșcate. Jerry le privește. „Sînge" — se gîndește el, și o dorință nemărginită îl cuprinde. Fără să mai stea la gînduri, trage un pic cuțitul, mîngîind cu drag mînerul. Observă că Jabavu îl privește, că deodată Jabavu se cutremură. O mulțumire nemăsurată îl cuprinde pe Jerry. Ah, cît îi este de drag tremurul ăsta! Mai trage un pic cuțitul și vorbește:

— Încă n-ai învățat să te temi de scula asta, dar mai ai timp.

Jabavu se uită la cuțit, apoi la Jerry, apoi își coboară privirile.

— Mi-e frică — zice simplu Jabavu, și Jerry vîră la loc cuțitul. Pentru o clipă îl stăpînește gîndul:

„E o nebunie ceea ce fac!"

Dar nu renunță.

Observă că stă cu piciorul pe una din petele de lumină roșie care intră pe fereastră, își trage repede piciorul, se scoală, ia lumînări dintr-o ascunzătoare din perete, le aprinde și le lipește în ceara lor pe lăzi. Lumina roșiatică piere. Acum încăperea e luminată de strălucirea galbenă și caldă a lumînărilor; se văd lăzile, sticlele grămădite prin colțuri, trupurile bețivilor ghemuite pe dușumea, pînze de păianjen printre scînduri. E o scenă obișnuită, cu tovarăși de băutură și jocuri de noroc, și dorința violentă de ucidere îl părăsește pe Jerry. Își spune din nou:

„Trebuie să-mi fac un plan, nu să mă las în voia întîmplării".

Apoi, unele după altele, trupurile încep să se miște, oamenii mormăie și se scoală, ținîndu-se cu mîinile de cap. Rîd fără vlagă. Cînd și Betty se ridică de pe dușunea, vede că e cam departe de Jabavu și se tîrăște pînă la el, îi cade pe genunchi, dar el o respinge calm. Văzînd așa, pe Jerry îl umple mînia. Dar se stăpînește și-și spune:

„Trebuie să-i fac pe imbecilii ăștia să-și vină în fire, să aștept pînă trece efectul skokianului, apoi să-mi fac un plan".

Ia cu o cutie mare ceai proaspăt din oala care fierbe la focul făcut pe dușumea și toarnă fiecăruia cîte o ceașcă, chiar și lui Jabavu, care pune ceașca jos, fără să se atingă de ea. Asta îl supără pe Jerry, dar nu zice nimic. Ceilalți beau și se simt mai bine. Se ridică toți, dar încă îi doare capul.

— Vreau să mă duc la local — zice Betty legănîndu-se înainte și înapoi. Vreau să mă duc la local!

Fără să judece, ceilalți îi repetă vorbele:

— Da, da, la local!

Jerry se întoarce repede, privindu-i pe fiecare. Își stăpînește supărarea. Și tot așa de ușor cum a venit, dorința de a merge la local îi părăsește. Uită de local, își beau ceaiul. Jerry mai face altul, mai tare, și le umple cestile. Beau toți. Jabavu privește scena ca și cum ar fi foarte departe. Observă liniștit:

— Ceaiul nu e destul de tare ca să potolească furia skokianului. Știu bine. În timpul cînd beam și eu, credeam că trupul vrea să mi se facă bucățele. Și ei au băut în fiecare noapte, toată săptămîna!

Jerry se așază lîngă Jabavu; are fața crispată. În adîncul lui s-a trezit din nou nevoia violentă de a ucide; și totuși se stăpînește. Își spune:

„Mai bine să-i părăsesc pe imbecilii ăștia acum..."

Dar gîndul înțelept piere sub valurile crescînde ale vanității. Își spune:

„Pot să-i determin să facă tot ce vreau. Totdeauna au făcut așa cum le-am spus".

Îi anunță calm:

— Ar fi mai bine ca fiecare din voi să mănînce o bucată de pîine.

Și în șoaptă, lui Jabavu:

— Gura! Dacă mai vorbești, te omor!

Jabavu dă din umeri cu nepăsare și așteaptă. În bezna din ochii lui e ceva gol, deșert, care-l înspăimîntă pe Jerry.

Betty se clatină pe picioare, genunchii îi tremură, dar se duce pînă la peretele cu oglinda prinsă-n cui. Înainte de a ajunge acolo, zice:

— Vreau să merg la local.

Ceilalți îi repetă vorbele și se scoală, proptindu-se bine pe picioare, ca să nu cadă.

Jerry strigă:

— Gura! Astă-seară n-o să mergeți la local!

Betty rîde moale și-i răspunde:

— Ba da, la local. Grozav îmi place să mă duc la local...

Cuvintele ei dau naștere altor cuvinte și șirul lor nu pare să se mai termine, cînd Jerry o apucă de umăr și o zguduie:

— Gura! îi zice el. N-ai auzit ce-am spus?

Betty rîde, se clatină, îl ia de gît și-l roagă:

— Drăguțule Jerry, frumosule Jerry, oh, te rog, Jerry!

Îi vorbește cu vocea unui copil care încearcă să capete ceva. Jerry, care a rămas țeapăn la atingerea ei, cu ochii încremeniți și alb de mînie, o zguduie din nou și o împinge. Ea se dă înapoi, clătinîndu-se, pînă se lovește de celălalt perete; se reculege, rîde și iar rîde, se îndreaptă de mijloc și pornește iar, clătinîndu-se, către Jerry, iar ceilalți o privesc. Li se pare strașnic ce face ea și o urmează, așa că Jerry se vede înconjurat, toți îl iau de gît și-l bat pe umăr, toți vorbesc cu glasuri ascuțite, copilărești, rîzînd ca și cum rîsul din ei e un izvor în continuă fierbere, care își caută drum printre buzele lor.

— Frumosule Jerry, hai, drăguțule, te rugăm, înțeleptule Jerry!

Și Jerry urlă:

— Gura! Înapoi! Vă omor pe toți...

Vocea lui îi surprinde și, pentru o clipă, tac. E o voce orgolioasă, cutremurătoare, de nebun. Fața îi tremură, buzele îi tremură. Stau cu toții în jurul lui, privindu-l,

se uită apoi unii la alții, clipind din ochi ca să vadă mai bine prin aburii beției, apoi se întorc și se așază; numai Betty rămîne în fața lui. Are gura crispată în așa fel că nu se știe dacă de rîs sau de plînsul care va izbucni, dar ea rîde iar, ascuțit și gîlgîitor, apoi clătinîndu-se vine lîngă Jerry, și pentru a treia oară îl înconjoară cu brațele și se îndeasă în el. Jerry stă liniștit. Ceilalți privesc, dar nu văd decît că Betty îl îmbrățișează și-l strînge, că se vîră în el și că rîde mereu. O văd apoi că se oprește, că brațele i se moaie și îi cad legănîndu-se în lături. Jerry o susține cu o mînă. Ceilalți izbucnesc în rîs, fiindcă li se pare foarte caraghios. Betty face o glumă caraghioasă, așa că e de datoria lor să rîdă.

Jerry însă, cuprins de furie și de o ură cum nu cunoscuse pînă atunci, își înfipsese cuțitul în Betty și gestul îl umple de o bucurie pe care n-o mai simțise niciodată în viața lui. Rămîne așa, ținînd-o pe Betty și o clipă nu se mai gîndește la nimic. Apoi, nebunia mîniei și a bucuriei se șterge și-și zice:

„Sînt nebun de legat! Omor un om pentru nimic, fiindcă sînt furios! ..."

O ține în brațe, încearcă să ticluiască un plan la repezeală, și-l vede pe Jabavu, așezat pe dușumea chiar lîngă el, cum se uită în sus clipind de uimire, și pe dată planul e gata. Se leagănă un pic, ca și cum Betty ar fi prea grea, apoi cade cu Betty peste Jabavu, se zbate un pic și se rostogolește într-o parte.

Jabavu, simțind sîngele cald curgînd din Betty, își zice:

„A omorît-o, și acum o să spună că am omorît-o eu".

Se ridică încet de jos și Jerry urlă:

— Jabavu a omorît-o, uitați-vă, a omorît-o pe Betty fiindcă e gelos!

Jabavu nu vorbește. Gîndurile care-i trec prin minte îl uimesc. Se simte grozav de ușurat că Betty a murit. Nu știuse pînă atunci cît de obosit era de femeia asta, cum îl apăsa, știind că niciodată nu va izbuti să se scuture de ea. Și acum zace moartă în fața lui.

— N-am omorît-o — zice el — n-am făcut așa ceva.

Ceilalți se scoală și se uită ca niște curci plouate. Jerry strigă:

— Ticălosul ăsta, el a omorît-o pe Betty!

— N-am făcut așa ceva — zice Jabavu.

Ochii tuturor se îndreaptă mai întîi spre Jerry și îl cred, apoi spre Jabavu; îl cred și pe el.

Jerry tace. Înțelege că sînt toți prea abrutizați, că nu se pot gîndi la ceva mai mult de o clipă.

Se așază pe o ladă și se uită la Betty, își frămîntă creierii ce să facă.

Jabavu, după ce a tăcut îndelung și a privit-o pe Betty, se așază pe altă ladă. Îl cuprinde desperarea atît de puternică, încît abia își mai poate mișca mădularele. Își zice:

„Acum nu mai e nimic de făcut. Jerry o să spună că am omorît-o eu. Nimeni n-o să mă creadă. Și — aici îi vine gîndul teribil — mă bucur că a omorît-o. Mă bucur. Acum mă bucur".

De aici mintea îl duce mai departe.

„Așa e drept. E o pedeapsă".

Se așază gînditor, mîinile îi cad și ochii i se opresc în gol. Ceilalți se așază și ei pe dușumea, grămădindu-se unii în alții, căutînd un reazem în fața acestui omor din care nu înțeleg nimic. Tot ceea ce știu e că Betty a murit. Ochii lor holbați, goi de gînduri, se îndreaptă spre Jerry, așteptînd să facă el ceva.

Dar Jerry, după ce-și pune în ordine multiplele-i planuri, se destinde, încearcă să privească lucrurile liniștit, cu încredere. Mai întîi trebuie să se descotorosească de cadavru. Apoi va veni vremea să se gîndească la ce are de făcut.

Se întoarce spre Jabavu și-i spune cu voce caldă, prietenoasă:

— Ajută-mă s-o duc pe tîmpita asta afară, în iarbă.

Jabavu nu se mișcă. Jerry își repetă spusele, dar Jabavu rămîne tot nemișcat. Jerry se scoală, se așază în fața lui și-i poruncește. Jabavu își ridică ochii încet, apoi clatină din cap.

Atunci Jerry se întoarce cu spatele la ceilalți și se apropie de Jabavu ținînd în mînă cuțitul, și-l împunge ușor.

— Crezi că mi-e frică să te omor și pe tine? îl întreabă încet, ca să audă numai el.

Ceilalți nu văd cuțitul, își închipuie numai că Jerry și Jabavu se sfătuiesc cum să scape de Betty. Încep să vorbească încet între ei și să scîncească.

Jabavu clatină iar din cap. Apoi se uită în jos, simțind apăsarea cuțitului. Vîrful i-a ajuns la piele și-l încearcă un fior rece. Îi trece prin minte un gînd care-l supără: „Îmi taie haina mea frumoasă". Ochii i se îngustează și-i spune furios:

— Îmi tai haina!

„E nebun!" își zice Jerry, însă știe și înțelege cît poate să scoată dintr-o astfel de clipă de slăbiciune. Folosindu-se de toate resursele voinței sale, își închide ochii pe jumătate, îi pironește în ochii goi ai lui Jabavu și-i zice:

— Vino acum, și fă ce ți-am spus!

Jabavu se ridică încet și, la un semn al lui Jerry, o apucă pe Betty de picioare. Jerry o ia de umeri. O duc la ușă și Jerry strigă la ceilalți tare, ca să înțeleagă prin aburii beției:

— Stingeți lumînările!

Nimeni nu se mișcă. Jerry mai strigă o dată și tînărul care dormea noaptea cu Jerry se scoală și stinge încet lumînările. Încăperea e năpădită acum toată de întuneric, ceilalți scîncesc de frică și Jerry le spune:

— Să nu aprindeți lumînările! Altfel vă arestează. Mă întorc îndată.

Scîncetele încetează. Se aud respirații gîfîitoare, înspăimîntate, dar nimeni nu mișcă. Cei doi trec din bezna încăperii în bezna nopții. Jerry așază jos corpul și încuie ușa, apoi se duce la fereastră și o fixează cu ajutorul unor pietre. Se întoarce și apucă trupul de umeri. E foarte greu și le alunecă din mîini. Jerry nu scoate o vorbă. Jabavu tace și el. O duc departe, prin buruieni și tufișuri, ferindu-se de potecă, și o aruncă într-un șanț adînc din spatele unei cîrciumi. Nu va fi găsită decît dimineața, și atunci bănuiala va cădea pe cei care au băut în cîrciumă, nu pe Jerry ori pe Jabavu. După aceea aleargă amîndoi la prăvălia părăsită și cînd intră, îi aud pe ceilalți văicărindu-se în întuneric de

frică și de nesiguranță. Cineva a încercat să iasă pe fereastră și a spart un geam, dar pietrele țin încă giurgiuveaua. Sînt grămădiți la perete și stau acolo ciorchine, fără vlagă în ei, înspăimîntați. Jerry aprinde lumînările și le strigă:

— Gura!

Mai strigă o dată la ei și oamenii tac.

— Așezați-vă! și oamenii se așază. Se așază și el lîngă perete, și ia cărțile, le cere să joace.

Jabavu își privește haina. E udă de sînge. Cînd și-o scoate, vede o mică tăietură pe piept, în locul unde la împuns Jerry. Se întreabă cum de este atît de stupid încît să-i pese de o haină. Ce importanță are o haină? Chiar în clipa asta Jerry face un semn cu capul spre cîrligul din perete, de care atîrnă mai multe haine și sacouri, și Jabavu se duce la cîrlig, ia de acolo un sacou frumos, albastru, și se uită la Jerry. Ochii lor își încrucișează dur privirile. Ochii lui Jabavu se apleacă, Jerry îi zice:

— Scoate-ți cămașa și vesta!

Jabavu îl ascultă. Jerry continuă:

— Puneți vesta și cămașa pe care le găsești în lada aceea.

Jabavu se duce la ladă supus, ca și cum n-ar avea voință, găsește în ea o vestă și o cămașă, le îmbracă, își pune apoi haina albastră. Jerry se scoală repede, își smulge de pe el haina și cămașa pătate de sînge, își șterge cu grijă cuțitul pe ele și apoi le dă lui Jabavu.

— Ia-mi lucrurile, și îngroapă-le în pămînt, împreună cu ale tale — îi spune.

Din nou cele două perechi de ochi se înfruntă și ochii lui Jabavu se pleacă. Ia lucrurile mînjite de sînge și iese. Merge prin întuneric pînă într-un loc unde tufișurile sînt mai dese și sapă acolo cu un par ascuțit. Îngroapă hainele și se întoarce la prăvălie. Cînd intră, înțelege că Jerry a vorbit, a vorbit, a vorbit cu ceilalți, că le-a explicat cum el, Jabavu, a omorît-o pe Betty. Din privirile lor îngrozite înțelege că îl cred pe Jerry.

I se pare însă că îngropînd hainele pătate și tăiate, a îngropat și slăbiciunea lui în fața lui Jerry. Anunță liniștit:

— N-am omorît-o eu pe Betty.

Se duce la perete și se așază așteptînd cele ce or să se mai întîmple. Căci nu-i pasă. Nu-i pasă cîtuși de puțin. Jerry, văzînd cît este de doborît, îl înțelege cu totul greșit. Își zice:

„Acum fac cu ăsta ce vreau. Poate e bine c-am omorît-o pe tîmpita aia. Fiindcă, în sfîrșit, Jabavu o să facă tot ce-i spun".

Îl lasă pe Jabavu, despre care își închipuie că e asigurat, și se îndreaptă spre ceilalți, încercînd să-i liniștească. Toți țipă și se văicăresc, din cînd în cînd cer skokian ca să uite de groaza acestei nopți teribile. Dar Jerry le vorbește hotărît, le face cîte un ceai și mai concentrat, le dă cîte o bucată de pîine, îi silește s-o mănînce și la urmă le spune să se culce. Ei însă nu pot dormi. Se strîng la un loc, vorbesc despre poliție, cum vor fi bănuiți toți de omor, pînă cînd Jerry le mai dă să bea puțin ceai, în care a presărat un praf cumpărat de la un indian, un praf care-i face pe oameni să adoarmă. Nu după mult, se întind cu toții pe dușumea, cufundați într-un somn care-i va vindeca și care va goni răul provocat de consumul îndelungat de skokian.

Cît e noaptea de lungă zac acolo, gemînd din cînd în cînd, ori strigînd, ori rostind vorbe de groază. Jerry șade și își dă în cărți, și îl veghează pe Jabavu, care nu face nici o mișcare.

Jerry e acum foarte încrezător în sine însuși. Își face planuri, le examinează, le schimbă cu altele; toată noaptea îi lucrează mintea. Frica, slăbiciunea au pierit. Ajunge la concluzia că, omorînd-o pe Betty, a făcut singurul lucru inteligent nepregătit dinainte.

Noaptea trece cu jocul de cărți, cu gemetele celor adormiți. Prin fereastra murdară intră mai întîi o lumină cenușie, care, pe măsură ce soarele se ridică, devine trandafirie, apoi aurie și se întărește pînă ajunge de un galben cald, aprins. Cînd se face ziuă bine, Jerry îi deșteaptă pe ceilalți lovindu-i cu piciorul, dar în așa fel încît să nu-și dea seama la trezire că au fost loviți.

Se trezesc și-l văd pe Jerry jucînd cărți și pe Jabavu rezemat de perete și uitîndu-se în gol. Prin mintea fiecăruia trece amintirea sălbatică, nelămurită a unei cri-

me și a unei lupte, se uită unii la alții și-și citesc pe față aceleași amintiri. Își îndreaptă apoi privirile spre Jerry, căutînd o explicație. Dar Jerry se uită la Jabavu. Și își amintesc atunci cu toții că Jabavu a omorît-o pe Betty și chipurile li se întunecă, și respiră greu. Nu mai sînt abrutizați de skokian, se simt doar slăbiți, obosiți și înspăimîntați. Jerry nu se mai teme că nu-i poate domina. Cînd se trezesc toți, cînd arată că pot înțelege ce li se spune, Jerry începe să vorbească. Le explică liniștit și nepăsător ceea ce s-a întîmplat noaptea trecută, că Jabavu a ucis-o pe Betty — și Jabavu nu zice nimic.

Tocmai tăcerea lui Jabavu îl tulbură pe Jerry, fiindcă n-a prevăzut-o. Dar e atît de încrezător, încît o trece cu vederea. Le spune că potrivit regulilor bandei, dacă ajung să fie bănuiți, Jabavu să se predea singur la poliție și să nu vorbească nimic despre ceilalți. Dar dacă năpasta trece, trebuie să păstreze toți tăcerea și să-și vadă de treabă ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Jerry vorbește cu atîta ușurință, încît toți capătă încredere, iar unul se strecoară afară ca să cumpere pîine și lapte pentru ceai, și mănîncă și beau laolaltă, ba chiar rîd cînd Jerry face cîte o glumă. Rîsul nu e prea inimos, dar le dă curaj. Și în tot acest timp Jabavu stă rezemat de perete, cufundat în sine, și nu scoate o vorbă.

Jerry și-a pus la punct acum întregul plan. E foarte simplu. Dacă poliția dă semne în cursul zilei că a descoperit cine a ucis-o pe Betty, el o va șterge la repezeală, se va duce la oamenii pe care îi știe și care îl vor ajuta și va pleca în Sud cu hîrtii ticluite pe alt nume, lăsînd în urmă buclucul ăsta. Dar după săptămîna de beție nu prea mai are bani. Poate numai cinci șilingi. Prietenii or să-i mai dea ceva. Jerry nu se gîndește să plece la Johannesburg cu atît de puțini bani. Ar vrea să aibă ceva mai mulți. Dacă poliția nu știe pe cine să învinuiască, va rămîne pe loc, în prăvălia asta, cu Jabavu și cu ceilalți, pînă seara. Apoi planul e atît de îndrăzneț, că Jerry rîde în sine însuși, arzînd de dorința de a-l povesti și celorlalți ca pe o glumă strașnică. Planul lui Jerry nu este altul decît să se ducă acasă la

domnul Mizi, să ia banii pe care-i va găsi acolo şi să fugă cu ei în Sud. Îşi închipuie că în casa aceea sînt bani, şi încă mulţi. Cînd l-a jefuit pe domnul Samu, acum cinci ani, în alt oraş, a pus mîna pe nouăsprezece lire.

Domnul Samu ţinea banii într-o cutie în care păstrase odată tutun şi care se găsea în acoperişul de iarbă al unei colibe. Jerry îşi închipuie că n-are decît să intre în casa domnului Mizi ca să găsească acolo bani, că va pleca bogat la Johannesburg şi va trăi în lux şi siguranţă, că va avea cu ce să corupă şi pe alţii. Îl va lua pe Jabavu cu el. Jabavu e acum om sigur, e prea înspăimîntat ca să-l înştiinţeze pe domnul Mizi. Mai ales că el trebuie să ştie unde ţine domnul Mizi banii.

Totul e foarte simplu. Îndată ce Jabavu o să-i dea banii, îi va spune să se întoarcă la ceilalţi şi să-l aştepte. Ei îi vor aştepta. Vor trece cîteva zile pînă vor înţelege că i-a tras pe sfoară, dar atunci el va fi departe, în Johannesburg.

Spre prînz, Jerry scoate ultima sticlă de whisky şi dă fiecăruia cîte puţin să bea. Jabavu refuză, clătinînd din cap uşor. Jerry trece mai departe. Cu atît mai bine.

Are grijă ca tot grupul să se aşeze şi să joace cărţi, să aibă fiecare puţin whisky-şi multă mîncare. Vrea să le fie simpatic, ca ei să capete încredere în el înainte de a le explica planul, care i-ar îngrozi dac-ar fi moleşiţi de băutură şi speriaţi de crimă.

Pe la mijlocul după-amiezei se strecoară afară şi se amestecă printre oamenii din piaţă, unde aude vorbindu-se despre omor. Poliţia a interogat pe mulţi, dar nimeni n-a fost arestat. Va fi un caz ca multe altele — încă o puşlama ucisă în cursul vreunui scandal, şi nimănui nu-i pasă prea mult de aşa ceva. Ziarele vor publica o notiţă; vreun preot va ţine poate o slujbă, Mizi va rosti poate un discurs despre corupţia africanilor şi cauza ei, sărăcia. La acest din urmă gînd Jerry rîde în sine şi se întoarce la ceilalţi foarte bine dispus.

Le spune că lucrurile se vor aranja, apoi le vorbeşte despre domnul Mizi, în parte fiindcă persoana acestuia ţine de planul lui, în parte din pricina plăcerii pe care i-o prilejuieşte. Îl imită pe domnul Mizi, ţinînd un dis-

curs despre corupție și decădere. Jabavu nu se amestecă, nici măcar nu ridică ochii. Apoi Jerry face o serie de glume pe socoteala doamnelor Mizi și Samu, și rîd cu toții, afară de Jabavu.

Cu toții, chiar și Jerry, înțeleg greșit tăcerea lui Jabavu. Își închipuie că e înfricoșat, mai ales că i-e frică de ei, fiindcă știu că a omorît-o pe Betty. Căci acum toți îl cred ucigaș, cred că au văzut crima cu ochii lor.

Nu înțeleg că ceea ce se întîmplă cu Jabavu este un lucru vechi de cînd lumea. Că mintea i se întunecă de desperare, că acceptă hotărîrea destinului și se gîndește la moarte. Conștiința existenței destinului, a soartei, este foarte puternică în viața tribului, unde vina și răspunderea pentru faptele rele sînt stabilite pe calea vechilor practici ale magiei. Dacă acești tineri n-ar fi trăit de atîta vreme în orașul oamenilor albi, ar fi înțeles ce se petrece acum în Jabavu. Nici chiar Jerry nu înțelege, deși sînt clipe cînd tăcerea asta îndelungată îl scoate din răbdări. Ar vrea să-l vadă pe Jabavu puțin mai înspăimîntat și respectuos.

Spre seară, Jerry dă ultimii cinci șilingi fetei care lucra cu Betty și care e mai tulburată decît toți ceilalți și-i spune că a ales-o să se ducă în piață și să cumpere demincare, fiindcă e inteligentă. Ei vorbele acestea îi fac plăcere, pleacă și se întoarce după o jumătate de oră cu pîine și turte de mălai fiert, înștiințîndu-i că nu se mai vorbește despre omor. Jerry îi îndeamnă să mănînce. E foarte important să fie toți sătui, să se simtă bine; abia acum le vorbește despre planul lui.

— Acum să vă spun un banc strașnic — îi anunță el rîzînd. La noapte vom jefui casa domnului Mizi. E un om foarte bogat. Jabavu o să facă treaba împreună cu mine.

O clipă domnește printre ei nesiguranța. Se uită unul la altul, văd privirile grele ale lui Jabavu, ochii-i ridicați cu greu spre dînșii, apoi se tăvălesc pe jos de rîs și mult timp nu se opresc. Doar Jerry îl observă pe Jabavu. Se hotărăște să-l ia în zeflemea un pic.

— Ei, tuciuriule de la țară — îi zice — ți-a intrat frica în oase!

Jabavu suspină, dar nu face nici o mișcare, și pe Jerry îl cuprinde panica. De ce nu urlă Jabavu, de ce nu se supără, de ce nu se arată înspăimîntat?

Hotărăște să aștepte pînă va sosi momentul acțiunii.

Cum ceilalți nu mai rîd, ba se uită la el așteptînd altă glumă bună, el se strîmbă spre Jabavu, făcîndu-le și lor semn să-l imite. Cu toții se strîmbă și se uită unii la alții. Jerry aprinde lumînări și îi strînge într-un spațiu mic, luminat, în jurul unei lăzi. Jabavu rămîne în afara cercului luminos, în umbră. Ceilalți încep să joace cărți, fac gălăgie multă și rîd, și Jerry îi atîță mereu cu cîte ceva ca să-i țină atenți la cărți, să nu ia seama la Jabavu. Tot timpul se gîndește la fiecare detaliu al planului, hotărît să-l aplice.

Pe la miezul nopții le face cu ochiul celorlalți, se ridică și se apropie de Jabavu. Își încordează atît de mult voința, încît transpiră.

— E timpul — zice încet, și-și pironește ochii într-ai lui Jabavu.

Jabavu nu-și înalță privirile, nu se mișcă. Jerry îngenunchează în grabă și, ca în noaptea trecută, stă cu spatele la ceilalți, și-l împunge ușor pe Jabavu în piept cu cuțitul. Se uită fix, fix la Jabavu și-i șoptește:

— Îți tai haina!

Privește printre pleoapele strînse, concentrîndu-se asupra lui Jabavu și-i spune:

— Ți-am tăiat haina, acum șișul intră în tine.

Jabavu își ridică privirile.

— Scoală-te — îi spune Jerry și Jabavu se scoală ca hipnotizat.

Jerry e puțin amețit de victoria obținută, și rezemîndu-se cu mîna de perete, se întoarce către ceilalți și le vorbește:

— Ascultați acum ce vă spun. Noi doi ne ducem la domnul Mizi. Stingeți lumînările și așteptați în întuneric; nu, puteți să țineți aprinsă o lumînare, dar puneți-o pe dușumea, ca să nu se vadă afară nici un fel de lumină. Știu că în casa domnului Mizi se află ascunsă o mare sumă de bani. Ne vom întoarce cu tot ce vom găsi. Dacă iese scandal, o să fug la unul din prietenii noștri. O să stau acolo o zi, poate două. Jabavu o să

se întoarcă aici. Dacă nu apar pînă mîine dimineață, atunci puteți să plecați de aici cîte unul, nu toți deodată. Cîteva zile nu lucrați împreună, nu vă apropiați de cîrciumi. Vă interzic să beți skokian pînă nu vă dau eu voie. Am să vă trimit vorbă cînd vom putea să ne întîlnim iar, fără primejdie. Toate astea vi le spun numai pentru cazul că iese cu scandal, altfel nu e nevoie. Jabavu și cu mine vom fi înapoi peste trei sferturi de oră cu banii. Îi vom împărți între noi. Asta înseamnă că vreo săptămînă nu va mai trebui să lucrăm. Între timp poliția va uita omorul.

Pentru prima dată vorbește și Jabavu:

— Domnul Mizi nu e bogat și n-are bani în casă.

Jerry se încruntă și-l trage iute pe Jabavu după el în întuneric. E beznă pretutindeni, copacii se leagănă bătuți de un vînt puternic și rece, munți de nori groși se mișcă pe cer; stele palide, încețoșate, se arată printre ei. E o noapte bună pentru furt.

Jerry își zice:

„De ce-a spus asta? Ciudat".

Ceea ce e ciudat e că în tot cursul acestor săptămîni Jerry a crezut că Jabavu minte în privința banilor — și Jabavu n-a înțeles niciodată că Jerry și-a închipuit tot timpul că acolo sînt într-adevăr bani.

— Vino — îi spune Jerry liniștit. Vom termina repede. Acum, pînă ajungem, gîndește-te la cele ce-ai văzut în casa domnului Mizi, la locul unde ai văzut că sînt ascunși banii.

Deodată, în mintea lui Jabavu apare un tablou, apoi altul. Vede cum domnul Mizi, în seara aceea, s-a dus în colțul camerei, a ridicat un capac din pardoseală și a scos niște cărți din gaura întunecată de sub dușumea. Acolo ține el cărțile pe care i le-ar lua poliția. După acest tablou urmează altul, pe care nu l-a văzut în realitate niciodată, dar pe care mintea lui îl născocește acum. Îl vede pe domnul Mizi scoțînd o cutie mare, plină de suluri de bancnote. Da, Jerry e tare deștept, căci vechea foame din Jabavu își înalță capul și-i gata să-i dea semn. Apoi tabloul i se șterge din minte, foamea piere și ea. Merge cu greu alături de Jerry, gîndindu-se:

„Ne ducem la domnul Mizi. Cînd o să ajungem acolo, am să găsesc eu cum să vorbesc cu el... O să mă ajute".

Jerry vorbește cu glas tare:

— Nu călca așa de apăsat, prostule!

Jabavu nu-și schimbă felul de a merge, Jerry se uită în jurul lui prin întuneric, zicîndu-și nervos:

„Nu cumva e nebun? Ori poate că ia vreun drog și eu nu știu? Se poartă foarte ciudat".

Apoi se îmbărbătează singur:

„Uite ce bine a ieșit cu moartea lui Betty, deși nu m-am așteptat! Uite ce noapte strașnică pentru furt, deși n-am ales-o eu. Am noroc cu carul. Totul merge strună!"

Nu-i mai spune lui Jabavu să calce ușor, fiindcă vîntul mișcă ramurile copacilor cînd înainte, cînd înapoi, și înalță vîrtejuri de praf în jurul picioarelor lor. E întuneric beznă. Prin case, luminile sînt stinse; trec prin cartierul respectabil al orașului, unde oamenii se scoală dis-de-dimineață, ca să se ducă la muncă, așa că se culcă devreme. Jabavu se împiedică de o piatră și face zgomot și Jerry își trage cuțitul și-l înghiontește pe Jabavu cu cotul pînă cînd acesta se întoarce și se uită.

— Îl înfig în tine dacă strigi ori fugi — îi spune încet, și Jabavu tace, dar își zice că Jerry se poartă foarte ciudat. De ce se duce la domnul Mizi după bani? De ce-l ia pe el, pe Jabavu? Poate că uciderea lui Betty l-a făcut să-și piardă mințile. Apoi își spune:

„Nu e chiar atît de ciudat. A glumit că o ucide pe Betty și a ucis-o. A glumit că-l jefuiește pe domnul Mizi și acum sîntem pe cale să..."

Pășește cu greu înainte, prin șuierul vîntului, prin întunericul plin de praf și de frunze gonite și simte un gol în creieri, apoi nu mai simte nimic; numai o greutate în picioare, căci a obosit după somnul prea scurt, după nopțile de dans și de skokian, dar mai presus de toate e obosit de desperare, fiindcă aude tot timpul:

„Nu-i nimic de făcut cu tine, ai să mori, Jabavu. Ai să mori!"

Cuvintele se înșiră singure într-o melopee, un cîntec trist, domol, ca pentru cineva care moare.

„Ei, iată-l pe Jabavu, pe hoțul cel mare! Iată-l pe ucigașul Jabavu, cum se furișează prin întuneric ca să-și prade prietenul! Iată-l pe Jabavu cel cu mîinile roșii de sînge! Ei, Jabavu, acum venim către tine! Venim, Jabavu, n-ai cum să scapi de noi..."

Sub felinarele de pe trotuare, dar la mari distanțe, fiindcă în cartierul băștinașilor sînt felinare puține, lucesc mici pete de lumină galbenă. Jabavu se poticnește tocmai sub o astfel de pată luminoasă.

— Bagă de seamă, prostule! îi spune Jerry aspru, înfricoșat. Îl trage într-o parte, apoi se oprește. Își zice:

„Poate e nebun. Dacă nu, cum de se poartă așa? Cum de am luat un nebun și-un prost într-o treabă periculoasă ca asta? Poate-ar fi mai bine să nu mă duc acolo..."

Apoi se uită la Jabavu, care stă liniștit și răbdător lîngă el, și se gîndește:

„Nu, îi e doar frică de mine".

Și pleacă mai de parte, ținîndu-l pe Jabavu de încheietura mîinii.

Mai tîrziu Jabavu izbucnește în rîs și zice:

— Văd casa domnului Mizi, e lumină la ferestre.

— Gura! zice Jerry, dar Jabavu continuă:

— Oamenii luminați studiază noaptea. Sînt lucruri despre care tu habar n-ai.

Jerry îi pune mîna pe gură, și Jabavu i-o mușcă. Jerry și-o smucește și o clipă tremură de dorința de a-i strecura ușurel cuțitul printre coaste. Dar luptă cu sine, se stăpînește. Rămîne pe loc, mișcîndu-și mîna mușcată, și se uită la lumina din casa domnului Mizi. Aproape că vede banii cu ochii și pofta îi crește nemăsurat. Nu se mai poate opri acum, nu mai poate da înapoi, nu-și mai poate schimba planul. E ușor să mergi înainte! În cinci minute banii vor fi ai lui, apoi îi va da papucii lui Jabavu și după cincisprezece minute va fi în casa unui prieten care-l va adăposti pînă dimineața. Totul e atît de ușor, atît de ușor! Să dea înapoi e greu și, mai ales, rușinos. Strînge din dinți și-și făgăduiește:

„Așteaptă un pic, țărănoiule tuciuriu! De cum pun mîna pe bani, tu poți să fii prins. Și chiar dacă nu ești,

ce-ai să faci fără mine? Ai să te duci înapoi la bandă, dar fără mine sînt toți ca puii de găină și într-o săptămînă o să aveți toți de-a face cu poliția".

Gîndul îi face atîta plăcere, încît îi vine să rîdă, îl prinde, bine dispus, pe Jabavu de încheietură și-l trage înainte.

Merg pînă ajung la zece pași de fereastră, chiar acolo unde cade o lumină firavă, lăsînd să se vadă solul uscat, bolovănos, și un tufiș de sub fereastră, des și întunecat. Îi înconjoară bezna, umezeala, vîntul. Îl văd pe fiul domnului Mizi întins de-a latul pe pat, încă îmbrăcat, adormit cu cartea în mînă.

Jerry își face iute socoteala, apoi zice:

— Ai să te cațări și ai să intri repede pe fereastră. Nu încerca să faci pe deșteptul. Pot să arunc șișul de la distanță tot așa de bine cum îl folosesc de aproape, așa că...

Îl răsucește ușor spre haina lui Jabavu și cîtă plăcere simte cînd Jabavu se dă înapoi! E ciudat că Jabavu nu se teme pentru pielea lui, dar nu poate îndura să-și vadă haina găurită și tăiată. S-a dat înapoi instinctiv, aproape supărat, ca și cum l-ar fi necăjit o muscă. Aude vocea puternică și încrezătoare a lui Jerry:

— Te vei duce la ușa care dă în camera cealaltă. Vei sta lîngă perete, cu spatele la el, vei întinde brațul într-o parte și vei stinge lumina. Nu te gîndi să faci pe deșteptul, fiindcă te luminez cu lanterna, uite...

Și aprinde o lanternă mică, pe care o are în palmă. Din lanternă țîșnește o singură rază de lumină puternică, subțire ca un creion. O strînge în mînă, dar strînge și din dinți ca să nu înjure, fiindcă sîngele care-i curge din locul unde l-a mușcat Jabavu face să-i alunece lanterna din mînă.

— Apoi vin și eu în odaie, îl leg la iuțeală pe prostul ăla din pat, și îmi arăți unde sînt banii.

Jabavu tace, apoi zice:

— N-am ce bani să-ți arăt. Ți-am spus că nu sînt bani. De fapt, de ce vrei să intri în casa asta?

Jerry îl apucă de braț și șuieră:

— E timpul să termini cu gluma!

Jabavu continuă:

— Ți-am spus odată că sînt bani aici, dar în vremea cînd glumeam. Desigur, ai înțeles că...

Se oprește, gîndindu-se la natura acelor glume. Apoi își spune:

„Nu-i nevoie, cînd am să fiu înăuntru, am să-l chem pe Mizi".

Jerry îl întreabă:

— Și de ce să nu fie bani? Unde ține banii Ligii? N-ai văzut locul în care oamenii ăștia păstrează lucrurile interzise? Cînd am luat banii de la domnul Samu, i-am luat dintr-un astfel de loc...

Jabavu își trage însă brațul și înaintează prin lumină spre fereastră, fără să-și înăbușe pașii. Jerry șuieră pe urma lui:

— Încet, nebunule, încet!

Jabavu împinge fereastra cu umărul, și fereastra se deschide cu zgomot. Se cațără. În spatele lui, Jerry țopăie și înjură de furie. O clipă se întreabă dacă n-ar fi mai bine s-o șteargă. Apoi i se pare că vede cutia mare și plină cu bani și se aruncă după Jabavu, trece prin spațiul luminat și se cațără pe fereastră.

Cei doi tineri au intrat prin fereastra luminată făcînd mult zgomot. Băiatul de pe pat se mișcă, dar Jerry s-a și aplecat peste el, îl leagă la ochi cu o cîrpă și-i vîră în gură o batistă plină cu aluat umed; în același timp îi pune un genunchi în piept și-l leagă cu o frînghie, astfel că băiatul nu mai poate nici să se miște, nici să vadă, nici să strige. Dar cînd Jabavu îl vede pe fiul domnului Mizi legat pe pat, ceva în interiorul lui se deșteaptă și-i vorbește, indiferența lui dispare și începe să strige:

— Domnule Mizi, doamnă Mizi!

E vocea unui copil îngrozit, fiindcă frica de Jerry l-a năpădit din nou. Jerry se răsucește pe călcîie înjurînd și ridică brațul în care ține cuțitul. Jabavu sare la el și-l apucă de încheietură. Cei doi se clatină înlăn-

ţuiţi, în plină lumină; amîndoi caută să apuce cuţitul, dar în camera din spate se aude zgomot. Ca fulgerul, Jerry sare într-o parte, se avîntă şi ţîşneşte pe fereastră, în timp ce Jabavu se clatină încă, ţinînd cuţitul în mînă.

Intră domnul şi doamna Mizi şi cînd îl vede, domnul Mizi se repede la el şi-l apucă de mîini, strîngîndu-i-le lîngă trup, dar Jabavu îi spune:

— Nu, nu, vă sînt prieten!

Domnul Mizi îi spune peste umăr doamnei Mizi:

— Lasă-l în pace pe băiat! Dă-mi ceva să-l leg pe ăsta!

Căci doamna Mizi s-a aplecat înfricoşată peste fiul ei care se sufoca aproape, acoperit cu o cuvertură. Jabavu se lasă moale în mîinile domnului Mizi şi-i spune:

— Nu sînt hoţ, eu v-am strigat şi, credeţi-mă, domnule Mizi, am vrut să vă previn.

Domnul Mizi e prea furios ca să-l asculte. Îl ţine strîns de încheietură şi aşteaptă ca doamna Mizi să-şi dezlege fiul.

Apoi doamna Mizi se întoarce spre Jabavu şi-i spune aproape strigînd:

— Te-am ajutat, te-am primit în casă, şi acum vrei să ne jefuieşti...

— Nu, nu, doamnă Mizi, nu e aşa, să vă spun...

— Ai să spui la poliţie — zice domnul Mizi aspru.

Şi Jabavu, văzînd chipul împietrit, furios al domnului Mizi, simte că a fost trădat. În sinea lui, un simţămînt nou ia naştere din desperarea care începe să-l cuprindă.

Băiatul, care şade acum pe pat, pipăindu-şi falca lovită de ghemul mare de cocă, îi spune:

— De ce-ai făcut asta? Te-am supărat cu ceva?

— N-am făcut-o eu... a fost celălalt!

Băiatul fusese însă legat la ochi înainte de a-i fi putut deschide, aşa că nu văzuse nimic.

Apoi domnul Mizi se uită la cuțitul de pe pardoseală și zice:

— Ești un asasin, nu numai un hoț. Pe pardoseală e sînge...

— Nu, sîngele trebuie să fie curs din mîna lui Jerry, l-am mușcat de mînă... — spune Jabavu, apoi vocea i se stinge.

Doamna Mizi îi spune cu dispreț:

— Îți închipui că ne prosteștî. De două ori ai fugit. O dată de la doamna și domnul Samu, cînd ți-au dat ajutor în desiș. Apoi de la noi, care tot așa te-am ajutat. Ai stat tot timpul cu derbedeii și acum vii aici cu cuțitul și vrei să stăm cu mîinile în sîn cînd tu ne legi copilul și-i umpli gura cu aluat!

În strînsoarea domnului Mizi, Jabavu e moale ca un miel. Le spune cu simplitate:

— Nu mă credeți...

Desperarea îi curge prin vine ca o otravă neagră. Și din nou această desperare produce surpriză celor din jurul lui.

Domnul Mizi slăbește strînsoarea și doamna Mizi, care plînge cu amărăciune, îi spune:

— Ai venit cu cuțitul, Jabavu, cu cuțitul!

Domnul Mizi ia cuțitul de pe jos, vede că nu e pătat de sînge, se uită la sîngele de pe dușumea și zice:

— Un lucru e adevărat. Sîngele nu vine de la o rană făcută cu cuțitul.

Dar Jabavu se uită acum în pămînt, posomorît și indiferent.

Apoi intră poliția, mai mulți polițiști deodată, unii pe fereastră, alții prin ușa din față. Unul îi pune cătușe lui Jabavu și ia o declarație de la domnul Mizi. Doamna Mizi plînge încă și se agită pe lîngă fiul ei.

Jabavu mai vorbește o dată. Spune:

— Nu sînt hoț. Am venit aici ca să vă previn. Vreau să trăiesc ca un om cinstit.

Cînd aude așa, polițistul rîde și zice că Jabavu, deși a venit abia de cîteva săptămîni în oraș, e cunoscut ca unul din cei mai dibaci hoți, că face parte din banda cea mai ticăloasă. Că acum, datorită lui, vor fi toți prinși și băgați la pușcărie.

Jabavu ascultă cu indiferență. Se uită la doamna Mizi cu privirea amară a copilului trădat de mama lui. Apoi se uită și la domnul Mizi cu aceeași privire. Amîndoi se uită uimiți la Jabavu. Dar domnul Mizi își spune:

„Toată viața am căutat să nu am de-a face cu poliția și acum nerodul ăsta mic mă face să-mi pierd vremea prin tribunale; acum o să se spună că am fost amestecat în procese".

Jabavu e luat în dubă și dus la închisoare. Rămîne acolo toată noaptea și doarme somnul întunecat, lipsit de vise, al celor ce au pierdut orice speranță. Familia Mizi l-a trădat. Nu mai are nimic de făcut.

Dimineața crede că va fi dus la tribunal, dar e mutat numai în altă celulă. Se gîndește că vina lui e foarte gravă, fiindcă este ținut singur în celulă, o încăpere cu pereți de cărămidă, cu pardoseala de piatră și cu o fereastră așezată sus și prevăzută cu gratii.

Trece o zi, apoi alta. Gardienii îi vorbesc, dar el nu răspunde. După aceea vine un polițist și-i pune întrebări, însă Jabavu nu scoate un cuvînt. La început polițistul e răbdător, apoi se supără și la urmă îl amenință. Îi spune că poliția știe totul, că Jabavu nu cîștigă nimic dacă tace. Dar Jabavu tace fiindcă nu-i pasă. Vrea doar să fie lăsat în pace, și pînă la urmă polițistul pleacă.

I se aduce mîncare și apă, dar el nu mănîncă, nici nu bea pînă nu i se poruncește, și atunci bea și mănîncă automat și parcă uită de sine și rămîne nemișcat cu bucata de pîine sau cu cana în mînă. Apoi doarme și iar doarme, ca și cum sufletul i se pregătește să treacă ușor

în lumea cealaltă. Nu se gîndește la moarte, dar ea e acolo, lîngă el, în celulă, ca o umbră mare, neagră.

Așa trece o săptămînă, și Jabavu nu-și dă seama.

În ziua a opta se deschide ușa și intră un preot alb. Jabavu doarme, dar gardianul îl zgîlțîie pînă îl trezește, apoi îi dă un ghiont ca să se scoale. Se așază acolo unde îi spune preotul să șadă. Nu se uită la preot.

Preotul este domnul Tennent, de la biserica anglicană; el vizitează pe deținuți o dată pe săptămînă. E un bărbat înalt, slab, cărunt, gîrbovit. Se mișcă încet, vorbește încet și imprimă o notă de neîncredere pînă și vorbelor pe care și le alege.

E un om foarte sceptic, așa cum sînt mulți alții de credința lui. Dac-ar fi ținut de altă biserică, aceea pe care africanii o numesc romană, ar fi intrat altfel în celulă. Păcatul e ăsta, sufletul este ăstălalt; vorbele rostite ar fi fost categorice și spusele lui ar fi avut timbrul unei credințe care nu se schimbă o dată cu viața schimbătoare.

Biserica domnului Tennent îi lasă însă multă libertate de conștiință. Mulți ani a muncit cu africanii săraci din oraș și-l vede pe Jabavu aproape cu aceiași ochi cu care-l vede domnul Mizi. Mai întîi, în mintea lui are loc un proces de gîndire în care Jabavu e prins ca o frunză în vîrtej. Își zice că a numi păcătos pe un copil ca Jabavu înseamnă lipsă de milostenie. Pe de altă parte, un om care crede în Dumnezeu trebuie să arunce vina pe ceva ori pe cineva — pe ce, pe cine? Nu știe. Părerile lui despre Jabavu îi răpesc tihna.

Omul ăsta, care vine la închisoare în fiecare săptămînă, își urăște din adîncul inimii munca, fiindcă nu are încredere în sine. A intrat în celula lui Jabavu mustrîndu-se că nu e mînat de dragoste și, după prima privire ce o aruncă spre Jabavu, se înăsprește. Deseori a văzut pe deținuți plîngînd ca niște copii și chemîndu-și mamele — un aspect al firii omenești care îi re-

pugnă grozav, fiindcă e englez și disprețuiește astfel de etalări ale emoției. I-a văzut încăpățînați, nepăsători, amăriți. E rău să fii așa, dar e mai bine decît să plîngi. I-a văzut deseori prăbușiți în ei înșiși, ca Jabavu, tăcuți, nemișcați, cu privirile goale. Starea asta o urăște mai mult decît pe oricare alta, fiindcă e cu desăvîrșire străină de firea lui. A văzut deținuți condamnați la moarte în aceeași stare în care se află azi Jabavu; erau morți înainte de a li se pune ștreangul de gît. Dar Jabavu nu va fi spînzurat, vina lui e relativ mică, așa că disperarea lui e cu totul nejustificată și domnul Tennent știe din experiență că nu e pregătit să se amestece în astfel de probleme.

Se așază pe un scaun incomod, pe care i l-a adus gardianul, și se întreabă de ce îi vine atît de greu să vorbească despre Dumnezeu. Jabavu nu e creștin, după cum reiese din hîrtiile lui, dar este acesta un motiv suficient pentru ca un om al lui Dumnezeu să nu vorbească despre Dumnezeu? După o lungă tăcere îi spune:

— Văd că ești tare nefericit. Aș vrea să te ajut.

Vorbele n-au viață, sînt searbede, moi, și Jabavu nu face nici o mișcare.

— Ai intrat în mare bucluc. Dar dacă vorbești, poate că o să-ți mai ușurezi situația.

Jabavu nu scoate o vorbă, ochii îi sînt neclintiți.

Pentru a suta oară domnul Tennent își spune că ar fi mai bine pentru el să se lase de munca asta, să cedeze locul unuia din colegii lui care nu se gîndește la gospodărie și la salariu mai degrabă decît la Dumnezeu. Totuși urmează cu vocea lui blîndă, răbdătoare:

— Poate că lucrurile nu stau chiar atît de prost cum îți închipui. Față cu vina ce ți se aduce, pari să fii prea nenorocit. Vei fi acuzat de delicte ușoare. Violare de domiciliu și mistificare de serviciu, astea nu sînt vini serioase.

Jabavu nu mișcă.

— Procesul s-a amînat atîta din cauza numărului mare de persoane implicate în el. Complicele dumitale, omul care-şi zice Jerry, a fost denunţat de banda lui ca fiind cel care te-a îndemnat să jefuieşti casa domnului Mizi.

La auzul numelui de Mizi, Jabavu face o mişcare uşoară, apoi rămîne liniştit.

— Jerry va fi acuzat că a organizat jaful, că era înarmat cu cuţitul şi că şedea în oraş fără să aibă o slujbă adevărată. Poliţia bănuieşte că e amestecat în multe alte infracţiuni, dar nimic nu e încă dovedit. Va primi o condamnare grea, adică o va primi dacă va fi prins. Se crede că e în drum spre Johannesburg. Cînd îl vor prinde, or să-l bage la închisoare. Au arestat şi un mulatru care le dădea africanilor, printre alţii şi dumitale, dovezi false de slujbe. Dar omul ăsta zace în spital grav bolnav şi nu cred că va scăpa cu viaţă. Cît priveşte pe ceilalţi membri ai bandei, poliţia îi acuză că n-au slujbă, atîta tot. S-au rostit atîtea minciuni, atîtea învinuiri şi contraînvinuiri, că sarcina poliţiei este foarte grea. Ţine minte că e prima dumitale greşeală, că eşti foarte tînăr, şi împrejurările n-or să-ţi fie chiar defavorabile.

Jabavu tace. Domnul Tennent îşi zice:

„De ce-l îmbărbătez pe băiatul ăsta de parc-ar fi nevinovat? Poliţia mi-a spus că e amestecat în tot soiul de răutăţi, deşi nu se poate dovedi nimic împotriva lui".

Îşi schimbă vocea şi spune aspru:

— Nu spun însă că faptul că eşti membru al bandei nu va influenţa hotărîrea judecătorească. Vei plăti pentru vina că ai călcat legea. Se spune că vei primi un an de închisoare...

Se opreşte, fiindcă îşi dă seama că pentru Jabavu e totuna, chiar dacă i-ar fi spus că va primi zece ani. Un timp tace şi se gîndeşte, fiindcă are de făcut o alegere care nu e de loc uşoară. În dimineaţa aceea domnul Mizi

a venit acasă la el și l-a întrebat dacă are de gînd să se ducă la închisoare. Cînd i-a răspuns afirmativ, domnul Mizi l-a întrebat dacă ar vrea să ia o scrisoare pentru Jabavu. Nu e îngăduit să duci scrisori deținuților. Domnul Tennent n-a călcat legea niciodată. De altfel nici nu-l simpatizează pe domnul Mizi, fiindcă nu-i plac politicienii, nici politica. Își închipuie că domnul Mizi nu e decît un palavragiu, un demagog sforăitor care urmărește puterea și gloria. Totuși nu-l dezaprobă total pe domnul Mizi, deoarece el cere pentru poporul lui ceea ce și el, domnul Tennent, crede că e drept. La început a refuzat să ia scrisoarea, apoi a spus un „da" rigid, a spus că va încerca... Acum scrisoarea e în buzunarul lui.

Pînă la urmă scoate scrisoarea din buzunar și spune:

— Am o scrisoare pentru dumneata.

Jabavu tot nu se mișcă.

— Ai prieteni care așteaptă să te ajute — îi spune cu voce tare, încercînd să străpungă cu vorbele apatia lui Jabavu.

Jabavu își ridică ochii. După o lungă pauză, spune:

— Ce prieteni?

Pe domnul Tennent îl mișcă faptul că, după atîta tăcere, îi aude vocea.

— De la domnul Mizi — îi spune țeapăn.

Jabavu smulge scrisoarea, sare în picioare și se așază în lumina care vine de la fereastra cea mică, de lîngă tavan. Rupe plicul și-l aruncă pe pardoseală. Domnul Tennent îl ridică și spune:

— Încă nu sînt suspectat că îți aduc scrisori.

Își dă seama, după sunetul propriei sale voci, că e supărat. N-are dreptate, fiindcă a acceptat fără să fie silit. Nu-i place nedreptatea, își stăpînește vocea și spune:

— Citește-o repede și dă-mi-o înapoi. Așa cere domnul Mizi.

Jabavu se uită la scrisoare. Începe:

„Fiul meu" ...

La aceste cuvinte, lacrimile încep să-i curgă pe obraji. Domnul Tennent se simte stînjenit și se gîndește:

„Acum va urma una din scenele acelea neplăcute".

Apoi se ceartă singur pentru că-i lipsește milostenia creștină și se întoarce cu spatele ca să nu-l supere lacrimile lui Jabavu. Trebuie să păzească și ușa, ca nu cumva să se întoarcă gardianul mai devreme.

Jabavu citește:

„Cred că ai fost sincer cînd mi-ai spus că ai venit în casa mea împotriva vrerii tale și că ai încercat să ne previi. Nu înțeleg însă ce așteptai să facem după aceea. Cîțiva membri ai bandei au venit să-mi spună că așteptai să-ți găsesc un serviciu și să am grijă de tine. Au venit la mine, crezînd că-i voi apăra în fața poliției. Nu voi face așa ceva. Nu am timp pentru infractori. Toată săptămîna poliția a anchetat pe oamenii ăștia și pe complicii lor; nu s-au putut afla decît foarte puține lucruri, că șeful bandei era acel Jerry, că făcea presiuni asupra ta. Sînt înspăimîntați de el, de asemena și de tine, căci se pare că există lucruri pe care le-ai putea spune poliției, dac-ai vrea.

Acum încearcă să înțelegi ceea ce vreau să-ți spun. Scriu numai fiindcă doamna Mizi m-a convins s-o fac. Îți spun sincer că n-am nici o simpatie pentru tine..."

Aici Jabavu lasă hîrtia să-i cadă, răceala începe să-i cuprinde inima. Dar domnul Tennent, care așteaptă încordat și nervos lîngă ușă, îl grăbește:

— Repede, Jabavu! Citește repede!

Și Jabavu începe iar să citească și încet răceala dispare, lăsînd în urma ei un simțămînt pe care nu-l înțelege; nu e însă un simțămînt de neplăcere.

„Doamna Mizi îmi spune că prea am gîndit mult cu mintea și prea puțin am simțit cu inima. Spune că nu

ești decît un copil. Poate că așa e, dar cum nu te porți ca un copil, îți voi vorbi ca unui bărbat și mă aștept să te porți ca un bărbat. Doamna Mizi folosește cu ușurință cuvintele „bun" și „rău", poate din cauza educației ei de la mănăstire. Cît despre mine, eu nu cred în astfel de cuvinte și le las pe seama preotului, a domnului Tennent, care sper că îți va aduce scrisoarea.

Știu numai atît, că ești foarte inteligent și înzestrat, că ai putea să te folosești bine de talentele tale, dacă ai vrea. Știu, de asemenea, că pînă acum te-ai purtat ca și cum lumea îți este datoare cu ceva. Trăim vremuri foarte grele, suferința e mare și nu văd pentru care motiv ai fi altfel decît alții. Am să vin la tribunal ca martor, fiindcă eu am fost cel căruia i s-a violat domiciliul. Am să spun că te-am cunoscut dinainte, dar numai din întîmplare, așa cum cunosc sute de oameni, ceea ce e adevărat, Jabavu..."

Încă o dată hîrtia îi cade din mîini și un sentiment de obidă îl cuprinde. Pentru Jabavu lecția asta va fi mai dură decît oricare alta: că e unul din cei mulți, că nu e altfel decît alții.

Aude vocea grăbită a domnului Tennent:

— Hai, Jabavu, ai să te gîndești după aceea.

Și Jabavu citește mai departe:

„Adversarii noștri folosesc orice prilej ca să ne blameze, pe noi și mișcarea noastră, și ar fi fericiți dacă-aș spune că sînt prietenul unui om pe care toți îl știu infractor, chiar dacă vina lui nu se poate dovedi. Pînă acum, și cu multă strădanie, am păstrat foarte bune raporturi cu poliția, ca orice cetățean obișnuit. Se știe că nu fur, că nu mint, că nu înșel. Sînt ceea ce se cheamă un om respectabil. Nu vreau să-mi schimb această calitate de dragul tău. Tot astfel, în calitatea mea de lider al semenilor noștri, mă aflu într-o situație delicată, de aceea, dacă te sprijin, lucrul acesta va avea o dublă

semnificație pentru poliție. Îndată vor începe anchete care vor dovedi că ești unul de-ai noștri, că ai lucrat cu noi, ceea ce am negat cu desăvîrșire. De fapt, adevărul este că n-ai lucrat cu noi.

Acum, fiule, ai să spui, ca și nevastă-mea, doamna Mizi, că sînt un om aspru, dar să-ți aduci aminte că vorbesc pentru sute de oameni, care au încredere în mine, că nu pot să-i jignesc pe toți de dragul unui băiat bezmetic. Cînd vei fi la tribunal, voi vorbi cu asprime și nu mă voi uita la tine. Am s-o las acasă pe doamna Mizi, fiindcă mă tem de inima ei prea bună. Vei sta în închisoare poate un an și condamnarea ți se va reduce dacă te vei purta bine. Va fi o încercare grea pentru tine. Vei sta alături de răufăcători care te vor ademeni s-o apuci pe calea lor, vei munci din greu și vei avea hrană proastă. Dar dac-ai vreo posibilitate să înveți, învață. Nu atrage în nici un fel atenția asupra ta. Nu vorbi despre mine. Cînd vei ieși din închisoare, vino să mă vezi, dar în secret, și am să te ajut, nu fiindcă ești ceea ce ești, ci fiindcă respectul pe care mi l-ai arătat a fost respectul pentru ceea ce reprezint eu, lucru mai de seamă decît oricine dintre noi. Cît timp vei fi în închisoare, gîndește-te la sutele și miile de oameni care sînt în închisori în Africa, de bună voie, de dragul libertății și dreptății. În felul acesta nu vei fi singur, fiindcă, deși pe ocolite și cu greutate, cred că faci parte din rîndurile lor.

Te salut din partea mea și a doamnei Mizi și a fiului nostru, din partea domnului și doamnei Samu și din partea celor ce așteaptă să-și pună încrederea în tine. De data asta, Jabavu, trebuie să ai încredere în noi. Te salutăm..."

Jabavu lasă să-i cadă hîrtia și rămîne cu ochii țintiți în gol. Cuvîntul care are pentru el mai multă semnificație decît oricare altul din cele multe scrise în grabă pe hîrtia aceea e *noi*. *Noi*, zice Jabavu, *noi*, *noi*. Pacea coboară în el.

Căci în trib și în sat, viața strămoșilor lui a fost clădită pe cuvîntul *noi*. Pentru el n-a fost așa. Pentru el, de atunci și pînă acum, vremurile au fost grele și urîte și n-a existat decît un cuvînt. Eu, eu, eu — un cuvînt crud și ascuțit ca un cuțit. Acum cuvîntul *noi* i s-a dăruit iarăși; îl primește cu tot ce are el bun și rău, cu tot ceea ce poate el oferi. *Noi*, se gîndește Jabavu, *noi*... Și pentru prima dată foamea din el, care a urlat ca un animal în tot cursul vieții lui de pînă atunci, tîșnește nezăgăzuită și curge apoi lin în cuvîntul *noi*.

Se aud pași călcînd pe piatră, afară.

Domnul Tennent zice:

— Dă-mi scrisoarea!

Jabavu i-o întinde și domnul Tennent o strecoară repede în buzunar.

— Am să i-o dau înapoi domnului Mizi și am să-i spun că ai citit-o.

— Spuneți-i că am citit-o cu toată priceperea mea, că-i mulțumesc, că voi face așa cum spune, că poate să aibă încredere în mine. Spuneți-i că nu mai sînt copil, ci bărbat, și că judecă drept așa cum judecă, și că e drept să-mi primesc pedeapsa.

Domnul Tennent se uită surprins la Jabavu și își zice cu amărăciune că el, omul lui Dumnezeu, e un falit; că un agitator necumpătat și fără credință vorbește despre dragoste, despre bine și despre rău și reușește să-l miște pe Jabavu, față de care el nu îndrăznește să folosească asemenea cuvinte. Îi vorbește totuși cu grijă și cu bunătate:

— Am să te vizitez la închisoare, Jabavu. Dar să nu spui gardianului sau poliției că ți-am adus scrisoarea asta.

Jabavu îi mulțumește și-i spune:

— Sînteți bun, domnule.

Domnul Tennent zîmbește cu zîmbetul lui uscat, sceptic și iese, iar gardianul încuie ușa.

Jabavu se așază pe pardoseală, cu picioarele întinse. Nu mai vede pereții cenușii ai celulei, nu se mai gîndește nici măcar la tribunal sau la închisoarea pe care o va face după aceea.

Noi, rostește Jabavu de cîteva ori. *Noi*. Și parcă în mîinile lui goale simte mîinile calde ale fraților săi.

Scriitoarea engleză Doris Lessing s-a născut în anul 1919 în Iran, în familia unui funcționar englez. În 1924 pleacă cu ai săi în Rhodesia de Sud, colonie britanică, unde viitoarea scriitoare își petrece copilăria și adolescența.

În 1950 Doris Lessing se stabilește în Anglia și începînd din acest an își publică lucrările care o fac cunoscută și o consacră ca scriitoare.

Adînc impresionată de exploatarea colonială engleză care s-a desfășurat sub ochii ei încă din copilărie, Doris Lessing oglindește în romanele sale rapacitatea, descompunerea morală a colonizatorilor albi, crunta exploatare a popoarelor negre din sudul Africii, lupta lor de eliberare, dorința lor de a se instrui, de a ieși din ignoranță, de a se conduce singure.

Astfel, în 1950 și 1952 îi apar romanele „Ierburile cîntă" și „Marta Quest", iar în 1951 și 1952 culegerile de nuvele intitulate „Aceasta e țara bătrînului șef" și „Cinci povestiri".

Povestirile înmănunchiate în cartea de față au fost alese din cele două volume de nuvele ale scriitoarei engleze.

CUPRINS

Bătrînul şef Mşlanga .	5
Tainele noastre nu-s de vînzare	20
Muşuroiul de furnici	29
Foamea	95

Redactor responsabil: MIMI WESTFRIED
Tehnoredactor: GHEORGHE CHIRU

Dat la cules: 4. 07. 1966. Bun de tipar: 26. 07. 1966. Apărut: 1966. Comanda nr. 7076. Tiraj: 20 140. Hîrtie: tipar înalt B de 63 g/m². 540×840/16. Coli editoriale: 16,62. Coli de tipar: 15,5. A.T. 9196. C. Z. pentru bibliotecile mici: 82—3=R.

Tiparul executat sub comanda nr.: 529/1966, la Întreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassai Nr. 5—7.
Republica Socialistă România

Lei 6,50

EDITURA TINERETULUI